

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**DOKTORA
TEZİ**

**AVRUPA REFAH DEVLETLERİNDE GÖÇMENLERİN
SOSYAL GÜVENLİK HAKKI**

MELİKE ÇALLI KAPLAN

ÇALIŞMA EKONOMİSİ VE ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ ANABİLİM DALI

KASIM 2018

**AVRUPA REFAH DEVLETLERİNDE GÖÇMENLERİN SOSYAL
GÜVENLİK HAKKI**

Melike ÇALLI KAPLAN

DOKTORA TEZİ

ÇALIŞMA EKONOMİSİ VE ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ ANABİLİM DALI

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

KASIM 2018

Melike ÇALLI KAPLAN tarafından hazırlanan "AVRUPA REFAH DEVLETLERİNDE GÖÇMENLERİN SOSYAL GÜVENLİK HAKKI" adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ ile Gazi Üniversitesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalında Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Prof. Dr. Aydın BAŞBUĞ (Başkan)

İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku, İstanbul Gelişim Üniversitesi

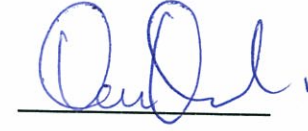
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum

Üye: Prof. Dr. Cem KILIÇ

Uluslararası Girişimcilik Bölümü, TOBB ETÜ

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum

Üye: Prof. Dr. Oğuz KARADENİZ

Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, Pamukkale Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum

Üye: Prof. Dr. Türker TOPALHAN

Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum

Üye: Doç. Dr. Mehmet Merve ÖZAYDIN

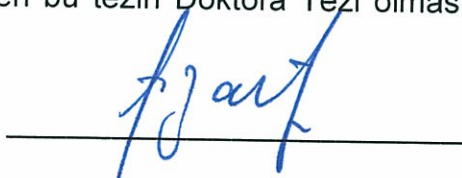
Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum

Tez Savunma Tarihi: 19.11.2018

Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Doktora Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum

Prof. Dr. Figen ZAİF

Enstitüsü Müdürü

ETİK BEYAN

Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Melike ÇALLI KAPLAN

19.11.2018

AVRUPA REFAH DEVLETLERİNDE GÖÇMENLERİN SOSYAL GÜVENLİK HAKKI

(Doktora Tezi)

Melike ÇALLI KAPLAN

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Kasım 2018

ÖZET

Uluslararası göç tarih boyunca devam eden bir olgu olup giderek artan şekilde görülmektedir. Bireylerin göç etme kararlarında etkili olan sebep çeşitlilik göstermekte ve göç sürecini açıklamaya yönelik teoriler ortaya konulmaktadır. Göç teorileri arasında ise en bilinen teori Lee'nin 1966 yılında geliştirdiği İtme ve Çekme Teorisidir. Teoride, göçmenleri hedef ülkeye çeken faktörler; aile bağlantıları, iş imkânları, eğitim, daha iyi yaşam şartları, çekici iklimler, politik serbestlik şeklinde belirtilmektedir. Araştırmamızda Lee'nin İtme ve Çekme Faktörleri'ne ilave bir faktör sosyal güvenlik yardımlarının da göçmenler için çekici faktör olduğu ve teoriye eklenmesi gerektiği ileri sürülmektedir. Çalışmamızda George Borjas'ın "Immigration and Welfare Magnet" (Göç ve Refah Mıknatısı ya da Göç ve Refah Çekim) Teorisi'nden yola çıkarak oluşturulan ve göç etme kararının en temel belirleyicisi olan refah yardımlarının ve özellikle sosyal güvenlik harcamaları adı altında sağlanan hak ve yardımların Avrupa Birliği'ne üye devletlerde göç akışına etkisi analiz edilmiştir. Çalışmamızda analiz, Panel Veri Analizi kullanılarak yapılmıştır. Veriler ise, POOLED OLS (Havuzlanmış En Küçük Kareler Yöntemi) kullanılarak tahmin edilmiştir. Analiz sonucunda ise sosyal güvenlik harcamalarının farklı statüye sahip göçmenler de farklı etki gösterdiği ve göç akışını etkilediği tespit edilmiştir. Sağlık bakımı, işsizlik ödemeleri, aile yardımı ve geride kalanlara ödemeler ile göçmen sayısının artışı arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Ülkelerin neet, gdp, toplam istihdam verileri ile göçmen sayısı artışı arasında pozitif yönlü bir ilişki bulunmuştur. Yaşlılık, barınma ve malullük ve geride kalanlara yapılan harcama değişkenleri ile sığınmacı sayısı artışı arasında pozitif yönlü bir ilişki bulunmuştur. Üçüncü ülke vatandaşlarının sayısının artışı ile malullük ve sağlık bakımı arasında negatif yönlü bir ilişki bulunurken, yaşlılık ve geride kalanlar arasında pozitif yönlü bir ilişki bulunmuştur. Son olarak ise, Lee'nin İtme ve Çekme teorisinin faktörleri arasına, sosyal güvenlik harcamalarının eklenmesi hipotezi doğrulanmıştır.

Bilim Kodu : 113505

Anahtar Kelimeler : Uluslararası Göç, Göçmen, Refah Devleti, Sosyal Güvenlik Hakkı

Sayfa Adedi : 222

Tez Danışmanı : Prof. Dr. Aydın BAŞBUĞ

THE RIGHT TO SOCIAL SECURITY OF IMMIGRANTS IN EUROPEAN WELFARE
STATE

(Ph. D. Thesis)

Melike ÇALLI KAPLAN

GAZİ UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES

November 2018

ABSTRACT

International migration is an increasingly important phenomenon throughout history. The reasons influencing individuals' immigration decisions vary and the theories about the process of migration are explained. Among the theories of migration, the most well-known theory was the Push and Pull Theory developed by Lee in 1966. In theory, the factors that attract migrants to the target country; family connections, job opportunities, education, better living conditions, attractive climates, political freedom. In our study, it is suggested that social security benefits provided under the name of welfare benefits as an additional factor to Lee's Push and Pull Factors are also attractive factors for immigrants and should be added to the theory. In our study, George Borjas's "Immigration and Welfare Magnet" theory was created and the impact of migration on the most fundamental determinant of welfare rights provided under the name of the decision and, in particular social security spending and help the flow of immigration in the European Union member states were analyzed. In our study, analysis was performed by using Panel Data Analysis. Data were estimated using POOLED OLS (Pooled Least Squares Method). As a result of the analysis, it is determined that social security expenditures affect the migration flow of migrants with different status under welfare benefits under the effect of migration flow. There was a positive correlation between health care, unemployment payments, family allowance and the increase in the number of migrants. A positive relationship was found between the net, gdp, total employment data and the increase in the number of migrants. A positive relationship was found between the variables of old age, accommodation and disability and the expenditure on survivors and the increase in the number of asylum seekers. While there was a negative relationship between the increase in the number of third country citizens and disability and health care, a positive relationship was found between old age and survivors. Finally, the hypothesis of the addition of social security expenditures has been confirmed among the factors of Lee's Push and Pull theory.

Science Code : 113505

Key Words : International Migration, Migrant, Welfare State, Social Security Right

Page Number : 222

Supervisor : Prof. Dr. Aydın BAŞBUĞ

TEŞEKKÜR

Tez yazım sürecinde bana her türlü katkıyı sağlayan başta tez danışmanım olan Prof. Dr. Aydın Başbuğ'a, tez izleme komitemde yer alan jüri üyeleri Prof. Dr. Oğuz Karadeniz ve Prof. Dr. Türker Topalhan'a; tez savunmamda her türlü fikir ve önerileri için Prof. Dr. Cem Kılıç ve Doç. Dr. Mehmet Merve Özaydın'a teşekkür ederim. Tez yazım aşamasında her türlü bilgi paylaşımını benden esirgemeyen Prof. Dr. Diane Sainsbury'e ve meslektaşlarım Araştırma Görevlisi Selçuk Gemicioğlu, Gülsüm Yıldım ve Sertaç Demirci'ye; manevi desteklerini benden esirgemeyen Mine Demirci Gürkan, Pelin Gemicioğlu ve Piraye Öykü Gökçe'ye; son olarak ise tez yazım boyunca sabırla sonsuz desteğini sağlayan sevgili Anneme ve Değerli Eşim Mete Kaplan'a sonsuz teşekkürler.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
İÇİNDEKİLER	vii
ÇİZELGELERİN LİSTESİ.....	xi
ŞEKİLLERİN LİSTESİ.....	xii
KISALTMALAR.....	xiii
1. GİRİŞ.....	1
2. GÖÇ OLGUSU VE GÖÇE İLİŞKİN KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE GÖÇ KURAMLARI	5
2.1. Göç Meselesinde Temel Kavramlar	5
2.1.1. Göç Kavramı ve Uluslararası Göç.....	5
2.1.2. Uluslararası Göç Olgusu Kapsamındaki Kişiler.....	8
2.1.2.1. Genel Olarak Yabancı Kavramı	8
2.1.2.1.1. Yabancı Türleri	10
2.2. Göç Sürecinin Açıklanması: Göç Teorileri ve Göç Kararı Süreci.....	29
2.2.1. Göç Kuramlarının Başlangıcı	33
2.2.1.1. Ravensteinin Göç Yasaları	34
2.2.1.2. Lee İtme Ve Çekme Teorileri.....	35
2.2.1.3. Peterson Göç Tipolojisi	39
2.2.1.4. Kesişen Fırsatlar Kuramı	40
2.2.2. Çağdaş Göç Teorileri.....	40
2.2.2.1. Neoklasik Göç Teorisi	40
2.1.2.2. Zelinsky'nin Hareketlilik Geçiş Hipotezi.....	45
2.2.2.3. Yeni Ekonomi Kuramları	46
2.2.2.4. Tarihselci- Yapısalcı Yaklaşım	47

Sayfa

2.2.2.4.1. İkili(Dual) Emek(İşgücü) Piyasası Teorisi.....	48
2.2.2.5. Dünya Sistemleri Teorisi.....	48
2.2.2.6. Göç Sistemleri Teorisi.....	51
2.2.2.7. Göçmen Ağları/ İlişkiler Ağı(Network) Teorisi.....	53
2.2.2.8. Kurumsal Teori.....	54
2.2.2.9. Kümülatif Nedensellik.....	55
2.3. Göç Kararında Göç Teorileri Dışında Refah Yardımlarının Etkisi.....	56
3. REFAH DEVLETİ VE ULUSLARARASI SÖZLEŞMELER EKSENİNDE GÖÇMENLERİN SOSYAL GÜVENLİK HAKKI	57
3.1. Refah Devleti Kavramı ve Oluşumu.....	57
3.1.1. Refah Devleti Sınıflaması.....	59
3.1.2. Refah Devletinin Gerçekleşme Boyutu	67
3.1.2.1. Haklara Dayalı bir Refah Devleti ve Sosyal Güvenlik.....	68
3.1.2.2. Refah Devleti – Göçmen Hakları	74
3.2. Göçmen Haklarının Uluslararası Sözleşmeler Çerçevesinde Düzenlenmesi: Göçmenlere Sosyal Güvenlik Hakkı Tanıma.....	82
3.2.1. Genel Çerçevede Sosyal Güvenlik ve Sosyal Güvenlik Hakkı.....	83
3.2.2. Uluslararası Göçmenler İçin Sosyal Koruma ve Sosyal Güvenlik.....	87
3.2.2.1. Uluslararası Alanda Göç Edenlerin Sosyal Güvenlik Hakkı.....	92
3.2.2.1.1. Uluslararası Sözleşmeler Temelinde Göçmenlerin Sosyal Güvenlik Hakkının Korunması.....	97
3.2.2.1.2. İkili Ve Çok Taraflı Sözleşmelerde Göçmenlerin Sosyal Güvenlik Hakkının Düzenlenmesi.....	109
3.3. Türkiye’de Sosyal Güvenlik Düzenlemeleri.....	117
4. AVRUPA REFAH DEVLETLERİNDE GÖÇMENLER, GÖÇMEN POLİTİKALARI VE GÖÇMENLERE YÖNELİK SOSYAL GÜVENLİK HAKKI	123
4.1. Dünya’da ve Avrupa’da Göç	123

Sayfa

4.1.1. Dünya’da Göç ve Avrupa’da Göçmen Akışı.....	123
4.1.2. Avrupa’da Göç ve Göç Sürecinin Yönetilmesi.....	127
4.1.2.1. Avrupa’da Göç Akımları Doğrultusunda Avrupa Birliği’nin Göç Politikaları ve Düzenlemeleri	129
4.1.2.1.1. Shengen Antlaşması	134
4.1.2.1.2. Avrupa Tek Senedi.....	135
4.1.2.1.3. Dublin Sözleşmesi.....	136
4.1.2.1.4. Maastricht Antlaşması.....	138
4.1.2.1.5. Amsterdam Antlaşması	139
4.1.2.1.6. Tampere Zirvesi – I.Safha (2000-2005).....	140
4.1.2.1.7. Lahey Programı- II. Safha(2005-2010).....	144
4.1.2.1.8. Avrupa Göç ve Mülteci Paktı.....	146
4.1.2.1.9.Lizbon Anlaşması ve Stockholm Programı ve 2015 Sonrası Acil Eylem Planı.....	147
4.1.2.2. Avrupa Birliği Düzenlemelerinde Haklar Çerçevesinde Göçmenlerin Sosyal Güvenlik Hakkı.....	150
4.1.2.2.1. 1408/71(AB 1971) sayılı Tüzük.....	157
4.1.2.2.2. 3/80 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı	160
4.1.2.2.3. 883/2004 (AB 2004) Tüzük	161
4.2. Avrupa’da Refah Yardımları Doğrultusunda Yapılan Sosyal Güvenlik Harcamaları ve Göçmenler Üzerindeki Etkisi	166
4.2.1. Göç ve Refah Yardımları Arasındaki İlişki.....	166
4.2.1.1. George J. Borjas ‘ın Göç ve Refah Mıknatısı Teorisi (Immigration and Welfare Magnets).....	170
4.2.1.2. Literatürde Refah Yardımlarının Göç Etme Kararı Etkisi Üzerine Yapılan Diğer Çalışmalar	172
4.2.2. Avrupa Refah Devletlerinde Sosyal Güvenlik Harcamalarının Göç Akışına Etkisinin Analizi	181
4.2.2.1.Araştırmanın Amacı	181

	Sayfa
4.2.2.2. Araştırmanın Önemi	181
4.2.2.3. Araştırmanın Yöntemi	182
4.2.2.4. Araştırmanın Sınırlılıkları	184
4.2.2.5. Bulgular	185
5. SONUÇ VE ÖNERİLER	195
KAYNAKLAR	205
ÖZGEÇMİŞ	221

ÇİZELGELERİN LİSTESİ

Çizelge	Sayfa
Çizelge 2.1. Göçmen sınıflaması	14
Çizelge 2.2. AB yasası kapsamında üçüncü ülke vatandaşları kategorileri.....	28
Çizelge 2.3. Analiz düzeyine göre tanımlanmış göç teorileri	32
Çizelge 2.4. Lee'nin itme ve çekme faktörleri.....	38
Çizelge 3.1. Esping Andersen'in Üç Tür Refah Kapitalizmi.....	60
Çizelge 3.2. Esping-Andersen'in Refah Devletlerini Dekomüdfikasyon Derecelerine Göre Sınıflandırması.....	61
Çizelge 3.3. Refah Devletlerinde Sosyal Güvenlik İlkeleri ve Araçları.....	74
Çizelge 3.4. Refah Devleti Sınıflamalarına Göre Ülkelere Göre Refah ve Göç Politikaları	82
Çizelge 3.5. Farklı insan hakları sistemlerinin sosyal koruma hakkı kapsamına ilişkin yaklaşımları.....	89
Çizelge 3.6. Sosyal güvenliğin üç farklı formu	90
Çizelge 3.7. Uluslararası göçmenlerin sosyal güvenlik kapsamının tahmini	94
Çizelge 4.1. 1970- 2015 yılları Uluslararası Göçmen Rakamları ve Dünya Nüfusundaki Göçmen Oranları.....	124
Çizelge 4.2. Sosyal güvenlik harcamalarının tüm göçmen grubu üzerindeki göç akışı ilişkisinin analizi.....	186
Çizelge 4.3. Ülkelerin ekonomik göstergelerinin tüm göçmen grubu üzerindeki göç akışı ilişkisi analizi	188
Çizelge 4.4. Sosyal güvenlik harcamalarının sığınmacı akışı üzerindeki ilişki analizi	190
Çizelge 4.5. Sosyal güvenlik harcamalarının üçüncü ülke vatandaşı akışı üzerindeki ilişki analizi.....	192

ŞEKİLLERİN LİSTESİ

Şekil	Sayfa
Şekil 2.1. Hagen Zanger göç kararının ortaya çıkış süreci.....	29
Şekil 2.2. Lee'nin yaşanan, gidilmesi hedeflenen yerdeki faktörler ve engeller.....	36
Şekil 4.1. 2000- 2015 yılları arasında uluslararası göçmenlerin yoğun olarak bulunduğu bölgeler.....	125
Şekil 4.2. 2015 yılı göçmenlerin hedef ve menşei ülkelerinin ilk 20 listesi.....	126

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABA	: Avrupa Birliği Antlaşması
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ABİA	: Avrupa Birliğinin İşleyişine İlişkin Antlaşma
ABÖ	: Afrika Birliği Örgütü
AEA	: Avrupa Ekonomik Alanı
AFAD	: Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı
AGİ	: Avrupa Güvenlik ve İş Briliği Teşkilatı
AİHM	: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AT	: Avrupa Topluluğu
BM	: Birleşmiş Milletler
BMMYK	: Birleşmiş Milletler Mülteci Yüksek Komiserliği
EU	: European Union
GDP	: Gayri Safi Yurt İçi Hâsıla
GEEK	: Genelleştirilmiş En Küçük Kareler Yöntemi
GSMH	: Gayri Safi Milli Hâsıla
ILO	: Uluslararası Çalışma Örgütü
IOM	: Uluslararası Göç Örgütü
KİK	: Körfez İşbirliği Konseyi
NEET	: Youth not in employment, education or training
NELM	: Yeni Ekonomi Kuramı
OGSP	: Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası
Phihealth	: Filipin Sağlık Sigortası Kurumu
RG	: Resmi Gazete
SDP	: Sağlıkta Dönüşüm Programı
SGK	: Sosyal Güvenlik Kurumu
YUKK	: Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu
Vd.	: Ve diğerleri

1. GİRİŞ

Uluslararası göç, kişilerin geçici veya daimi olarak başka bir ülkeye yerleşmek amacıyla menşe ülkelerinden veya ikamet ettikleri ülkeden ayrılarak uluslararası bir sınırın geçilmesi olarak tanımlanmaktadır. Günümüzde ülkeler arası etkileşimin artması ve iletişim kanallarının gelişmesi sayesinde milyonlarca insan uluslararası göç sürecine dâhil olmaktadır.

Göçün tarihsel süreci incelendiğinde, bu gelişimin asli unsuru olan kapitalist birikim sürecinin yayılcı niteliği ve işverenlerin işgücü maliyetlerini düşük tutma isteği uluslararası düzeyde işgücü talebi ve dolayısıyla uluslararası emek göçünü arttırmaya sebep olmaktadır. İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde, gelişmekte olan ülkelerde kapitalist piyasa ilişkilerinin güç kazanmasının bağlı olarak kendine yeterli geçimlik ekonomilerinin piyasaya açılması ve piyasaların rekabet edememesi sonucu buldukları ülke içinde geçim sağlayamamaları artan sayıda insanın ülke dışına göç etmelerine neden olmuştur. 1950'lerden beri yaşanan göç sürecinde ise küreselleşmenin etkisi ile yeni boyutlar kazanmıştır. Küreselleşme ve uluslararası göç arasındaki ilişki sadece küreselleşmenin göçleri arttırması olmamaktadır. Göç artık giderek artan sayıda ülkeyi kaynak ve hedef ülke haline getirmiş ve dünya çapında bir göç sistemi içinde birbirine bağlanma sürecini olmuştur. Göçmenlerin geldikleri bölgelerinin farklılaşması ile göç alan ülkelerle geniş bir ekonomik, sosyal ve kültürel geçmişe sahip olunmaktadır. Göçün kendi içinde farklılaşmasıyla birçok ülkede kayıtsız göçmenler, mülteciler, sürekli yerleşen göçmenler bir arada bulunmakta ve hükümetler bunları önleme çabasında etkisiz olabilmektedir. Bunlara ilaveten geçmişte göçler erkek ağırlıklı iken, kadınlar sadece aile birleşmesi kapsamında değerlendirilirken, 1980'lerden itibaren artık göçmen kadınlar ve mültecilerin sayısının artması ile değerlendirme süreci de değişmiştir. 1990'ların başında Doğu Bloğu'nun çökmesiyle birlikte bu ülkelerde önemli siyasi ve ekonomik dönüşüm süreci yaşanmış ve sonrasında Batı Avrupa'ya göç artışı olmuştur. Giderek artan göç hareketleri göç iç politikaları, ikili ve bölgesel ilişkileri, devletlerin ulusal güvenlik politikalarını etkilemekte, geleneksel mekân anlayışlarını, kimliklerini ve vatandaşlık kavramını tartışmaya açarak küresel bütünleşmenin itici göçü olmuştur (Toksöz, 2006). Geçen yüzyılda meydana gelen ve günümüzde de giderek artan küresel göç hareketleri önemli hukuki ve toplumsal problemlerin kaynağı olmuştur. Son dönemlerde yaşanan siyasal istikrarsızlık, iç savaş, işgal gibi sebeplerden

göçmen/ mülteci sorununu arttırmıştır. Orta Doğu, Orta Asya ve Doğu Afrika ülkeleri en başta olmak üzere dünyada silahlı çatışmalar, doğal felaketler ve siyasal sebeplerle milyonlarca insanın doğup büyüdüğü yurtlarını terk etmek zorunda kalmıştır (Orsam, 2012: 4). Türkiye’de de göçmen tartışmalarıyla ilgili önemli ilerlemeler 1970’lerin ortasından itibaren yaşanmıştır Ortadoğu’da ve Ön Asya’daki yakın topraklarda siyasal çalkantıların artması ilk neden olarak gösterilmiştir. İkinci neden ise, 1980’lerin sonundan itibaren Asya ve Orta Doğu’da yasadışı göç olgusunun artmış olmasının sonucunda Türkiye’yi bu ülkelerden göç edenlerin transit ülke olarak kullanmışlardır. Ayrıca Doğu Bloğu’nun yıkılmasının ardından bu ülkelerden gelenlerin izinsiz çalışma eğilimi de etkilemiştir. Son olarak Suriye’de 15 Mart 2011’de rejim karşıtı gösterilerin kısa zamanda ciddi çatışmalara ve ardından iç savaşa dönüşmesi ülkeden kaçan insanlar Türkiye’ye sığınmıştır. Bu gelişmeler hem Türkiye’de sığınma başvurusu yapan kişilerin sayısını hem de yasadışı girişlerin sayısını arttırmıştır (İçduygu, 2011).

Uluslararası göçün nedenlerini açıklamaya yönelik en fazla kabul edilen teori Lee’nin” İtici ve Çekici Faktörler Teorisi” dir. Teoriye göre, köken ülkedeki birtakım dezavantajların (eğitim, ücret, sosyal güvenlik hakları vs.) göç edilen ülkede daha avantajlı hale geleceği düşüncesinin sonucunda göçler oluşmaktadır. İtici ve Çekici Faktörler Teorisi iki varsayıma dayanmaktadır. Bunlardan ilki, köken ülkede, daha dezavantajlı grupların öncelikli olarak uluslararası göçe yönleneceği, ikincisi ise bu tür bir nüfus akışının küresel imkânların daha iyi kullanılmasından ötürü toplumsal eşitsizlikleri gidereceği yönündedir. Teori, göçlerin tarihsel kökenlerini anlamadığı ve tüm süreci göç edilen ülkenin asimilasyonuna bağladığı için yetersiz görülmektedir. Göçün nedenlerini etkili bir şekilde açıklanabilmesi için uluslararası sistemin yarattığı koşullar ile ülkelerin kendi koşulları dikkate alınmalıdır. Bu bakış açısıyla ele alındığında ise, göçün nedenlerini emek piyasası avantajları, gelişmiş sosyal haklar, savaş ve siyasi sorunlar ve yerleşik etnik gruplar ve diasporalar şeklinde gruplandırma mümkün olmaktadır. Uluslararası göç olgusunu gerçekleştiren göçmenlere yönelik politika önlemleri de ülkelere göre değişmektedir. ABD, Avustralya, Kanada gibi ülkelerde nitelikli göçmenler teşvik edilmekte, niteliksiz göçmenler ise hiçbir sosyal güvenlik teşvikinden yararlanamamaktadır. Avrupa’da Göç hareketleri özellikle 1945 sonrası hareketler daha ön plana çıkmaktadır. Hansen (2003)’e göre ise, özellikle 1945 sonrası göç hareketleri üç döneme ayrılmaktadır. İlk dönem 1945- 1970 yılları arasında oluşan işgücü (emek göçü), ikinci dönem 1970- 1980’lerin sonunda oluşan aile birleşimi ile oluşan göç hareketleri ve son dönem ise 1980 sonrası ve özellikle 1989’lı yıllarda giderek

artan sığınmacı hareketlerinden oluşmaktadır. Bu çerçevede, değişen göç olgusu süreçleri, Avrupa’da farklı dönemlerde farklı göç politikaları düzenlemelerine neden olmuştur. Avrupa ülkeleri, ilk dönemde göçmenlere yönelik açık kapı politikası uygularken, ikinci dönemde kapalı kapı(kısıtlayıcı) göç politikalarına, üçüncü dönemde ise hükümetler arası işbirliğinin olduğu ve bütünleşme politikalarının uygulandığı görülmektedir.

Sainsbury, 2012 yılında yayınladığı kitabında, göçmenlerin sosyal haklarını ele almıştır. Sainsbury, G. Esping Andersen 1990 yılındaki refah rejimi sınıflamasından yola çıkarak ülke seçimini Liberal, Muhafazakâr ve Sosyal Demokrat Refah Rejimini tipolojisine giren ülkeleri sınıflandırıp bir inceleme yapmıştır. Ayrıca incelemesinde göçmen haklarını ele alırken göç etme biçimleri ve ülkeye giriş kategorilerini göre göçmenleri sınıflamıştır. Çalışmamızda, refah devletlerini seçerken bu üç kategoride yer alan ülkeleri gruplama yapmak yerine Avrupa Birliği’ne üye Avrupa Refah Devletleri seçilmiştir. Tez’de George Borjas’ın literatürde “Immigration and Welfare Magnet” teorisi olarak ortaya koyduğu ve Türkçe karşılığı “Göç ve Refah Mıknatısı ” ya da “Göç ve Refah Çekim ” teorisi şeklinde çevrilen teoriden yola çıkarak, Avrupa Birliği’ne üye Avrupa Refah Devletleri kapsamında sosyal güvenlik harcamaları ve göç akışı arasındaki ilişki incelenmiştir. Göç akışı incelenirken Sainsbury (2012) belirttiği gibi göçmenlerin göç etme biçimleri ve ülkeye giriş kategorilerinin özellikle analize dâhil edilmesi gerekliliği fikrinden yola çıkılmış ve bu çerçevede göçmen kategorileri üç grup halinde incelenmiştir. Göçmen gruplarını ise, tüm göçmenler, sığınmacılar ve Avrupa Birliği (AB)’deki üçüncü ülke vatandaşları oluşturmaktadır. Tezde bu üç grupla sınırlı kalınmasının temel sebebi ise göçmen akışını verilerine ulaşmada yaşanan sıkıntıdan kaynaklanmıştır. Bu çerçevede hazırlanan tezde girişten sonra ikinci başlık aldı altında göç olgusuna yönelik temel kavramlar ve göç kuramları üzerinde durulmuştur. Üçüncü başlık adı altında, refah devleti sınıflaması ve refah devletinin sağladığı haklardan sosyal güvenlik hakkı ve göçmen hakları üzerinde durulup, göçmenlere sağlanan sosyal güvenlik hakkının çerçevesi uluslararası sözleşmeler ve ikili ve çok taraflı düzenlemeler kapsamında incelenmiştir. Dördüncü başlık altında ise, Avrupa’da göç olgusu incelenmiş ve göç süreci doğrultusunda Avrupa Refah Devletleri kapsamında özellikle AB mevzuatı temelinde üye ülkelerin göçmen politikaları ve göçmenlere yönelik sağladıkları sosyal güvenlik hakkı ele alınmıştır. Ayrıca George Borjas’ın teorisinden yola çıkarak oluşturulan ve göç etme kararının en temel belirleyicisi olan refah yardımlarının ve özellikle sosyal güvenlik harcamaları adı altında sağlanan hak ve yardımların Avrupa Birliği’ne üye devletlerde göç akışına etkisi analiz edilmiştir.

Çalışmamızda literatür taramasının yanında nicel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Analiz, Panel Veri Analizi kullanılarak yapılmıştır. Veriler ise, POOLED OLS (Havuzlanmış En Küçük Kareler Yöntemi) kullanılarak tahmin edilmiştir. Bu çerçevede ise yukarıda da belirtildiği gibi göçmenler üç farklı grupta ele alınmıştır. Birinci grup göçmen adı altında göç eden tüm grupları kapsamakta, ikinci grubumuzda zorunlu olarak göç etmek zorunda olan sığınmacılar, üçüncü grupta ise AB mevzuatında özellikle dikkat çeken ve en dezavantajlı gruplar arasında olan üçüncü ülke vatandaşları yer almaktadır. Sosyal koruma harcamaları adı altında yapılan Sosyal Güvenlik Harcamaları ve Göçmen Grupları verileri EUROSTAT'tan alınarak Excell dosyasında düzenlenmiştir. Birinci grupta tüm göçmenleri kapsayan AB'ne üye 25 ülkenin 2000- 2015 yılı verileri, ikinci grupta olan sığınmacılar için ise AB'ne üye 24 ülkenin 2000- 2015 yılları arasındaki verileri ve son grupta üçüncü ülke vatandaşlarının ise AB'ne üye 25 ülkenin 2008- 2015 yıllarına ait göçmen akışı verileri kullanılmıştır. Ayrıca ülkelerin aynı yıllarını kapsayan sosyal koruma adı altında yapılan sosyal güvenlik harcamaları verileri de analizde kullanılmıştır. En güncel veriler 2015 yılına ait olduğu için yıl sınırlaması 2015 yılı olarak kalmıştır. Tezin hipotezi ise sosyal güvenlik harcamalarındaki artışın göçmen akışını arttıracak yönündedir. Tez'de ayrıca Lee'nin itici ve çekici faktörleri gruplandırıldığı faktörler arasında refah yardım hakları adı altında sosyal güvenlik hakkının eklenmesi gerekliliği tartışılmıştır. Son olarak ise, bulgular doğrultusunda sonuç ve öneriler kısmına yer verilmiştir.

2. GÖÇ OLGUSU VE GÖÇE İLİŞKİN KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE GÖÇ KURAMLARI

2.1. Göç Meselesinde Temel Kavramlar

2.1.1. Göç Kavramı ve Uluslararası Göç

Göç, “bir kişinin veya bir grup insanın uluslararası bir sınırı geçerek veya bir devlet içinde bir yerden başka bir yere gitmesi” olarak tanımlanmakta ve süresi, yapısı ve nedenine bakılmaksızın insanların yer değiştirmesi sonucunu doğuran nüfus hareketleri de bu kapsama dâhil edilmektedir (Çiçekli, 2009: 22). Samuel ve George’a (2002: 33) göre, geniş anlamıyla göç, kalıcı veya yarı kalıcı olarak ikametini değiştirmesi olup, kısa ya da uzun vadeli bir çözüm bulunması amacıyla yerleşimciler ya da göç eden göçmenler, geçici işçiler, misafir işçiler, sığınmacılar, öğrenciler ve belgesiz/düzensiz göçmenler tanımının içinde yer alırken, turistleri ve benzeri kısa süreli ziyaretçileri, diplomatik amaçlı kimseleri bu tanımın dışında bırakmaktadır.

Todaro ise (1997: 3) göç kavramını kalkınma ile birlikte ele alarak kavramsallaştırmayı daha karmaşık hale getirmektedir. Bu kavram, "tüm insan yaşamlarının kalitesini iyileştirme süreci" olarak tanımlanmakta ve şu üç önemli hususu içermektedir: yaşayan halkların yaşam düzeylerini yükseltmek; insanlık onuru ve saygısını teşvik eden sosyal, politik ve ekonomik sistemler ve kurumların kurulmasına yardımcı olacak koşulların yaratılması ve seçim değişkenlerinin aralığını genişleterek insanların seçim hürriyetini arttırmak şeklindedir. Faist ise göçü kavramsallaştırırken “İşler Bir Göç Tanımına Doğru” başlığı altında ele almakta ve uzamsal hareket, bir mekândan diğerine, bir toplumsal veya siyasal birimden diğerine doğru hareket şeklinde kavramsallaştırmaktadır. Bu çerçevede kavram, alanın toplumsal, siyasi ve ekonomik, ilgili yapım için taşıyıcı olduğu anlaşılmaktadır (Faist, 2003: 41).

Lewis’in göç kavramında, iç göç ve dış göç kavramı ayrımı yapmakta, hareketin gerçekleştiği alan birimleri arasındaki uzaklık kıstası temel alınmaktadır. Uzaklık kıstasına dayanarak yapılan ayırım doğrultusunda, bir ülkenin ulusal sınırları içinde meydana gelen göç hareketliliği iç göç olarak tanımlanmaktadır. Buradan hareketle dış göç ise, bir ülkenin siyasi sınırlarını aşarak başka bir ülkeye doğru olan göç hareketliliğini tanımlamak için kullanılan bir kavramdır (Lewis, 1982: 15). Kısaca ifade edilirse, insanların ülke sınırları

içerisindeki yerleşim hareketliliği ‘iç göç’; ülke sınırları dışındaki hareketliliği ‘dış göç’ günümüzde ise dış göçün yaygın olarak kullanımı ‘uluslararası göç’ olarak belirtilmektedir.

Lee ise göçü, yaygın olarak kalıcı veya yarı kalıcı ikametgâh değişikliği olarak tanımlamaktadır. Kavramı verirken hareket mesafesine veya hareketin gönüllü veya gönülsüz doğasına hiçbir sınırlama koymamaktadır; dış ve iç göç arasında hiçbir ayırım yapmamaktadır. Dolayısıyla, bir apartmandaki salondan diğer salondaki bir hareket, Hindistan'ın Bombay'ından Cedar Rapids'e kadar olan bir hareket, göç hareketleri olarak sayılır; ancak tabii ki, bu hareketlerin başlatılması ve sonuçları çok farklı olmaktadır. Bununla birlikte, her türlü mekânsal hareketliliğin göç tanımına dâhil edilmediği durumlar söz konusudur. Uzun süreli ikamet yeri olmayan göçebeler ve göçmen işçilerin sürekli hareketleri ve yazları serinlemek için dağlarda bulunanların geçici hareketler örnek olarak gösterilmektedir (Lee, 1966: 49).

Uluslararası göçün, emek (işgücü) piyasası koşullarından kaynaklandığına dair geleneksel bir anlayış olup “herhangi bir ülkedeki ücretler genel düzeyi ve bununla bağlantılı işçi haklarının diğer ülkelerden yüksek olmasının daha alt düzey ücret ve çalışma koşullarına sahip çalışanlar için bu ülkeyi cazip hale getirdiği varsayılmaktadır” (Elliot,1997:136-137). Emek piyasasının koşullarını temel alan bu anlayış, iktisatçılar arasında halen temel belirleyici olarak görülmektedir (Borjas,1994:1668). Uluslararası göçün dinamiklerine yönelik temel anlayışın, insanların daha yüksek gelir elde etme ve daha iyi bir yaşam kalitesine sahip olmak için az gelişmiş ülkelere doğru göç ettikleri yönünde olsa da, bu durum günümüzde değişmiştir. Artık göçün hacim olarak büyümesi ve coğrafi alan olarak sınırlarının genişlemesi ile dünyadaki ülkelerin çoğu hedef ülke, kaynak ülke veya transit ülke haline gelmiştir. Hatta ülkeler aynı anda hepsine dâhil olarak uluslararası göç sürecinde yer edinmeye başlamıştır (Toksöz ve Erdoğan, 2012: 11).

Göçün tarihsel olarak geçmişteki ve 20. yüzyıldaki nedenleri incelendiğinde, kapitalizmin dünya genelinde hâkimiyet kurma sürecinde, işverenlerin işgücü maliyetlerini düşük tutma isteği sonucunda uluslararası düzeyde işgücü talebini artmış ve sonucunda ise uluslararası emek göçü de artış göstermiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde, gelişmekte olan ülkelerde kapitalist piyasa ilişkilerinin güç kazanmasına bağlı olarak ülkelerin kendine yeterli geçimlik ekonomilerinin piyasaya açılması ve piyasaların rekabet edememesi sonucu buldukları ülke içinde geçim sağlayamamaları artan sayıda insanın ülke dışına göç

etmesine neden olmuştur. 1950'lerden beri yaşanan göç süreci küreselleşme ile birlikte yeni boyutlar kazanmıştır (Toksöz,2006). Hatta Anthony Giddens da göçü küresel bütünleşme sürecinin bir parçası olarak görmekte ve dünya genelinde yaygın göç örüntülerini, ülkeler arasındaki hızlı şekilde değişen ekonomik, siyasi ve kültürel bağların yansıması olarak ifade etmektedir (Giddens, 2006:257).

20. yüzyılda küresel göç hareketlerini yönlendiren en önemli dinamikler bir yandan dünyanın yoksul bölgelerinde ortaya çıkan derin yoksulluk ve işsizlik gibi nedenlerinden kaynaklanan göçmen arzı, diğer taraftan en gelişmiş bölgelerdeki işgücü açığını göçmenlerin ucuz işgücü emeğiyle kapatmaya dayalı ekonomik temelli göçmen talebinden kaynaklanmıştır. Bunun sonucunda ise, oluşan arz ve talep karşısında 20. yüzyılda göç hareketleri Afrika, Güney Asya, Güney Amerika ve Asya bölgelerinden dünyanın en zengin bölgeleri olan Avrupa ve Kuzey Amerika'ya doğru olmuştur (Orsam,2012: 9). Castles ve Miller ise uluslararası göçü, “ne geç 20. Yüzyılın ne de sömürgecilik ve kapitalizmden dolayı vücut bulan modernitenin bir icadıdır” şeklinde ifade ederek göçleri erken dönemden bu yana insanlık tarihinin birer parçası olarak kabul etmektedir. Bunun yanında, 1945'den bugüne ve bilhassa 1980'lerin ortalarından itibaren uluslararası göçün önemi ve hacmi giderek artmaktadır. Göçü küresel değişim üzerinde etkili, önemli faktörlerden biri olarak varsaymaktadır(Castles ve Miller, 2008: 7).

Castles ve Miller'e göre (2008:7-8), göç çağının insanlık tarihinden süregelen ve devam edeceğine yönelik nedenleri söylemenin mümkün olduğunu belirtirek şu şekilde sıralamaktadır: Kuzey ve Güney Bölgeleri arasındaki giderek artan eşitsizliği daha fazla insanı daha iyi yaşam standartlarına sahip olabilmek için göç etmeye zorlamaktadır; siyasal, çevreyle ilgili, demografik sıkıntılar birçok insanı kendi ülkeleri dışında sığınmaya ve hatta mülteci olmaya zorlamaktadır. Bunlara ilaveten farklı bölgelerde giderek artış gösteren etnik ve siyasal çatışmalar gelecekte kitlesel hareketleri de beraberinde getirmektedir. Nitekim Castles ve Miller'in belirttiği sebeplerden biri olan ve halen daha tüm dünyada etkisini gösteren Suriye'de 15 Mart 2011'de rejim karşıtı gösteriler sonucunda kısa zamanda ciddi çatışmalara ve akabinde iç savaşa dönüşmesi ülkeden kaçanların çoğunun özellikle Türkiye'ye sığınmasına neden olmuştur. Ayrıca hükümetlerin niyeti olsun ya da olmasın, yeni ticaret bölgelerinin yaratılması işgücü göçlerine neden olacağını belirtmektedir. Tüm belirtilen sebeplerden dolayı yeryüzündeki bütün devletler ya göç alan ya da göç veren ya da her ikisi birden oluşan ülkeler olarak uluslararası göçün etkisinin yansımalarını

göreceklere yönündedir. Castles ve Miller'e göre (2008:7-8) Uluslararası göçün yukarıda değinildiği gibi başta ekonomik nedenlerle olmak üzere siyasal sebepler, doğal afetler gibi çeşitli sebeplerle milyonlarca insan doğup büyüdüğü topraklardan gönüllü ya da zorunlu olarak ayrılmaktadır. Dolayısıyla, uluslararası göç edenler sınıflandırılırken içine ekonomik(işçi/emek) göçmenler, mülteciler, sığınmacılar, düzenli ve düzensiz göçmenler, transit göçmenler ve farklı nedenlerden ötürü yerinden edilmiş insan gruplarını kapsamaktadır.

Nitekim Uluslararası Göç Örgütü'nün (IOM) Göç Terimleri Sözlüğüne göre Göç olgusu, uluslararası bir sınır geçilmesi veya devlet içinde yer değiştirilmesi durumudur. Süresi, yapısı ve nedeni ne olursa olsun insanların yer değiştirdiği nüfus hareketleri olarak ifade edilmektedir. 'Mülteciler, yerinden edilmiş kişiler ve ekonomik göçmenleri de kapsamaktadır (Çiçekli, 2009: 22). Uluslararası göç edenlerin gittikleri ülkelerdeki elde ettikleri haklar da bu çerçevede göçmenlik statülerine göre farklılık göstermektedir.

2.1.2. Uluslararası Göç Olgusu Kapsamındaki Kişiler

2.1.2.1. Genel Olarak Yabancı Kavramı

Farklı hukuk sistemlerinde vatandaş olmayanları nitelendirmek için farklı ve bazen de birbirleriyle çelişen kavramlar yer almaktadır. İngiliz göç hukuku sisteminde; göçmenler, etnik azınlıklar, etnik topluluklar ve bazen de yabancılar kavramı şeklinde kullanımı görmek mümkündür. Alman hukuk sisteminde; yabancıları misafir işçiler, Hollanda hukuk sisteminde; etnik azınlıklar, yabancı işçiler, ikinci kuşak göçmenler gibi farklı tarihsel deneyimleri ve bakış açılarını içermesinden ötürü kavramlar birlikte kullanılmaktadır (Çiçekli,1998:127). Avrupa Birliği hukukunda ise üçüncü ülke vatandaşları için yabancı kavramını kullanırken, üye ülke vatandaşlarını yabancı olarak kabul edilmemektedir.

Farklı kavramlarda kullanım şekli bulunan yabancı kelimesi iki farklı açıdan tanımlanmaktadır. " Yabancı tanımı konusunda literatürde büyük ölçüde benimsenen ikinci yaklaşım ise Devletler Hukuku Enstitüsünün 1892 yılında Cenevre Toplantısı sırasında kabul edilen kavram olup vatandaşlık kavramından yola çıkarak yabancıyı, "bir devlet ülkesinde bulunup o devletin vatandaşlığını halen iddiaya hakkı olmayan kimse" olarak tanımlamaktadır (Çiçekli, 2016: 24).

Aybay (2007: 12)'ye göre yabancı kavramına eleştirilerde bulunmaktadır: “İlk olarak, tanımda geçen uyrukluğunu iddia hakkı olmayan” kullanımı eleştirilmesi gerektiğini belirtmektedir. Çünkü kişinin belli bir anda belli bir devletin uyrukluğunda olması, objektif kurallarla tespit edilen bir durumu oluşturmaktadır. Şayet, kişi ile belli bir devlet arasında uyruklu ilişki bulunuyorsa, bu ilişkinin varlığı kişinin bu şekilde bir iddiada bulunmasından bağımsız olarak, varlığını sürdüren, nesnel bir durumdur. Diğer taraftan, tanımda yer alan ‘ülkede bulunma’ koşulu açısından bakıldığında ise yabancı kavramına, yalnızca belli bir anda o devletin ülkesinde bulunan ve o devletin uyruğunda olmayanlar girmektedir. Hâlbuki bir devletin ülkesinde fiziksel olarak olmasa da o devletin yetki alanı içinde bir takım haklara sahip insanlar da bulunmaktadır.

13 Aralık 1985’de kabul edilmiş BM Genel Kurulu’nun ‘Yaşadıkları Ülkenin Uyruğu Olamayan Bireylerin İnsan Hakları Bildirgesi’nde yabancı kavramı için ‘bulunduğu ülkenin uyruğu(vatandaşı) olmayan kişi’ ibaresi kullanılmıştır (Aybay, 2007: 13). Uluslararası Göç Örgütü’nün yayınladığı Göç Terimleri Sözlüğü’nde de benzer bir kullanım yer almıştır. Yabancı ise ‘belirli bir devlet açısından o devletin uyruğunda olmayan kişi’ biçiminde kavramsallaştırılmıştır (Çiçekli, 2009: 64).

Vatandaş olmayandan yola çıkarak yapılan tanımlara göre, yabancı başka bir ülke vatandaşı olabileceği gibi vatansız(haymatlos) veya mülteci olabilmektedir. Böylece, yabancı sınıflamasına “yabancı devlet vatandaşı”, “vatansız kişi”, “ mülteciler”, özel statüdeki yabancılar”, “birden çok vatandaşlığı olanlar” da girebilmektedir(Tekinalp, 2003:6).

2009 yılında kabul edilen 2901 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu¹ göre yabancı kavramı tanımlar başlıklı 3. maddesinin 1/d bendinde yer almakta ve benzer şekilde 2013 tarih ve 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’nun² (YUKK) 3. maddesinin (ü) bendinde şu şekilde yer almaktadır: “ Türkiye Cumhuriyeti Devleti ile vatandaşlık bağı bulunmayan kişi” dir. Bu çerçevede, yabancı Türk vatandaşı olmamakla birlikte Türkiye’de yaşayan kişiler ve Türkiye Cumhuriyeti’nde fiilen bulunmasa da Türk Hukuku açısından yabancı sayılmaktadır (Aybay, 2010: 15; Çelikel ve Gelgel, 2016: 17).

¹ RG 11 Nisan 2013, 28615.

² RG 12 Haziran 2009, 27256.

2.1.2.1.1. Yabancı Türleri

Yabancı türleri, vatandaşlık (uyruklu) durumuna ve ülkede bulunup bulunmama göre ikiye ayrılarak incelenmektedir. Bu bağlamda vatandaşlık türüne göre yabancı türleri: yabancı devlet vatandaşları, birden çok vatandaşlığı olanlar, göçmenler, vatansızlar, mülteci ve sığınmacılar, ayrıcalıklı yabancılardan; ülkede bulunup bulunmama göre yabancı türleri ise ülkede bulunmayan yabancılar, ülkede bulunmaları usulüne uygun olan yabancılar ve ülkede bulunmaları usulüne uygun olmayan yabancılardan oluşmaktadır (Ergül, 2012). Çelikel ve Gelgel (2016)'da yabancıları ise Yabancı Gerçek Kişiler ve Yabancı Tüzel Kişiler şeklinde iki gruba ayırıp yabancı gerçek kişileri tespit ederken vatansızlar, göçmen, mülteciler ve azınlıklara; yabancı tüzel kişiler için ise yabancı ortaklıkları ve dernek ve vakıfların vatandaşlığına değinmek gerektiğini belirtilmektedir. Tez de ise Ergül (2012) ve Aybay (2007; 2010) 'da yapılan sınıflamadan yola çıkarak oluşturulan yeni sınıflamada kavramlar ele alınmaktadır.

2.1.2.1.1.1. Vatandaşlık(Uyruklu) Durumuna Göre Yabancı Türleri

2.1.2.1.1.2. Yabancı Devlet Vatandaşları

Yabancı devlet vatandaşları kategorisi, en genel ve kapsam olarak geniş bir kategori olup, bir vatandaşlığı olmasına rağmen vatandaşlığa sahip devleti dışında başka devletler açısından yabancı olarak değerlendirmektedir. En yalın tanımlama yapıldığında ise, kişi uyrukluğunda bulunduğu devlet dışında bütün devletler açısından yabancı sayılmaktadır (Aybay, 2010: 22).

2.1.2.1.1.3. Birden Çok Vatandaşlığı Olanlar

Kişi, belirli durumlarda kendi iradesiyle veya çeşitli devletlerin vatandaşlık yasalarındaki uyumsuzluk sonucundaki aynı anda iki vatandaşlık hakkını elde edebilmektedir. Önemli olan, bu durumdaki kişinin yabancı statüsüne girip girmemesinde, yabancılık statüsünün hangi devlete göre saptanacağıdır. Bu devlet kişinin vatandaşlığa sahip olduğu devletlerden biri ise, o devlet açısından kişi 'yabancı' kabul edilmemektedir (Aybay, 2007: 21).

İki veya daha çok vatandaşlığa sahip kişinin, uyrukluğunu taşıdığı her devletçe kendi uyruğu olarak kabul edileceği 1930 Lahey Sözleşmesi'nin 3. maddesiyle de belirtilmektedir.

Uyrukluk konusunda da Avrupa Sözleşmesi de aynı ilkeyi onaylamaktadır (Aybay, 2010: 23).

2.1.2.1.1.4. Göçmenler

Uluslararası literatürde, göçmenler ele alınırken çok geniş kapsamdaki yabancı kategorilerinden bahsedilmektedir. Bu çerçevede, turistler, ziyaret, sağlık ve eğitim amacıyla gelen yabancılar, yabancı müteşebbisler, yabancı işçiler, ülkeye kaçak giriş yapan veya kaçak duruma düşen yabancılar ve sığınacak bir yer amacıyla gelen sığınmacı ve mülteciler de göçmen kategorisinde incelenmektedir. Özellikle Anglosakson hukuk sistemleri göç ve göçmen kavramları belirtildiği gibi geniş tutmaktadırlar (Çiçekli, 2016: 202).

Uluslararası düzeyde genel kabul gören bir göçmen kavramı bulunmamaktadır. Ancak Uluslararası Göç Örgütü'nün(IOM) Göç Terimleri Sözlüğünde kavrama yer verilmektedir. Kavram, kişisel rahatlık amacıyla ve dışarıdan herhangi bir zorlama unsuru olmaksızın ilgili kişinin göç etme kararında özgür olduğu hallerde kabul edilmektedir. Terim, hem maddi ve sosyal durumlarını iyileştirmek hem de kendilerinin veya ailelerinin gelecekte beklediklerini arttırmak için başka bir ülkeye veya bölgeye göç eden kişi ve aile fertlerini göçmen olarak kabul etmektedir (Çiçekli, 2009: 22).

Birleşmiş Milletler (BM) istatistiksel amaçlar doğrultusunda tanımda birlik sağlamak için kendi vatandaşı olduğu ülkeden, başka ülkede en az 1 yıldan fazla kalan kişilerin göçmen olarak sayılması gerektiğini önermektedir (Gökbayrak, 2006: 8). Bir başka tanıma göre, çeşitli ekonomik, dini, siyasi vb. nedenlerle bağlı bulunduğu ülkeyi terk ederek yerleşmek amacıyla başka bir ülkeye giden kişiye muhacir (göçmen) denilmektedir (Çelikel ve Gelgel, 2016: 27). Göçmenlikte önemli olan ilgilinin o ülkede yerleşmek niyetinde olmasıdır. Göçmen kabulü her ülkenin iç düzenlemesine, siyasi ve sosyal politikasına göre değişmektedir (Çelikel ve Gelgel, 2009: 22).

Uluslararası göçte yer alan göçmen kategorileri, aralarında geçişlilikler olsa da şu şekilde sıralanmaktadır (Stalker,1994) : yerleşikler, yasa-dışı göçmenler, sığınmacılar ve mülteciler,

nitelikli işgücü ya da profesyonellerdir. Göçmen kategorilerini bu şekilde sınıflandırmak analiz açısından kolaylık sağlayabilmektedir. Ancak bu grupların tam anlamıyla homojen olmadığının diğer bir deyişle heterojen yapıda oldukları da belirtilmesi gerekmektedir (Gökbayrak, 2006: 10). Ergül (2012:223)'e göre, IOM 'um göçmen kavramına benzer çerçeveden yola çıkarak ilk olarak göçmenleri kalacakları süreye göre uzun vadeli ve kısa vadeli göçmenler; giriş ve kalış şekillerine göre de kayıtlı/belgeli göçmenler ve kayıt dışı/belgesiz göçmenler şeklinde sınıflandırılmaktadır. Göçmenleri mülteci ve sığınmacılardan ayıran önemli özellik olarak da bu kimselerin ülkelerinden siyasi nedenlerle değil, sırf ekonomik nedenlerle ve daha iyi bir yaşam koşullarına sahip olmak için ülkelerini terk etmeleri şeklinde belirtilmektedir. Diğer bir deyişle, göçmenler bir başka ülkeye kendi istekleri ile göç etmektedir. Tez de ise, kendi istekleri ile göç eden gruplar gönüllü göç adı altında ekonomik göçmen, işgücü/emek göçmenleri kavramları şeklinde belirtilmektedir. Mülteci ve sığınmacı kavramı ise, göçmen sınıflaması adı altında göç etme sebebine göre tanımlaması değişmektedir. Göçmen kavramı geniş bir kapsam olarak ele alınmakta ve tüm diğer grupları içerdiği belirtilerek tablolştırılmaktadır.

Türk Hukuku'nda ise göçmenler 19.09. 2006 tarihli ve 5543 sayılı İskân Kanunu³ ile düzenlenmiştir. Kanuna göre göçmen “Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olup yerleşmek amacıyla tek başına veya toplu halde Türkiye'ye gelip bu Kanun gereğince kabul olunan kişilerdir”(İskân Kanunu madde (3d)). Kanun uyarınca göçmen sayılabilmek için şu koşulları yerine getirmeyi gerektirmektedir: Türk soyundan olmak, Türk kültürüne bağlı olmak, Türkiye'ye yerleşmek amacı ile göç edilmelidir (Çelikel ve Gelgel, 2012: 22).

Türk soyundan olmanın ve Türk kültürüne bağlı olmanın tespiti ise aynı kanunun 7. maddesinde “ Göçmen olarak kabul edilenler bakımından Türk soyundan olmanın ve Türk kültürüne bağlılığın tayin ve tespiti, ilgili Bakanlıkların görüşü alınarak, Dışişleri Bakanlığı'nın teklifi üzerine Bakanlar Kurulu Kararı ile yapılır” şeklinde belirtilmektedir.

---

³. RG 26.9.2006-26301.

İskân Kanununa göre göçmenler 4 gruba ayrılmaktadır(Çelikel ve Gelgel, 2016: 28-29):

- Serbest Göçmen: Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olup yerleşmek niyetiyle tek ya da toplu olarak Türkiye'ye Devlet eliyle iskân edilme talebi olmadan yurda kabul edilenler kişilerdir.
- İskânlı Göçmen: : Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olup, yerleşmek niyetiyle özel kanunlarla yurt dışından getirilen ve bu kanun hükümlerine göre taşınmaz mal verilerek iskânları sağlananları oluşturmaktadır.
- Münferit Göçmen: : Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olup, yerleşmek niyetiyle bir aile olarak gelenlerdir.
- Toplu Göçmen: Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olup, iki ülke arasında yapılan anlaşmaya göre yurdumuza yerleşmek amacıyla toplu olarak gelen aileleri kapsamaktadır.

Münferit ya da toplu göçmen olarak yurt dışındaki temsilciliklerden göçmen vizesi ile serbest göçmen olarak kabul edilen göçmenler sınırlarımıza girdikten sonra, giriş noktalarındaki göçmen kabul merkezlerinde sağlık, gümrük, idari ve nakil işlemleri tamamlanıncaya kadar misafir olurlar ve bakım, beslenme ve barınmaya yönelik yönelik ihtiyaçlarını Kızılay Derneği'nin de yardımıyla Bakanlıkça karşılanmaktadır (Çelikel ve Gelgel, 2012: 23).

Özel kanunlarla yurdumuza getirilen iskânlı göçmenler, sınırdan geçtikten sonra geçici veya kesin iskânları için belirlenen yerlerin; serbest göçmenler ise yerleştikleri yerlerin en büyük mülki amirlerine müracaatla kendileri ve aile fertleri için “ Vatandaşlığa Girme Beyannamesi” imzalayarak, “Göçmen Belgesi” almak zorundadır. Belge, iki yıl geçerli olup, geçici kimlik belgesi yerine geçmektedir (Çelikel ve Gelgel, 2016: 29).

Göçmenleri Türk Hukuku göre değil genel tanımlamalardan yola çıkarak sınıflamaktadır. Bu çerçevede ise çalışmamızda, göç etme nedenlerine, göç etme sürelerine, ülkeye giriş – çıkışta izledikleri yola, nitelik yönüne göre sınıflama aşağıdaki gibi tablolastırılmaktadır.

Çizelge 2.1. Göçmen sınıflaması

Göçmenler			
Göç Nedenlerine Göre	Etme Ülkeye – Giriş Çıkışta İzledikleri Yol	Nitelik Yönünden	Göç Etme Süreleri
Ekonomik Göçmen/ Göçmen İşçi	Yasa dışı/ Belgesiz/Düzensiz Göçmen	Nitelikli	Uzun Vadeli
Mülteci	Yasal Göçmenler	Niteliksiz	Kısa Vadeli
Sığınmacılar			

Kaynakça: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

2.1.2.1.1.4.1. Göç Etme Nedenlerine Göre Göçmenler

2.1.2.1.1.4.1.1. Ekonomik(İşgücü/ Emek) Göçmenler

Geleneksel anlamda işgücü göçü işçilerin, zengin ülkelerdeki yerlilerin istemediği düşük nitelikteki, düşük ücretli işleri yapmak için fakir ülkelere zengin ülkelere yaptığı hareketi kapsamaktadır. Misafir işçi göçü programları bu çeşidin belirli örneği olsa da işgücü göçü kalıcı nitelikte de olabilmektedir(Bartram vd. 2017:198).

IOM Göç terimleri sözlüğüne göre ekonomik göçmen, “yaşam kalitesini iyileştirmek amacıyla kendi menşei ülkesinin dışına yerleşmek üzere mutlak ikamet yerini terk eden kişi” şeklinde tanımlanmaktadır. Terim belirtilen çerçevede, hem işçi göçmenlerini zulümden kaçan mültecilerden ayırt etmede kullanılabilen, hem de bir ülkeye yasal izni olmadan ve /veya iyi niyetli bir gerekçe sunmadan sığınmaya çalışan kişileri ayırmada kullanılmaktadır. Terimi aynı zamanda mevsimlik işçiler için de kullanmayı mümkün kılmaktadır(Çiçekli, 2009: 16).

Michael Piore (1979)’a göre işçi göçmen analizi, işçi göçünün temelini tanımlamaktadır. Ana temel nokta statü olarak belirlenmektedir. Vatandaşlar mesleki statü hiyerarşisinin altındaki göreceli olarak uygun ücretli işleri kabul etmek konusunda isteksiz davranmaktadır. Bilhassa iktisadi dalgalanmalardan kaynaklanan istikrarsız taleple şekillenen ikincil işgücü piyasasında, işçilerin istihdam istikrarını önemli şekilde tercih

etmelerinden dolayı, yerel nüfustan çalışan bulmak güçleşmektedir. Göçmen işçi bu durumlarda ideal bir çözüm olarak görülmektedir.

Göçmen işçilerin sahip olduğu işler genelde erkekler tarafından yapılmakta, kadınlar ise eşleri ekonomik anlamda kendilerini güvence altına aldıktan sonra aile birleşimi yoluyla göç etmektedir. Özellikle bu algı son on yılda artarak modası geçmiş bir durum haline gelmiştir. Artık kadınlar çeşitli sektörlerde (ev hizmetleri, çocuk ve yaşlı bakımı gibi) çalışan başlıca ekonomik göçmenler haline gelmiştir(Constable, 2007). Buna ilaveten iş kavramının geleneksel yapısı içinde olmasa da seks işçilerinin göçü de işgücü göçünün bir biçimini içermektedir (Bartram vd. 2017:199).

Robin Cohenin (1987) işgücü göçü analizinde ise, Marksist anlayışla çelişen kapitalist ekonominin anlayışını yansıtmaktadır. Kapitalizmin çoğu standart sermaye teorisi ile örtüşmeyecek şekilde sınırlandırılmış göçmenler tarafından sağlanan önemli ölçüde özgür olmayan işgücü göçüne ihtiyaç duymaktadır. İşgücü göçü, bu çerçevede bir seçenek meselesi olmamaktadır. Bunun sonucunda ise ekonomik göçmenlerin beklentileri gibi oluşmamaktadır.

2.1.2.1.1.4.1.2. Mülteci ve Sığınmacılar

Her ne kadar mülteciler günümüz dünyasının karakteristik bir özelliği olsa da mülteci akımlarının kökeni modern devlet öncesi dönemlere kadar uzanmaktadır. Gerçekten de insanlık tarihinde zorla göç ettirme ve toplu göç hikâyeleri çok fazla olmuştur (Betts vd., 2015: 26).

Mülteciler, 17. yüzyılda modern devlet sisteminin oluşumundan sonra önemli bir sorun haline gelmiştir. Avrupa'da merkezileşmiş devletlerin ortaya çıkışından sonra hükümdarlar kendi devletlerinin bütünlüğü için uğraşmışlar ve mülteciler devletlerarası düzlemde daha öncelikli bir sorun olmuştur. Örneğin, 1648 Vestfalya Barışı, mültecileri kendi devletlerinin korunmasını yitirmiş insanlar olarak tanımlamış ve dünyadaki mültecilerin bir kısmına da olsa sığınma tanınmanın önemini vurgulamıştır. İlk kez Avrupalı Egemenler, yaşadığı ülkenin hükümdarından farklı bir dine mensup olduğu için ülkesini terk etmek isteyen kişilere temel bir göç etme hakkı tanımıştır (Betts vd., 2015: 26).

Zorunlu göç, Avrupa’da 19. Yüzyılda devletlerin merkezileşmesi sürecinde daha yoğun olmuştur. Bilhassa İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri(ABD) baskı ve zulümden kaçanlara sığınma imkânı tanımıştır. Örneğin; Fransız Devrimi ve Avrupa’daki 1848 Devrimlerinin akabinde İngiltere, binlerce göçmene sığınma olanağı sağlamıştır. Benzer şekilde, ABD, bu dönemde serbest bir göç politikası izlemiş ve birçok Avrupalı göçmen ve mülteci için güvenlik rolü üstlenmiştir. Sayıları gittikçe artan mülteciler 20. Yüzyılın başında, devletlerarası ikili pazarlıklara artan bir şekilde konu haline gelmiş ve bunun sonucunda modern mülteci hukukunun bazı ilkeleri bu dönemde atılmıştır. Lakin her ne kadar düzenlemeler olsa da kalıcı değil geçici olmuştur (Betts vd., 2015: 27). Mülteciler üzerine çağdaş uluslararası yaklaşım Uluslararası Mülteci Örgütü’nün kurulmasından sonra ortaya çıkmıştır.

Zorunlu göç kapsamında yer alan mültecilik ve sığınmacılık, insanları çeşitli nedenlerle ülkelerinde gördükleri baskı ve şiddetten dolayı, ülkeyi terk etmek zorunda bırakan bir durum olmaktadır. Bu çerçeveden bakıldığında ise, mültecilerin ve sığınmacıların öncelikli hedefleri hayatlarına dair bir tehdit unsuru olmayan güvenli bir yerde yaşamlarını idame ettirmektir.

Mülteci ve sığınmacı terimleri arasında benzerlik bulunmakla birlikte, birer hukuk terimi olarak aralarındaki fark belirtilmesi gerekmektedir. “Mülteci” İngilizcedeki “refugee” ve Fransızcadaki “refugie” terimine karşılık gelmekte ve belli bir hukuksal statüyü belirten terim olarak karşımıza çıkmaktadır. “Sığınmacı” terimi ise İngilizcedeki “asylum seeker” in ve Fransızcadaki “demandeur d’asile” karşılığı olup mülteci den farkı hukuksal bir statüden çok fiili bir durumu yansıtmaktadır. Sığınmacıya sağlanan haklar, mültecilerle kıyaslandığında daha sınırlı biçimde olmaktadır (Aybay, 2007: 22). Sığınmacı olmak, sığınma talebinde bulunulan ülkenin yasalarından mültecilerinki gibi sürekli olarak yararlanılmasını öngörememekte yani kısa süreli bir barınma hali olmaktadır. Mülteci, mültecilik statüsü hukuken (dejure mülteci) kabul edilmiş yabancı iken, sığınmacı, mültecilik statüsü incelenen ve bundan dolayı kendisine geçici koruma sağlanan (defacto mülteci) yabancı olmaktadır (Özcan, 2005: 23).

Mülteci yaygın olarak ‘katlanılmaz koşullardan ya da kişisel durumlardan kaçıp kurtulmak isteyen kişi’ olarak kavramsallaştırılabilmektedir. Kaçış nedenleri ise çeşitlilik göstermektedir: Kaçış yapılan baskıdan, insan yaşamına veya özgürlüğüne yönelik tehditten,

adli takibattan, yokluk veya sefaletten, savaş veya iç karışıklıktan, doğal afet nedeniyle olabilmektedir. Mülteci kavramının temelinde bireyin kaçışına sebep olan olaylar ve sonuçlarından dolayı yardım görmesiyle korunması varsayılmaktadır. Mültecilerin, bu sebepten ötürü diğer göçmen kategorilerinden ayrılması gerekmektedir. Diğer bir ifade ile belirtilirse, mülteciler, ülkelerinden ayrılmayı kendileri tercih etmemekte, zulüm ve işkence korkusu ile göç etmek zorunda kalmaktadırlar (Goodwin-Gil ve Mcadam, 2007: 15 aktaran Çiçekli, 2016: 233).

İkinci Dünya Savaşı süresince yaşanan zulüm ve savaş sonrası kurumların merkezi temalarının insan hakları ve adalet olması devletlerin zulüm kurbanlarına yönelik yaklaşımında önemli etkiye sahiptir. Çağın ruhunu yansıtan Birleşmiş Milletler(BM) çatısı altında yürütülen ilk çalışmalardan biri olan 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 14.(1) sayılı maddesinde “Herkesin zulüm karşısında sığınma talebinde bulunma ve sığınma olanağından yararlanma hakkı vardır” ifadesi bu etkiyi ortaya koyma bakımından önem teşkil etmektedir. Ayrıca sığınma hakkına ilişkin bu madde, uluslararası mülteci korumasının gelecekteki doğrultusuna önemli etki sağlamaktadır (Betts vd., 2015: 26-27).

Uluslararası hukukta mülteciler konusundaki en temel belge 1951 tarihli “Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Cenevre Sözleşmesi ve bunu tamamlayan 1967 tarihli Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin New York Protokolüdür. 1951 tarihli sözleşmeye göre ise mülteci, “ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle, yararlanmak istemeyen yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucunda önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen her kişi” şeklinde tanımlanmaktadır(Çiçekli, 2009).

Cenevre Sözleşmesi'ne göre, bir kişinin mülteci statüsüne girebilmesi için, ilk olarak kendi ülkesini terk etmesi veya ülkesinin sınırı dışında bulunması, diğer deyişle yabancı olması gerekmektedir. Ayrıca, bunlara ilaveten kişinin, Sözleşme'nin 1. maddesindeki haklı nedenlere dayalı baskı ve zulüm korkusu içinde bulunması da şart olarak belirtilmektedir. Baskı ve zulüm korkusu, farklı sebeplerden ötürü ortaya çıkabilmektedir. Bu bağlamda, baskı ve zulme temel teşkil eden sebepler; ırk, milliyet, din, siyasi düşünce ve belirli bir

sosyal gruba mensubiyet gibi, kişisel ve politik veya adi veya siyasi suçlar, savaş veya şiddet ve askeri görevlere dayalı sebepler olarak sıralanmaktadır(Odman, 1995: 84).

1969 tarihli Afrika Birliği Örgütü (ABÖ) sözleşmesine göre mülteci ise, menşei ülke ya da tabiiyetinde olduğu ülke dışındaki bir yerde koruma sağlamak üzere mutata olarak ikamet ettiği yeri, dış saldırı, işgal, yabancı hâkimiyeti ya da menşei ülkenin veya tabiiyetinde bulunduğu ülkenin bir kısmında ya da tamamında kamu düzeni ciddi şekilde sarsan olaylar yüzünden terk etmek zorunda kalan kişiler şeklinde tanımlanmaktadır(m.1(2)). Genişletilerek yapılan bu mülteci tanımı arasındaki farklılık Cenevre sözleşmesinde bulunan menşei ülke ya da tabiiyet ülkesi dışında bulunma mülteci olabilmek için yeterli koşul iken, ABÖ mülteci sözleşmesinde söz konusu nedenler yüzünden ülkeden kaçışın gerçekleşmesi gerekmektedir (Çiçekli, 2016: 240).

1970’li yıllardan itibaren hem Birleşmiş Milletler Genel Kurulu kararlarında hem Ekonomik ve Sosyal Konsey kararlarında ‘yerinden edilmiş kişiler’ ya da ‘ülke içinde yerinden edilmiş kişiler’ kavramı mülteci kavramıyla beraber kullanılmaya başlamış hatta göçmen ve sığınmacılar için de aynı kavram kullanılmıştır. Bu kavram ayrımının yapılması için Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği 1992 yılında yaptığı yerinden edilme kavramında fark açık bir şekilde belirtilmiştir(Çiçekli 2016:236; Bartham vd. 2017: 120):

“ Kendi ana vatanındayken askeri çatışma, ülke içi anlaşmazlık, sistematik insan hakları ihlali veya doğanın/insanın ürettiği felaketler sonucunda kendi evlerinden ansızın veya beklenmedik şekilde kaçmaya zorlanmış kişilere veya gruplara” tekabül etmektedir (Mooney, 2005:10). 1998 yılında ise “ülke içinde yerinden edilme üzerine yol gösterici ilkeler” tanımı şu şekilde kapsam darlığından dolayı yeniden yapılmıştır: “Zor kullanılarak ya da özellikle askeri çatışma etkilerinin yaygın şiddet durumlarının, insan hakları ihlallerinin veya doğal ya da insan yapımı felaketlerin sonuçlarından ya da bunları yaşamaktan sakınmak için mecbur kalarak evlerini veya yaşam alanlarını terk eden ve Uluslararası olarak tanınmış devlet sınırlarını geçmemiş insanlar ve gruplardır ”(Mooney, 2005: 11). İki kavram arasındaki fark mültecilerin uluslararası tanınmış bir sınırı geçmiş olmaları ; yerinden edilmiş kişilerin ise uluslararası tanınmış bir sınırı geçmemiş olmasından kaynaklanmaktadır(Çiçekli, 2016: 236).

Türkiye’de mültecilik ve sığınmacılık kavramları incelendiğinde, mülteci kavramı ilk kez 14.06.1934 tarih ve 2510 sayılı Mülga İskân Kanunu’nda⁴ aşağıdaki şekilde yer almaktadır:

“Türkiye’de yerleşmek maksadı ile olmayıp, bir zaruretle muvakkat oturmak için sığınanlar”

Sonrasında Türkiye, Cenevre Sözleşmesi’ni⁵ 24 Ağustos 1951 tarihinde imzalamış ve 29 Ağustos 1961 tarihinde çekince koyarak onaylamış olup ve yine aynı çekince ile 1 Temmuz 1968 tarihli Bakanlar Kurulu kararı ile 1967 Protokolüne⁶ katılmıştır. Sözleşmeye ilki, “Bu sözleşmenin hiçbir hükmü, mülteciye Türkiye’de Türk uyruklu kimselerin haklarından fazlasını sağladığı şeklinde yorumlamaz” çekincesi ve diğeri ise coğrafi sınırlama çekincesi ile “ Avrupa kökenli iltica başvuruları bağlamında” olmak üzere iki çekince koyarak onaylamıştır. Yani, Türkiye coğrafi çekince ile Avrupa ülkelerinden gelenlere mülteci (refugee) olma hakkı tanırken, Avrupa ülkeleri dışından gelenlere ise sığınmacı(asylum seeker) hakkı tanımıştır (Erdoğan,2015: 45; Ermumcu, 2013: 66).

Son olarak ise, mültecilerin hukuki statüsü 6458 sayılı YUKK’da 61-62-63. maddelerinde sırasıyla Uluslararası Koruma Çeşitleri, adı altında tanımlanmıştır:

“ Avrupa ülkelerinde meydana gelen olaylar nedeniyle; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız kişiye statü belirleme işlemleri sonrasında mülteci statüsü verilir”.

Son düzenlemede görüldüğü üzere Avrupa ülkelerinden gelenler mülteci statüsünü elde edebilmektedir. Mültecilere verilen Uluslararası Koruma Statüsü Sahibi Kimlik Belgesi, çalışma izni yerine geçmektedir. Aynı zamanda bu belge ile ikamet izninden muaf tutulmaktadır (YUKK m.89(4b); m.20(g).

Şartlı mülteci “Avrupa ülkeleri dışında meydana gelen olaylar sebebiyle; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız kişiye statü belirleme işlemleri sonrasında şartlı mülteci statüsü verilir. Üçüncü ülkeye yerleştirilinceye kadar, şartlı mültecinin Türkiye’de kalmasına izin verilir”.

⁴ RG.21.6.1934-2733.

⁵ RG.5.9.1961-S.10898.

⁶ RG. 5.8.1968-S.12968.

Şartlı mülteci ile mülteci arasındaki farklardan birincisi; şartlı mültecilerin Avrupa dışından gelen yabancılara verilen statü iken mültecilik ise Avrupa ülkelerinden gelen yabancılara verilmektedir. İkincisi ise, şartlı mülteci statüsündeki yabancılar, güvenilir üçüncü ülkeye yerleştirilinceye kadar Türkiye’de kalmaları için kendilerine Uluslararası Koruma Statüsü Sahibi Kimlik Belgesi verilir. Bu belge ile şartlı mülteciler de, ikamet izninden muaf tutulan yabancılar olarak sayılmaktadır. Fakat mültecilerden diğer bir farkı olarak bu belgenin çalışma izni olarak geçmemesidir. Şartlı mülteciler Türkiye’de çalışmak için çalışma izni alması gerekmektedir(Çelikel ve Gelgel, 2016: 24-25; YUKK m.89(4a)).

İkincil koruma : “Mülteci veya şartlı mülteci olarak nitelendirilemeyen, ancak menşe ülkesine veya ikamet ülkesine geri gönderildiği takdirde;
a) Ölüm cezasına mahkûm olacak veya ölüm cezası infaz edilecek,
b) İşkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya muameleye maruz kalacak,
c) Uluslararası veya ülke genelindeki silahlı çatışma durumlarında, ayırım gözetmeyen şiddet hareketleri nedeniyle şahsına yönelik ciddi tehditle karşılaşacak, olması nedeniyle menşe ülkesinin veya ikamet ülkesinin korumasından yararlanamayan veya söz konusu tehdit nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancı ya da vatansız kişiye, statü belirleme işlemleri sonrasında ikincil koruma statüsü verilir”.

Mülteci veya şartlı mülteci statüsü verilmeyen bir yabancı, Kanun’da sayılan bu nedenlerden bir ya da bir kaçına ikincil koruma statüsü verilmesi için talepte bulunabilmektedir. Talepte bulunan yabancıya değerlendirme sonucunda ikincil koruma statüsü ve Uluslararası Koruma Statüsü Sahibi Kimlik Belgesi verilmektedir (Çelikel ve Gelgel, 2016: 25). YUKK (m76/4 ve 83/3 ve m. 89(4b) uyarınca mültecilerde olduğu gibi bu belge hem ikamet izni hem de çalışma yerine geçmektedir.

YUKK madde 91 ise, ayrıca ikincil koruma ile karıştırılan geçici koruma düzenlemesi yer almaktadır:

“(1) ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen yabancılara geçici koruma sağlanabilir.

(2) Bu kişilerin Türkiye’ye kabulü, Türkiye’de kalışı, hak ve yükümlülükleri, Türkiye’den çıkışlarında yapılacak işlemler, kitlesel hareketlere karşı alınacak tedbirlerle ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşlar arasındaki iş birliği ve koordinasyon, merkez ve taşrada görev alacak kurum ve kuruluşların görev ve yetkilerinin belirlenmesi, Bakanlar Kurulu tarafından çıkarılacak yönetmelikle düzenlenir.”

İkincil koruma ile geçici koruma statüleri farklı statüler olup geçici koruma, kitlesel akın durumunda belirli bir süreyle sınırlı olarak acil koruma sağlanma hali olmakta, ikincil

koruma ise acil ve geçici bir araç olmamaktadır (Çelikel ve Gelgel, 2016: 27). Geçici Korumadan yararlananlara valilikler tarafından “Geçici Koruma Belgesi” verilmektedir. Bu belge sadece Türkiye’de kalma hakkı tanımaktadır. İkamet izni ve çalışma izni yerine geçmemektedir. Belge ile kişi, Türk vatandaşlığına başvuru hakkına sahip olamamaktadır (Geçici Koruma Yönetmeliği, m. 22- 25-29).

Türkiye’de göçmen statüleri farklı kavramlar adı altında ele alınmakta ve her bir statü hakkını elde etmek için göçmenlerin farklı koşulları yerine getirilmesi gerekmektedir. Uygulama da ayrıca farklılaşan statüleri göre de hakları elde etme de değişmektedir. Bu durum ise, göçmen grupları arasında ortak bir uygulama prosedürü olamamasından, uygulamanın karmaşık bir hal almasına neden olmaktadır. Ayrıca haklar konusunda ise bazı göçmen grupları daha kolay hakları elde edebilirken, diğerleri ise daha zor şartlar altında elde etmektedir. Düzenleme ile oluşturulan göçmenler arasındaki eşitsizliğin giderilmesi gerekmektedir.

2.1.2.1.1.4.2. Ülkeye – Giriş Çıkışta İzledikleri Yola Göre Göçmenler

2.1.2.1.1.4.2.1. Yasadışı- Yasal Göçmenler

Düzensiz göçün açık veya evrensel olarak kabul edilmiş bir tanımı yoktur. Hedef ülkeler açısından bakıldığında, göçmenlik mevzuatı uyarınca gerekli izin veya belgelere gerek kalmaksızın bir ülkede giriş, kalma veya çalışma durumlarıdır. Gönderen ülkenin bakış açısından, usulsüzlük, örneğin, bir kişinin geçerli bir pasaport veya seyahat belgesi olmaksızın uluslararası bir sınırı geçtiği veya ülkeyi terk etmek için idari şartları yerine getirmediği durumlarda görülmektedir. Bununla birlikte, göçmen kaçakçılığı ve insan kaçakçılığı vakalarına “yasadışı göç” teriminin kullanımını kısıtlama eğilimi vardır (<http://www.iom.int/key-migration-terms> ET.20.06.2017).

IOM Göç terimleri sözlüğüne göre, yasadışı göçmen “yasadışı giriş veya vizenin geçerlilik tarihinin sona ermesi yüzünden transit veya ev sahibi ülkedeki hukuki statüden yoksun kişi” şeklinde tanımlanmaktadır. Bu terim, bir ülkeye giriş kurallarını ihlal eden mülteciler ve ev sahibi ülkede kalma izni bulunmayan diğer kişiler için geçerli olmaktadır (Çiçekli, 2009: 14). Yani, hedef ülkedeki devlet tarafından resmi olarak izin verilmemiş göç eylemini gerçekleştiren, ülkeye gizlice girmek veya çalışma izni/vizede belirtilen kalış izni süresini

aşan ve/veya vizenin yasal olarak izin vermediği aktivitelerde bulunan göçmenler için kullanılmaktadır.

Literatürde yasa dışı göç kavramı için farklı terimler kullanılmaktadır. Uluslararası literatürde kullanılan terimler; “düzensiz (irregular) göç”, “yasa dışı (illegal) göç”, “belgesiz / kayıt dışı (undocumented) göç”, “yetkisiz / (resmî olarak) tanınmamış (unauthorized) göç” ve “gizli (clandestine) göç” terimleridir. Her ne kadar benzer tanımlamalar için kullanılan terimler olsa da aralarında bir takım farklılıklar mevcuttur. Koser bu terimlerin sakıncalarına değinmekte ve bilhassa “yasa dışı (illegal) göç” teriminin kullanılması üç sebepten ötürü sakıncalı bulmaktadır. Bunlardan ilki, “yasa dışı” teriminin “suç” kavramını çağrıştırdığı ve bu insanların suçlu olmadığını belirtmektedir. Bu çerçevede, Birleşmiş Milletler (BM) Özel Raportörü'nün hazırladığı “Vatandaş Olmayanların Hakları” konulu sonuç raporunda, “Göçmenler... ülkede yasa dışı bulunsalar ya da (sığınma) başvuruları otoritelerce uygun bulunmasa bile bu kişilere suçlu muamelesi yapılmamalıdır” tavsiyesinin bulunduğunu ifade etmektedir. İkinci sakınca, insanları “yasa dışı” olarak nitelemenin onların insan haklarının göz ardı edilmesi ve bunun sonucunda, statüleri ne olursa olsun göçmenlerin bazı temel haklara sahip olmamasına sebep olabilecektir. Üçüncü olarak ise, Birleşmiş Milletler Yüksek Komiserliği'ne (BMMYK) göre, bir ülkeye yasal prosedürleri kullanarak giremeyen sığınmacıların, “yasa dışı” olarak damgalanmalarının, bu kişilerin yapacakları sığınma başvurularını kabulünü de tehlikeye düşüreceği fikrini savunmaktadır (Eker, 2008: 23-24).

“Belgesiz, “kayıt dışı (undocumented) göç” ve “yetkisiz / (resmî olmayan) (unauthorized) göç” terimleri konusunda ise Koser ilk terimi kullanmanın ikilem yarattığını, hem kayıt edilmemiş tüm göçmenler için kullanılırken, hem de pasaport, vize vb. belgelere sahip olmayan göçmenler için kullanıldığını belirtmektedir. İkinci terim ise, söz konusu göçmenlerin hepsinin “tanınmamış” olması gerekmediğini, son terimin, bu göçmenler içerisinde yer alan sığınmacılar ve mültecileri belirtmek açısından daha uygun bir kullanım olabileceğini ifade etmektedir. Avrupa Konseyi (Council of Europe-CE), Uluslararası Çalışma Örgütü (International Labour Organization-ILO), IOM, Avrupa Güvenlik ve İş Birliği Teşkilatı-AGİ (Organization for Security and Cooperation in Europe-OSCE) ve BMMYK gibi birçok kuruluşun düzensiz göç terimini kullandığını belirten Koser; “yasa dışı göç” terimini kullanmakta ısrar eden belki de tek belirgin uluslararası kuruluşun ise Avrupa Birliği-AB (European Union-EU) olduğunu da altını çizmektedir (Eker, 2008: 25-26).

Yasadışı göçmen, mülteci ve sığınmacı arasındaki ince çizgi, amaç-araç dengesindeki kaymalar ve değişimler neticesinde niteliğini kaybetmektedir. Göçmenin yasadışı yollarla bir ülkeye girişi sonrasında kazandığı ilk statü yasadışı göçmen statüsü olmaktadır. Fakat yasadışı göçmen gittiği ülkede sığınma talebinde bulunabilmekte bunun sonucunda statüsünü yasal bir statüye kaydırarak meşrulaştırabilmektedir. Belirtilen örnekte amaç gidilen ülkede kalmak, araç ise yasadışı yollarla ülkeye girişi sağlamaktır (Yazan, 2016: 60). Yasadışı göçmenlerin mülteci ya da sığınmacı olarak ifade edilmesi, bu insanların yasal olarak sahip olmadıkları bir statü elde edilmiş gibi algı uyandırmaktadır. Dikkat edilmesi gereken bir husus ise, ekonomik nedenlerin mülteci ya da sığınmacılara sağlanan korumadan yararlanmak için haklı bir gerekçe sayılmamasıdır. İnsan hakları konusunda temel referans belge olan İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde de, insanlara bulunduğu ülkeyi kayıtsız koşulsuz terk etme hakkı tanınsa da (m.13/2), başka bir ülkeye girme diye bir hakka yer verilmemektedir (Akpınar, 2009:8).

Yasal göçmen ise “bir ülkeye yasal olarak giriş yapmış ve kabul kriterlerine uygun bir şekilde ülkede kalan göçmenler” olarak tanımlanmaktadır. 18 Aralık 1990 yılında kabul edilen “Tüm Göçmen İşçileri ve Aile Üyelerinin Haklarının Korunmasına İlişkin Sözleşme” de ise kavram “ ilgili devlet hukuku ve o devletin taraf olduğu uluslararası anlaşmalar uyarınca çalıştığı ülkeye girme, orada kalma ve ücretli aktivitelerde bulunma izni olan göçmen işçi ve aileler” olarak ifade edilmektedir (Çiçekli, 2009: 36). Literatürde belgeli göçmen, kayıtlı göçmen, düzenli göçmen kavramları da kullanılmaktadır.

2.1.2.1.1.4.3. Nitelik Yönünden Göçmenler

Göçmenler nitelik yönünden nitelikli(vasıflı) ve niteliksiz(vasıfsız) göçmen olarak ikiye ayrılmaktadır. Bilgi, beceri, nitelik ve eğitim yönünden yüksek vasa sahip göçmenler nitelikli göçmen olarak adlandırılırken, bilgi, beceri ve nitelik ve eğitim yönünden düşük ve orta düzeyde olan göçmenler niteliksiz göçmen olarak kabul edilmektedir. Ülkelerin de öncelikli tercihleri nitelik yönünden yüksek olan göçmenleri ülkelerine çekmektir.

2.1.2.1.1.4.4. Göç Etme Sürelerine Göre Göçmenler

Uzun Vadeli- Kısa Vadeli Göçmenler; Olağan ikamet ülkesinden ayrılarak en az bir yıllığına başka bir ülkeye giden varış ülkesi gerçekte yeni olağan ikamet ülkesi haline gelen kişi, çıkış ülkesi

açısından uzun vadeli ülke dışına giden göçen(emigration); varış ülkesi açısından ise uzun vadeli ülkeye gelen göçmen(immigration) olarak kabul edilmektedir. Daimi(sürekli) yerleşimciler biçimde de kullanılmaktadır (Çiçekli, 2009: 59). Kabul eden ülkeye yerleşmeleri uygun görülen yasal olarak ülkeye girişine izin verilen göçmenler bu gruba girmektedir. Aile birleşmesi şeklindeki göç de bu sınıflamada kabul edilmektedir (Çiçekli, 2009). Kısa vadeli göçmen ise bir yıldan az süre ile ülkesinden ayrılan göçmen olarak tanımlanmaktadır.

2.1.2.1.1.5. Vatansızlar

Vatansız (heimatlos), hiçbir devlete vatandaşlık bağı ile bağlı olmayan kişilerdir(Ekşi, 2011: 5). Vatansızlık de jure olabileceği gibi de facto da olabilmektedir. De jure vatansızlık, hiçbir devletin vatandaşlığına sahip olmamayı ifade ederken, de facto vatansızlık ise, kişi belirli bir devletin vatandaşı olmakla beraber ya siyasi sebeplerden dolayı vatandaşı olduğu devlet ona diplomatik koruma sağlamayı reddetmekte ya da kişi vatandaşı olduğu devletten koruma talep etmek istememektedir(Ekşi, 2011: 5; Ekşi 2015: 42).

Uluslararası topluluk, vatansızlık konusuna çözüm üretebilmek için, uluslararası araçları gündeme getirmiştir. Vatandaşlık ve buna bağlı olarak bir vatandaşın sahip olduğu haklardan yararlanma, istikrara katkı sağlayıcı ve devletlerarası göçün engellenmesine yardımcı olmaktadır. BM bünyesinde 1954 tarihli Vatansız Kişilerin Hukuki Durumuna Dair sözleşme ve bu amaçla da Milletlerarası Ahvali Şahsiye Komisyon'u bünyesinde 1973 tarihli "Vatansızlık Hallerinin Azaltılmasına Dair Sözleşme" oluşturulmuştur (Ergül, 2012: 219).

Birleşmiş Milletler tarafından hazırlanan 28 Eylül 1954 tarihinde New York'ta imzalan ve 6 Haziran 1960 tarihinde yürürlüğe giren Vatansız Kişilerin Hukuki Durumuna Dair Konvansiyon(Convention Relating to the Status of Stateless Persons) 1. maddesine göre, vatansız, herhangi bir devlet tarafından, kendi hukukuna göre, vatandaş olarak kabul edilemeyen kişi olarak ifade edilmektedir. Konvansiyonun 4. maddesinde, akit devletlerin, temel hak ve hürriyetler konusunda vatansızlara, vatandaşlarıyla aynı muameleyi yapmayı, konvansiyonun 7. maddesinde ise, genel olarak yabancılara uygulanan muamelenin aynısının vatansızlara uygulanması, vatansızların, üç yıllık ikamet süresinden sonra akit devletlerde karşılıklı koşulunda muaf tutulması öngörülmüştür. Sözleşmenin 12. maddesinde vatansızların, kişisel hallerine, ikamet ettikleri devletin hukuku, henüz ikamet edinmemişlerse oturdukları devletin hukuku uygulanacağı belirtilmektedir. Vatansızların, ülkede bulunan diğer yabancılarla aynı şartlarla

taşınır ve taşınmaz mal edineceklerini madde 13’ de; seyahat etme, dernek kurma, mahkemelere müracaat etme, çalışma ve sosyal güvenlik, eğitim haklarına sahip olacağı ise madde 14-24 belirtilmektedir. Konvansiyona taraf olan devletler, ülkelerinde bulunan vatansızlara, şekli Konvansiyonun ekinde yer alan bir seyahat belgesi düzenleyip vermektedir (Ekşi, 2011: 6; Ekşi, 2015: 42).

Görüldüğü üzere Konvansiyon vatansız kişiyi, yabancının hukuki durumunda kabul etmektedir. Fakat düzenlemeye rağmen yabancı ile vatansızın tam bir eşitlik içinde bulunduğunu söylemek mümkün görünmemektedir. Çünkü uygulamada devletler iki ve çok taraflı sözleşmelerle kendi vatandaşlarının karşılıklı olarak çeşitli türlerdeki haklardan yararlanmalarını sağlamakta ve vatansız kişiler hiçbir devletin vatandaşı olmadıkları için bu haklardan yararlanamamaktadır. Vatansız kişinin bir hakkının ihlal edilmesi durumunda ise, kendisi herhangi bir devletin vatandaşı olmadığı için diplomatik korumadan yararlanması mümkün olmamaktadır. Buna ilaveten, vatansız bir kişinin sınır dışı edilmesi durumunda, kendisini kabul etmesi gereken bir devlet olmadığı için ciddi bir zorluğun ortaya çıktığını belirtmek yanlış olmayacaktır(Çelikel ve Gelgel, 2016: 19).

Tük Hukuku’nda ise 6458 sayılı YUKK’un 3. maddesinin (ş) bendinde vatansız tanımına “ hiçbir devlete vatandaşlık bağı ile bağlı bulunmayan ve yabancı sayılan kişi” şeklinde yer verilmektedir. YUKK ile ilk defa vatansızlığın hangi makam tarafından belirleneceği ile vatansız kişilerin hangi haklara sahip olacağı düzenlenmektedir (Çelikel ve Gelgel, 2016: 18).

6458 sayılı YUKK madde 50’ ye göre, vatansızlığın tespiti Göç İdaresi Genel Müdürlüğüne verilmektedir. Vatansız Kişi Kimlik Belgesi’ne sahip olan kişinin bu belgesi ikamet izni yerine geçmekte ve ikamet izninden muaf tutulmaktadır. Buna ilaveten bu belgeye sahip kişiler, 5682 sayılı Pasaport Kanunu’nun 18. Maddesinden yararlanarak, yabancılara mahsus damgalı pasaport almalarını mümkün kılmaktadır. Çalışma izni ile ilgili ise 4817 sayılı Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun Hükmüne tabi olmaktadır (YUKK madde 51). 4817 sayılı kanun ise 6735 sayılı Uluslararası İşgücü Kanu’nun 2016 yılında yürürlüğe girmesi ile yürürlükten kaldırılmıştır.

2.1.2.1.1.6. Ayrıcalıklı Yabancılar

Devletlerarasında yapılan ikili ya da çok taraflı anlaşmalar, bu anlaşmaya taraf devletlerinin uyruklarına, öteki taraf devletlerce özel belirli hakları tanımayı gerekli kılmaktadır. Bu bağlamda çok sayıda ikili anlaşmalar yapılmakta ve bunların en yaygın örnekleri ikamet, seyahat, ticaret gibi konuları içeren taraf devletlerin uyruklarına özel kolaylıklar sağlamaktadır (Aybay, 2007: 25).

Çok taraflı anlaşmalar ise, nitelikleri gereği ikiden çok devletin uyruklarına kolaylıklar sağlayan maddeleri kapsamaktadır. Örneğin, Göçmen İşçinin Hukuki Statüsü Hakkında Avrupa Sözleşmesi, sözleşme kapsamındaki kişilerin yaşama ve çalışma koşulları bakımından özel olarak korunmasını sağlayan hükümleri içermektedir (Aybay, 2007: 25).

AB'ye üye bir devlet de, AB üye başka bir devletin uyruklarına, kendi ülkesindeki başka ülke yabancılarına tanımakta olanlardan daha geniş hak tanımaktadır.

Bunlara ilaveten, devletlerin ulusal hukukları da belli bazı yabancı türlerine bir takım ayrıcalıklar tanıyabilmektedir. Örneğin; Federal Almanya Anayasası ve Vatandaşlık Kanunu'na göre ' Alman Etnik Kökenli' yabancılara, eşlerine, altsoylarına vatandaşlık etme konusunda öncelik tanınmaktadır. Sömürge ülkesi olan Fransa, İngiltere, Hollanda gibi ülkeler de anavatan dışında deniz aşırı ülkelerden gelenlere anavatanda bazı kolaylıklar sağlamaktadır. Örneğin, Fransa'nın Cezayir, Tunus, Fas gibi ülke uyruklarına öncelik tanınması örnek olarak gösterilmektedir (Aybay, 2007: 26).

Türkiye'de ise Aybay (2010:100)'a göre ise göçmen(muhacir) kategorisine girenleri Türk Vatandaşlığı Kanunu'na göre vatandaşlık kazanma olanaklarına göre "ayrıcalıklı yabancı" statüsüne sokmaktadır. Ona göre göçmenler, Türk vatandaşı olmaya oldukça yaklaşmış durumundaki yabancılar olarak görülmektedir.

2.1.2.1.1.6.1. Ülkede Bulunup Bulunmamaya Göre Yabancılar

2.1.2.1.1.6.1.1. Ülkede Bulunmayan Yabancılar

Ülkede bulunmayan yabancılar; yabancı tanımında sadece ülkede bulunanların dikkate alınması yanlış ve eksik olup, kavramın her devlet açısından o devletin uyrukları dışındaki herkesi kapsamaması gerekmektedir. Bu bağlamda da, kişinin yabancı olup olmadığının belirlenmesi

açısından hangi ülkede bulunduğu önemli olmamaktadır. Çünkü insanların fiilen bulunmadıkları bir ülkede bir takım haklardan yararlanma olanağı da vardır. Devletlerin kendi ülkeleri dışındaki giriştikleri askeri harekâtlar ve benzeri durumlar ülkede bulunmayan yabancıların haklarının insan hakları bakımından özellikle önemli sorunlar yaratmaktadır (Aybay, 2010: 38-39). Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi(AİHM), Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 1. maddesindeki yargı yetkisi kavramını Sözleşmeciler devletlerin ulusal toprakları ile sınırlandırmakta, devletin yetkilerini kullandığı alan, bilhassa fiilen denetiminde tuttuğu alan olarak ele almaktadır(Ergül, 2005: 100).

2.1.2.1.1.6.1.2. Ülkede Bulunmaları Yerel Hukuka Uygun Olan Yabancılar

Bu sınıflama açısından ilk akla gelen yabancılar, ülkeye sınır kapısı olarak belirlenmiş yerlerden, kurallara ve prosedürlere uygun şekilde giriş yapan yabancılardır. Turistik seyahat gibi amaçlarla gelenler ülkede kalabilmektedir. Öğrenim, çalışma gibi amaçlar doğrultusunda gelenlerin süresi daha uzun olduğu için çalışma izni gibi özel izin almak zorunlu tutulmaktadır(Aybay, 2010: 39).

Ülkeye, kurallara aykırı olarak girmiş olan, ama daha sonra yerel makamlar tarafından durumu yasalara uygun hale gelmiş kişiler de söz konusu olmaktadır. Örneğin, ülkeye yasal kurallara uygun giriş yapmayanların sonrasında sığınmacı statüsü kazanması halinde, hukuka uygun yabancı durumu elde etmektedir(Aybay, 2010: 40).

Uluslararası hukuk ve çağdaş insan hakları anlayışı, ülkede 'yasal'(lawful) olarak bulunan yabancılarla, bu durumda olmayan yabancılar arasında ayırım yapılmasını sağlamaktadır. Ülkede yasal olarak bulunan yabancılar, haklar ve güvenceler bakımından daha avantajlı haldedir. Örneğin; AİHS'ye göre ek Dördüncü Protokol'ünde “ Bir devletin ülkesinde bulunan herkesin, orada serbestçe dolaşma ve ikametgâhını seçme hakkı bulunduğunu belirten maddesinde, bu haktan ancak ülkede yasal olarak bulunanların yararlanabileceği” belirtilmekte (madde 2/1) ve AİHS'ye ek 7. Protokolün 1. maddesinde yabancıların ülkeden çıkarılma işlemi uygulanma açısından sadece, ülkede yasal olarak ikamet eden yabancılara güvence sağlamaktadır (Aybay, 2007: 34).

2.1.2.1.1.7. Avrupa Birliği Vatandaşları ve Üçüncü Ülke Vatandaşları

1992 yılında imzalanan Maastricht Antlaşması ile “ Birlik yurttaşlığı” kavramı yaratılmıştır. Avrupa Birliği'ne üye olan devletlerin uyrukluğunda olan herkesin aynı zamanda “Birlik Yurttaşı”

olarak kabul edilmiştir. Birlik Yurttaşlığı, vatandaşlara ayrıcalıklı statü getirmiş ve bu çerçevede ise sağladıkları haklar ise üye devletlerin her birinde seyahat ve yerleşme (ikamet) hakkından serbestçe yararlanabilme, ikamet ettiği üye ülkenin yerel seçimlerinde ve Avrupa Parlamento'sunda seçme ve seçilme hakkı olmaktadır (Aybay, 2010: 34-35).

AB düzenlemelerindeki bir diğer tanımlama ise, belirli bir devlet açısından o devletin uyuğunda olmayan kişi yabancı, göçmen kapsamında olup üçüncü ülke vatandaşları bu kavramda kullanılmaktadır. Üçüncü ülke vatandaşları ise aşağıdaki şekilde sınıflandırılmaktadır(Sığınma, sınırlar ve göç ile ilgili Avrupa hukuku el kitabı Avrupa Hukuku El Kitabı, 2014):

Çizelge 2.2. AB yasası kapsamında üçüncü ülke vatandaşları kategorileri

AB serbest dolaşım hükümleri uyarınca hak sahibi olanlar	AB üyesi vatandaşların aile fertleri
Uluslararası anlaşma uyarınca hak sahibi olanlar	Avrupa Ekonomik Alanı (AEA) ve İsviçre vatandaşlarının aile fertleri Türk vatandaşları ve onların aile fertleri AB ile karşılıklı veya çok taraflı anlaşma imzalamış ülkelerin vatandaşları (100'ü aşkın ülke)
Kısa ve Uzun Süreli Göçmenler	Üçüncü ülke vatandaşı sponsorların aile fertleri AB'deki uzun süreli mukimler Mavi Kart sahibi olanlar ve onların aile fertleri Yabancı ülkeden gelen çalışanlar Araştırmacılar Öğrenciler Sezonluk İşçiler Şirket İçinde Transfer Olanlar
Korumaya İhtiyacı Olanlar	Sığınmacılar İkincil Korumadan Faydalananlar Geçici Korumadan Faydalananlar Mülteciler İnsan Ticareti Mağdurları
Düzensiz Göçmenler	Düzensiz üçüncü ülke vatandaşları İhracı ertelenmiş olan düzensiz üçüncü ülke vatandaşları

Kaynak: Sığınma, sınırlar ve göç ile ilgili Avrupa hukuku el kitabı, 2014: 16

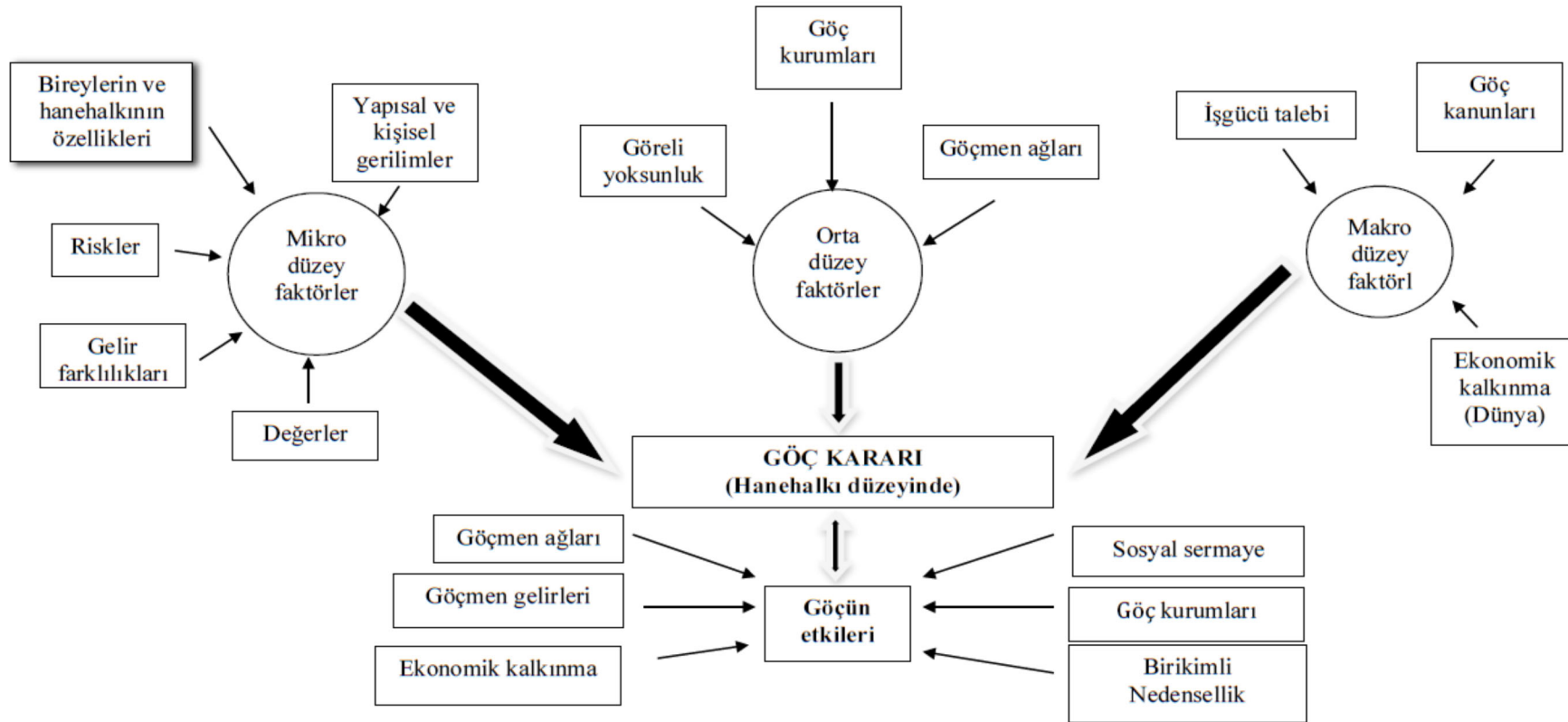
Göçmenlerin göç etme kararı ise çeşitli nedenlere bağlanmakta ve literatürde göç kuramları aldı altında incelemektedir.

2.2. Göç Sürecinin Açıklanması: Göç Teorileri ve Göç Kararı Süreci

Göçü tanımlanabilecek herhangi bir neden veya kanuna bağlı kalmaksızın ortaya ilk koyan Dr. William Farr olmuştur. 1834 ‘den 1879’a kadar İngiltere ve Galler’in resmi kayıt ofisinde bulunan resmi tıbbi istatistiklerin toplanmasından sorumlu olan Farr, 1871 nüfus sayımında Komisyoner olarak görev yapmış ve ilk defa mesleklere göre ölüm kayıtlarını tutmuştur. Onun gözlemlerine göre göçü herhangi bir kanun ile tanımlamaksızın, muhtemel tesadüfi akış ile gerçekleştirme olduğunu belirtmektedir(Gençler, 2015: 8).

Göç süreci kavramı uluslararası göçe ve bunun etkilediği diğer boyutlara neden olan karmaşık etmenler kümesinin ve bunların etkileşimin özeti olarak belirtilmektedir. Göç aslında toplumsal varoluşun her boyutunu etkileyen ve kendi karmaşık dinamiklerini oluşturan süreçleri kapsamaktadır Dolayısıyla göç üzerine yapılan araştırmalar inter-disipliner yani sosyoloji, siyaset bilimi, tarih, ekonomi, coğrafya, demografi, psikoloji ve hukuk gibi alanlarda çok sayıda araştırmaları içermektedir. Farklı disiplinler göç hareketlerinin etkisi ve nedenlerini ele alırken farklı yönleriyle değerlendirirler ve göç sürecinin tam olarak açıklanmasında bir bütün oluşturmaktadırlar(Castles ve Miller, 2008: 30).

Bireyin göç etme kararı süreci çok çeşitli sebeplere dayanmaktadır. Bazen de birden çok faktöre dayandırılabilen ve Hagen Zanger (2008) Göç Kararının Ortaya Çıkış Sürecini aşağıdaki gibi şekillendirmektedir:

Şekil 2.1. Hagen Zanger göç kararının ortaya çıkış süreci

Kaynak : (Hagen-Zanger, 2008, Aktaran Özcan Ela, 2016)

Göç sürecini ve göç kararını açıklamaya yönelik her bir sosyal bilim disiplini içerisinde farklı teori ve yaklaşımlar yer almaktadır. Literatürde ‘göç teorileri’ ve ‘göç kuramları’ adı altında incelenmektedir. Göçe ilişkin teorilerin temel ekseninde göçün nedenlerini ortaya koymak vardır. 1970’lere kadar göçe ilişkin teorilerin temel çerçevesini neoklasik olarak adlandırılan ve bireysel göç kararlarını göçe iten ve çeken nedenler bakımından ele alan teoriler yer almıştır. Söz konusu teoriler indirgemeci ekonomik bir mantık çerçevesinde, sosyal yapıları gözardı ederek bireysel kararların etkinliğini incelemiştir (Dedeoğlu ve Çişel Ekiz, 2011: 20).

Nüfus ve göç hareketlerine ilişkin ilk teoriler, on dokuzuncu yüzyılda ortaya çıkmış, yirminci yüzyıl boyunca da çeşitli teorik bakış açıları geliştirilmiştir. Ancak bu teoriler genellikle birbirlerinden ayrı olarak gelişim gösterirken, analizinde paradigmatik ve tematik yönelim açısından da önemli farklılıklar göstermektedir. Göç teorileri arasındaki bu tutarlılık eksikliğinin muhtemel sebebi, yukarıda da belirtildiği gibi göç olgusunun sosyal bilimlerden sadece herhangi birinin özel alanına girmemesinden kaynaklanmaktadır. Bu durumun da göç olgusunun mahiyeti, nedenleri ve sonuçları konusunda ortak bir görüş birliğine varılamamaktadır (de Haas, 2008).

Faist (2003: 58-60) göç analizinde, mikro, makro ve orta düzey olmak üzere üç sınıflama düzeyi ortaya koymaktadır:

Mikro düzeyde analizde, odak noktası karar veren birey üzerinden olmakta ve uluslararası hareketler, göçmenlerin özgürlük ya da seçim dereceleri üzerinden süregiden bir bütünü oluşturmaktadır. Bazı durumlarda ise göçmen kendisi karar vermemektedir. Köleler, mülteciler, sözleşmeli işçiler ve bazen de göç edenin eşi olma durumu örnek gösterilebilir (Faist, 2003: 58). Mikro düzeyde gelir farklılıklarına ve yoksulluk şüphesiz göçmenler için itici ve çekici etkiler yaratmaktadır. Ülkedeki riskler ve işlevsel olmayan kredi piyasaları da göçün nedenlerini oluşturabilmektedir. Güç ve prestij ile ilgili sorular, karar verme sürecini ve diğer kişisel hedefleri veya değerleri de etkileyebilmektedir. Ayrıca, göçmenlerin seçiciliğini açıklarken kişisel ve hane halkı özellikleri (örneğin medeni durum, eğitim seviyesi) önemli olmaktadır (Hagen-Zanger, 2008: 19).

Makro düzeyde analiz ise, siyasi ekonomik -kültürel yapılar, göç veren ve yönelen ülkeler ile ulus devletlerin uluslararası siyasi ve ekonomik sistemleri içindeki bir faktörü

içermektedir. Göç veren ülkelerdeki hükümet ve otoriteler ile bunların ülkedeki muadilleri ve göçmen birlikleri ve bazen uluslararası örgütler arasındaki üçlü ilişkiyi kapsamaktadır (Faist, 2003: 59). Makro düzeydeki işgücü ve göç yasalarına olan talep, göç etme kararını, özellikle de göçmenlerin hedefini etkilemede çok önemli olmaktadır. Küreselleşme ve dünya çapında ekonomik kalkınma göç akışlarını etkileyebilmektedir. Dünyanın dört bir yanındaki ulaşım masraflarının azalmasından değişen iş fırsatlarına kadar pek çok açıdan göç etme kararını etkileyen faktörler bulunmaktadır (Hagen-Zanger, 2008: 19).

Orta düzeyde analizde ise, öznelerin ya da konumların nitelik ya da özelliklerinden ziyade ilişkinin biçimi ve içeriği önemli olmaktadır. Orta düzeyde hareket edenler, toplumsal ve sembolik bağları, yapılarına göre çeşitlilik göstermekte ve bağlar, göç alan ya da göç veren ülkelere veya aynı anda her ikisine birden ulaşabilmektedir. Bağlar, uluslararası göçmenler arasında göç veren ülkeye yönelik yoğun bir ağdan, toptan bir kırılmaya doğru değişiklik göstermektedir. Yani kökene yönelik hiçbir bağın mevcut olmadığı ve göç alan tam bir yeniden yönelim anlamına gelmektedir. Göç analizine yönelik üç düzey arasında en belirsiz olan orta düzeydir. Fakat hareketlilik ve hareketsizlik süreçlerini ve kapsanan mekanizmaları açıklaması açısından önem arz etmektedir (Faist, 2003: 60-61). Orta düzeyde bakıldığında, göçün, daha yüksek düzeyde eşitsizliğe sahip bir toplulukta, göreceli bir yoksunluk bağlamında gerçekleşmesi daha muhtemel görülmektedir. Göç kurumları zaten kurulmuşsa veya göçmen ağları potansiyel göçmen için mevcutsa, göçün yaşanması daha olasılık dâhilindedir (Hagen-Zanger, 2008: 20).

Son olarak, göçün aynı zamanda karar verme sürecini de etkileyen birçok etkisi vardır. Göç, kökeni ve hedef ülkedeki ekonomik gelişmeyi etkiler ve bu nedenle potansiyel çekme ve itme faktörlerini değiştirmektedir. Örneğin, yüksek göç akışları, köken olan toplumda iş gücü yaratabilmekte ve bu nedenle geride kalan kişilerin iş olanaklarını iyileştirebilmektedir. Göçün faydaları daha düşük olduğundan, bu kişilerin göç etme olasılığı da düşmektedir. Kümülatif ve dairesel göç, bir kez göçün yürürlükte kalması gerçeğini ifade etmektedir. Daha fazla insan göç ettikçe zaman içinde gelişen göçmen kurumların, sosyal sermayenin ve ağların gelecekteki göçmenlerin göçünü ve maliyetini azalttığı görülmektedir. Göçmenler, gelecekteki göçmenlerin göç masraflarını finanse edebilecekleri havale göndermektedirler (Hagen-Zanger, 2008: 20)

Kısaca belirtmek gerekirse göç teorileri, odaklandıkları düzeye göre sınıflandırılabilir. Mikro düzeydeki teoriler bireysel göç kararlarına odaklanırken, makro düzeydeki teoriler toplu göç eğilimlerine bakmakta ve bu eğilimleri makro düzeyde açıklamaktadır. Mezo seviyesi mikro ve makro seviyesi arasında kalmakta göçün hem nedenlerini hem de sürekliliğini açıklayabilmektedir (Hagen-Zanger, 2008 : 5).

Çizelge 2.3. Analiz düzeyine göre tanımlanmış göç teorileri

Mikro Düzey	Orta Düzey	Makro Düzey
<p><i>Göçün Sebebi:</i></p> <p>Bireysel değerler/ arzular/beklentiler</p> <p>örneğin.; yaşam şartlarının, sağlık şartlarının iyileştirilmesi</p>	<p><i>Göçün Sebebi/Göçün Sürmesi:</i></p> <p>Topluluklar/Sosyal Ağlar</p> <p>örneğin.; sosyal bağlar</p>	<p><i>Göçün Sebebi/Göçün Sürmesi:</i></p> <p>Makro düzeydeki fırsat yapıları</p> <p>örneğin.; ekonomik yapı</p> <p>(gelir ve istihdam alanlarındaki fırsat farklılıkları)</p>
<p><i>Temel Teoriler:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Lee'nin itme-çekme teorisi - Neoklasik mikro göç teorisi - Davranışsal modeller - Sosyal sistemler teorisi 	<p><i>Temel Teoriler:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Sosyal sermaye teorisi - Kurumsal teori - Network (İlişkiler ağı) teorisi - Birikimli nedensellik - İşgücü göçünün yeni ekonomisi (NELM) 	<p><i>Temel Teoriler:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Neoklasik makro göç teorisi - Göç sistemleri teorisi - Dual işgücü piyasası teorisi - Dünya sistemleri teorisi - Hareketlilik geçiş hipotezi

Kaynak: Hagen- Zanger, 2008, 5.

Göç kuramları literatürde farklı başlıklar altında incelenmektedir. Massey, tüm dünyada kalıcı ve süreklilik arz eden göç sistemlerinin ortaya çıkışına yönelik, kapsamlı bir kuramsal yaklaşım getirebilmeleri için bu çabaların; “Gelişmekte olan ülkelerde göçmen üreten yapısal süreçler nelerdir? Gelişmiş ülkelerde göçmenlerin emeğine ihtiyaç yaratan yapısal süreçler nelerdir? İnsanları, bu makro düzeydeki zorlamalara karşı koymak için uluslararası

göç etmeye yönelten motivasyonlar nelerdir? Küreselleşme ve uluslararası göç sürecinde, göç hareketlerini destekleyen ve devamlılığını sağlayan sosyal ve ekonomik yapılar nelerdir ve bu yapılar göç sürecine nasıl bir geri besleme sağlamaktadır? Bu göç hareketleri karşısında, ulus devletlerin hükümetleri neler yapmalıdır ve bu politikalar nasıl daha etkin bir hâle getirilebilir?” şeklindeki beş temel soruyu ele almaları gerektiğini belirtmektedir (Massey vd., 1993).

Massey ve diğerleri'nin çalışmasında olduğu gibi çağdaş göç kuramları söz konusu olduğunda birçok yazar, aşağıda sayılan kuramları ele almaktadırlar (Eker, 2008: 116-117):

“Göç Akımlarının Nedenlerini Açıklamaya Yönelik Kuramlar: Neoklasik Ekonominin Makro Kuramı, Neoklasik Ekonominin Mikro Kuramı, İş gücü Göçüne İlişkin Yeni Ekonomi Kuramı, Bölünmüş (İkili) İş gücü Piyasası Kuramı, Dünya Sistemleri Kuramı.

Göç Hareketlerinin Sürekliliğini Açıklamaya Yönelik Kuramlar: Göç Ağları (Sosyal Sermaye) Kuramı, Kurumsal Göç Kuramı, Kümülatif Nedensellik Kuramı, Göç Sistemleri Kuramı şeklinde ele alınmaktadır” . Tezde çağdaş göç kuramlarını göç akımlarının nedenlerini açıklamaya yönelik ve göç hareketlerinin sürekliliğini açıklamaya yönelik kuramlar şeklinde ikiye ayırmak yerine çağdaş göç kuramları adı altında ele alınmaktadır. Ayrıca Massey vd. (1993) ve Nermin Abadan Unat (2002) ‘de yaptığı sınıflamadan yola çıkarak Göç Kuramlarınının Başlangıcı ve Çağdaş Göç Teorileri iki temel sınıflama altında kuramlar incelenmektedir.

2.2.1. Göç Kuramlarının Başlangıcı

Bir devletin sahip olduğu nüfus konusu İsa'dan Önce 6. yüzyılda Çinlilerin dikkatini çekmeye başladığı günden beri devlet teorilerinin asli ögesi olmasına rağmen nüfusun yer değiştirmesi olarak bilinen göç konusu, ancak 19. yüzyılda bilimsel tartışmalara konu olmaya başlamıştır (Abadan-Unat, 2002:4). Özellikle Alman- İngiliz kökenli coğrafyacı ve harita uzmanı olan George Ravenstein göç konusunda ilk defa 1885 ve 1889'da Londra'da Royal Statistical Society'ye “Göç Yasaları” konulu iki tebliği sunarak tartışmaları artması yönünde katkıda bulunmuştur. Ravenstein 'den esinlenerek Lee (1966) Göç Teori(A Teori Of Migration) adlı makalede bireylere göç kararı vermede etkili olan itici ve çekici faktörleri üzerinde durmaktadır. Göç oldukça kapsamlı değerlendirmeler yapan bir başka araştırmacı

olan W. Peterson (1958) ise bireyleri göç kararına iten sebeplerin yalnızca itme-çekme faktörlerinden olmadığını, aynı zamanda bireysel ve sosyal faktörlerden de kaynaklandığını belirterek genel olarak itme-çekme faktörlerinin altında yatan temel nedenleri araştırmaktadır.

2.2.1.1. Ravensteinin Göç Yasaları

Ravenstein 'yasa' kavramı ile demografik hareketlerin şaşmaz kesinliğine göstermek istemiştir. Ravenstein İngiltere'deki iç göçleri yansıtan istatistiklere dayanarak göç hareketlerinin büyük çoğunluğu kısa mesafelere, uzak mesafeli göçler ise ticaret ve sanayinin yoğunlaştığı odaklara doğru olduğu varsayımıyla yarasını kurgulamıştır (Abadan-Unat, 2002:4-5). Göç hareketlerini ekonomik, sosyal ve siyasi koşullar içinde değerlendiren Ravenstein, analitik ve ampirik bir göç modeli oluşturmuştur. Göç yönünün ekonomik ve sosyal açıdan daha iyi fırsatlar sunan alanlara doğru olacağını ve bu süreçte hareketi etkileyen temel unsurun ise uzaklık olduğunu belirtmiştir. Ravenstein ekonomik nedenlerin yanında çevresel faktörlere, eğitim imkânlarına ve göç edenlerin varış noktasındaki yaşam maliyetlerine de önemini vurgulamıştır (Topbaş, 2007: 12). Göç hareketlerine bu perspektiften bakıldığında, insanların ekonomik durumunu düzeltme arzusundan oluştuğu söylenmektedir (Abadan-Unat, 2002: 5).

Ravensteinin *Göç Yasaları* (*The Laws of Migration*)1885 yılındaki makalesi, yalnızca Birleşik Krallık'ta yapılan araştırmalar neticesinde zorlukla elde edilen verilere dayanmasına rağmen, yedi tane göç yarası formüle edilmesi bakımından önemli bir teori olmaktadır (Ravenstein, 1885: 198-199) :

1. Göç edenlerin çoğu yalnızca kısa mesafelerdeki yerlere göç etmektedir. Ortaya çıkan göç akımlarının yönü, göçmenleri içine çeken büyük ticaret ve endüstri merkezlerine doğru olmaktadır.
2. Yerleşim birimleri arasında sınırlı ancak ülke çapında genel olan bu hareketin doğal sonucu, içine çekme süreci doğrultusunda kentlere yakın bölgelerden kentlere doğru olan göçün artmasıyla, boşalan kırsal bölgelerin daha uzak mesafelerden gelenlerce doldurulması ve bunun da ülke çapında bir yayılma sürecine sebep olmasından kaynaklanmaktadır.

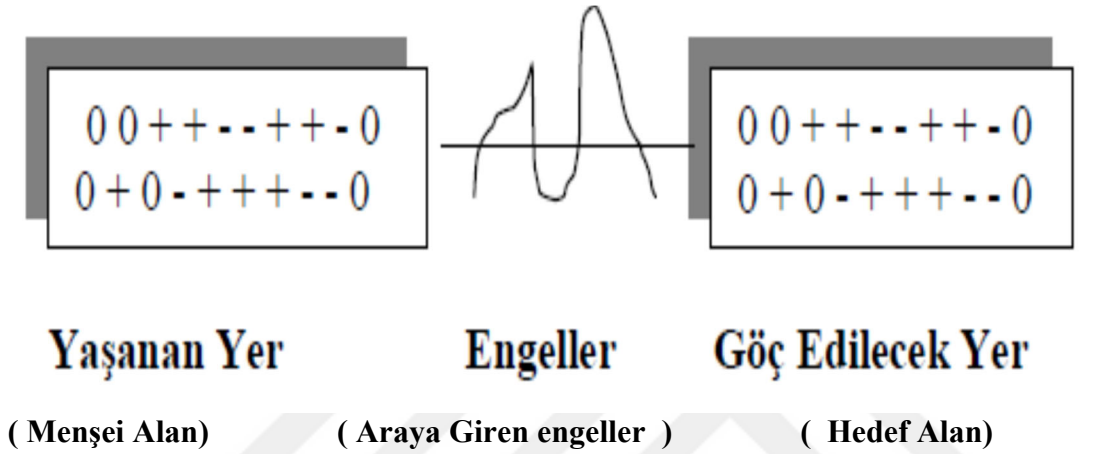
3. Bu yayılma süreci, göçleri içine çeken sürecin tersine olsa da onunla benzerlik göstermektedir
4. Her göç akımı kendisini denkleştirici bir karşı akım yaratmaktadır.
5. Uzun mesafelere giden göçmenler genellikle büyük ticaret ya da endüstri merkezlerinden birini tercih etmektedir.
6. Ülkenin kırsal alanlarında yaşayanların göç etme eğilimi kentsel alanlarında yaşayanlardan daha yüksek olmaktadır
7. Kadınların göç etme eğilimi kısa mesafelerde erkeklerden daha yüksektir. Erkekler uzun mesafede göç etmeye daha yatkın görünmektedir.

Ravenstein teorisi göçü açıklamaya yönelik ilk teori olmasına karşın Micheal Samer tarafından Göç Yasaları bireyci, ekonomik nedene bağlama, aşırı şekilde demode olarak eleştirilmiştir. Samers yasa kavramının sosyal bilimcilerin oldukça karmaşık ve belirsiz doğasına aykırı olduğu görüşü ile demografik değişimlerin birkaç yasaya tabi olamayacağını belirtmiştir. Aynı zamanda ona göre bu yasalar, yalnızca İngiltere'yi dikkate alarak oluşturulduğu için sadece İngiltere'nin iç göçünü açıklamaktadır(Samers, 2010: 54-57). Castles ve Miller de, Ravenstein'in göç kanunlarından bahsederken birkaç tespit ve eleştiride bulunmaktadır. Temel olarak teorisin tarihsel olmadığını (ahistorical) ve bireysel tercihlere dayandığını vurgulanmaktadır. Çünkü onlara göre Ravenstein'in teorisinin temeli, göçmenlerin gidecekleri yer konusunda rasyonel olarak yaptıkları bir maliyet kazanç hesabına dayanmaktadır. Bireysel maliyet-kazanç hesabı noktasında Ravenstein'in teorisi, neo-klasik ekonomik temelli göç çalışmalarına zemin hazırlamıştır. Ayrıca Castles ve Miller, düşük gelirli bölgelerden yüksek gelirli bölgelere yönelen göç hareketlerinin, ekonomik temelli olmasından dolayı bunun klasik itme çekme teorisi olarak da adlandırılabilceğini söylemektedirler. Çünkü göçe sebep olan düşük gelir, düşük hayat standardı, ekonomik fırsatların yokluğu, politik baskılar gibi etmenler itme faktörleri içinde değerlendirilmektedir. Yüksek kazanç, işgücü talebi, ekonomik fırsatlar ve politik özgürlük ise çekme faktörleri olarak belirtilmektedir (Castles ve Miller, 1998: 20–21).

2.2.1.2. Lee İtme Ve Çekme Teorileri

Lee (1966), Ravenstein'in 19. yüzyıldaki göç yasalarını gözden geçirmiş ve göç için yeni bir analitik çerçeve önermektedir. Göç etme kararını ve göç sürecini başlatan faktörler, dört başlık altında özetlemektedir:

1. Menşei alanı ile ilişkili faktörler.
2. Hedef alanla ilişkili faktörler.
3. Araya giren engeller.
4. Kişisel faktörler(Lee, 1966: 50).

Şekil 2.2. Lee'nin yaşadığı, gidilmesi hedeflenen yerdeki faktörler ve engeller

Kaynak: Lee, 1966.

Bunların ilk üçü Şekil 2.2'de şematik olarak gösterilmektedir. Her bölgede insanları bölgede tutmak ya da insanlara çekmek için sayısız faktör olup ve bunları itme eğilimi gösteren başka faktörler de yer almaktadır. Bunları Lee diyagramda pozitif (+) ve negatif (-) , etkisi olmayan(nötr) "0" işaretleri olarak gösterilmektedir. Kişinin menşei alanında kalmasını sağlayan faktörler(+), hedef alanına göç etmeyi sağlayan faktörler(-) ve bireyin göç kararı üzerinde hiç etkisi olmayan faktörler ise "0" nötr faktör olarak ele alınmaktadır. Bu nedenle, iyi bir iklim çekici faktör iken kötü bir iklim neredeyse herkese karşı itici faktör olarak görülmektedir. Ancak iyi bir okul sistemi, küçük çocuklu bir ebeveyn tarafından (+) çekici faktör olarak sayılırken çocuk sahibi olmayan bireyler için nötr etkiye sahip olmaktadır. Açıkçası, kökeni(menşei/ çıkış) ve varış yeri sınırları her göç eden göçmen için farklı şekilde tanımlanmaktadır. Bununla birlikte, benzer şekilde reaksiyona giren insan sınıflarını, menşei ve varış yeri faktörlerin genel faktör kümelerinden ayırt edebilmektedir. Yine de, benzer faktörlere tepki gösteren göçmen sınıflarını, köken ve varış noktasındaki genel faktör gruplarına ayırabilmektedir. Gerçekten de, belirli bir kimsenin göçünü yasaklayan faktörlerin tam setini asla belirleyemediğimiz için, genel olarak sadece özel önem taşıyan

birkaçını ortaya koyabiliriz. İnsanları, çeken veya iten faktörler, ne sosyal bilimci ne de doğrudan etkilenen insanlar tarafından tam olarak anlaşılmaktadır. Bentham'ın zevk ve acı hesabı gibi, menşei noktası ve varış noktasındaki “+” ve “-” hesabı her zaman tam net olmamaktadır (Lee, 1966: 50). Bununla birlikte, menşe alanıyla ilişkili faktörler ile varış alanı ile ilişkili faktörler arasında önemli farklılıklar vardır. Bir bölgede yaşayan kişiler, menşei alanla uzun süreli bir tanışıklığa sahip olduğu için genellikle orayla ilgili çabuk kararlar verebilmektedirler. Varış alana ilişkili faktörler için bu doğru olmayabilir. Hedef bölgenin bilgisi nadiren doğru olup aslında bir alanın bazı avantaj ve dezavantajları ancak orada yaşamak suretiyle algılanabilmektedir. Böylece varış yeri hakkında daima bilinmeyen bir unsur olmakta ve yeni bir bölgede göç edenlerin kabulü konusunda her zaman belli belirsizlikler olmaktadır (Lee, 1966: 50-51).

Göç, köken(menşei) ve varış yerindeki faktörlerin karşılaştırılmasından kaynaklansa da, basit bir hesaplama ile (+) ve(-) s, göç hareketine karar verilmemektedir. Her iki nokta arasında, bazı durumlarda hafif olabilen ve başkaları tarafından güçsüzleştirilebilecek müdahale eden bir dizi engeller bulunmaktadır. Bu engeller üzerinde en çok bilinen mesafe olarak belirtilse de, hiçbir şekilde en önemlisi olmamaktadır. Berlin Duvarı gibi gerçek fiziksel bariyerler yerleştirilebilir veya göçmenlere yönelik düzenlemeler, göç politikaları da göç hareketlerini sınırlandırabilmektedir. Tabii ki, farklı insanlar aynı engellerden farklı şekillerde etkilenmektedirler. Bazı insanlar için önemsiz olanlar diğerleri için önemli olmaktadır. Örneğin konaklama, mallarının taşınması maliyeti, kimi için önemsizken diğerleri için sınırlayıcı olabilmektedir (Lee, 1966: 51). Belirli bir engel grubunun etkisi, göç alan tarafın engellediği engeli de etkilemektedir. Bazı göçmenler için bunlar nispeten önemsizdir ve dolayısıyla müdahale eden engellerin üstesinden gelmenin zorluğu az olmaktadır; ama diğerleri için, aralarında çocuklar ve diğer bakmakla yükümlü olduğumuz kişileri düşünmemiz gereken engeller, araya giren engellerin neden olduğu güçlükleri büyük ölçüde artırmaktadır(Lee, 1966: 51).

Son olarak, göçü kolaylaştıran veya geciktiren birçok kişisel faktör vardır. Bunlardan bazıları, bireyin yaşamı boyunca az çok sabitken, diğerleri yaşam döngüsündeki aşamalardan ve özellikle bir aşamadan diğerine geçişi belirten keskin uçlarla ilişkilendirilmektedir(Lee, 1966: 51). Bu bağlamda, göçle sonuçlanan bu faktörlerin algısı kadar menşei/çıkış ve varış noktasındaki gerçek faktörlerin o kadar fazla olmadığını unutmamak gerekmektedir. Buna ek olarak, değişime karşı olan kişilik de mevcuttur. Bazı

bireyler için, göç etmek için zorlayıcı nedenler olabilmekte diğerleri için ise küçük vaatler yeterli gelebilmektedir (Lee, 1960: 51).

Bu nedenle, göç etme kararı asla tamamen rasyonel olmamaktadır. Dolayısıyla, geçici duygular, zihinsel bozukluklar ve kaza sonucu ortaya çıkan olaylar, toplam göçün önemli bir bölümünü oluşturduğundan, genellemelerimize birçok istisna bulunmaktadır (Lee, 1966: 51). Gerçekten, göç edenler göç kararına kendileri ulaşmayabilmektedir. Çocukların kararları ebeveynleri tarafından alınmakta ve eşleri kocalarına eşlik etmektedir. Fakat sevdikleri ortamlardan kopmak zorunda kalmaktadırlar (Lee, 1966: 52).

Kısacası Lee 1966'daki makalesinde göç kararını verdiği hipotezde göçün karmaşık bir olay olduğunu, itici ve çekici faktörlerin bireylere göre değişeceğini, yeri geldiğinde bireysel faktörlerin çocuk ve eş olma durumundan dolayı ise zorunluluğa dönüştüğünün altını çizmektedir. Nantongo, (2017: 17) ise Lee'nin itici ve çekici faktörlerine aşağıdaki tabloda, vurgu yapılacak üç ek faktörle birlikte çalışılan bazı itme ve çekme faktörlerini göstermektedir:

Çizelge 2.4. Lee'nin itme ve çekme faktörleri

İtici Faktörler(Ev sahibi Ülke)	Çekici Faktörler(Hedef Ülke)
<ul style="list-style-type: none"> ● Yeterli iş yok ● Siyasi korku veya zulüm ● zorunlu çalışma ● Ayrımcılık ● Çölleşme ● Kıtılık ● Savaş ● Ölüm tehditleri ● Daha siyasi veya dini özgürlük arzusu 	<ul style="list-style-type: none"> ● Aile bağlantıları ● İş olanakları ● Eğitim ● Daha iyi yaşam koşulları ● Çekici iklimler ● Daha politik ve / veya dini özgürlük duygusu ● "Cömert refah yardımları " ● "Göç politikası" ● "Sosyal medya"

Kaynak: Nantango, 2017: 17

Lee'nin ileri sürdüğü itme ve çekme faktörlerine sosyal güvenlik hakları ve yardımlarının dâhil edilip edilmeyeceği tezde tartışılmıştır. Sosyal güvenlik yardımlarının göç etme kararını etkileyen bir faktör olduğu, tezin hipotezi ise, geniş sosyal güvenlik hakkı sağlayan ülkelerin göçmenleri çekeceğini yönünde ele alınmıştır.

2.2.1.3. Peterson Göç Tipolojisi

Peterson göç sınıflandırması oluştururken, itme-çekme kutupsallığını göç hareketinin yenilikçi ya da tutucu olmasına göre birbirinden ayırmaktadır. Buna bireylerin göç etme isteklerini ekleyerek biçimlendirmektedir. Bu çerçevede bireysel ve sınıfsal farklılıkları temel alarak göç sosyolojisi içinde oldukça önemli bir yeri bulunan dört göç tipi sınıflaması yapmaktadır (Peterson 1970: 55-65):

İlkel göç (Primitive migration): Çevrenin yarattığı itme etkisiyle ortaya çıkan göçleri oluşturmaktadır. Bu sınıf kapsamında değerlendirilen göçler, kuraklık, kötü hava koşulları ve benzeri sebeplerle ortaya çıkan toplu göçlerden meydana gelmektedir.

Zorunlu göç (Forced migration) : Zorunlu göçler devlet ya da eşdeğeri olan bir sosyal kurumun yarattığı itme etkisiyle oluşan göçlerdir.

Serbest göç (Free migration): Göç kararının tamamen bireylerden kaynaklandığı ileri sürülen göç türüdür. Daha önce tanımlanan göç tiplerinde göçmenin iradesi görece daha az önemli iken bu göç tipinde göçmen kesin bir biçimde göç kararını kendi iradesi ile belirlemektedir.

Kitlesel göç (Mass migration) Bir bölgeden ya da ülkeden başka bir yere çok sayıda insanın göç etmesi anlamına gelmektedir. Göçün bireysel olmaktan çıkarak bir biçim, yerleşik bir kalıp ve kolektif bir davranış örneği haline geldiği durumlarda bu tür göç görülmektedir.

Yalçın (2004: 34-35)'e göre; itme-çekme kuramının ortaya atılmasından sonra tipolojisini yeniden gözden geçiren Petersen, daha önce yapmış olduğu dörtlü sınıflamaya beşinci bir göç tipini de ilave etmektedir. Bu göç tipi “yöneltilmiş (impelled) göç” olup bu göçlerde, göç etmesi istenen topluluğun sınırlı da olsa tercih bulunduğunu belirtmektedir. Tüm bunların eşliğinde, Petersen'in çalışması, özellikle bireysel ve toplumsal motivasyonu kapsadığından ötürü, göç sosyolojisi içerisinde anlamlı hale gelmektedir. Ayrıca, birden fazla faktörün göç analizinde kullanmasına izin vermesi, yönlendirilen ve zoraki göç ayırımını başarılı bir şekilde gerçekleştirmesi, Petersen'in kuramını, günümüzdeki göçleri çözümlemesinde ve anlamada başarılı kılmaktadır (Çağlayan, 2006: 77).

2.2.1.4. Kesişen Fırsatlar Kuramı

Göçün Başlangıç Kuramlarında göç çalışmalarının birçoğunda göç edenlerin genellikle kısa mesafeyi tercih ettikleri üzerinde bir genel anlayış olsa da, daha sonraki yıllarda yapılan çalışmalar da nüfus hareketliliğini yalnızca mesafe açısından olmadığı, fırsatlar açısından da ele alınmaktadır. S.A. Stouffer, 1940 yılında yazdığı *Kesişen Fırsatlar: Hareketlilik ve Mesafeye İlişkin Bir Teori (Intervening Opportunities: A Heory Relating Mobility and Distance)* isimli makalesinde göç olgusunu matematiksel olarak açıklamaya çalışan yeni bir teorik yaklaşım ileri sürmektedir (Özcan, 2016: 189).

Stouffer'ın (1940) 'daki teorisine göre; 'Belirli uzaklıktaki bir bölgeye yönelen kişilerin sayısı, bu bölgedeki fırsatlar ile doğru orantılı ve aradaki fırsatlar ile ters orantılıdır ' şeklinde belirtilmektedir. Yani kurama göre göç olgusunda önemli hususlar, göç edilecek mesafe, göç edilecek yerdeki fırsatlar ve bu fırsatların miktarı olarak ifade edilmektedir. Stouffer'a göre, göç çalışmalarında çekim etkisi daha fazla ele alınmalıdır. Bu çerçevede, iki farklı merkezdeki çekim etkileri, göç edilecek yerle çekim merkezi arasındaki mesafe dikkate alınarak analiz yapılmalıdır (Stouffer, 1940: 846). Diğer deyişle, Stouffer göç etme de çekme faktörlerinin önemli olduğunu ancak bu faktörlerin önemini belirleyen temel faktörün de mesafe olduğunu belirtmektedir.

Çağlayan (2006: 78) göre Kesişen Fırsatlar Kuramı, her ne kadar çok geniş kapsamlı ve yaygın kullanılan bir kuram olmasa da, ekonomik temelli göçlerde ve işçi göçü çalışmalarında daha sıklıkla kullanılabileceğini belirtmektedir. Bu bağlamda, bir bölgede yaratılan iş imkânı ve bu iş imkânlarının yarattığı cazibe, kuramın temel işleyişini meydana getirmektedir. Yaratılan iş fırsatlarının nicel çokluğu ve bu işleri talep eden yerleşim içindeki yerleşik işçilerin sayısı, yaşanacak olan göçün büyüklüğünü belirlemede etkili faktörler olarak belirtilmektedir.

2.2.2. Çağdaş Göç Teorileri

2.2.2.1. Neoklasik Göç Teorisi

Göçle ilgili ilk bilimsel katkı ve özellikle başlangıç teorileri adı altında ele alınan on dokuzuncu yüzyıl coğrafyacı Ravenstein'in (1885; 1889) "göç yasalarını" formüle ettiği iki

makalede ele alarak göçü, kalkınmanın ayrılmaz bir parçası olarak belirterek ve göç etmenin temel nedenin ekonomik olduğunu ileri sürmektedir. Göç kalıplarının mesafe ve nüfus yoğunluğu gibi etmenlerden etkilendiği ortaya atılmıştır (Skeldon, 1997: 19). İnsanın düşük gelirli bölgelerden yüksek gelirli bölgelere ve yoğun nüfuslu alanlardan yoğun nüfuslu bölgelere geçmesi görüşü, yani, göç hareketlerinin belli bir mekânsal-ekonomik dengeye doğru eğilimi olduğu genel bakış görüşü, o zamandan bu yana birçok demograf, coğrafyacı ve ekonomistin çalışmalarında halen daha yer almaktadır (Castles ve Miller 2003: 22). Çağdaş göç teorilerinin başlangıcı olarak görülen Neoklasik teorinin göç olgusuna hem makro hem de mikro bir çerçeveden bakılmaktadır. Neoklasik ekonomi, ülkeler arasındaki ücret ve istihdam şartlarındaki farklılıklara ve göçün maliyetine odaklanmaktadır ve göç hareketini geliri maksimize etmek amaçlı bireysel bir karar olarak ele almaktadır. 'Neoklasik göç ekonomisi' ise sadece emek piyasasındaki koşullara bakmamakta, çeşitli diğer piyasalardaki koşulları da dikkate almaktadır. Bu çerçevede göç, hane halkının ailenin geliri üzerindeki riskleri azaltmak ya da ailenin üretim faaliyetleri üzerindeki sermaye sınırlamalarını aşabilmek amacıyla aldığı bir hane halkı kararı olarak görülmektedir (Massey vd, 1993) .

Bu konuda ortaya koyulan en temel çalışmalar, ilk olarak ekonomik kalkınma süreci içinde ortaya çıkan göç sürecini açıklamakta ve Lewis (1954), Todaro (1969) ve Harris ve Todaro (1970) tarafından ele alınmaktadır. Bu çalışmalarda göçün, çeşitli piyasalar ve çağdaş göç teorilerinin başlangıç noktası olarak görülen Neoklasik teorinin göç olgusuna hem makro hem de mikro bir çerçevede ele alındığı görülmektedir.

Makro düzeyde, neo-klasik ekonomi teorisi, göçü emek arz ve talebindeki coğrafi farklılıklara göre açıklamaktadır. Ücretlerdeki farklılıklar, çalışanların düşük ücretli, emek fazlası bölgelerden yüksek ücretli, emek-yetersiz bölgelere geçmesine neden olmaktadır. Göç, işgücünün hedef ülkede daha az kitledenmesine ve menşei ülkede daha çok kalmasına sebep olmaktadır. Sermayenin ters yönde hareket etmesi beklenmektedir. Mükemmel bir neo-klasik dünyada, bu "faktör fiyat eşitlemesi" (Heckscher-Ohlin modeli) süreci, en sonunda, gönderim ve alım sonunda ücretler arasındaki yakınsamanın artmasına neden olacağı belirtilmektedir (Harris ve Todaro 1970; Lewis 1954). Fakat uzun vadede, bu sürecin göç etme teşviklerini kaldıracağı yönünde anlayış bulunmaktadır (de Haas, 2007: 12).

Neo-Klasik Ekonominin Makro kuramının, çeşitli önerme ve varsayımlarını şöyle sıralamak mümkündür:

1. İşgücünün uluslararası göç hareketine ülkeler arasındaki ücret farkları sebep olmaktadır.
2. Ücret farklarının ortadan kaldırılması durumunda işgücü hareketi de sona erecektir.
3. Beşeri sermayenin –yani yüksek nitelikli işgücünün- uluslararası hareketi beşeri sermayenin getiri oranlarında oluşan farktan kaynaklanmaktadır. Bu getiri oranları genel ücret oranlarından farklı olabilmekte ve niteliksiz işçilerin göçünün aksi yönünde bir göç hareketi ortaya çıkabilmektedir.
4. Uluslararası göçü emek(işgücü) piyasaları belirlemektedir.
5. Hükümetler için göç akımlarını kontrol etmenin yolu göç veren ve/veya alan ülkelerde emek(işgücü) piyasasını düzenlemektir (Massey vd.,1993: 433-434) .

Mikro düzeyde, neo-klasik göç teorisi, göçmenleri, fayda-maliyet hesaplamasına dayanarak hareket etmeye karar veren bireysel, rasyonel aktörler olarak görmektedir. Serbest seçimi ve bilgiye tam erişimini varsayarsak, en verimli olabilecekleri yere, yani en yüksek maaşları alabilecekleri yere gitmeleri beklenmektedir. Bu kapasite belli ki kişinin sahip olduğu spesifik becerilere ve emek piyasalarının özel yapısına bağlı olmaktadır(de Haas, 2007:12)

Neo-klasik göç teorisi, kırsal ve kentsel göçün, kırsal kesimdeki artı emeğin kentsel sanayi ekonomisi için işgücüne katkıda bulunduğu bütün kalkınma sürecinin bir parçası olmasını sağlamaktadır (Lewis, 1954). Todaro (1969) ve Harris ve Todaro (1970), kırsaldan kente işgücü göçüne ilişkin temel iki sektörlü model geliştirmişlerdir. Bu etkili "Harris-Todaro modeli" o zamandan beri neo-klasik göç teorisinin temelini oluşturmaktadır. Orijinal model, kentlerde artan işsizliğe rağmen gelişmekte olan ülkelerde kırsaldan kente göç etmenin görünürde çelişkili olmasını açıklamak için geliştirilmiştir. Modelde "Şehrin parlak ışıkları "gibi somut açıklamalar, köylüleri kentsel alanlara çekmek için bir mıknatıs görevi görmektedir" (Harris ve Todaro, 1970: 126). Harris- Todaro modelinin ana fikri, kentsel formel sektörde işçilere yüksek ücret ödenmesi ve ödenen bu yüksek ücretlerin de kentsel işsizliği arttırması şeklinde belirtilmektedir. Harris- Todaro Modelinde göç kentsel sektörle kırsal sektör arasındaki ücret farkından dolayı ortaya çıkmaktadır (Kaynak, 2005:179). Todaro (1969: 138) basit ücret farklılığı yaklaşımını, sadece hâkim olan gelir farklarını değil, aynı zamanda kırsal kesimin "beklenen" gelir farkına, yani bir kentsel iş bulma ihtimaline göre ayarlanmış gelir farkına bakarak "değiştirerek ve genişletmek gerektiğini vurgulamaktadır. Fakat kırsal sektörden kentsel sektöre göç eden herkes, yüksek ücretlerin

geçerli olduğu formel sektörde iş bulamamakta; bunun sonucunda beklenen işe ulaşamayan işsizler çok düşük ücretlerle çalıştırılan enformel sektöre yönelmektedir (Kaynak, 2005: 180).

Harris-Todaro modeli başlangıçta iç göç için geliştirilmiş olsa da, bazı değişikliklerle birlikte uluslararası göçe de uygulanabilmektedir. Nitekim Borjas (1989; 1990), potansiyel göçmenlerin varış yeri seçimini bireysel ve maliyet-fayda hesaplamaları üzerine dayandırdıkları bir uluslararası göç piyasası fikrini öne sürmektedir. Harris-Todaro modelini, Todaro ve Maruszko (1987)'yu temel alarak belgesiz(kayıt dışı) uluslararası göç için bir model geliştirmektedir; fakat yakalanma ve sınır dışı etme ihtimalini ele alarak ek olarak "yasadışı vergi" eklemiştir (de Haas, 2007: 13).

Modelin daha da genişletilmesi, göçün bir yatırım kararı olarak görülen beşeri sermaye çerçevesinde yorumlanmasıyla mümkün olmaktadır. Beşeri sermaye teorisi, beceri, eğitim ve fiziksel yetenekler gibi kişisel varlıkların ekonomik üretimi artıran temel "sermayeler" olduğunu varsayar. Beşeri sermayesi teorisi teorik olarak, göçün seçiciliğini sadece maliyetlere odaklanan açıklamaların ötesinde ele almaktadır. Göçmenler genellikle gelen toplulukları temsil etmemektedir. Bireylerin kişisel beceri, bilgi, fiziksel yetenekler, yaş, cinsiyet vb. bakımından farklı olduklarını göz önüne alarak, göçten insanların ne derece kazanımları beklenirken, yani, göç yatırımlarında farklı getiriler bekleyebilmektedirler (de Haas, 2007: 13).

Neo-klasik göç teorisinin ileri safhalarından birçoğu göçün seçiciliği ile ilgili olup beklenen ücret farklılıklarının önemini inkâr etmeksizin, belirli bireylerin ve grupların göç etme ihtimalinin hem göçün maliyetleri hem de riskleri ile bireysel beşeri sermaye özelliklerine bağlı olması beklenmektedir. Bu, göçün çekici olmasına, istihdam olanağının yanı sıra göç politikaları belirleyen iş gücü piyasalarının özel yapısına ve bölümlerine de bağımlı kılmaktadır. Bu faktörlerin birleşimi, gerçek hayatta olan göç sistemlerini heterojenliğini ve dinamik yapısını açıklayabilmektedir (de Haas, 2007: 14).

Buradan da önceki makroekonomik formülasyonlardan biraz daha farklı bazı önemli sonuçlar ortaya çıkmaktadır (Massey vd., 1993:435-436):

1. Uluslararası hareket hem kazançta hem de beklenen kazancı belirleyen istihdam oranlarındaki uluslararası farklılıklardan dolayı olmaktadır (önceki model, tam istihdam varsayımıyla hareket eder).
2. Mali ödül oranını artırma olasılığı veya hedef ülkede köken ülkeye göre iş bulma olasılığını artıran bireysel beşeri sermaye özellikleri (örneğin, eğitim, tecrübe, dil becerileri) diğer şartlar eşitlendiğinde uluslararası göç hareketini artıracaktır.
3. Bireysel özellikler, sosyal koşullar, ya da göçün maliyetlerini düşüren teknolojiler, göçün net getirilerini çoğaltarak uluslararası göçü artırabilmektedir.
4. 2 ve 3'teki sebeplerden ötürü aynı ülke içinde bireyler daha çok göç eğilimleri gösterebilmektedir.
5. Ülkeler arası göç akımları bireysel fayda-maliyet hesaplamaları temelinde yürütülen bireysel göçlerin basit bir toplamı olarak verilmektedir.
6. Uluslararası göç hareketi, ülkeler arasındaki kazanç ve/veya istihdam oranları arasında fark olmadığı durumlarda oluşmayacaktır.
7. Beklenen getirilerin farkının büyüklüğü uluslararası göç akışının boyutunu belirleyicisi olmaktadır.
8. Göç kararı, işgücü piyasalarında oluşan dengesizlikler veya kesintilerden kaynaklanmakta ve diğer piyasalar göç kararını doğrudan etkilememektedir.
9. Göç alan ülkelerin şartları potansiyel göçmenlere psikolojik olarak cezbedici olması durumunda, göç maliyetleri negatif olabilmektedir. Bunun sonucunda, negatif bir kazanç farkı ülkeler arasındaki göçü engellemek amacıyla gerekmektedir.
10. Hükümetler, göçü öncelikle göç alan ve göç veren ülkelerdeki beklenen kazançları etkileyecek politikalarla kontrol etmektedir. Örneğin, göçü varılan ülkede istihdam olasılığını düşürmeye çalışan politikalarla, (işveren yaptırımları yoluyla) varılan ülkede işsiz kalma riskini artırarak, köken ülkede ücretleri (uzun vadeli kalkınma programlarıyla) artırıcı politikalarla veya göçün psikolojik ve maddi maliyetini artırıcı politikalar aracılığıyla kontrol etmektedir.

Arango'ya göre (2004: 19-20), Neoklasik teorinin Aşıl topluluğu, ilk olarak, neden bu kadar az insanın göç ettiğine açıkça belirtmemekte ve ikincisi, bazı ülkelerin dış göç oranları yüksek olsa da, aynı yapısal ekonomik koşullara sahip olanların oranının çok düşük olduğunu açıklamada yetersiz olmaktadır. Teori kişisel, aile ya da sosyo-kültürel faktörleri dikkate almak; uluslararası harekete karşı birçok engelin politik gerçekliğini kabul etmek; bazı ülkeleri birbirine bağlayan ve başkalarını birbirine bağlayan çeşitli sömürgecilik

tarihlerine dikkat çekmek ve dünya ekonomisinin sistematik yapılanmasını bağımlılık ve azgelişmişlik şartlarını açıklamada dikkate almamasından ötürü eleştirilmektedir (King, 2012: 14).

2.1.2.2. Zelinsky'nin Hareketlilik Geçiş Hipotezi

Wilbur Zelinsky tarafından 1971 yılında ortaya atılmış olan "Mobility Transition" kuramı Türkçe 'ye "Nüfus Hareketlerinin Dönüşümü" olarak da çevirebilen bu kuram, bir ülkedeki iç ve dış göçlerde meydana gelen değişimlerin, o ülkedeki ilerleme ve gelişmeye paralel olarak oluştuğunu ileri sürmektedir. Birçok demografik unsurun dayandığı "gelişme" kavramının bağımsız değişken olarak ele alarak açıklamasından ötürü kuram önemlilik arz etmektedir (Eker, 2008:136).

Zelinsky, çalışmasında toplumların gelişim düzeyleri ile bu düzeylere göre oluşan göçlerin niteliklerini beş aşamada ele almaktadır (Zelinsky, 1971):

Modernite öncesi geleneksel toplumda göç (1. Aşama): Gerçek anlamda yerleşme amaçlı bir göç yoktur. Yerleşim alanlarının kullanımı, sosyal ziyaretler, ticaret, savaş ve dini adetlerin yerine getirilmesi gibi alışla gelmiş tecrübelerle sınırlı hareketler mevcuttur.

Erken geçiş toplumunda göç (2. Aşama): Kırsal alanlardan kentsel alanlara doğru kitlesel bir hareketlenme olmaktadır. Kırsal alanlardan ülke içindeki uygun kolonizasyon bölgelerine doğru belirgin bir akım olduğu gibi, uygun ve çekici dış bölgelere doğru da bir akım oluşmaktadır.

Geç geçiş toplumunda göç (3. Aşama): Kırsal alanlardan kentsel alanlara yavaşlayan bir hareketlenme oluşmaktadır. Kolonizasyon bölgelerine doğru olan göç akımları ve dış göç de azalmaya başlamaktadır. Kent-kent göçü, kır-kent göçünü geçmektedir.

İleri toplumda göç (4. Aşama): Yerleşim amaçlı göç yüksek bir düzeyde dalgalanmaktadır. Kırsal alanlardan kentsel alanlara göç görece azalan şekilde sürmektedir. Kentler arasında güçlü bir göçmen hareketliliği söz konusu olmaktadır. Görece az gelişmiş bölgelerden gelen vasıfsız ve yarı-vasıflı işgücü göçü belirgin hale gelmektedir.

Geleceğin süper ileri toplumunda göç (5. Aşama): Daha iyi iletişim ve ulaşım sistemlerinin ortaya çıkmasının sonucunda yerleşim amaçlı göçte bir düşüş ya da bazı dolaşım biçimlerinde bir azalma olabilmektedir. Yerleşim amaçlı göçün tamamına yakını kent içi ya da kentler arasında olmaktadır.

Hareketlilik geçiş teorisi, demografik geçişler ve hareketlilik değişikliği arasındaki fiili nedensel ilişkiyi belirlemede başarısız olmuştur (de Haas, 2007: 23).

2.2.2.3. Yeni Ekonomi Kuramları

1980 ve 1990'larda, emek göçünün Yeni Ekonomi Kuramı (NELM), neo-klasik göç teorisine kritik bir yanıt olarak ortaya çıkmıştır (Massey vd., 1993: 436). O.Stark tarafından geliştirilen bu teori neoklasik geleneğe dayanmakta fakat neoklasik yaklaşımın bazı varsayımlarına karşı çıkararak göç belirleyicileri konusunda yeni bir analiz düzeyi ileri sürmektedir. Özellikle, Stark (1991), bireysel göçmenlerin davranışlarını daha geniş bir toplumsal bağlamda yerleştirerek ve gelişmekte olan dünyadan göç üzerine yeniden düşünmeyi sağlamaktadır. Kuramda göç etme kararlarının belirleyicisi olarak en uygun karar verme birimi olarak aile veya hane halkı olduğunu belirtmektedir. Bu yeni yaklaşım, göç karar vermeyi etkilemek üzere bireysel gelir maksimizasyonu dışındaki faktörlerin entegrasyonunu da mümkün kılmaktadır(de Haas, 2007: 51).

Göçle ilgili yeni ekonomi kuramında aşağıdaki varsayım ve öneriler yer almaktadır (Massey, vd.,1993:439-440):

- a. Göç araştırmalarında birey değil, aile, hane halkı ya da üretim ve tüketim alanında kültürel bir birlik gösteren topluluklar temel alınmalıdır.
- b. Ücret farklılığı uluslararası göç hareketinin vazgeçilmez şartını oluşturmamaktadır.
- c. Uluslararası göç ve yerel istihdam ya da yerel üretim birbiri ile bağdaşabilmekte ve hane halkları hem göç hareketine hem de yerel faaliyetlere katılabilmektedir. Aslında göç etme, yerel ekonomik faaliyetlere katılırken sermaye bulmaktaki güçlüğü aşmak için en cazip bir çözüm yolu olabilmektedir. Dolayısıyla, göçmen yollayan bölgelerde oluşan ekonomik gelişme, uluslararası göç hareketinin baskısını azaltan bir faktör olmayabilmektedir.

- d. Göçmen yollayan ülkenin değişik piyasalarının eksik ya da dengesiz olması halinde de göç etme talebi devam etmektedir. Dolayısıyla ülkeler arasında ücret farklılıkları kalsa da uluslararası göç devam etmektedir.
- e. Gelir dağılımının farklı noktalarında yer alan hanelerin bekledikleri gelir artışı eşdeğer bir etki oluşturmamaktadır.
- f. Hükümetler göç hareketlerini sadece işgücü piyasasını etkileyecek politikalarla değil aynı zamanda işsizlik sigortası gibi ülkenin sigorta piyasalarını biçimlendirmek suretiyle de etkileyebilmekte ve önemli rol oynamaktadır
- g. Gelir dağılımını etkileyen hükümet politikaları ve yeni ekonomik yapılar, onların göç etme taleplerini yeniden şekillendirebilmektedir.
- h. Göçmen yollayan ülkelerde uygulanan hükümet politikalarından, yoksul hane halkları yararlanmıyorsa, göç etme talebi azalabilmektedir.

2.2.2.4. Tarihselci- Yapısalcı Yaklaşım

1960'lı yıllardan itibaren, Marksist politik ekonomi ve dünya sistemleri teorisinde entellektüel köklerine sahip olan kalkınma üzerine tarihsel yapısal paradigma ile göçün radikal olarak farklı bir yorumu yapılmıştır (Castles ve Miller, 2003: 25). Tarihsel-yapısalcılar, ekonomik ve politik gücün gelişmiş ve az gelişmiş ülkeler arasında eşit olmayan bir şekilde dağıldığını, insanların kaynaklara eşitsiz erişimi olduğunu ve kapitalist genişlemenin bu eşitsizlikleri güçlendireceğini savunmaktadır (de Haas, 2007: 15).

Tarihsel yapıscılar, neoklasik göç teorisini eleştirilmektedir; bireylerin özgür bir tercihi olmadığını belirtmektedir. Çünkü temel olarak yapısal güçler tarafından sınırlandırılmaktadır. Geleneksel bir ekonomik yapı, küresel siyasal ekonomik sisteme dâhil olmaları sonucunda zayıf düştüğü için, özgürce seçme meselesinden ziyade, insanlar hareket etmek zorunda kalmaktadır. Bu süreçler yoluyla kırsal nüfus geleneksel geçim kaynaklarını giderek yoksun bırakıyor ve bu kökten kurtulmuş nüfus ucuz (göçmen) emek üzerine kurulu çekirdek alanların yararı için kentsel proletaryanın bir parçası haline gelmektedir (de Haas, 2007: 15-16) Bu bağlamda tarihsel yapıscı teori ikili emek piyasaları, dünya sistemleri ve bağımlılık teorisini adı altında üç teorik modelde incelenmektedir (King, 2012: 16).

2.2.2.4.1. İkili(Dual) Emek(İşgücü) Piyasası Teorisi

Bu teorik görüşün en güçlü ve bilinen savunucusu Michael J. Piore'ye (1979) göre, uluslararası göçün gelişmiş ülkelerin ekonomik yapısının temeli olan içsel ve sürekli işgücü ihtiyacından kaynaklandığını varsaymaktadır. Piore'ye göre göç, kaynak ülkenin yüksek işsizlik ya da düşük ücret gibi itici faktörlerden kaynaklanmamaktadır. Göçün asıl sebebi göç alan ülkedeki kaçınılmaz ve kronik düşük ücretli yabancı işgücü ihtiyacından yani oradaki çekme etkisinden kaynaklanmaktadır. Piore'ye göre gelişmiş endüstri toplumları ve ekonomilerinin göçmen işgücü ihtiyacı yapısal enflasyon, motivasyon sorunları, ekonomik düalizm gibi dört temel sebeplerden dolayı ortaya çıkmaktadır.

İkili işgücü teorisine göre, ekonomik hayattaki doğrusallığı bozan, gelişmeyi engelleyen bazı faktörler vardır. Yaklaşımına göre ekonomilerin bazı bölümleri gelişmiş bazıları ise gelişmemiş halde bulunmaktadır. Bu durum kaynakların bazı sektörlerde mevcutken diğerlerinde olmaması sonucundan kaynaklanmamakta sektörlerde işgücü veya işverenlerin yapısının diğer sektörlerinkinden kapsam olarak farklı olmasından ötürü olmaktadır. Teori'de işgücü piyasası birincil ve ikincil işgücü piyasası olarak ikiye ayrılmaktadır. Birincil işgücü piyasasında yüksek ücret çalışma koşulları, düzenli ve istikrarlı istihdam ile iş güvenliği yüksek olmaktadır. İkincil piyasa da ise düşük ücret, uygun olmayan çalışma koşulları ile yükselme imkânının çok olmadığı işler bulunmaktadır. Dual işgücü piyasası teorisinin öne sürdüğü görüşler, işgücü piyasalarına ilişkin neoklasik yorumların teorik ve eleştirel açıdan en çok tartışılan görüşleridir (Uyanık, 1999).

Massey vd., (1993: 440), ikili işgücü piyasası modeli ise uluslararası göçün modern sanayi toplumlarının içsel işgücü gereksiniminden dolayı oluştuğunu ileri sürmektedir.

2.2.2.5. Dünya Sistemleri Teorisi

Dünya sistemleri Kuramı, 1970'li yıllarda Wallerstein, Amin, Galtung, Castle ve Kosack tarafından ortaya atılmıştır. Bu kuram, “merkez çevre” ilişkileri ya da “gelişmiş- az gelişmiş” ülkeler arası çıkara ve sömürüye dayanan ilişkileri vurgulayan alternatif bir yaklaşımı oluşturmaktadır. Bu yaklaşımlara göre göç, modernleşmeyi ve gelişmeyi sağlayan bir mekanizmadan ziyade, göçmen işçi gönderen ülkelerdeki işgücü kaynaklarının gelişmiş

ülkelerce kullanılmasını oluşturulmaktadır. Bunun sonucunda ise gelişmekte olan ülkelerin sosyo-ekonomik gelişmelerini olumsuz bir biçimde etkilemektedir(Güllüpinar, 2012a: 67).

Dünya sistemi kuramı, dünyayı merkez ve çevre olmak üzere ikiye ayırmaktadır. Wallerstein'in yaklaşımı çerçevesinde, merkez ülkeler, ekonomik ve sosyal olarak gelişmiş kapitalist ilişkiler sistemini uygulayan ülkeler olmaktadır. Çevre ülkeler ise kapitalist ağlar ve değerler ile kuşatılmış ve merkez ülkelere bağımlı olan ülkeleri oluşturmaktadır. Merkez ve çevre ülkeler kapitalist değerler ve ekonomik zorunluluklar sistemi çerçevesinde karşılıklı olarak birbirlerine bağımlı halde olmaktadır. Çevre ülkeler merkez ülkelerin sürekli kapitalist gelişimi için ihtiyaç duyulmaktadır. Bağımlılık sistemi içerisinde merkez ülkeler, ucuz işgücü, hammadde ve üretilen malın pazarlanması için çevre ülkelere ihtiyaç duymaktadırlar. Çevre ülkelerden gelen hammadde, yine çevre ülkelerden gelen ucuz işgücü aracılığıyla işlenmektedir. Sonucunda ise maliyet düşürülmekte ve düşük maliyetli bu ürünler ülke içinde tüketilmekte ya da diğer ülke pazarlarına ihraç edilmektedir (Wallerstein, 1995: 134-135).

Kurama göre, uluslararası göç, kapitalist gelişmenin neden olduğu kopma ve yer değiştirmenin doğal sonucu olarak görülmektedir. Kapitalist ekonomi Batı Avrupa, Kuzey Amerika ve Japonya'daki merkezlerden giderek daha kapsamlı halkalar halinde yayılma göstermekte ve dünya nüfusunun giderek büyüyen kısmı dünya pazar ekonomisi kapsamına girmektedir. Merkez kapitalist ülkelerdeki sanayi firmaları çevre ülkelerde montaja dayalı fabrikalar kurmaktadır. Bu bölgelerde istenen emek ise daha çok kadın işgücüne yönelik olmakta ve erkeklerin fabrikalarda iş bulmasını güçleştirmektedir. Bunun sonucunda ise, kökleri sarsılmış ve göç etmeye hazır bir nüfus kesimi oluşmaktadır (Abadan- Unat, 2002: 15-16).

Dünya sistemi kuramına göre ayrıca merkez ülkeler, ucuz işgücü ihtiyaçlarını karşılamak için, hayli sınırlayıcı da olsa, göçmen kabul politikaları uygulamaktadır. Günümüzde uygulanan göçmen kabul politikaları birçok ağır ön kabul şartları koymaktadır. Nitelikli, iyi yetişmiş, kalifiye eleman olmak önemli bir kabul şartı olarak görülmektedir. Çevre ülkelerden gelen nitelikli işgücü (beyin göçü) merkez ülkelerde düşük ücretle çalıştığından ötürü üretim maliyetleri düşürülmektedir. Çevre ülkelerden merkeze doğru akan göç olgusunun bir diğer biçimi de vasıfsız işçilerin göçü şeklinde olmaktadır. Merkez ülkeler, emek yoğun sektörlerde kendi ülkesinin vasıfsız işçisinden daha ucuza çalıştıracığı, vasıfsız

işçileri de göçmen olarak kabul etmekte ve/veya bu işçileri özellikle kayıtdışı göçmenler arasından seçmeye çalışmaktadır. Çevreden merkez ülkelere doğru olan göç sonucunda merkezde üretim maliyetleri düşmektedir. Ağır sanayi üretimi çevre ülkelere kaydırıldığı ve iletişim ve bilgi teknolojileri geliştiği için, merkez ülkelerde eğitim ve sağlık alanında çok fazla yüksek ve düşük vasıflı işgücü ihtiyacı oluşmaktadır. Gelişmiş ülkelerin küresel kentlerinde çevreden gelen ve düşük ücretle çalışan vasıflı göçmenlerin yanında, özellikle hizmet sektöründe (garson, bahçıvan, hizmetli, sağlık personeli vb.) ciddi düzeyde bir vasıfsız işgücüne de ihtiyaç bulunmaktadır. Sonuç olarak, dünya sistemi kuramı, uluslararası göçün giderek genişleyen küresel piyasanın siyasal ve ekonomik örgütlerini izlemektedir (Güllüpinar, 2012a: 69-70).

Dünya sistemleri kuramı altı varsayımı ortaya atmaktadır:

1. Gelişmiş dünyanın kapitalist piyasa sisteminin çevre ülkelere girişi, uluslararası göç akımını harekete geçiren doğal bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır.
2. Uluslararası işgücü akımı, uluslararası mallarla sermayenin akımını ters yönde izlemektedir. Kapitalist yatırım, çevre ülkelerinde köklerinden kopmuş, göçe hazır bir nüfus yaratmaktadır. Sonucunda ise ulusötesi hareketler doğmaktadır.
3. Uluslararası göç, özellikle geçmişte sömürgecilik yapmış olan devletlerle onların eski sömürgeleri arasında olmaktadır. Sömürgecilik döneminde bu ülkelerle kurulan kültürel, idari ve finans, ulaşım ve iletişimi kapsayan ağlar bu sürecin kolay olmasını sağlamaktadır. Sonucunda ise, kendine özgü ulus- ötesi pazarlar ve kültürel sistemler ortaya çıkmıştır.
4. Uluslararası göç, piyasa ekonomisinin küreselleşmesinden ileri geldiğine göre bu akımı duraklatmanın yöntemi, hükümetlerin denizaşırı yatırım alanları ile çokuluslu şirketlerin finans faaliyetlerini denetlemektedir.
5. Kapitalist ekonomiler, kendi sınırlarının ötesinde yaptıkları yatırımları korumak için, gerektiğinde siyasal ve askeri müdahaleler yapmaktadır. Bu tür müdahaleler başarısızlıkla sonuçlandığında ise merkez ülkelere yönelen sığınmacı akımlarına neden olmaktadır.
6. Uluslararası göç, ülkeler arasındaki ücret ve istihdam koşullarından çok az etkilenmektedir(Abadan- Unat, 2002: 18).

2.2.2.6. Göç Sistemleri Teorisi

Göç sistemleri teorisi (veya yaklaşımı) Mabogunje (1970) tarafından ortaya atılan teori olup göçmenlik sistemi, belirli yerellikler arasında, zaman ve mekân arasında bir ilişkiler dizisi olarak, kendi kendini sürekli kılan ve düzenli bir değişimi gösteren bir model olarak karşımıza çıkmaktadır. Göç sistemini daha büyük bir sistemin parçası olarak kullanmaktan ziyade, onu bir çalışma nesnesi olarak tanımlamak için bazı açıklamalar ortaya koymaktadır (Bakewell, 2012:4). Göç sistemleri, insanlar, aileler ve toplumları, günümüzde ulus ötesi veya yerel topluluklar olarak adlandırılabilirler bir alan üzerinde birleştirilmektedir. Bunu, yaparken ise “rastgele durum” olan göç akışlarının coğrafi olarak yapılandırılması ve kümelenmesi ile sonuçlanmaktadır “Resmi ve gayri resmi alt sistemler, belirli akışlar boyunca göçü teşvik etmekte ve diğerleriyle birlikte cesaretlendirerek uluslararası akışların sistematik yapısını devam ettirmek ve güçlendirmek için çalışmaktadır. Sonuç olarak, göreceli olarak istikrarlı değişimlerden oluşan, mekân ve zaman boyunca devam eden tanımlanabilir bir coğrafi yapıyı ortaya koymaktadır (Mabogunje 1970: 12). Sistem yaklaşımını geliştirerek, Mabogunje, göçün gelecekteki göç modellerini değiştiren geri bildirim mekanizmalarıyla bir süreci tanımasıyla ilgilenmektedir. Kırsal bir göçmenin neden ve nasıl kalıcı bir kentlilere dönüştüğünü açıklayan bir yöntem olarak, Afrika kıtasındaki kırsal-kentsel göç için sistem yaklaşımını uygulamaktadır (Mabogunje 1970: 5). Uluslararası göç sistemleri, göreceli olarak çok sayıda göçmen değişimi yapan ve farklı ülkelerdeki, hatta şehirlerarasındaki insanların hareketlerini eşzamanlı mal, sermaye (havale), fikir ve bilgi akışlarına bağlayan geri bildirim mekanizmalarıyla karakterize edilen farklı ülkelerdeki ülkelerden oluşmaktadır (Fawcett, 1989).

Zlotnik ise, bir göç sisteminin sınırlarını tanımanın zorluğuna odaklanmaktadır. Göçmenlerin bir yerlerin mevcudiyetinin varlığının, bir sistemin mevcudiyeti için gerekli bir koşul olduğunu, ancak bunun yeterli olmadığını vurgulamaktadır (Zlotnik 1992: 19). Şayet uluslararası göç mükemmel ölçülebilir olsaydı, göç sistemleri tüm ülkeler arasındaki akışlar, çıkışlar ve net akışların matrislerini zaman içinde geliştikçe inceleyerek tanımlanmıştır. Belli bir coğrafi bölgedeki ülkeler, benzer göç etme bağları, benzer gelişme seviyeleri ve yüksek derecede kültürel çekicilikleri varsa, tek bir göç sistemine yol açmaktadır (Zlotnik 1992: 20). Teori, hareketlerin ortaya çıktığı bağlamları oluşturdukları ve bu sistemlerin kalmak ya da gitmek üzerinde etkili olduğunu belirtmektedir. Göç etme olgusunun insanlardan ziyade ülkeler arasındaki bağlantıdan kaynaklandığı ileri sürülmektedir (Faist,

2003: 82). Yani Göç hareketlerinin genel olarak kaynak ve hedef ülke arasında sömürgecilik, siyasal etkileşim, ticaret, yatırım veya kültürel bağlarla dayandığını varsaymaktadır. Bundan ötürü, Meksika'dan ABD'ye yaşanan göç 19.yüzyılda ABD'nin güneybatıya doğru genişlemesi ve 20. Yüzyılda Amerikalı işverenlerin Meksikalı işçilere olan talebi, benzer şekilde Dominik Cumhuriyeti'nden ABD'ye yaşanan göç ise 1960'lardaki Amerikan askeri işgaliyle başlaması, İngiltere'deki Hint, Pakistan ve Bangladeş göçü, İngiltere'nin Hint coğrafyasındaki sömürgeci yapısından, benzer şekilde Fransa'daki Cezayir göçü Fransa'nın Cezayir'deki sömürgeci yapısıyla kaynaklanmakta, Almanya'daki Türk nüfus ise Almanya'nın 1960'lar ve 1970'lerdeki doğrudan emek talebinden oluşmuştur(Castles ve Miller, 2008: 36).

Göç sistemleri kuramı, göç sistemleri süreçlerine de odaklanmaktadır. Hareket bir defalık bir olgu olmayıp, bilakis zaman içinde olgular bütünü oluşturan aktif bir süreçtir. Göç hareketleri dinamikleri kuramlaştırılması, hareketin çizgisel, tek yönlü, itici ve çekici, neden-sonuç hareketi olduğunu ve göçün içindeki bir parçada görülen bir değişimin tüm sistemi etkilediğini, döngüsel ve birbirine bağlı karmaşık sistemleri vurgulamaktadır(Faist, 2003: 83).

Göç sistemleri yaklaşımı pek çok açıdan farklı hipotezler ve tahminleri ileri sürmektedir(Massey vd.,1993:454):

1. Göçmen akımları fiziksel olmaktan ziyade siyasi ve ekonomik ilişkileri yansıttığından ülkelerin yer aldığı sistem coğrafi yakınlığı zorunlu kılmamaktadır. Coğrafi yakınlık mübadele ilişkilerinin oluşumunu açık bir biçimde kolaylaştırmaktaysa da ne bu oluşumları garanti etmekte ne de uzaklık bu ilişkinin oluşumuna engel teşkil etmektedir.
2. Göçmen gönderen uluslardan oluşan bir ülke setinden göçmen alan bir takım dağılık merkezi ülkelerden dolayı çok kutuplu sistemlerden meydana gelmektedir.
3. Uluslar birden fazla göç sisteminin üyesi olabilmektedir. Ancak çoklu üyelik göçmen kabul eden uluslardan ziyade göçmen gönderen uluslararası daha yaygın hale gelmektedir.
4. Siyasi ve ekonomik şartlar değiştiğinde göç sistemleri evrilmektedir. Ülkeler politik çatışmaya, ekonomik dalgalanmaya veya sosyal değişime cevap niteliğinde sistem dâhil olabilir ya da ayrılabilirler.

2.2.2.7. Göçmen Ağları/ İlişkiler Ağı(Network) Teorisi

Göçmen ağlarını göç edenler, eski göçmenler ve göçmen olmayan insanlar arasındaki bağı, akrabalık, arkadaşlık ve paylaşılan toplumun kökleri vasıtasıyla kurmaktadır. Ağlar, harekete bağlı maliyet ve riski düşürdüğü için ve göçe ilişkin beklenen geri dönüşleri artırılmaktadır (Massey vd,1993).

Yeni bir yere gitmek için göç eden ilk göçmenlerin yararlanabileceği hiçbir sosyal bağ olmadığı için göç, bilhassa başka bir ülkeye evraksız giriş yapıyorsa maliyetli olmaktadır. İlk göçmenler ayrıldıktan sonra, göçün potansiyel maliyetleri geride kalan arkadaşlar ve akrabalar için oldukça düşmektedir. Akrabalık ilişkilerinin doğası ve arkadaşlık ilişkilerinin yapısından dolayı, her yeni göçmen gidilen yerde sosyal ağlar aracılığıyla bir takım insan grubunu oluşturmaktadır (Massey vd.,1993).

Ağlar aynı zamanda uluslararası göçü risk çeşitliliği stratejisi için oldukça cezbedici hale gelmektedir. Göçmen ağları çok iyi gelişmişse, bu ağlar gidilecek ülkedeki işleri topluluğa bilgi vermekte ve sonucunda bu göçü hem güvenli hem de güvenilir bir gelir kaynağı haline getirilmektedir. Her yeni göç, ağı genişletmekte ve kadın ya da erkeğe yönelik tüm eylemlerin riskini azaltmaktadır. Sonucunda hane halkının işgücü paylarının göçle birlikte değişik alanlara yönelmesi risksiz ve maliyetsiz olmaktadır(Masseyvd., ,1993).

Göç için sosyal ağların önemi pek abartılmamaktadır. Ağların, göçün en önemli açıklayıcı faktörleri arasında sıralanmaktadır. Birçok göçmen hareket etmesinde daha önceki göç edenlerin etkisinde kalkmaktadır. Göçmen ağları, daha önce moda olan "zincirleme göç" ifadesinde yer alan bir çarpan etkisine sahip olmakta hatta ağların genellikle göç akışlarında oynadığı sermaye rolü, günümüzde, dolaşımın geniş çapta kısıtlandığı bir dünyada büyük ölçüde artmaktadır. Bir yanda, aile birleşimi birçok ülkede göçmenlerin önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Öte yandan, göç etme maliyetlerini ve risklerini azaltma kapasiteleri nedeniyle, alıcı ülkelere girişin daha zor hale gelmesiyle sosyal ağların önemi artacaktır(Arango, 2000: 292).

Buna ek olarak ağlar, göçü kendi kendini besleyen bir fenomen yapan ana mekanizm olarak görülmektedir. Gerçekten, ağlar doğada birikimli halde oluşmaktadır. Her hareket daha büyük ve daha yoğun bir şekilde büyümeye eğilimi göstermektedir. Geride kalanlar ve daha

fazla hareketi kolaylaştırarak, ağları ve daha fazla genişlemenin olasılığını genişletmektedir. Sosyal ağların gelişimi, göçün, ilk harekete yol açan nedenlerden bağımsız olarak devam etmesini açıklayabilmektedir. Aslında, sosyal ağlar genellikle gelecekteki akışların en önemli belirleyicileri olabilir. Bu nedenle, göç ağları, farklı göçün açıklanmasına katkıda bulunabilmektedir. Yine de, deneyimler sürekli genişleyen dinamiklerin sonsuza dek gidemeyeceğini göstermektedir (Arango, 2000: 292). Son olarak, ağlar, bireysel karar verme düzeyinin mikro düzeyiyle yapısal belirleyicilerin makro düzeyi arasında duran bir ara, ilişkisel düzeyi oluşturmakta (Faist 1997), böylece göç düşüncesindeki en büyük kısıtlamalardan biri olan bir boşluğu kapatmaya katkıda bulunmaktadır.

2.2.2.8. Kurumsal Teori

Uluslararası göç süreci başlamasından sonra, sermaye zengini ülkelere girmek isteyen insanlar, bu ülkeler giriş sağlayan vize, çalışma izni gibi hukuksal olanaklar arasında belirgin biçimde dengesizlik olmaktadır. Bu dengesizlik, yüksek kazanç sağlayan ve bazı girişimcilerin finanse ettiği özel kurumlar ile kazanç amacı gütmeyen gönüllü kurumlarca giderilmeye çalışılmaktadır. Ortaya çıkan kurumlardan biri, yüksek kazanç sağlayan karaborsalar ve aracılarıdır. Bu karaborsalar ve aracı kurumlar özellikle sığınmacı olarak ülkelerini terkeden kişilerden vaatler karşılığında akıl almaz ücretler almaktadır. Yeraltı piyasasında oluşan bu tür kurumlar, göçmenlerin sömürülmesine yol açtıklarından, bu kez gelişmiş ülkelerde çalışan insan hakları daklı kurumlar yasal ve yasal olmayan göçmenlerin haklarını savunmaya çalışmaktadırlar(Abadan- Unat, 2002: 21).

Göçmen adaylara, yasal ya da yasal olmayan yollarla hedef ülkeye girişi sağlayan kurumlar, örgütler ve girişimcilere ilişkin varsayımlar mikro düzeyden farklı olarak başlıca hipotezler koymaktadır:

1. Uluslar- ötesi göçmenlerin sayısı arttıkça, uluslararası göç akımı giderek daha da kurumsal hale gelecektir.
2. Kurumsallaşma süreci, hükümetleri göç akımını denetlemekte daha fazla engel oluşturmaktadır. Siyasi girişimler uluslararası hareketler için bir kara borsa yaratmakta ve daha sıkı göç politikaları insan haklarını savunan gruplar tarafından dirençle karşılanmaktadır(Massey vd.,1993).

2.2.2.9. Kümülatif Nedensellik

Bu fikir ilk olarak birkaç yıl önce Gunnar Myrdal tarafından “dalğanın geri çekilme (dümen suyu) etkileri” adı altında ele alınmaktadır. Kümülatif nedensellik, az gelişmiş alanlarda eşitsizliğin gelişmesine neden olmuştur. Douglas Massey, geçtiğimiz günlerde, göçün kendi kendini sürdürebilmesinden sorumlu olan çeşitli faktörleri ve mekanizmaları tanımlayarak kavramı genişletilerek yeniden ele alınmıştır (Arango, 2000: 292). Temel fikir ise, göçün birtakım sosyoekonomik süreçlerle müteakip hamleleri teşvik edecek şekilde değiştirmesi gerçeğine odaklanmaktadır. Hepsinden en önemlisi, ağların genişletilmesi, daha önce belirtilmektedir (Massey vd., 1998). Yani, göçmen ağları göçü etkileyen en önemli faktördür lakin oluşan göç kültürü, insan sermayesinin inatçı bir şekilde dağılımı ve bazı işlerin yalnızca göçmenler tarafından yapılacak şekilde etiketlenmesi de göçü etkileyen faktörler olarak önem taşımaktadır (Arango, 2000). Bu teoriye göre göç arttıkça, gelecekte daha da göçün artması muhtemel görülmektedir. Fakat göç sonsuza kadar devam etmeyecektir. Bir noktadan sonra göçmen ağları da doyuma ulaşacak ve gönderen ülkede işgücü kıtlığı yaşanmaya başlayacaktır. Bu aşamada ise göç düşüşe geçecek ve göç toplamı eğrisi ters u şeklini alacaktır (Hagen-Zanker, 2008: 18).

Dinamik açıdan uluslararası göçün kümülatif bir sosyal süreç olarak görülmesi büyük ölçüde ağ teorisiyle tutarlı olmakta ve aşağıdaki öngörülerini ortaya çıkarmaktadır(Massey vd.,1993):

1. Uluslararası göç nedeni ile gönderene kabul eden ülkelerde ortaya çıkan toplumsal, ekonomik ve kültürel değişiklikler sorumlu hükümetlerin bu hareketi durdurma çabalarını güçleştirmetedir.
2. İşsizlik dönemlerinde ilgili hükümetler, daha önceleri göçmenler tarafından yapılan işlere yerlileri yerleştirmekte başarılı olamamaktadır. Yerli işçiler arasında bir değer değişkenliği olmaktadır. Dolayısıyla önceleri göçmen işçiler tarafından yapılan işlerin yer aldığı iş yerleri dolmamakta ve bunun sonucunda zorunlu olarak yeniden göçmen işçi alımına gidilmektedir.
3. Bir işin “göçmen işi” olarak toplumsal etiketi olması; göçmenleri önemli ölçüde bu işlere yönlendirmekte, bundan ötürü işin niteliği ne olursa olsun bu mesleki kategoriye bir daha yerli işçilerin alınması zor olmaktadır.

2.3. Göç Kararında Göç Teorileri Dışında Refah Yardımlarının Etkisi

Göç teorileri incelendiğinde, Lee'nin(1966) yılında ortaya koyduğu itme ve çekme kuramı en yaygın göç kuramları arasında yer aldığı görülmektedir. Kuramda, göç hareketini farklı itme ve çekme faktörleri belirlemektedir. Menşei ülke ile ilgili faktörler göçmen itmekte, oysa varış ülkesi ile ilgili faktörler göçmenleri çekmekte ve müdahale eden olaylar ve kişisel özellikler bu çekime ayrıca etki etmektedir (Lee 1966: 49-50). Geleneksel olarak, varış ülkelerinin ekonomik faktörleri çekme faktörü olarak düşünülmektedir (Lee 1966: 52-53). Bununla birlikte, Schulzek (2012:9)'da yazdığı tezin hipotezinde ve Nantango (2017)'de ileri sürdüğü hipotezde ek bir çekme faktörü olarak refah yardımlarının bu teoriye eklenmesi gerektiğini belirtmektedirler. Çalışmamızda Lee'nin ileri sürdüğü itme ve çekme faktörlerine sosyal güvenlik hakları ve yardımlarının dâhil edilip edilmeyeceği tartışılmıştır. Ayrıca Avrupa Refah Devletlerinin sosyal güvenlik harcamalarının göç akışı üzerine etkisi olup olmadığı hipotezinden yola çıkarak, sosyal güvenlik adı altında yapılan harcamalar ve sağlanan hakların genişliği, ülkelere göçmenleri çekip çekmediği araştırılmıştır.

3. REFAH DEVLETİ VE ULUSLARARASI SÖZLEŞMELER EKSENİNDE GÖÇMENLERİN SOSYAL GÜVENLİK HAKKI

3.1. Refah Devleti Kavramı ve Oluşumu

Refah devleti kavramı ilk kez 1880'lerde Bismarck Almanya'sında işçiler için sosyal sigorta uygulamalarının getirilmesiyle kullanılmaya başlamıştır (Koray, 2002: 165). Ancak literatürde yaygınlaşması, 1942 yılında hazırlanan Beveridge Raporu ile gerçekleşmiştir (Özdemir, 2007: 16).

Literatürde 'sosyal devlet' ve 'refah devleti' kavramlarının kapsamı ve benzerliğine ilişkin tartışmalar vardır. Sosyal devlet ve refah devleti kavramlarının aynı anlamda kullanılabileceğine ilişkin yaklaşımlar mevcutken, refah devletinin kapsamının çağdaş bir geçim ve yaşam düzeyi sağlayan niteliği ile sosyal devletten farklılaştığını ifade eden görüşler de bulunmaktadır (Özaydın, 2007: 14). Bu yaklaşım itibariyle, her refah devleti aynı zamanda bir sosyal devlettir; ancak, her sosyal devletin bir refah devleti olduğu söylemek doğru olmamaktadır. Ancak genel olarak literatürde 'sosyal devlet', 'refah devleti' ve 'sosyal refah devleti' kavramlarının birbirlerinin yerine kullanılmaktadır (Özdemir, 2007: 11). Başbuğ (2016: 16) ise, Almanca'da *Rechtstaate* (sosyal devlet) ve İngilizce'de *Welfare State* (refah devleti) ile kavramları ile ifade edildiğini belirtmekte ve sosyal devletin tanımını yapmaktadır. Başbuğ (2016: 19)'a göre sosyal devlet, vatandaşlarına insan onuruna yaraşır hayat standardı seviyesini garanti eden ve bu amacı gerçekleştirmek için toplumsal yapıya müdahale eden kurucu liberal bir devlettir.

Refah Devleti (welfare state) kavramının ne olduğuna gelince, kavram tarih boyunca çeşitli şekillerde betimlenmiş ve hâlen daha refah devletinin ne olduğu hususunda ortak bir kavramda birleşme olmamaktadır. Kavramlar, refah devletine minimum sorumluluk vermede, refah devletine çok geniş bir faaliyet alanı (eğitim, konut, kişisel sosyal hizmetler vs.) tanımlamaya doğru farklılaşmaktadır. Refah devletleri, ayrıca ulus-devletlerin ekonomik, kültürel ve tarihsel geleneklerine göre farklılaştığı görülmektedir (Özdemir, 2007: 46).

Esping Andersen (1990:2-3) refah devletinin anlamı, dar ve geniş açıdan ele almıştır. Daha dar görüşe sahip olanlar bunu gelir transferleri ve sosyal hizmetler, konut sorununu belirterek geleneksel sosyal iyileştirme alanı olarak görmüştür. Daha geniş görüş, sorularıyla

sıklıkla politik ekonomi açısından çerçeveler; devletin ekonomiyi yönetme ve organize etme konusundaki daha büyük rolüne odaklanmışlardır. Dolayısıyla, daha geniş bakış açısına göre, istihdam, ücretler ve genel makro-ekonomik yönlendirme meseleleri, refah devleti kompleksindeki ayrılmaz bileşenler olarak kabul edilmektedir.

Moreno ve Palier (2005: 145), refah devletini “Avrupa icadı” olarak betimlemektedir. Bonoli ve diğerleri (2000: 8) , Avrupa kıtasının dünyaya 1. Endüstriyel kapitalizm, 2. Rekabetçi piyasa, 3. Refah devleti olmak üzere üç şey “ hediye” ettiğini belirtmektedir.

Genel olarak refah devleti, bütün vatandaşlara sağlanan ve parasal olarak ölçülmesi mümkün olan yardımlar ve kamu sağlık hizmetleri olarak tanımlanmaktadır(Topak, 2012: 56). Birçok çalışmada ise referans olarak Asa Briggs’in tanımına yer verilmekte ve refah devleti piyasa güçlerinin rolünü azaltmak maksadıyla bilinçli bir biçimde örgütlü kamu gücünün kullanıldığı bir devlet türü olarak tanımlanmaktadır. Briggs’e göre refah devleti üç temel alanda aktif rol almaktadır. Birincisi, bireylere ve ailelere asgari bir düzeyde gelir garantisi sağlamak, ikincisi kişilerin belirli sosyal risklerinin (hastalık, yaşlılık, işsizlik vb.) üstesinden gelmede onlara yardımcı olmak, üçüncüsü ise sosyal refah hizmetleri ile en iyi yaşam standartlarını sağlamaktır. (Briggs, 2006: 16; Koray, 2002: 175-176). Bu bağlamda refah devleti, sosyal ve ekonomik süreçlere aktif biçimde dâhil olan devlet modeli şeklinde ifade edilmektedir. Refah devleti bir bakıma özünde liberalizmin ekonomik yansıması sonucunda oluşan kapitalist toplumda, üretim süreçleri ve ekonomik krizler ile yaşanan sıkıntıların aşılmasında devletin aktif rol aldığı, tüm toplumun yaşam standartlarının iyileştirildiği sınır üstü bir devlettir (Seyyar, 2008: 359-360). Refah devletinin temel belirleyicileri, kişilerin barınma, sağlık, eğitim ve istihdam gibi günlük yaşamlarının en temel fonksiyonları için imkân vermesidir. Eser (2011: 203)’e göre refah devletinin sosyalist bir devlet gibi algılamanın doğru olmadığı belirtilmektedir. Refah devletini piyasa mekanizmaları ile özel mülkiyet esası üzerine kurulmuş bir devlet sistemi olarak tanımlamaktadır. Benzer bir tanım ise Başbuğ (2016)’ya göre, sosyal devlet adı altında yapmakta ve sosyal devletin sosyalist bir devlet anlamına gelmeyeceğini belirtmektedir.

Bu tanımlardan yola çıkarak refah devleti, kısaca temel refah hizmetlerini (sigorta, sağlık, eğitim, konut, gelir sağlama ve kişisel sosyal hizmetler, yardımlar) yerine getirmeye yönelik devlet önlemleri şeklinde ifade etmektedir. Refah devletinin araçları, artan oranlı vergileme, işsizlik sigortaları, sosyal güvenlik sistemleri, tarım sektörüne yönelik sübvansiyon ve

destekleme politikaları, ücretsiz ya da çok düşük bir katkı payının alındığı eğitim, sağlık sistemi, düşük ücretli konut tedariki gibi sosyal yardımlar olarak sıralanabilmektedir (Seyidoğlu, 1999: 497).

Refah devletinin ilk uygulamaları belirtilen araçlardan sosyal sigortalarla başlamış ve bu alanda ilk önce işyeri kazalarına karşı sigorta uygulaması ortaya çıkmıştır. Daha sonra sağlık, yaşlılık ve işsizlik sigortası ile devam etmiştir. Sosyal sigorta alanındaki ilk uygulamalar ise isteğe bağlı gönüllü sigortalarla başlamış, sonrasında herkesin yararlanabileceği zorunlu sigortalara dönüşmüştür. Başlangıçta sosyal sigorta gibi sınırlı bir anlamı ve uygulamayı içeren refah uygulamalarının, modern bir refah devletine dönüşmesi için ise 50-60 yıl geçmiştir (Koray,2005:185-186).

3.1.1. Refah Devleti Sınıflaması

Gosta Esping Andersen'in 1990 yılında yazdığı Refah Kapitalizminin Üç Dünyası'nda refah devleti rejimlerine ilişkin yaptığı sınıflama ile literatürde konuyla ilgili temel kaynak olmuştur. Andersen, burada farklı refah devleti rejimlerinden söz ederken, rejim ifadesiyle, devlet ve ekonomi arasındaki ilişkide karmaşık yasal ve kurumsal özelliklerin sistematik olarak birlikteliğine işaret etmektedir. Bundan ötürü, refah devletini sosyal iyileştirmenin geleneksel alanı olarak gören dar bakış açısının ötesinde ele almaktadır. Metalaştırmama (de-commodification), sosyal tabakalaşma ve istihdam konularının refah devletini genellikle sosyal harcamalar açısından dar bir bakış açısıyla kavramsallaştırdığını ve bu türden bir yaklaşımın refah devletinin anlaşılması için yetersizliğinden bahsederek yeniden teorikleştirilmiştir (Esping-Andersen,1990:2-3).

Andersen, İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde 18 Batı Ülkesini inceleyerek refah devletlerin Liberal, Muhafazakâr ve Sosyal demokrat refah devleti rejimleri olmak üç farklı refah rejim adı altında sınıflamaktadır: Andersen, Marshall'ın refah devletinin esasını sosyal vatandaşlığa dayandıran düşüncesinden hareketle, refah devletinin sosyal hakların yerine getirilmesi konusundaki rolüne dikkat çekmektedir. Metalaştırmama yaşamın devamı için gereklidir, kabul edilebilir düzeyde bireysel refah ve güvenlik için de bir önkoşuldur. Belirtilmesi gereken bir önemli bir husus, metalaştırmama kavramının işgücünün meta olarak tamamıyla yok edilmesi anlamına gelmemektedir. Bu kavramla, bireylerin ya da ailelerin sosyal anlamda kabul edilebilir bir yaşam standardını, piyasa katılımından bağımsız

olarak sürdürebilme düzeyine işaret edilmektedir. Hangi düzeyde bir piyasa bağısıklığının kabul edilebilir olduğu konusu ise sosyal hakların etkinliği kapsamı ve niteliği ile yakından ilişkilendirilmektedir (Esping- Andersen, 1990: 37). Esping Andersen (1990) en önemli olarak ifade ettiği, emeklilik, hastalık ve işsizlik yardımlarını içeren üç sosyal refah programını esas alarak, incelediği ülkeler için bir metalaştırmama endeksi oluşturmuştur. Sözü edilen programlardan yararlanmak için gereken koşulları, yardımların sürelerini ve yardımların normal kazançlara yaklaşma düzeyini, bir diğer ifadeyle miktarını esas alarak ilgili ülkeleri puanlamaya tabi tutmuştur. Buna göre, AngloSakson ülkelerin endeksin en altında yer aldığı, bir diğer ifadeyle metalaştırmama düzeyinin bu ülkelerde en düşük olduğu sonucuna ulaşmıştır. Söz konusu endekste, İskandinav ülkeleri en üst sırada bulunurken, kıta Avrupası ülkeleri de iki uç arasında yer almaktadır. Ayrıca, kıta Avrupası ülkeleri arasında Belçika ve Hollanda'nın endekste kuzey ülkelerine yakın bir konumda olduğu da belirtilmektedir (Esping- Andersen, 1990: 49-50).

Çizelge 3.1. Esping Andersen'in Üç Tür Refah Kapitalizmi

Rejim	Liberal	Muhafazakâr	Sosyal Demokrat
Önde gelen örnekleri	ABD, İngiltere	Almanya	İsveç
Felsefi Temeli	Klasik liberalizm	Muhafazakâr sosyal politika	Sosyalizm / Marksizm
Dekomüdfikasyon	Düşük	Orta	Yüksek
Sosyal haklar	Gereksinim temelli	Katkıya dayalı	Evrensel
Refah önlemleri	Karma hizmetler	Transfer ödemeleri	Kamu hizmetleri
Haklar	Düz oranlı ödenekler	Katkıya dayalı	Yeniden dağıtıcı
Sosyal Politika Sağlayan Kurumlar	Piyasa (kalıtsal)	Devlet (mesleksel)	Devlet (evrensel)

Kaynak: Bemhard Ebbinghaus, Philip Manow, 2002, s.5

Çizelge 3.2. Esping-Andersen'in Refah Devletlerini Dekomüdfikasyon Derecelerine Göre Sınıflandırması

Liberal Refah Devletleri	
Avustralya	13,0
Amerika	13,8
Yeni Zellanda	17,1
Kanada	22,0
İrlanda	23,3
İngiltere	23,4
Muhafazakâr Refah Devletleri	
İtalya	24,1
Japonya	27,1
Fransa	27,5
Almanya	27,7
Finlandiya	29,2
İsviçre	29,8
Sosyal Demokrat Refah Devletleri	
Avusturya	31,1
Belçika	32,4
Hollanda	32,4
Danimarka	38,1
Norveç	38,3
İsveç	39,1

Kaynak: Esping-Andersen, 2002, s. 9.

Esping- Andersen'in refah devletlerinin sınıflandırılmasını konu edinen 1990 yılına ait çalışmasından sonra, söz konusu sınıflama, bazı açılardan çeşitli eleştirilere konu olmuştur. Esping Andersen, Refah Kapitalizminin Üç Dünyası'nda, refah devleti rejimlerini, gelirin devamlılığını sağlayan programlar, devlet ve piyasanın ikiliği ve standart erkek üretim çalışan bakış açısıyla dar bir yaklaşımla ele aldığını, aile unsurunu ihmal ettiğini 1999 yılındaki çalışmasında dile getirmektedir (Esping-Andersen, 1999: 46).

Toplumsal riskleri refah rejimlerinin yapıtaşları olarak tanımlayan Esping-Andersen, refah devletinin, aile ve piyasa ile birlikte, toplumsal riskleri yöneten üç kaynaktan biri olduğunu belirtmektedir. Bu arada aile sadece bir yakınlık ve tüketim sığınağı değil, karar ve davranışları ile refah devletini ve piyasayı etkileyen ve bunlardan etkilenen önemli bir aktördür. Örneğin, ailenin çocuk bakım hizmetlerini üstlenmesi, daha az işgücü arzı anlamına gelecektir. Devletin ucuz çocuk bakım hizmetlerini sağlaması durumunda ise kadınların işgücüne katılım oranı artacak ve bu sayede hane halkı geliri de yükselecektir. Ayrıca iki kişinin çalıştığı hane halklarının, hizmet satın alma eğilimi artacağı için, bu durum yeni bir talep çarpanı etkisi yaratacak ve ekonomiye canlılık kazandıracaktır (Esping-Andersen, 1999: 35).

Bu çerçevede, Esping-Andersen'in üçlü tipolojisi, rejim türleri arasındaki karmaşıklığı önemsemediği ve aşırı derecede basitleştirdiği için ve aile ve diğer enformel bağların refah sunumunda önemli rol oynadığı Güney Avrupa refah devletlerini sınıflandırmaya dâhil etmediği için, başta Leibfried olmak üzere bazı kişilerce eleştirilmektedir. Daha sonraki sınıflandırmalarda, Güney Avrupa refah devletleri altında yer alan İtalya, İspanya gibi ülkeler, Andersen sınıflamasına göre, Kıta Avrupası refah rejimleri kategorisi içinde yer almıştır (Özdemir, 2007: 147).

Andersen'den farklı bir yaklaşım geliştiren Leibfried, sınıflandırmasının merkezine Sosyal Avrupa düşüncesi üzerine inşa etmektedir. Leibfried'e göre Avrupa, sadece bir ortak pazar değil, savaşa, barışa, kültüre ve tüm bunlar ekseninde şekillenmiş "refah devletçiliğine dayalı bir yapıdır. Leibfried buna ilaveten Avrupa birleşmesinin sosyal yurttaşlığa dayandığı düşünmekte ve eğer böyle olmasaydı, Avrupa refah rejimlerinin "Avrupa Devletler Birliği" nin bölgesel aktörleri olarak kalacakları ileri sürmektedir. Leibfried, ayrıca Avrupa'daki hâkim yoksulluk politikalarını, "sosyal vatandaşlığı dikkat çekmeden ve yavaşça aşındıran en önemli unsur" olarak görmekte ve bu şartlar altında Avrupa ülkeleri, çok sayıda başarısız

denemeden sonra, 1986 yılında kabul edilen Tek Avrupa Senedi ve 1991 yılında toplanan Maastricht Zirvesi ile ekonomik, siyasal ve özellikle de sosyal bir birlik olmaya yaklaştığını belirtmektedir (1993: 120 aktaran Güler, 2015: 62). Leibfried'in yaklaşımı, yoksulluk, sosyal sigortalar ve yoksulluk politikalarına odaklanmaktadır. Bunun yanında, rejimler ekseninde temel gelire ilişkin olarak yürütülen tartışmalar da sınıflandırma noktasına koymaktadır(Güler, 2015:62).

Leibfried (2000: 190-206) refah devletlerini kapsam bakımından ve sosyal politika rejimlerine göre sınıflandırmıştır. Bu sınıflandırma da aşağıda belirtildiği gibi yapılmıştır (aktaran Okur, 2008: 44-45):

- Modern refah devleti (İskandinav modeli): İstihdam yaratıcıdır. Sosyal hakların basında çalışma gelmektedir. Kapsamlı refah devletidir. Kurumsallaşmış sosyal vatandaşlık kavramıyla desteklenmektedir. Tipik örnekleri olarak İsveç, Norveç, Danimarka ve Finlandiya gösterilmektedir.
- Kurumsal refah devleti (Bismarck modeli): Temel özelliği, tam büyüme olarak gösterilmektedir. İstihdam yaratıcı olmayıp istihdam yokluğunda ilk başvurulacak telafi edici merciidir. Sosyal haklar sosyal güvenlikle ilişkilendirilmektedir. Çalışanın performansına bağlılık söz konusu olmaktadır Kurumsallaşmış sosyal vatandaşlık kavramıyla desteklenir. Tipik örnekleri, Almanya ve Avusturya olarak belirtilmektedir.
- Kalıntı refah devleti (Anglosakson modeli): Kurumsal refah devletinde olduğu gibi, temel özelliği tam büyüme olarak gösterilmektedir. İstihdam yaratıcı ya da istihdam yokluğunda ilk başvurulacak telafi edici değil, en son başvurulacak telafi mercii olarak görülmektedir. Sosyal haklar gelir transferine bağlı olmakta yani, en kötü durumda olana gereksinim tespitine dayalı gelir transferi yapma stratejisi uygulanmaktadır. Bazı insanları bazı risklere karşı koruduğundan kapsam olarak kısmi refah devleti olarak görülmektedir. Sosyal vatandaşlık desteği yoktur. Temel gelirle ilgili olarak, “normal” refah devleti sisteminin gelişmesini destekleyebilmektedir. ABD, Yeni Zelanda, İngiltere ve Avustralya ise tipik örnekleri olarak gösterilmektedir.
- Tam oluşmamış refah devleti: Güney Avrupa Refah Devleti Yasal, kurumsal ve sosyal uygulamaların gelişmemişliği en tipik özelliği olarak belirtilmektedir. Yarı kurumsallaşmış refah devleti de denilmektedir. Tarım istihdamının ağırlıklı olduğundan, tam istihdam geleneği yoktur. Parçalanmış refah devletidir. Temel gelirle ilgili olarak, “normal” refah devleti sisteminin gelişmesini destekleyebilmektedir. İspanya, Portekiz,

Yunanistan, kısmen İtalya, daha az oranda Fransa ve İrlanda tipik örnekleri olarak belirtilmektedir (Topalhan, 2017: 257).

Güney Avrupa refah rejimi, çeşitli şekillerde adlandırılmaktadır. Örneğin, “Tam Oluşmamış Model” (Rudimentary), “Katolik Korporatist Model” (Catholic Corporatist) ya da “Latin Kuşağı Modeli” (Latin Rim) gibi. Bu tür refah rejimlerinin bir özelliği olarak, yasal, kurumsal ve sosyal alanda tam bir gelişme henüz sağlanamamıştır (Pringle, 1998: 10). Güney Avrupa refah modeli şeklinde Maurizio Ferrera (1996) tarafından ayrı bir sınıflandırma yapılmaktadır. Ferrera (1996)’da Güney Avrupa sosyal politikasının ayırt edici özelliklerini şu şekilde belirtmektedir:

- 1) Formel işgücüne dâhil ayrıcalıklı gruplara yüksek, nüfusun geri kalanına ise çok az ya da düzensiz yardımın sağlandığı, ikili gelir desteği sistemine sahiptir. Ayrıca, çalışma yaşındaki bireylere ve ailelere sunulan işsizlik ödeneği ve diğer desteklerin zayıflığına karşın emeklilik ödentilerinin oldukça cömert olmasını da sistemin eşitlikçi olmayan başka bir yanını göstermektedir.
- 2) Buna karşın, sağlık hizmeti sistemleri evrensel özellik göstermektedir. Diğer aynı hizmetler gibi bu hizmette uygulamada, vaat edilenlerin çok gerisinde kalmaktadır: özel sektör, piyasalar ve ayrıcalıklar kamu sağlık hizmetleriyle bütünleşmektedir.
- 3) Belirli kamu refah hizmetlerinin planlaması ve dağıtımında tikelcilik, klientalizm ve hatta yoksulluk sıklıkla görülmektedir.
- 4) Dinamik transfer harcamaları ve vergi toplamada yaşanan sıkıntılar, devletin mali krizine1 yol açmaktadır. Güney Avrupa ülkeleri arasında GSMH ’ya oranının en yüksek olduğu ülkelerdir.

Ferrera’nın modele dâhil ettiği ülkeler içinde Türkiye olmamasına rağmen, modelde ortaya koyduğu özellikler, Türkiye’ye benzeyen yönler barındırmaktadır. Bu benzerliklere Ian Gough (2006) ve Buğra ve Keyder (2003) gibi bazı çalışmalar ile de Türkiye’nin Güney Avrupa refah modelinin bir parçası olduğuna vurgu yapılmaktadır.

Türkiye’nin geleneksel refah rejiminin Güney Avrupa tipolojisine uyduğunu söylenirken, istihdamın yapısının yanı sıra, hem formel sosyal politika kurumlarının niteliğinden hem de bunların dışında kalan enformel toplumsal bütünlenme mekanizmalarına değinilmektedir.

Türkiye'nin istihdam yapısının en bilinen özelliklerinden biri tarımdaki istihdamın son dönemlere kadar korunmuş olması görünmektedir. Türkiye'nin refah rejiminin Güney Avrupa modeline biraz daha yaklaşması, bir yandan ücretli emek arzının artmasından kaynaklanan baskılardan karşılanmasından beklenmektedir. Türkiye'de eski sistemdeki devlet memurlarını kapsayan Emekli Sandığı, işçileri kapsayan Sosyal Sigortalar Kurumu ve kendi adına çalışanların kapsayan BAĞ-KUR temel kurumlarla özellikle finans sektöründe görülen mesleki sigorta fonlarından oluşan sosyal güvenlik sistemi, Birçok yönüyle Güney Avrupa refah rejimlerini özgü yapı yansıtmaktadır (Buğra ve Keyder, 2003: 17).

Güney Avrupa modelinde bir yandan emeklilik sistemi gibi hamlelerle formal sektördeki işgücünün cömertçe korunması (hiper koruma), diğer yandan ise kurumsal olmayan ve düzensiz olarak ifade edilebilecek olan mesleki sektördeki çok az desteğe sahip olmasına dayalı ikili hatta "kutuplaşmış" bir yapı izlenmektedir (Ferrera, 2006: 198-199). Özellikle yüksek bir enformel sektör ile kendi hesabına çalışanların sayısı, belirtilen kutuplaşmanın göstergesi olarak kabul edilmektedir (Gough, 2006: 250).

Modelin diğer temel özelliği ise sağlık sisteminin evrensel bir yapı sergilemesidir. Sağlık hizmeti, tüm vatandaşlar için bir hak olarak belirtilmekle birlikte (amaç olarak zikredilse de), vergi ile finanse edilme prensibine dayalı olarak da işlememektedir. Bunlara ilaveten sağlık sistemi kamu ve özel hizmetin oluşan karma yapı özelliği taşımaktadır. Burada özel sektörün da kârlılığı dikkate alınarak, kamu ile ortaklık içinde bir sistemin işletilmesi esastır (Ferrera, 2006:206- 208). Türkiye'de sağlık alanındaki dönüşümlere bakıldığında, özellikle Sağlıkta Dönüşüm Programı (SDP) sonrasında bu durumu anımsatan hamlelerin yapıldığı gözükmektedir. SDP sonrasında, kamu-özel ortaklığının kampüs ve şehir hastanelerin kurulması ile başlaması ve tüm kamu hastaneleri ile SGK'yla sözleşme imzalamış olan özel hastanelerin tüm genel sağlık sigortalılara hizmet vermesinin sağlanması, birer somut örnek olarak gösterilmektedir (Yılmaz, 2012).

Güney Avrupa refah modelinde, diğer bir özellik, kamu kurumlarının partizan dayatmalara ve yönlendirmelere son derece açık olmasıdır(Ferrera,2006:209). Bunun bir sonucu olarak özellikle sosyal yardım alanında yeniliklerin ve reformların zayıflığı görülmektedir(Katrougalos ve Lazaridis, 2003: 6-7). Zayıf devletçilik, aynı zamanda refah politikalarında klientalist, kayırmacılığa dayalı bir işleyişi doğurmaktadır (Gough, 2006: 232). Son olarak Güney Avrupa

refah devleti modeli, Katolik kilisesinin (dinin) güçlü etkisi(Katrougalos ve Lazaridis, 2003: 6-7) ve “güneyli aile tipi” ile ön plana çıkmaktadır. Türkiye açısından bakıldığında, dinî hayır kurumları eliyle sunulmakta olan düzensiz ve yerel yardımların mevcudiyeti ön plana çıkmaktadır (Gough, 2006: 247). . Ayrıca modelde, aile dayanışmasının güçlü olması nedeniyle de aile daha fazla maddi ve sosyal yardım sağlamaktadır (Gough, 2006: 249). Türkiye’nin refah rejiminin önceliği de aile dayanışması üzerine kurulmaktadır (Buğra ve Keyder, 2003: 45).

Metin ve Özaydın(2014: 223), ulusal bir gelir güvencesinin olmaması, gruplara özgü sosyal yardım uygulamaları, âdem-i merkezîyetçi ve düzensiz yardımlar, sıkı ve enformel ihtiyaç tespiti ve düşük yardım miktarı ile Güney Avrupa Refah rejimi içerisinde sayılan Türkiye, merkezi ve yerel yönetim ile sivil toplum örgütlerinin etkili olduğu bir sosyal yardımlaşma yapısına sahip olduğu belirtilmektedir. Türk toplum geleneğinde önemli bir yeri olan sivil karakterli yardımlaşma anlayışının aile, meslek dayanışması ve hayır kurumları temelinde güçlü bir fonksiyona sahip olması bakımından, Türkiye refah rejiminin Güney Avrupa Refah rejimleri ile ilişkilendirilmesi mümkün görünmektedir. Bununla birlikte, sosyal güvenlik sisteminin mesleki farklılaşma temeline dayalı Korporatist bir yapıda şekillendirilmesine yönelik çabalar ve sosyal güvenlik sisteminin ailenin toplumsal yapıdaki korumacı rolüne vurgu yapan karakteri, Türk refah rejiminin muhafazakâr refah rejimine uygun düştüğünü ifade etmektedir. 1980’li yıllarda başlayan neoliberal dönüşüm sürecinde eğitim, sağlık ve sosyal güvenlik alanındaki refah politikalarının bireysel ve rasyonel yaklaşımlarla ele alınması ve bu hizmetlerin piyasalaşması sürecinde önemli gelişmelerin yaşanması, Türk refah rejiminin liberal refah rejimleri ile de örtüşen bir niteliğe büründüğünü de ortaya koymaktadır. Dolayısıyla, Türkiye’nin belirtilen özellikleri ile Muhafazakâr, Liberal ve Güney Avrupa refah rejimlerinin izlerini taşıyan hibrit bir model içinde yapılandığı belirtilmektedir. Özellikle 2011 yılından sonra artan göç akımları ve bunun doğrultusunda Türkiye’nin göçmenlere sağladığı haklar açısından değerlendirildiğinde de sosyal demokrat modelin özelliklerini yansıttığını söylemek de mümkündür. Bu doğrultuda aslında Türkiye’nin bir hibrit model özelliği gösterdiği açık bir şekilde görülmektedir.

Çalışmamızda ise ülkeleri, Andersen sınıflamasındaki refah devletlerini kategorileştirmesine göre seçmek yerine AB ülkeleri temel alınmıştır. Çalışmamızda, refah devletinin görevlerinden biri olan sosyal güvenlik sağlama özelliğinden yola çıkarak tezin çerçevesi çizilmiştir.

3.1.2. Refah Devletin Gerçekleşme Boyutu

Refah devletlerinin oluşumu ilk olarak Avrupa devletlerinde görülmektedir. Avrupa refah devletinin sosyal güvenlik, sosyal hizmetler, yoksullara gelir transferi, sosyal hakların kurumsallaşması, bazı konularda herkese asgari bir düzey sağlanması gibi birçok boyutu olduğu görülmektedir. Devletin öncelikli hedeflerini şu şekilde sıralamaktadır (Koray, 2005: 203):

- Belirli bir sosyal güvenlik düzeyi sağlamak,
- Sağlık ve refah hizmetlerinden serbestçe yararlanma imkânı yaratmak,
- Belirli bir yaşa kadar eğitim imkânı oluşturmak
- Asgari bir gelir düzeyi sağlamak
- Konut yardımları sağlamaktır.

Refah devletinin başlangıçtaki hedeflerine sonrasında dört yeni hedef eklendiği belirtilmektedir (Koray, 2005: 204):

- Yoksulluğun ortadan kaldırılması,
- Eşitsizliğin temelinde çözülmesi,
- Sosyal bütünleşmenin sağlanması,
- Sosyal katılımın yaygın hale getirilmesidir.

Ayrıca bir refah devleti, şu koşulları gerçekleştiriyorsa sağlam temellere sahip olmaktadır (Meyer ve Hinchman,2015: 291):

- Tüm yurttaşlar, hangi risklerle karşılaşır karşılaşırsa, kendilerinin birincil sorumluluğunu üstlendikleri müddetçe yeterli bir yaşama standardını güvence altına alma temel hakkına sahip olmaktadır.
- Sosyal yapının kendisinden doğan risklerin temel haklardan yararlanılmasını tehlikeye düşürdüğü durum söz konusu olduğunda, zarar görenlerin alıştıkları yaşam biçiminin makul bir süre boyunca ve yeterli bir düzeyde korunacağına güvencesinin verilmesi gerekmektedir.
- Uzun vadede, refah devletinin eşit temel sigorta sağlamaktadır. Ne adalet ne de sosyal haklar bundan fazlasına ihtiyacı bulunmamaktadır.
- Bu standartların ötesine geçen sosyal sigorta tasarıları, bazı ülkelere hâkim olan adalet çizgisi ışığında gerekçelendirilmelidir.

Refah devletiyle ilgili tartışmalarda kilit nokta her zamanki gibi sosyal hakları da içeren vatandaşlık haklarında yoğunlaşmaktadır. Devletin sosyal ihtiyaçları karşılama yükümlülüğü olup olmadığı sorusu üzerine odaklanılmaktadır. Geçmişte sosyal haklarla donanmış bir vatandaşlık anlayışına daha yakın duran Avrupa refah devleti, artık bu hakların kurumsallaşması ve sosyal hizmete dönüşmesi açısından bazı geri adımlar atma eğilimi göstermektedir. Bu çerçevede sosyal hizmetlerin bir kısmını özelleştirmektedir. Hatta geri adım çerçevesinde verilen hizmetlerin süresini veya kapsamını da daraltmaktadır. Aile, piyasa ve refah devleti arasında bölüşülen sosyal koruma ve sosyal dayanışma artık piyasa ağırlıklı olmaktadır. Günümüzde devlet anlayışında önemli değişimler yaşanmaktadır. Aynı zamanda insan haklarıyla da, vatandaşlık kavramıyla da ilgili tartışmalar ve sorunlar giderek artma eğilimi göstermektedir. Bir yandan insan hakları gelişirken diğer yandan bunların hayata geçmesi ülkelere göre farklılaşmaktadır. Küreselleşen dünyada, insan hakları ihlallerine ilişkin duyarlılık artarak, bazı yaptırımların gündemde olduğu görülmektedir; fakat küresel, bölgesel ve sosyal düzeyde eşitsizlikler artarken sosyal haklar hepten gerilemekte ve ulusal hükümetlerin bu sorunları çözme gücü azaldığı da bir gerçeği göz ardı edilmemelidir (Koray, 2005: 228).

3.1.2.1. Haklara Dayalı bir Refah Devleti ve Sosyal Güvenlik

Refah sistemleri; devlet, aile, gönüllü kuruluşlar ve piyasa mekanizmalarının getirdiği sosyal koruma kurumlarının birleşmesiyle oluşmaktadır. Sosyal güvenlik ise; istihdam yoluyla gelir sağlama, piyasa içindeki istihdam performansına bağlı olarak sosyal sigorta, belli hizmetleri kullanma olanağını sağlayan sosyal hizmetler ve yoksullukla mücadele için sosyal yardım, evrensel sosyal koruma sağlayan vatandaşlık hakları ve temel gelir olmak üzere dört farklı sosyal koruma kıstasına göre örgütlenmiş sosyal programları içermektedir. Sosyal koruma kıstaslarının, sosyal koruma programlarının ve sosyal koruma örgütlenmelerinin farklı bileşimi olarak tanımlamak mümkündür. Sosyal koruma kıstaslarının, sosyal koruma programlarının ve sosyal koruma örgütlenmelerinin farklı bileşimleri farklı refah rejimlerini ortaya çıkarmaktadır. Refah devletleri de bu farklı refah rejimlerinin parçası olarak yerlerini almaktadır. Refah rejimleri farklı ülkelerde özgül iktisadi, sosyal, tarihsel ve kültürel koşullarda meydana gelse de hepsi özünde kapitalist toplumsal örgütlenmenin bir parçasını içermektedir. Bu nedenle de sınırlı sayıda refah rejimi prototipleri çıkarmak ve bunlar ışığında refah rejimlerini sınıflandırmak, belirtilen kıstaslara göre mümkün olabilmektedir (Arın, 2004: 69).

Bir refah devletini birbirinden farklılaştıracak etkenleri ise şu şekilde sıralanmaktadır(Hemerijck 2002:178):

- Yardım almaya uygunluk ve risk kapsamında , sosyal hizmetlere erişim yurttaşlığa veya ihtiyaca, istihdama bağlı sigorta katkı payına veya özel sözleşmelere bağlı olmaktadır.
- Hizmet tedariki yapısı ve yardımların cömertliği ise hizmetler ya asgari düzeyde ya da cömert olabilmekte; gelire veya servet değerlendirmelerine dayanmaktadır. Bölünmez temel hizmetler karşılıksız verilebilmekte veya yardımlar gelire veya katkılara bağlı duruma getirilebilmektedir. Hizmet yapısı, her bir ülkenin sosyal koruma hedeflerine, bunların gelir tabanlarıyla, yoksullukla mücadele girişimleriyle veya eşitlikle ilgili olup olmadığı dikkate alınmaktadır.
- Finansman yöntemlerine ise sosyal yardım ve hizmetler genel gelirlerle, sosyal sigorta yardımları ise ücrete dayalı katkı payı ödemeleriyle, kullanıcı harçlarıyla veya bunların bir bileşimiyle finanse edilmektedir.
- Hizmetlerin yoğunluğu: sosyal hizmetler ya profesyonel tedarikçiler(kamu tedarikçileri) ya piyasa gayri resmi biçimlerde ya da geniş aile aracılığıyla olmak üzere değişmektedir.
- Aile politikası, evin geçimini sağlayan bir erkeğin reislik ettiği ailenin desteklenmesine yönelik peşin ödemeleri vurgulayacak şekilde edilgin de olabilmekte ya da kamusal olarak tedarik edilen günlük bakım hizmetlerinin ve cömert aile izni harcamalarının desteklenmesi yoluyla cinsiyet eşitliğini etkin biçimde teşvik edebilmektedir.
- Yönetim Mantığı: Refah devletinin ve istihdam politikalarının idaresinin sorumluluğunun her zaman kamu idaresine ait olmayı gerekli kılmamaktadır. Refah devleti hizmetlerinin idaresi ve tedarikinin yerel otoritelere devredilmesi ve sosyal ortaklar ve/veya özel veya üçüncü sektörden taraflar arasındaki işbirliğine dayalı düzenlemeler yer almaktadır.
- Endüstri İlişkileri: Endüstri ilişkilerinin kapsamı ve koordinasyonu, istihdam politikalarıyla, emek piyasasının düzenlenmesiyle ve genel olarak refah devletinin mantığıyla sıkı sıkıya ilişkilendirilmektedir.

Sosyal koruma sağlama gereği ve bu yolla emek gücünün meta niteliğini değiştirmek aslında kapitalist işleyiş mantığına ters düşmektedir. Refah devletleri piyasa mantığı ile ihtiyacın karşılanması arasındaki çelişkiyi çözmek veya hafifletmek için, refah rejimlerini piyasa mantığını,

emek gücünün meta özelliğini ne ölçüde değiştirdiğine bakılarak değerlendirilmelidir (Esping-Andersen, 1990). Emek gücünün meta niteliğinin zedelenmesinin derecesini,1) kapsanan nüfus 2) kapsanan sosyal riskler 3) yararlanma koşulları 4) korumanın düzeyi olmak üzere dört sosyal koruma kıstasına göre belirtebilir ve sosyal koruma sisteminin sağladığı yararların özelliklerine göre tanımlanabilmektedir: Kapsanan nüfus ne kadar büyükse, kapsanan sosyal riskler ne kadar fazlaysa, yararlanma koşulları ne denli hafifse ve korumanın düzeyi ne kadar yüksekse, refah rejimi o ölçüde koruyuculuk özelliğini gösterebilmekte ve emek gücünün meta niteliği o ölçüde bozulmuş olacaktır. Farklı sosyal koruma programlarının sosyal koruma kıstasları da emek gücünün meta niteliği üzerindeki etkisi bakımından farklı olmaktadır. Bu nedenle, refah rejiminde sosyal programların nispi ağırlığı o rejimin piyasa mantığına ters işleme derecesini etkilemektedir (Arın, 2004: 70). İşleyişte kurumsal farklılıklar olsa da muhafazakâr ve sosyal demokratik refah rejimleri anayasal olarak korunan sosyal haklara dayanmakta ve bunun yanı sıra kapsam, sosyal yardımlar, finansman ve yararlanıcıların statüsü bakımından farklılaşmaktadırlar. Sosyal demokratik modelde, statü eşitliğine ulaşmayı hedeflenmekte ve sınıflar arasındaki dayanışmanın herkes için eşit haklar sağlanmasıyla teşvik edildiği varsayılmaktadır. Sosyal hizmet sistemleri vergilerle finanse edilmektedir. Buna karşın muhafazakâr ideal tipin belirleyici özelliği zorunlu sosyal sigorta dayanması olarak gösterilmektedir. Hizmetlere erişim sisteme yapılan daha önceki katkılara bağlıdır. Bu tarz bir sistemin sosyal tabakalaşmayı pekiştirme ihtimali yüksektir. (Meyer ve Hinchman, 2015: 256).

Esping- Andersen, kendisinin tanımladığı refah rejimlerinin, çeşitli karakteristik özellikleri somutlaştıran ideal tipler olduklarını vurgulamıştır ancak tek tek ülkelerin zaman zaman ideal tiplerden uzaklaştığı görülmektedir. Gerçek refah devletleri her şeyden önce, yurttaşların sosyal yardımlara hak kazanmak için karşılımları gereken temel uygunluk gereksinimleri kurumsallaştırma biçimleri ile ayırt edilmektedir. Bu da ancak, yurttaşlık haklarından meşru biçimde yararlanma, ihtiyaç sahibi olma veya katkı biçiminde olabilmektedir. İhtiyaca dayalı yardım söz konusu olduğu müddetçe hak sahiplerinin belirli bir miktarı hak etmeyi bırakın, sosyal yardımlara yönelik hiç bir hukuksal hakkı olamamaktadır. Katkıya dayalı yardımlar söz konusu olduğunda, sadece katkıda bulunmuş olanların uygun yardımlardan tam olarak yararlanmaya yönelik hukuksal bir iddiası olabilmektedir. Sosyal hizmetlerle ilgili yurttaşlık hakları bakımından anayasa hukuku, bir kimsenin hizmetlere yönelik meşru talebini korumaktadır. Bireyin hak kazanmasının farklı gerekçelendirmelerle normatif olarak değerlendirilmesinde üç kıstas ölçüt olarak kullanılmalıdır(Meyer ve Hinchman, 2015: 257):

1. Sosyal hizmetlerin, anayasal olarak güvence altına alınmış bir yurttaşlık hakkı olarak sosyal hizmetlerin hukuksal statüsü olması gerekmektedir.
2. Pozitif özgürlüklerin ve kişisel ve kişisel ve politik özerklik fırsatlarının güvence altına alınmasına yönelik olası katkıları bakımından hizmetlerin cinsi ve kapsamı olması gerekmektedir.
3. Toplumsal özerklik koşulları gözetilerek hizmetlerin verilmesi gerekmektedir.

Günümüzde refah devleti hem felsefi hem teknik anlamda kriz yaşamakta ve krizin temel sebebi aşınmakta olan sigorta modeli olarak belirtilmektedir. Sosyal güvenliğin çıkış kaynağındaki düşünce, çalışma yaşamına özgü oldukça geniş bir sosyal sorun yelpazesini, homojen bir risk kategorisi altında toplamaya çalışmaktadır. İş kazası ve meslek hastalığı, hastalık, analık, işsizlik, malullük, yaşlılık, ölüm gibi sosyal riskler çerçevesinde herkesin benzer riskler altında olduğu varsayımı ile bu risklerin gerçekleşmesi durumunda meydana gelecek iş göremezlik hallerinden doğan gelir kaybını ve sağlık sorunlarını tazmin etmeye çalışan bir sigorta sistemi ile sosyal güvenliğin sağlanması öngörülmektedir. Çalışanlar arasında dayanışmayı sağlayan sosyal sigorta modeli, yerini çalışanlarla çalışmayanlar arasında dayanışma sağlayan bir modele bırakmaktadır (Gökçeoğlu, 2015: 145-146). Bu çerçevede refah devletinin kaynağındaki vatandaşlık fikrini yeniden düşünmek gerekmektedir. Günümüzde refah devletini sosyal risklerin karşılıklılığı temeline oturtmak mümkün olmadığı için refah devletini hangi adalet ilkesi temeline oturtmak gerektiğini ve vatandaşlık temelindeki bir sisteme dönüş, finansmanın primlerle finansı yerine vergilerle sağlanması gerektirip gerektirmediği konusundaki biri felsefi ve diğeri teknik olan sırasıyla iki temel soruyu beraberinde düşünmek gerekmektedir (Rosanvallon, 1995: 53-54 aktaran 2015).

Refah devletinin bazı en ileri ülkelerde başarıyla sınanmış olan aşağıdaki stratejileri benimsemesi gerekmektedir (Meyer ve Hinchman, 2015: 288):

İlk olarak, ücret üzerinden belirlenen katkılara dayalı bir sistem dayatmak yerine vergilendirme ile refah devletini finanse etmenin en iyi yolu olarak görülmektedir. Bu tarz katkılar, işverenlerin sosyal sigorta sistemini desteklemek için ödemek zorunda oldukları ek miktarlardan dolayı emek maliyetlerinin ciddi şekilde artmasına neden olmaktadır. Bu yüzden, özellikle daha az üretken, düşük gelirli sektörlerde yeni iş alanlarının açıklanmasını engellemekte, bu da refah devleti için uzun vadeli bir tuzak oluşturulmaktadır. Hizmetlere şiddetle ihtiyaç duyulan ekonomik kriz dönemlerinde devlet kendi finansal ödeme gücünün işsizliğin artması ve ücretlerle ilişkili

katkılarından elde edilen gelirlerin azalması yüzünden zayıfladığını fark etmektedir. Ayrıca refah devletleri demografik kaymalar karşısında bilhassa savunmasız olmakta yansıma olarak ise, ailede veya iş yerinde değişen toplumsal cinsiyet rollerine uyum sağlamakta da sıkıntı oluşmaktadır.

İkincisi olarak, yaşlılık sigortası sorununun en uygun çözümü, hem finansal olarak sürdürülebilir olan hem de emek piyasalarının olumsuz yan etkilerini taşımayan, vergilerle finanse edilen temel bir maaş oluşturmaktadır. Bu düzenleme kuşaklar arasındaki dağılım çatışmalarını da bütün kuşaklar için adil olan bir biçimde çözmektedir. Başbuğ (2013: 2-3) 'ye göre dağıtım metodu aynı dönemde yaşayanlar arasında aktif olarak çalışanlardan aktif olarak çalışmayacak olanlara yönelik bir gelir transferinin yapıldığı metodu oluşturmaktadır. Sistem aynı zamanda aynı dönemdeki sigortalılar arasında değil, kuşaklar arasında gelir transferi de kurmaktadır. Özellikle yaşlılık sigortasında, şuan pırm ödeyerek aynı zamandaki emeklilerin giderlerini finanse eden sigortalıların, emekli olmaları halinde, doğmamış nesiller arasında finanse edilecektir.

Üçüncü olarak, toplumun üyelerine kazançlı istihdam fırsatı vermekte ve sonucunda onları istihdam edilebilir duruma getiren veya iş piyasası için sürekli eğitim olanakları ve etkinleştirici sosyal hizmetler sunan programlar, sadece mevcut iş sahiplerinin statüsünü korumak için tasarlanmış transfer ödemelerinin ve önlemlerin önüne geçmesi gerekmektedir.

Dördüncü olarak, hem tam istihdam hedefi hem de hakkaniyet değerlendirmeleri emek piyasalarının parçacılıktan çıkarılmasını desteklemektedir. Buna en iyi şekilde işçileri fesihten karşı korurken yeni iş alanları yaratılmasını teşvik ederek ve birçok farklı meslek kategorisini tek bir standartlar kümesine uyarlayarak ulaşılabilmektedir. Bütün bunlar, yakın zaman önce işsiz kalmış kimselerin daha önceki yaşama standartlarını öngörülmiş bir zaman dilimi boyunca sürdürmelerine olanak tanıyan, bu sırada onların işgücüne geri dönüşümü kolaylaştıran en olası teşvik paketini sunan bir işsizlik sigortası sistemini gerektirmektedir.

Beşinci olarak, bilgi ekonomisinin yarattığı, dış kaynaklardan yararlanan, serbest ve yarı zamanlı işler gibi yeni istihdam biçimleri, geleneksel, normal iş ilişkilerine uygun görülenlere denk, yaşlılık sigortası gibilerini de içeren sosyal koruma olanaklarından yararlandırılmalıdır. Çünkü bunların iş olanağı açma potansiyelinden azami faydayı sağlamanın en uygun ön koşulu olarak görülmektedir. Bu tarz yeni iş ilişkilerine sağlanan koruma, herkes için aynı asgari sigorta kapsamını sağlarken toplumun tam istihdam hedefine yavaşça yaklaşmasına imkân sağlayacaktır.

Altıncı olarak, sosyal sigorta sisteminde yapılacak bir çocuk ve aile merkezli reform, sosyal demokrasinin klasik eksikliklerini karşılamanın en iyi yolu olarak görülmektedir: Sosyal sigorta sisteminin, aynı anda ekonomik gelişmeye üretken biçimde katkıda bulunmasını, sosyal adaleti

teşvik etmesini ve sürdürülebilir biçimde işlemlerini sağlayacak şekilde örgütlemesidir(Meyer ve Hinchman, 2015: 289-290).

Bunlara ilaveten refah devleti, toplumda içerilme yani dışlanmama hakkını oluşturularak yeni bir sosyal hak kavramı geliştirilmeli, uzun süreli işsizlik ve sosyal dışlanma ve içerilme gibi özel durumlara yönelik yeni hukuki araçlar oluşturulması gerekmektedir (Rosanvallon, 1995: 11 aktaran Gökçeoğlu, 2015). Sosyal güvenlik hakkının, çalışanların sosyal sigorta hakkına indirgenmesi ve sosyal yardımlar ile sosyal hizmetlerin her zaman sosyal sigortaların ikincil planda kalmasından ötürü, yeni yoksullar ya da dışlananlar olarak anılan güçsüz gruplar oluşmakta ve bu gruplar aynı zamanda sosyal güvenlik hakkından da dışlanmaktadır (Gökçeoğlu, 2015: 147). Sosyal dışlanma sorununun var olan sosyal güvenlik sistemleri ile çözülememesinin bir nedeni belirtildiği üzere, sosyal sigorta tekniğinin bu sosyal soruna uyarlanabilmesinin önündeki teknik olanaksızlıklar iken bir diğer nedeni ise, sosyal güvenlik sistemlerinin çalışma temelli olmasından kaynaklanmaktadır. Uluslararası sözleşmelerde, insan hakları belgelerinde ve anayasalarda sosyal güvenlik hakkının öznesi “herkes” olarak ifade edilse de uygulamada bu hak çalışanların hakkı olarak karşımıza çıkmaktadır (Mutlay, 2014: 33-34). Daha da kötüsü, Başbuğ, (2010:183)’ya göre sosyal güvenlik, minimum düzeyde koruma sağlayan sosyal politika aracına dönüşmekte hatta belli standartlar sağlanması özel sigorta programları ile bireyin kendine bırakıldığını belirtmektedir

Kısacası, refah devletindeki piyasa dostu ve telafi edici işlevlerin birbirlerini tamamlaması gereği önemli bir etkidir(Esping Andersen,1990). İkinci bir etken, sosyal refah devleti tipi ve onu destekleyen aktörler kümesinin çıkarları arasında bir karşılıklık bulunabilmesidir. Üçüncü bir etken ise, yurttaşlık haklarının refah devletiyle ilgili içerimleri hakkındaki politik söylemlerin katı ve ülkenin politik kültürüne iyice yerleşmiş olup olmadıklarıdır(Scharpf ve Schmidt, 2000). Metalaşmadan bağımsızlık düşüncesinin, Esping- Andersen’de olduğu gibi, sosyal hizmetlerin piyasa performansından koparılması elzemdir. Bir refah devletinin metalaşmadan bağımsızlığı ve harekete geçirmeyi destekleme ölçüsü öncelikle adalet kavrayışlarını ve kültürel gelenekleri nasıl kurumsallaştırdığına bağlı olmaktadır. Sosyal demokrasi tarafından öngörülen refah devleti, temel hakların korunmasının izin verdiği ölçüde farklı modeller oluşturmaya uygun olmaktadır. Bu noktada, gelecekteki bir refah devletinin sadece ana hatlarını ayırt edebilmekte ancak sonuçlarını öngörmek mümkün değildir. En önemli iki ölçüt ise şunları içermektedir(Meyer ve Hinchman, 2015: 261):

- 1) Herkese yönelik sosyal ve ekonomik haklar tanıyan ve bunları güvence altına alan bir sistem oluşturulması gerekmektedir.
- 2) Uygun katılım hakları aracılığıyla, sosyal yardım alanlarının sosyal haklarla yükümlü kimseler sıfatıyla karar alma sürecine girmesi gerekmektedir.

Çizelge 3.3. Refah Devletlerinde Sosyal Güvenlik İlkeleri ve Araçları

(Yeniden-) dağıtıcı adaletin genel ilkeleri	Seçicilik	Evrensellik	Karşılıklılık
Sosyal hak türleri	yoksulluğa dayalı	vatandaşlığa dayalı	karşılıklılığa dayalı
Sosyal politika ilkeleri için alternatif terimler	gereksinim	eşitlik koşulsuzluk	katkısalılık eşdeğerlik sigorta ilkesi adalet
Sosyal güvenlik geleneği	sosyal yardım	evrensel ödenekler kategorik ödenekler	sosyal sigorta
Refah rejimi	liberal	sosyal-demokrat	muhafazakâr
Karakteristik özellikleri	vergilerle finanse ediliyor; devlet sorumluluğunda; yoksulluğun giderilmesi amaçlanıyor (minimum gelir garantisi); gelir testi (araştırması) uygulanıyor	vergilerle finanse ediliyor; devlet sorumluluğunda; ödenekler (yaklaşık olarak) düz oranlı; refah amaçlanıyor (gelir garantisi ve idamesi); risk ve yurttaşlık testi uygulanıyor	katkılarla finanse ediliyor; sosyal partnerler sürece dâhil ediliyor; ödenekler ya düz oranlı (Beveridge tipi) ya da kazançla bağlantılı (Bismarck tipi); gelirin idame edilmesi amaçlanıyor; risk ve katkı testi uygulanıyor

Kaynak: Jochen Clasen, Wim van Oorschot, 2002, s. 6.

3.1.2.2. Refah Devleti – Göçmen Hakları

Göçmenlerin sosyal hakları (sosyal yardımlara yasal erişim) çeşitli nedenlerden dolayı kritik bir konu olmaktadır. İlk olarak, refah devletinin bulunduğu ülkelerde doğan yabancı nüfusun payı artmakta (OECD 2010: 299) ve göçmen çocukları genellikle göçmenlerin nüfusun genel payı olan 21 yaşın altındaki nüfusun daha büyük bir bölümünü temsil etmektedir. Örneğin, 2008'de yabancı doğmuş ve çocukları Alman nüfusunun neredeyse

beşte birini oluştururken, göçmenlerin çocukları 21 yaşın altındaki nüfusta yaklaşık üçte biri olmuştur. Göç eden çocuklar düşük gelirli ailelerde yaşayan çocukların daha büyük bir yüzdesini oluşturmuştur. Başka bir deyişle, göçmenler nispeten küçük azınlıklar olmaya devam etse de, özellikle gençler arasında giderek artan sayıları, onları analizlere dâhil etmeleri zorunlu hale getirmektedir. İkinci olarak, refah devletinin varlığı, ya riskler ya da haklar açısından kavramsallaştırılan temel ihtiyaçların tatmini olmuştur. İhtiyaçların risk olarak algılanması, refah devletinin hastalık, malüllük, işsizlik ve yaşlılığa karşı bir sosyal koruma sistemi olarak görüşünü teşvik etmektedir (Sainsbury, 2012:3). İhtiyaçların daha kapsamlı bir şekilde ele alınması, T. H. Marshall'ın haklarının ayrılmaz bir bileşeni olan sosyal(yurttaşlık) vatandaşlık kavramında tanımladı ve sosyal vatandaşlığı, “ekonomik refah ve güvenlik hakkından” tam bir sosyal içerme hakkına uzanan bir dizi hak olarak tanımlamıştır (1950: 72). T. H. Marshall, vatandaşlığı siyasal eşitlik (oy verme hakkı) ve ekonomik eşitlik arasındaki farkı ortadan kaldırmaya yarayan/yarayabilecek ideolojik bir kurum olarak ifade etmekte ve aslında vatandaşlık ve vatandaşlıkla ilgili söylemler ve kurumsal düzenlemeler, bilhassa İkinci Dünya Savaşı sonrasında Avrupa toplumlarındaki sosyal refah rejimleri kapsamında genişleyen sosyal ve ekonomik haklar çerçevesinde emekçi sınıflarla burjuvazi arasında bir toplumsal eşitsizliğin giderilmesi olarak görülmüştür (Güllüpinar, 2012b: 96).

Vatandaşlığın toplumsal boyutunu vurgulama iddiasını en fazla taşıyan iki kuramcı, T. H. Marshall ve M. Mann'ın yaklaşımları oluşturmaktadır. 1950 sonrasında gelişen literatürde vatandaşlık ile toplumsal iktidar ilişkileri arasındaki bağlantı kapitalizmle ilişkilendirilmektedir. Bu bağlamda kapitalizm ile vatandaşlığa dayalı liberal-demokratik sistem arasındaki ilişki sorunu ciddi tartışmalar yaratmaktadır. Bu çerçevede ise biri T. H. Marshall, diğeri M. Mann tarafından ortaya atılan iki farklı görüş ön plana çıkmaktadır(Özkazanç, 2009).

1950 tarihli *Vatandaşlık ve Toplumsal Sınıf* adlı ünlü eseriyle vatandaşlık literatüründe önemli katkıları olan Marshall, İkinci Dünya Savaşı sonrasında gelişen refah-kapitalizmi ile eşitlik idealine dayalı demokrasi arasında bir uzlaşma arayışında olup refah devletinde olgunlaşan vatandaşlık kurumunu, kapitalizmin temsil ettiği toplumsal eşitsizliklere karşı, eşitlik ilkesinin somutlaşmış hali olarak ele almaktadır. Marshall'a göre vatandaşlık, bir cemaate tam üyelikle oluşan ve sonucunda üyelerin hepsini haklar ve yükümlülüklerde eşit kılan bir statü olarak ifade edilmektedir. Fakat bu statü sadece hukuki bir tanım olmayıp bir siyasi cemaate mensup olmaktan kaynaklanan ilgili uygulamaların bütünüdür.

Marshall bu açıdan bakarak, vatandaşlığın tarihsel gelişim sürecinde meydana gelen, her biri farklı kurumsal yapı özelliği gösteren, farklı toplumsal gruplarla farklı ilişkiler kuran medeni, siyasi ve toplumsal haklar olmak üç tür hak sınıflaması yapmaktadır (Marshall, 1992: 8). Medeni/kişisel (civil) haklar, kişi haklarıyla ilgilidir ve hukuk devletinin kurumlarında somutlaşmıştır. Siyasi katılım hakları ise 'siyasi' boyutu ise temsili kurumlar halinde somutlanmaktadır. Son sınıflama olan ve 20. yüzyılda refah devletinde gelişen sosyal haklar, (sosyal güvenlik, sağlık, eğitim vb.) toplumsal uygarlığa tam olarak katılmak ve var olan yaşam standartlarına uygun yaşamak ilkesi etrafında vatandaşlığın toplumsal boyutunu ortaya koymaktadır. İngiltere tarihinden yola çıkan Marshall, vatandaşlık haklarının 18., 19. ve 20. yüzyıllardaki gelişimini evrimci bir bakışla ele almakta ve İngiltere'de modern vatandaşlık kurumlarının gelişimiyle kapitalizmin gelişimi eşzamanlı olduğunu ancak vatandaşlık ile sınıf arasında bir çatışma olduğu belirtmektedir. Vatandaşlığın ilk ortaya çıkışında belirleyici rol alan medeni haklar, feodalizmden kaynaklanan ayrıcalıkları ortadan kaldırırken, rekabetçi piyasa ekonomisine ve kapitalist sınıf ilişkilerine uygun bir yapı arz etmektedir. Fakat geniş işçi kitlelerinin katılımını sağlayan siyasi ve toplumsal haklar oluştuğunda kapitalizm ile haklar arasındaki çatışma belirgin hale gelmekte ve sosyal vatandaşlık hakları, bilhassa piyasanın işleyişine bağlı bir takım eşitsizlikleri azaltarak, sınıf ilişkilerini dönüşüme neden olmuştur (Marshall, 1992: 17-44).

Mann ise asıl olarak vatandaşlığı, gelişmiş sanayi ülkelerinde yönetici sınıf tarafından uygulanan sınıf mücadelelerini dizginlemeye yönelik stratejisi olarak ifade etmektedir. Bu bağlamda İngiltere'nin benimsediği liberal-reformist rota dışında dört farklı strateji daha olduğunu belirtmektedir(Mann, 1987: 340 aktaran Özkazanç, 2009). Amerika, kişisel ve siyasal hakların tanınıp, sosyal hakların tanınmadığı daha liberal bir yaklaşım izlerken Fransa, İtalya ve İspanya'da vatandaşlık her zaman cumhuriyetçiler ile monarşistler arasındaki çatışmadan kaynaklanan tehdit altında olmaktadır. Almanya ve Avusturya'da ise, kişisel ve siyasal hakların reddetmekte ve sosyal hakların tepeden tanınması yoluyla otoriter ve Korporatist bir böl-yönet taktiği izlemiştir. Mann'ın yaklaşımı, vatandaşlık tarihinin Marshall'ın değinmediği karmaşık yönlerine dikkat çektiği için önem teşkil etmektedir. Fakat toplumsal mücadelelerden ziyade, egemenlerin uzun vadeli stratejik çıkarlarını öne çıkarmakta bu yüzden modern vatandaşlığın ve eşitlik ilkesinin dinamik karakterini gözden kaçırmaktadır. Marshall'ın vatandaşlığın eşitlik ve toplumsal bütünleşme boyutunu vurgulayan yaklaşımı ile Mann'ın egemenlerin sınıf çatışmalarını dizginleme stratejilerini

öne çıkaran yaklaşımına karşı, modern vatandaşlığın iç çelişkilerinden kaynaklanan hareketli ve dinamik niteliğini vurgulamak bilhassa önemlidir. Vatandaşlık tanımı kesin ve sabit olmadığından dolayı sadece bir egemenlik aracı olarak görülmemektedir(Balibar, 1987 aktaran Özkazanç, 2009).

Modern dönemde gelişme süreci sergileyen vatandaşlık imgelerinde, tutum ve hak arayışları daha çok ekonomik merkezli olup 18. yüzyılda burjuvaziye vergi ödeyen ‘mülk sahipleri’ olarak, 19. yüzyılda işçiler ‘üretici güç’ olarak, 20. yüzyılda ise refah hakkını talep eden vatandaşlar ‘tüketiciler’ olarak siyasi temsili talep etmektedirler. Bunun sonucu ise, bireylerin atomlaşması, çıkar gruplarının ayrıcalık ve hak temelinde kutuplaşmaları ve siyasi cemaate aitlik, katılım, yükümlülük gibi sorunların geri planda kalmıştır. Aslında refah devletinde vatandaşlıkla ilgili temel sorun, bu kurumun devlet ve kapitalist ekonomi gibi sistemlerin birleştirici güçlerine indirgenmesi ve kamusal alanın siyasi ilişkisini ortadan kaldırma sürecinde yönetsel politikalar ve metalaşma tarafından derinleştirilmesiydi. Bugünkü yurttaşlık(vatandaşlık) hakları ve yapısı önceki yüzyıllardan artık farklılaşmaktadır. Bilhassa göç, misafir işçiler ve mülteciler gibi etkenler yurttaşlık(vatandaşlık) kavramının daha karmaşık ve gelişmiş bir yapıya sahip olmasına yol açmaktadır (Güllüpnar, 2012b: 87).

Göçmenler nispeten karşılaştırmalı analizlerin odağı olduklarından, refah devletlerinin göçmenlerin temel ihtiyaçlarını nasıl karşıladıkları hakkında daha az bilgi vardır. Göçmenlerin sosyal hakları, karşılaştırmalı refah devleti araştırmalarında uzun süredir ihmal edilmiş bir konu olup, göçmen hakları, uluslararası göç ve ayrımcılık çalışmalarında ilgi çekmektedir. Araştırmacılar, göçmen haklarına, göç kalıplarına ve ülkelerin göçmen kabul ve yerleşim politikalarını analiz etmeye yönelmelerinden ötürü artık göç politikaları ve göçmen politikaları arasında ayırım yapılmaktadır (Brubaker 1989, 1992; Koopmans vd., 2005). İlk etapta, araştırmaların odak noktası göçmenlerin vatandaşlığa bağlı üyelik haklarını oluştururken artık araştırmalar göçmenlerin sosyal haklarına yönelmeye başlamıştır(Baldwin-Edwards 1991; Soysal 1994: 120).

Göçmen haklarıyla ilgili önemli bir karşılaştırmalı analiz, Virginie Guiraudon (2000a, 2000b) tarafından yapılmıştır. Analizinde göçmenlerin Almanya, Fransa ve Hollanda’daki medeni ve siyasi haklara ulaşmada T.H. Marshall’inkinden farklı bir tespitte bulunmuştur. T.H Marshall öncelikle medeni ve siyasal hak sıralamasının aksine göçmenlerin belirtilen ülkelerde siyasal haklara ulaşmadan sosyal haklardan yararlanmışlardır. Ayrıca analizinde

sosyal hakların göçmen ya da vatandaş olmayan kişilere verilmesini, yasal ikametini milliyetçilik yerine sosyal haklardan yararlanma imkânını verdiğini belirtmektedir. Yasal ikamet veya ülkesellik ilkesi yasal olarak ikame eden yabancıların sosyal haklara erişiminde belirli ülkelerdeki vatandaşlardan farklı olmadığı varsayımından yola çıkarak sosyal hakların temelini oluşturduğu yönündedir. Bu varsayım ise yasal göçmenlerin ve vatandaşların yasal/resmi haklardan farklı olarak ekonomik ve sosyal haklar arasında ayırım yapılmaması nedeniyle güvenirlilik kazanmıştır(aktaran Sainsbury, 2012: 4).

Literatürde, göçmenlere hakları sağlarken üç ana ilke dikkate alınmaktadır. Bu ilkeler ihtiyaç, çalışma ve vatandaşlık şeklinde sıralanmaktadır. Bu ilkeler doğrultusunda hak sahipliği farklı şekilde ele alınmaktadır. İhtiyaç ilkesi, insan onurunu korumak için bireyin bir asgari sosyal hakkı olduğunu belirtmekte ve sosyal yardımların, yeterli kaynaklara sahip olmayanlar için bir güvenlik unsuru oluşturmaktadır. Çalışma ilkesi, çalışmanın toplum için önemli bir katkı olduğunu bir göstergesidir. Kişilerin çalışması sonucunda belirli hakları elde edebilmekte yani haklar, çalışmasının ödülü olarak görülmektedir. Vatandaşlık ilkesi, tüm vatandaşların vatandaş olmasından ötürü, sosyal olarak kabul edilebilir bir yaşam standardına sahip olma haklarını vurgulamaktadır(Sainsbury, 2012: 11).

Birçok ülkede, sosyal haklar ve özellikle sosyal güvenlik hakları elde edilirken yukarıda belirtilen ilkelerden tek bir tanesinin talebine dayanarak sağlanmamaktadır. Bunun yerine politika yapımcıları her üç ilkeyi birleştirmektedirler. Liberal rejim, ihtiyaca dayalı hakların önemi, çalışmaya dayalı hakların verdiği muhafazakâr Korporatist rejimi ve sosyal demokratik rejimi vatandaşlığa veya ikamete dayalı haklara göre birbirlerinden ayrılmaktadır(Sainsbury, 2012: 11).Bu üç temel ilke, göçmenlerin sosyal hakları üzerinde farklı etkilere sahip olmaktadır.

İhtiyaca dayalı hakların prensipte birçok göçmeni kapsamaması gerekmektedir, çünkü yeni gelenler olarak genellikle gelir elde etmede yetersiz oldukları ve ülkedeki ilk yıllarında yoksulluğa karşı genellikle savunmasız oldukları düşünülmektedir. İhtiyaç ilkesinin ne kadar dışlayıcı veya kapsayıcı olmasının şekillendirilmesinde iki farklılık önemli olmakta ve bunların etkisi hem göçmenleri hem de vatandaşların haklarını etkilemektedir. İlki yardımları sağlayan ihtiyaçların genişliği veya özgüllüğü ile ilgilidir. Burada en büyük fark, eksik olan ihtiyaç sahipleri veya ihtiyaç duyan çocuklar gibi belirli grupları hedef alan standart bir minimum ve belli programları hedefleyen, yetersiz kaynakları olan tüm insanlara

yardım sağlayan genel yardım planlarını kapsamaktadır (Sainsbury, 2012: 11). İkincisi, gelir testinin nasıl kurulduğu ile ilişkilendirilmektedir. Yardımların çok muhtaç kişilere sınırlandırılması için bir yoksulluk- gelir testi mi yoksa zenginlerin dışlanması için bir zenginlik testi mi yapılması gerektiğiyledir (Eardley ve ark. 1996: 2-3).

Çalışma temelli bir hak kazanma, emek göçüyle düzgün şekilde görüntülenmektedir. Yabancı çalışanlar genellikle vatandaş çalışanlarıyla aynı koşullar altında neredeyse hemen hemen yardımlara erişmektedir. Hatta çeşitli yardımlar ihraç edilebilmektedir. Göçmenler için büyük dezavantaj, bu hak kazanma belgesi, yaşam boyu kazançlar ve tam zamanlı çalışmaları içerdiğinde geçerli olmakta minimum(asgari) gelir veya çalışma saatleri kısmi olanlarda testler bile dışlayıcı etkilere neden olabilmektedir(Sainsbury, 2012: 11).

Son olarak, vatandaşlığa dayalı haklar, yabancıların vatandaşlığa geçiş süreçlerini Brubaker (1992) iki farklı yaklaşım kapsamında açıklamaktadır; kan esaslı (jus-sanguinis) ve toprak esaslı(ülkesellik) (jussoli). İlk yaklaşım toprak esaslı(ülkesellik) üzerinden vatandaşlığı tanımlayan ve kısa süreli oturma koşulunu yabancıların vatandaşlığa geçmesinde yeterli kılan “yurttaşlık” anlayışını benimseyen ülkeleri içermektedir. Diğer yaklaşım ise, doğumla kan bağı esaslı üzerinden vatandaşlığı tanımlayan ve yabancılar için zor ve karmaşık süreçlerle “etnik” anlayışı uygulayan ülkelerde görülmektedir. Almanya’da asli vatandaşlık, soy bağı (jussanguinis) esasına göre “Alman olmak” temelinde belirlenmektedir. Anne ve babasından herhangi biri Alman vatandaşı olan çocuk doğuştan Alman vatandaşı sayılmaktadır. 1 Ocak 2000 tarihli Vatandaşlık Reform Yasası yürürlüğe girene kadar, 1913 tarihli Alman İmparatorluk Vatandaşlık Yasası uyarınca Alman modelinde ırka mensup olmak vatandaşlığın temel unsuru olduğu için, başka ırklardan gelen yabancıların Alman vatandaşlığını kazanabilmesi oldukça zor olmaktadır. 2000 tarihli yeni düzenleme ile vatandaşlık için doğum yerinin de esas alınabilmesine ilişkin önemli bir adım atılmıştır. Bu yeni düzenlemeyle, ebeveynlerden birinin en az sekiz yıldan beri yasal olarak Almanya’da ikamet ediyor olması ve en az son iki yıldır süresiz oturma iznine sahip olması koşuluyla, yabancı anne ve babaların Almanya’da doğan çocuklarının Alman vatandaşı olacağı kabul edilmektedir. Bu koşullar çerçevesinde, doğum ilkesine uyarınca Alman vatandaşı olarak dünyaya gelmiş çocuk, yabancı ülke vatandaşı olan anne veya babasından birinin vatandaşlığına da sahipse, 18 yaşından 23 yaşına kadar olan süre içerisinde Alman vatandaşlık ilkeleri çerçevesince bu vatandaşlıklarından birini tercih etmek zorundadır. Diğer ülke vatandaşlığında kalmayı bildirenler veya 23 yaşını doldurdukları tarihe kadar

herhangi bir tercih bildirimini yapmayanlar Alman vatandaşlığını kaybetmektedir. Bu uygulama ile göçmenler için oldukça zor olan Alman vatandaşlığı hakkını elde etme durumu doğum yeri ve yerleşik olma koşullarına göre nispeten olanaklar sağlanarak kolaylık sağlamaktadır (Yıldız, 2017: 52).

Yabancıların Alman vatandaşlığını sonradan kazanabilmesi gerekli koşulları sağlamak ve en az 8 yıl Almanya’da yasal olarak ikamet etmiş olmayı gerektirmektedir. Oturum izni süresi bir Alman ile evli olma durumunda 5 yıl, mülteci başvurusu kabul edilenler veya Alman devletinin koruması altında olanlar için 6 yıl, 60 yaşından büyük yabancılar içinse 12 yıl olarak belirlenmiştir. Ancak sadece yasal oturma şartını karşılıyor olmak vatandaşlık hakkı için yeterli bir koşul olmamaktadır. Alman vatandaşlığı için yeterli derecede Almanca bilmek ve dil bilgisini kanıtlamak, yabancıların kendisi ve ailesi için yeterli bir konuta ve yeterli bir gelire sahip olması, herhangi bir nedenle sosyal yardım veya işsizlik yardımı almamak, anayasal düzene bağlılık belgesinin imzalanması, Alman yasaları ve sosyal sistemine ilişkin soruların yer aldığı vatandaşlık testini geçebilmek ve daha da önemlisi entegrasyon kursu sertifikasını (ZertifikatIntegrationskurs) alabilmiş olmak gibi birçok diğer şartın da sağlanmasını gerektirmektedir (BAMF, 2017).

Fransa’da vatandaşlık anlayışı Almanya’daki gibi etnik bağlara ve ırka değil, devletin sınırları içerisinde belirlenen, devlete ilişkin özelliklere ve değerlere vurgu yapmaktadır. Fransız vatandaşlık modelinde ırkın bir önemi olmasa da teorik olarak “Fransızlaştırma” yoluyla siyasi birliğin bir parçası olmak koşulu bulunmaktadır. Fransız modelinde Fransa sınırları içinde yaşayan ve Fransız kültürünü, değerlerini edinmiş kişilerin vatandaşlık haklarını kazanabilmektedirler. 1789 tarihli İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi ile ortaya konmuş ve bugün Fransa Cumhuriyeti’nin temelini teşkil eden özgürlük, eşitlik ve kardeşlik gibi değerlere Fransız yurttaşlarının olduğu kadar Fransa’da yerleşik veya geçici olarak bulunan her bir kişinin uyması beklenmektedir. Bu bağlamda, her ne kadar Fransa’nın cumhuriyetçi entegrasyon ideali etnik köken, din, ırk farkı gözetmeksizin eşit politik vatandaşlar yaratma amacı ile ortaya çıkmış olsa da bu model Türk, Cezayirli, Faslı ve Tunuslu göçmenlerin karşılaştığı ciddi sorunlar kapsamında değerlendirildiğinde özellikle göçmenler tarafından son dönemlerde “asimilasyon yanlısı” ve “dışlayıcı” olarak tanımlanmaktadır (Kaya, 2016: 3).

Yabancıların Fransız vatandaşlığına başvurulabilmeleri için, sabıka kaydının olmaması, iyi ahlaklı olması, Fransa'da beş yıl aralıksız sürekli oturumunun olması, yeterli düzeyde Fransızca biliyor olması, sabit ve düzenli bir gelire sahip olması, vergilerini düzenli ödüyor olması ve Fransız toplumuna entegrasyonunu tamamlamış olması gibi genel şartları sağlamaları gerekmektedir. Evlilik yoluyla vatandaşlığın kazanılmasında ise, bir Fransız vatandaşı ile dört yıl evli olma ve Fransa'da kesintisiz olarak üç yıl yasal oturum şartı bulunmaktadır. Fransız toplumuna uyum, Cumhuriyetin temel ilke ve değerlerine bağlı olmak, Fransız kültürü, toplumu ve tarihi ile ilgili yeterli düzeyde bilgi sahibi olmak anlamına gelmektedir. Dolayısı ile bireysel haklar ve bireylerin eşit muamele görmesi üzerine kurulan Fransız liberal vatandaşlık anlayışı yabancıların entegrasyonunu vatandaşlık için ön koşullardan biri olarak saymaktadır. Tüm bu şartlar yerine getirilse dahi, Fransız vatandaşlığını kazanabilmek Fransız hukuku tarafından bir hak olarak görülmediği ve takdir yetkisi devlete ait olduğu için, vatandaşlık kararı Fransız makamlar tarafından reddedilebilme ihtimali vardır (Yıldız, 2017: 54). Özellikle yabancılara karşı önyargılı tutumları olan idarecilerin ve çalışanların bu durumu suiistimal etmesini mümkün kılmaktadır.

Göçmenlerin bir kural olarak yeni ikamet yerinde vatandaş olmadıklarından, göçmenlerin sosyal haklarının ve sosyal güvenlik hakkından doğrudan reddedilmesine neden olmaktadır. Bununla birlikte, pek çok durumda, vatandaşlara tanınan haklar daimi oturma izni şartını sağlamaya bağlı olmakta ve bu nedenle genel olarak göçmenler dâhil edilmektedir. Bununla birlikte, ikamet şartı göçmenlerin sosyal haklarına erişmesinde üç engel teşkil edebilmektedir. Birincisi, eğer haklar ikamet süresine bağlıysa, göçmenler ikamet şartını yerine getirene kadar yardımlardan dışlanmaktadır. İkincisi, kalıcı ikamet izni sosyal yardımları elde etme de anahtar ise, izin şartlarının yerine getirilmesinde kolaylık veya zorluklar içerme ya da dışlayıcı etkilere sahip olabilmektedir. Üçüncüsü, ikamet kriterleri yardımların ihraç edilebilirliğini engelleyebilmektedir; bu da ikamet eden ülkenin hakkını etkileyebilmektedir (Sainsbury, 2012: 12).

Aşağıdaki tabloda ise belirli refah devletlerinin göç politikaları verilmektedir.

Çizelge 3.4. Refah Devleti Sınıflamalarına Göre Ülkelere Göre Refah ve Göç Politikaları

Ülkeler	Refah Rejimleri(Politikaları)	Göç Politikaları
Finlandiya	Sosyal Demokrat - Vatandaşlığa Dayalı Hak Kazanma	Dışlayıcı Soy Temelli Haklar(jus sanguinis)
Fransa	Korporatist Piyasa Temelli Hak Kazanma	Kapsayıcı - Doğum yerine dayalı haklar(toprak) (jus soli)
Almanya	Korporatist Piyasa Temelli Hak Kazanma	Dışlayıcı Soy Temelli Haklar(jus sanguinis) (değiştii).
İsveç	Sosyal Demokrat - Vatandaşlığa Dayalı Hak Kazanma	Dışlayıcı Soy Temelli Haklar(jus sanguinis)
Birleşik Krallık/ İngiltere	Liberal - İhtiyaçlara Dayalı Hak Kazanma	Kapsayıcı-soy ve doğum yeri temelli haklar (lex sanguinis / lex soli)
ABD	Liberal - İhtiyaçlara Dayalı Hak Kazanma	Kapsayıcı - Doğum yerine dayalı haklar (jus soli)

Kaynak: Samuel, 2014: 47.

Çizelge 3.4'e göre, refah rejimlerine göre kapsayıcı haklar sergileyen İsveç ve Finlandiya göç politikaları uygularken dışlayıcı politikalar sergilemektedir. Refah rejimleri politikalarında ihtiyaç temelli hak sağlayan liberal ülkeler İngiltere ve ABD kapsayıcı politikalar sergilemektedir. Tablodan anlaşılacağı üzere ise ülkeler refah rejim politikalarına paralel olarak göç politikaları uygulamalarında aynı özellikleri yansıtmamaktadır.

3.2. Göçmen Haklarının Uluslararası Sözleşmeler Çerçevesinde Düzenlenmesi: Göçmenlere Sosyal Güvenlik Hakkı Tanıma

Uluslararası göç hareketinin ve Avrupa'da yaşayan göçmen gruplarının artması ile birlikte, göçmenlerin hakları ve yaşadıkları toplumlara entegrasyonu önemli bir inceleme alanı olarak görülmeye başlamıştır. Göçmenlerin buldukları toplumdaki hakları yalnızca vatandaşlığa erişime bağlı olmamakta ve belli uluslararası sözleşmelerle garanti altına alınmıştır. Bu haklar özellikle sözleşmelerde, vatandaş hakları ile korunmayan ve göçmen statüsündeki bireyleri ayrımcılıktan korunması ve insan hakları gibi temel hakları kapsamaktadır(Dedeoğlu ve Ekiz Gökmen, 2011:17).

3.2.1. Genel Çerçeve ve Sosyal Güvenlik ve Sosyal Güvenlik Hakkı

Sosyal güvenlik, kavramı meydana getiren sosyal ve güvenlik kelimelerinin birleşiminden oluşmasına rağmen farklı bir anlam taşımaktadır. Sosyal kavramı, toplumun bir ferdi olarak insanı ifade eden ve kapsayan bir kavramdır. Güvenlik ise emniyet halinde olma, tehlikelerden korunmuş olma, tehlikelere karşı güven hissinin tatmin edilmişliği anlamlarına gelmektedir. Bir terim olarak sosyal güvenlik ise kelime anlamından farklı kullanılmaktadır (Arıcı, 1999: 1). Bilhassa modern sanayi toplumu açısından bakıldığında, sosyal sözcüğü, “sınıf çelişkilerini azaltıcı, giderici bir düşünce yapısı ve davranış biçimi” (Dilik, 1991: 1) manasına gelmektedir. Kelimenin etimolojik kökeni bir tür dayanışmayı belirtmektedir. Sosyal terimi, Latince ortak, arkadaş, yoldaş gibi anlamlar taşıyan “socius” kelimesinden türemiştir (Dilik, 1991: 1).

Sosyal güvenliğin pek çok tanımı yapılmamaktadır. Sosyal güvenlik, bireylerin ve bakmakla yükümlü oldukları kişilerin kendi arzu ve iradeleri dışında karşılaşacakları ekonomik ve sosyal risklerin ortaya çıkaracağı gelir kayıplarına karşı düzenlenen kamu harcama programları olup (Özşuca, 2013: 441), kavram amacına göre dar ve geniş anlam olarak ikiye ayrılarak tanımlanmaktadır (Arıcı, 1999: 2). Dar anlamda sosyal güvenlik, insanın karşılaştığı tehlikelerin sonuçlarına karşı korunması ve insana bu konuda bir emniyetin sağlanması olarak tanımlanmaktadır (Arıcı, 1999: 3).

Geniş anlamda sosyal güvenlik ise, “bir ülke halkının bugünü ve yarınına güven altına almayı amaçlayan ve birbiri arasında sıkı bir birlik ve uyum kurmuş olan bir kurumlar bütünü” şeklinde tanımlanmaktadır (Talas, 1983: 323). Sosyal güvenliğin yaygın olarak kullanılan tanımı ise; belirli sosyal risklerin iktisadi sonuçlarına göre, yol açabilecekleri gelir kayıpları ve gider artışlarına karşı kişilerin güvenliklerinin sağlanması olup belirli sosyal riskleri açarak tanımlandığında ise sosyal güvenlik, hastalık, kaza, analık, yaşlılık, sakatlık, işsizlik, ölüm ve çocuk yetiştirme gibi sosyal risklerin yol açabileceği gelir kayıpları ve gider artışlarına karşı kişilerin güvenliklerinin sağlanması şeklinde belirtilmektedir (Dilik, 1992: 10).

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) ise sosyal güvenliği, toplumun hastalık, analık, iş kazası, meslek hastalığı, işsizlik, sakatlık, yaşlılık ve ölüm nedeniyle kazancın kesilmesi ya da büyük ölçüde azalmasının yol açacağı ekonomik ve sosyal sakıncalara karşı, bir dizi kamusal önlem aracılığıyla üyeleri için sağladığı koruma şeklinde ifade etmekte ve primli ödeme

sistemleri dışında sağlık hizmetlerini, aile yardımlarını kapsayan geniş bir sosyal güvenlik anlayışını benimsemektedir (Koray, 2008: 329). 1952 tarihli Uluslararası Çalışma Örgütü'nün 102 sayılı "Sosyal Güvenliğin Asgari Normları Sözleşmesi'nde" bireylerin karşılaşacağı 9 temel risk ele almakta ve birçok ülke de bu riskleri sosyal güvenlik sistemlerinde baz almaktadır. Bu riskler; hastalık (tedavi edici sağlık hizmetleri), hastalık(gelir garantisi temini), analık, sakatlık, yaşlılık, iş kazası ve meslek hastalığı, ölüm, aile yardımları, işsizlik şeklinde sıralamaktadır.

Sosyal güvenlik ihtiyacı, kişilerin gelir ve gider dengesini bozan ve ekonomik anlamda kişiyi ihtiyaçları karşılayamayacak hale getiren durumlara karşı tedbir alınması ile giderilebilmesi mümkün görülmektedir. Bu bağlamda ise sosyal güvenliğin konusu ve amacı sosyal güvenlik ihtiyacının karşılanması ve kişilerin sosyal güvenliğe sahip olması olarak belirtilmektedir (Arıcı, 2015: 5). Yani sosyal güvenlik, her şeyden önce karşılaştığı riskler sonucu kısmen ya da tamamen çalışamaz duruma düşenlere, insan onuruna yaraşır asgari yaşam düzeyi için gerekli geliri sağlamaktadır. Kişilerin hastalanmaları halinde ise sağlık yardımları yapmakta ve sakatlanma halinde ise kişilerin tekrar çalışma hayatına dönmelerini sağlamak amacıyla rehabilitasyon hizmetleri vermektedir. İş kazalarını önleyici tedbirler alır. İşsizliği yenmeye çalışır, işsiz kalınan sürelerde çalışanlara yardım yapılmaktadır. Aileye ek maddi yükler getiren evlenme, doğum, eğitim ihtiyaçları gibi ihtiyaçlarda ayrıca aile yardımı yapılmaktadır. Toplumda yoksulluğu ortadan kaldırmaya çalışmakta ve yoksul insanların ihtiyaçlarını ekonomik yönden güçlü olanlar tarafından katkı zorunluluğu getirerek sağlamaktadır. Bunu yapabilmek için zenginlerden vergi ve sigorta primi adı altında sağlanan değerlerin fakir kesime aktarımı yapılmaktadır. Böylece sosyal güvenliğin amaçlarından biri olan gelirin yeniden dağıtılması sağlanmış olur ve sonucunda ise bir ülkede sosyal adaletin ve sosyal devlet ilkesinin gerçekleşmesine de katkıda bulunmaktadır (Tuncay ve Ekmekçi, 2012: 5).

İnsan haklarındaki gelişim süreci birinci kuşak haklar olan temel haklarla başlamış ve gelişmeyi ekonomik ve sosyal haklarla adı altındaki ikinci kuşak haklar takip etmiştir. Sosyal güvenlik hakkı, bireylerin yaşama hakkını tamamlanıcısı olarak ekonomik ve sosyal bir hak niteliğinden dolayı bu süreçte bir insan hakkı olarak kabul edilmiştir. Dünyada, sosyal güvenlik hakkı, halen daha bir insan hakkı olarak kabul edilmekte ve bu anlayışla, bir insan hakkı olarak vatandaş olsun ya da olmasın bütün insanlara tanınması gereken bir hak olarak görülmektedir. Ekonomik ve sosyal bir hak sınıflamasına giren sosyal güvenlik hakkı

devlete bu hakkı hayata geçirmek için gereken tedbirleri almak ve teşkilatı kurmak gibi bir yükümlülük vermektedir. Sosyal güvenlik hakkı bu anlamda pozitif statü hakları kapsamına girmektedir. Bu çerçevede, sosyal güvenlik insanlar için bir hak, devletler için ise bir ödev niteliği taşımaktadır. Dolayısıyla sosyal güvenlik hakkı kişilere devletten sosyal güvenliğini sağlamak için gerekeni yapmayı talep etme hakkı vermektedir (Arıcı,2015:184-185).

Sosyal güvenlik hakkının karşılanmasına yönelik en somut pozitif hukuk düzenlemeleri, sosyal sigorta sistemlerinin oluşturulmasıdır. Bir hak olarak sosyal güvenlik hakkından anlaşılması gereken ve bu hakkın sınırlarının çerçevesi (sosyal sigortalar bakımından), ILO'nun 1952 tarih ve 102 sayılı "*Sosyal Güvenliğin Asgari Normları Sözleşmesinde*" somut bir biçimde düzenlenmiştir. Sözleşmede, bir sosyal güvenlik sistemi kurmak ve geliştirmek isteyen ülkeler için sosyal sigorta sisteminin temel ilkeleri ve usullerinin belirlenmiştir. Bu çerçevede sosyal risklerin ve sosyal güvenlik kapsamına alınması gereken zararlarının neler olduğu, kimlerin kapsama alınacağı ve hangi zararların nasıl ile sanayi toplumu sosyal güvenlik sisteminin, çalışan kişi üzerinden bireyin ve ailesinin sosyal güvenliğinin sağlanmasını temel alan sosyal sigortalar üzerine inşası pekiştirilmiştir. Aslında refah devletinin altın çağı olarak bilinen 1945-1975 arasındaki dönemde sosyal sigortaların gelişimi ile sosyal güvenlik sistemlerinin gelişimi anlamına da gelmiştir. Hatta bu dönemin başlangıcı kabul edilen 1940 yılında Dünyada herhangi bir sosyal sigorta programı olan ülke sayısı 57 iken, 1977 yılında bu sayı 129'a yükselmiş, benzer gelişme sosyal koruma sağlanan riskler (sigorta kolları) itibarıyla da olmuştur (Alper, 2015: 200-201).

1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde madde 22 ve 25 'de, sosyal güvenliğin temel ve vazgeçilmez bir insan hakkı olduğu hükmüne yer verilmektedir. Sosyal güvenliğin bir hak olarak, uluslararası belgelerde diğer insan hakları ile birlikte anılmasına yol açan ve modern sosyal güvenlik anlayışının temelini oluşturan ilke genellik ilkesi olup, genellik ilkesine göre, sosyal güvenliğin hem koruma altına alınan kişiler, hem de kendisine karşı koruma sağlanacak sosyal riskler açısından kapsamı genişlemiş ve sonucunda ise sosyal güvenlik kavramının özü de değişime uğramıştır . Artık sosyal güvenlik, ne XIX. yüzyılda örneklerini gördüğümüz sosyal sigortalarda olduğu gibi, yalnızca sanayi işçilerinin işgücünü tehdit eden riskler nedeniyle çalışmamaktan ötürü uğradıkları gelir kaybını telafi edici bir gelir güvencesi; ne de daha önceki dönemde olduğu gibi yalnız muhtaç kimselere acıma duygusuyla veya iktidarın gücünü koruma kaygısıyla yapılan bir sosyal yardım olmaktadır.

Sosyal güvenlik artık ihtiyacı olan herkesin, devletten talep edebileceği bir insan hakkı olarak karşımıza çıkmaktadır (Gökçeoğlu, 2015:139;Gökçeoğlu, 1994: 17).

Gökçeoğlu'na göre (1994: 53-54) sosyal güvenlik hakkını aşağıdaki şekilde belirtilmektedir:

- Çalışanların, çalışma yaşamı boyunca karşılaşılabilecekleri ve sağlıkları ile gelirlerini tehdit edebilecek sosyal risklere karşı güvencede olması,
- Yeterli geçim kaynaklarına sahip olmayanların insan onuruna yaraşır bir yaşam sürdürebilmek için asgari gelir güvencesinin olması,
- Özel bir engelinden ötürü topluma katılma ve uyum konusunda zorluk çekenlerin, toplumsal yaşama katılımlarını sağlayacak olanaklara erişebilme hakkının olması;
- Bir hak olarak devletten talep edilebilen hak niteliği taşımaktadır.

Sosyal güvenlik hakkına erişim ve somut bir şekilde yararlanılması ise sosyal güvenliğin kapsamı ile ilişkilendirilmektedir. Kapsam (coverage), “*Herkesin (1) iradesi dışında maruz kaldığı, bütün sosyal risklerin (2) zararlarından kurtarılarak, yaşadıkları toplum içinde onurlarını koruyacak ve şahsiyetlerini geliştirecek şekilde, insan haysiyetine yaraşır seviyede (3) karşılanması hedefinin*” pozitif hukuk düzenlemeleri ve uygulamaları ile somutlaşmasını ifade etmekte ve tanımdan da yola çıkıldığında, sosyal güvenlikte kapsamın 3 boyutu olup bunlar bir anlamda sosyal güvenlik hakkının efektif kullanımı da göstermektedir:

“1) Kişi olarak kapsam (herkes hedefi): Sosyal güvenliğin kapsamının yatay olarak genişlemesi olarak belirtilmektedir (*horizontal-extend of social security*). Sistemde toplam nüfusun, sigorta kolları bakımından da hedef kitlenin ne oranda kapsama alındığını göstermektedir.

2) Sosyal riskler itibarıyla kapsam (her tehlikeye karşı koruma hedefi) ise sosyal güvenlik sistemlerinin dikey olarak (*vertical*) gelişimi olup hangi sosyal risklere karşı koruma garantisi sağladığı (*scope*) ile ilgili olmaktadır. ILO tarafından belirlenen 9 sosyal riskin hangilerinin, hangi kesimleri kapsayacak şekilde oluşturulduğunu belirtmektedir.

3) Seviye olarak kapsam (insan onuruna yaraşır seviyede, yeterli koruma sağlama hedefi) ise sosyal güvenlik sisteminin kapsamına aldığı kişilere sağladığı garantinin yeterliliği,

ihtiyaçları karşılama derecesini (*level*) gösterir. Kapsam, aynı zamanda sosyal güvenlik sisteminin etkinliğini ve yeterliliğini ölçmede kullanılmaktadır” (Alper, 2015:205).

“Bir sosyal güvenlik sisteminin etkinliğini ve yeterliliğini ölçmek için geliştirilen bir diğer ayırım ise sosyal güvenlikte yasal kapsam (*legal coverage*) ve efektif kapsam (*effective coverage*) ayırımı olarak ifade edilmektedir. Yasal kapsam, bir ülkede mevcut mevzuatla (pozitif hukuk düzenlemeleri) hangi nüfus kesimlerinin, çalışanların ve hangi sosyal risklerin koruma kapsamına alındığı ile ilgilidir ve yatay ve dikey kapsam adı altındaki değerlendirmelerde kullanılmaktadır. Yasal ve efektif kapsam ilişkisi, bir ülkede yaşayan insanların sosyal güvenlik hakkından ne ölçüde yararlanabildiklerini, diğer deyişle sosyal güvenlik korumasının seviyesini ve standardını belirlemektedir. Kapsam, kişi, sosyal risk ve seviye bakımından sosyal güvenlik hakkına erişimi ve bu haklardan yararlanma imkânlarını belirlediği ölçüde sosyal güvenlik hakkının sınırlarını da tayin etmektedir” (Alper, 2015:206-207). Bu çerçevede göçmenlere sosyal güvenlik hakkının verilmesinde de etkili olduğunu söylemek mümkündür.

3.2.2. Uluslararası Göçmenler İçin Sosyal Koruma ve Sosyal Güvenlik

Göçmenlerin atipik yaşam döngüsü, risklerini yeterince yönetebilmelerini sağlamak için sosyal korumalarına yönelik özel hükümler gerektirmektedir. Göçmenler ülkeler arasında ve dolayısıyla belirli güvenlik açıklarını yaratan belli işgücü piyasalarında ve sosyal koruma sistemleri olan yerlere doğru hareket etmektedir. Yeni gelen göçmenler, kendi ülkelerinden uzakta oldukları ve belirli sosyal ağlara ve güvenlik ağlarına erişemedikleri için özellikle savunmasız konumda olmaktadır. Ayrıca, yeni ev sahibi ülkede resmi sosyal korumaya erişim genellikle işverenin tekeline bırakıldığı için ve vardıkları ülkede aylar ya da yıllar geçene kadar ertelenmiş erişim hakkı olduğundan sosyal korumaları kısıtlanmaktadır. Aynı zamanda, göçmenler, diğer ülkelerde resmi sosyal koruma sistemlerine katkıda bulunmuş olabilmekte, fakat bu sistemlerden yararlanma hakları, yeni ev sahibi ülkeye varıldığında yok olabilmekte veya büyük ölçüde azalabilmektedir. Benzer şekilde, yeni ev sahibi ülkenin sosyal koruma sistemine yapılan katkılar, göçmenler ayrıldıktan sonra kaybolabilmektedir. Çünkü ilgili sosyal hak ve menfaatler uluslararası sınırların ötesinde taşınmayabilmektedir. Son olarak, göçmenler - özellikle düşük vasıflı, belgesiz/düzensiz/yasadışı göçmenler - ev sahibi ülkelerde sınır ötesi işe alım ile ilgili işgücü piyasası koşullarının zorluğu, işverenler

ve göçmenler arasındaki bilgi alışverişi sorunu ve istihdama bağlı vize şartları ile karşı karşıya oldukları için sosyal korumadan dışlanabilmektedir (Wheeler vd. 2010: 455).

Bir insan hakkı olarak sosyal korumanın temelinde (i) dayanışma, (ii) insan onuru ve (iii) sosyal adalet değerleri bulunmaktadır. Dayanışma, güvencesizlikle karşı karşıya kalan insanlara doğru gelirin yeniden dağıtılması anlamına gelmektedir. Bir insan hakkı olarak sosyal korumanın amacı ve işlevi, herkese yeterli yaşam koşulları sağlamak ve bu çerçevede ise insan onuruna saygı göstermeyi güvence altına almaktır. Sosyal adalet bakımından ise ekonomik gelişmeden herkesin adil bir pay alması, kişilerin imkân ve kapasitelerini sınırlayan olumsuz etkilerden kaynaklanan eşitsizliklerin azaltılması, fırsat eşitliğinin oluşturulması insanların bireysel ve toplu refaha katkı yapma ve refahtan yararlanma imkânlarının eşitlik temelinde sağlanmasıdır. Filadelfiya Bildirgesinde yer alan ırk, inanç ve cinsiyetleri ne olursa olsun, bütün insanlar maddi ilerlemelerini ve manevi gelişmelerini, özgür ve onurlu olarak, ekonomik güvence altında ve eşit koşullarda sürdürme hakkına sahiptir ifadesiyle çerçeve açıkça özetlenmektedir (Euzeby, 2004: 109-111). Dolayısıyla, o ülkenin vatandaşı olsun ya da olmasın herkes, eşit bir biçimde sosyal koruma hakkına sahip olacaktır.

Sosyal koruma ayrıca, kırılabilirlikleri azaltmayı ve bireylerin, hanelerin ve toplulukların ekonomik risklerini yönetmeyi amaçlamaktadır. Sosyal koruma, riskleri ve zafiyetleri önleme, azaltma ve üstlenme çabalarında bireyleri, hane halkları ve toplulukları destekleyen ve marjinalleşenlerin sosyal statülerini ve haklarını geliştiren ve koruyan müdahaleleri ve girişimleri içermektedir (Wheeler vd. 2010: 456).

ILO , tarihsel olarak uluslararası çalışma standartlarında “sosyal koruma” kavramını nadir kullanmış ve çoğunlukla “sosyal güvenlik” veya ilgili diğer kavramları kullanmayı tercih etmiştir. 1990’lı yıllar itibaren ise, ILO’ nun tarihsel sosyal koruma yaklaşımı, iki bileşenden oluşmuştur. Birinci bileşen, işgücünün korunması olup ikinci bileşen ise sosyal güvenliktir. Her iki bileşen, birbirini tamamlayıcı unsurlar kapsamakta ve çalışanlar ile ailelerin gereksinim duydukları korumanın önemli bir kısmını karşılamaktadır (ILO, 2015: 1). 2012 yılında ise “Sosyal Güvenlik Bölümü” (Social Security Department) “Sosyal Koruma Bölümü” şeklinde değiştirilmiştir. Değişim, kurumsal yapılanmada gerçekleşen isim değişikliği ile sınırlı olmayıp örgüt yayın ve çalışmalarında sosyal güvenlik ve sosyal koruma kavramlarını birbirinin yerine kullanılmaktadır. ILO raporlarında sosyal koruma, sosyal risk ve gereksinimler karşısında sosyal güvenlik tarafından sağlanan korumadır (ILO, 2011b: 9 aktaran Kapor, 2015:165). Nitekim diğer insan hakları sistemlerinde sosyal koruma

kavramı farklı yaklaşımlarda ele alınmakta ve aşağıdaki tabloda bu yaklaşımlara yer verilmektedir:

Çizelge 3.5. Farklı insan hakları sistemlerinin sosyal koruma hakkı kapsamına ilişkin yaklaşımları

Sistem	Sosyal Koruma Haklarının Kapsamı
Birleşmiş Milletler	Sosyal koruma = “sosyal güvenlik hakkı” + “yeterli yaşam standardına sahip olma hakkı”
Uluslararası Çalışma Örgütü	Geleneksel yaklaşım: Sosyal koruma= “sosyal güvenlik” + “işgücünün korunması”
	Yeni yaklaşım: Sosyal koruma= “sosyal güvenlik” Sosyal koruma tabanlan= “temel sağlık hakkı”+”temel gelir güvencesi”
Avrupa Konseyi	Sosyal koruma = “sosyal güvenlik hakkı” + “sosyal ve sağlık yardım hakkı” + “sosyal hizmetlerden yararlanma hakkı”
	Sosyal koruma= “sosyal güvenlik hakkı” + “sosyal ve sağlık yardım hakkı” + “sosyal hizmetlerden yararlanma hakkı” + “sağlığın korunması hakkı” + “konut hakkı” + “sosyal dışlanma ve yoksulluğa karşı korunma hakkı”
Avrupa Birliği	Sosyal koruma > "Sosyal güvenlik" Sosyal koruma- “hastalık ve sağlık bakımı” + “engellilik” + “yaşlılık” + “ölüm/dul ve yetim” + “çocuk ve aile” + “işsizlik” + “konut” + “sosyal dışlanma” (riskleri karşısında insanları korumak amacıyla tasarlanmış kolektif aktarım sistemlerinin tümü)

Kaynak: Kapar, 2015:161.

Çalışmada ise AB üye ülkelerin sosyal koruma adı altındaki sosyal güvenlik harcama kalemleri belirtilen kavramsal çerçevede dâhilinde hesaplamalara dâhil edilmiştir. Sosyal koruma harcamalarının sosyal güvenlik harcamalarını da kapsadığı açıkça şekilde görülmektedir.

Anthony B. Atkinson (2018) sosyal güvenliği ele alırken üç formundan bahsetmektedir; sosyal sigorta, sosyal yardım ve vatandaşlık geliri. Bu türleri de anlatırken temel farklılıklarını şu şekilde belirtmektedir(Atkinson, 2018:186):

Çizelge 3.6. Sosyal güvenliğin üç farklı formu

	Sosyal Sigorta	Sosyal Yardım	Vatandaşlık Geliri
Yardım	Prime Dayalı	Cari Kaynağa Dayalı (gelir ve varlıklar)	Vatandaşlık
Uygunluk Koşulu	İşgücü Piyasası durumuna bağlıdır	İşgücü piyasası durumuna bağlıdır.	İşgücü Piyasası durumundan bağımsız
Değerlendirme Birimi	Birey(bağımlı bireyler için muhtemelen ekstra ödemeyele)	Aile(ya da hane halkı)	Birey
Finansman	Büyük oranda primlerle	Genel Vergilendirme	Genel Vergilendirme

Kaynak: Atkinson, 2018.

Çizelge 3.6'ya göre sosyal güvenliğin güvenlik üç boyutu sosyal sigorta, sosyal yardım ve vatandaşlık gelirinden oluşmaktadır. Yardımlara elde etmede sırasıyla prim koşuluna, cari kaynaklara ve vatandaşlığa bağlı olmakla ilişkilendirilmektedir. Vatandaşlığını alamayan göçmen ,vatandaşlık geliri olan ülkelerde bu haktan yararlanamacağı bir gerçektir.

Uluslararası göçmenler için sosyal korumalar , (i) ev sahibi ve köken ülkelerinde sosyal güvenlik ve sosyal hizmetler gibi resmi sosyal korumaya erişim; (ii) ev sahibi ve menşe ülkeler arasında hak kazanılmakta olan sosyal güvenlik haklarının veya haklarının taşınabilirliği; (iii) ev sahibi ülkelerdeki göçmenler için işgücü piyasası koşulları ve menşe ülkedeki göçmenler için işe alım süreci ve (iv) göçmenleri ve onların aile üyelerini desteklemek için gayri resmi ağlara erişim olmak üzere dört bileşenden oluşmaktadır (Wheeler vd. 2010: 456).

İlk olarak, resmi sosyal koruma ve sosyal hizmetlere erişim, göçmenler için savunmasızlık düzeylerini etkileme açısından önemli olmaktadır. Bu, sağlık hizmetlerine erişim, yaşlılık

ve malullük yardımları gibi uzun vadeli sosyal güvenlik yardımları ile annelik ve işsizlik ödeneği, aile ve konut ödenekleri, kamu konutları ve eğitim gibi kısa vadeli sosyal güvenlik yardımlarını kapsamaktadır. Göçmenler genellikle bu hizmetlerden tam olarak yararlanamamaktadır, çünkü erişim her ülkede yaygın olmamaktadır (Wheeler vd. 2010: 456).

İkincisi, sosyal güvenlik haklarının taşınabilirliği, finansal kayıplardan kaçınmak için göçmenler için önemli olmakla birlikte, sosyal güvenlik kurumlarına aktüeryal denge ile ilgili kaygılar dışında önemli olmaktadır. Taşınabilirlik, kazanılmış sosyal güvenlik haklarını veya vatandaşlıktan ve ikamet edilen ülkeden bağımsız olarak muhafaza etme, sürdürme ve transfer etme yeteneği olarak ifade edilmektedir (Holzman ve diğerleri, 2005). Taşınabilirlik, açık bir geri kazanım unsuru olan (emekli maaşlarında olduğu gibi) ya da örtülü ön tasarruf unsuru olan (sağlık hizmetleri gibi) uzun vadeli yardımlar için özellikle önem teşkil etmektedir. Taşınabilirliğin yokluğunda, göçmenler ev sahibi veya memleketlerinden ayrılırken maddi kayıp riski taşımaktadır. Örneğin, ev sahibi ülkesinde yaşlılık aylığına katkıda bulunan göçmenler, kendi ülkelerine dönerken katkılarının ve yardımlarının bir kısmını kaybedebilmektedir. Benzer şekilde, ev sahibi ülkelerinde sağlık sigortasına katkıda bulunan göçmenler, kendi kökeni ülkelerine geri dönerken teminatlarını kaybedebilmektedir. Özellikle menşe ülkelerinde ve emeklilik dönemlerinde ya da emekli olduklarında, uygun fiyatlı sağlık sigortası bulmakta zorlanma ihtimalleri yüksek olmaktadır. Yaşamlarının çoğunu yurt dışında çalışıp yabancı bir sosyal sigorta sistemine katkıda bulunmuş olmalarına rağmen, köken devletinin sosyal sigorta sisteminden ya da sağlık sisteminden faydalanabilmektedir. Bu, menşe ülkelerdeki sosyal sistemler için önemli mali etkilere neden olmaktadır (Wheeler vd. 2010: 456).

Üçüncüsü, işgücü piyasası koşulları, göçmenler için sosyal koruma için vazgeçilmez bir unsurdur. Göçmenler genellikle işverenlerin bilgi asimetrisi ve monopson gücü nedeniyle yabancı işgücü piyasalarında dezavantajlı hale getirmektedir. Ülkeler, işgücü piyasasındaki başarısızlıkların üstesinden gelmek için işverenlerin ihtiyaçları ile işçilerin korunması ihtiyacı arasında bir denge kurmak için işgücü piyasası politikaları yaratmaktadır. Ulusal düzeyde yürürlüğe giren ve uygulanan bu politikalar, işgücü piyasalarının işleyişini, yani işe alma ve yerleştirme koşullarını, asgari ücret, yardım ve işçilere yönelik diğer hakları düzenlemektedir (Boeri ve van Ours, 2008). Göçmenler için, çoğunlukla, anavatan ülkesinde, ev sahibi ülkenin işgücü piyasasında çalışmak için işe alınmış olsalar da, bu

düzenlemelerin çoğu, önemli bilgi eksiklikleri nedeniyle zarar görebilmektedir. Bu bilgi boşlukları, göçmenlerden haksız ücret almak için yüksek kazanç vaadi kullanan işverenler, işe alımcılar ve aracılar tarafından kullanılabilen veya göçmenler olumsuz iş sözleşmeleriyle karşı karşıya kalabilmektedir. Ayrıca, çalışma izinleri ve vizeler iş sözleşmelerine bağlıysa ve göçmenler işverenlerini serbestçe seçme konusunda sınırlamalarla karşılaşılıyorsa, pazarlık gücü işverene bırakılmakta ve bu da sömürü ve istismar olanakları yaratmaktadır. Son olarak, eğer göç politikaları yabancı işgücüne olan talep açısından çok kısıtlayıcı ise, işverenler ve göçmenler gayri resmi işgücü piyasasında ve belgesiz/yasadışı/düzensiz göçmenler için işgücü piyasasında sosyal korumaya yönelik teşvikler zayıftır ya da yalnızca gayri resmi yollarla sosyal koruma ulaşabilmektedir (Wheeler vd. 2010: 456-457).

Dördüncü gayri resmi sosyal koruma ise,, göçmenlerin, kayıt dışı sosyal güvenlik ağları olarak çok sayıda gayri resmi kurum ve ağa dayanarak risklerini yönetme biçimini ifade etmektedir. Göç çalışmalarında ağların önemi sıkı bir şekilde belirtilmektedir. Bu resmi olmayan sigorta ağları ve grupları, resmi sosyal koruma araçları için önemli bir tamamlayıcı özelliği göstermekte ve düzensiz/belgesiz/yasadışı göçmenler için özel bir öneme sahiptir. Onlar için, bu ağlar genellikle kriz zamanlarında tek destek kaynağı olmakla birlikte, ev sahibi ülke hakkında bilgi edinme ve (sosyal) hizmetlere erişimi sağlamaktadır (Wheeler vd. 2010: 457).

3.2.2.1. Uluslararası Alanda Göç Edenlerin Sosyal Güvenlik Hakkı

Göçmen işçiler için sosyal güvenlik koruması, yalnızca çalıştıkları devletin değil, aynı zamanda vatandaşı oldukları ülkenin de bir kaygısı olmaktadır. Bir ülke kendi uluslarının sosyal güvenlik korumasını sağlamaya çalışsa da, mümkün olduğu kadar, orada çalışan vatandaşlara karşı aynı korumayı da kapsmalıdır. Sosyal güvenlik yardımlarına ve ayrıcalıklarına erişim ile ilgili olarak vatandaş ve vatandaş olmayanlar arasındaki muamele eşitliği evrensel olarak düşünülmektedir. Ancak gerçek, ne yazık ki bu düşünceden uzak olmaktadır. Bazı ülkelerde bir sosyal sigorta programı yerine bir fon sistemi oluşturmakta, ancak bazılarının ise bu konuda hiçbir planı bulunmamaktadır. Asıl üzerinde durulması gereken ise, her hangi fonu bulunmayan ülkeler olup ister yurttaşları (vatandaşlar) olsun ister de göçmenler olsun, ilk önce işçi kapsamında herkesi kapsayan temel koruma çerçevesini sağlamalıdır (Rivera, 1992: 512).

Holzman ve ark. (2005) , yaptıkları çalışmada iki taraflı göçmen akışı stoklarını dört rejim altında incelemektedirler. Rejim 1, ev sahibi ülkedeki sosyal hizmetlere, özellikle sosyal güvenlik yardımlarına ayrımcılık yapmadan erişim sağlayan tüm yasal göçmenleri kapsamaktadır. Buna ek olarak, ev sahibi ve menşei ülke, yardımların yurtdışında ödenmesi (yardımların ihracı) ve her iki ülkenin sosyal güvenlik kurumlarının da yararlanmayı ve yararlanma düzeyini birlikte belirlediğini garanti eden iki taraflı ya da çok taraflı bir sosyal güvenlik düzenlemesi imzalamaktadır. Bu, özellikle, bir kimsenin bir yardım almayı uygun olup olmadığını ve yardım miktarını (toplamı) belirleyip belirlemediğini belirlemek için iki ülkedeki yaşlılık emekli maaşlarına katkı sürelerinin eklendiği anlamına gelmektedir. Rejim I, göçmenler için resmi sosyal koruma açısından en elverişli rejim olarak belirtilmektedir.

Rejim II, ev sahibi ülke ile menşe ülke arasında ikili bir anlaşma olmaksızın, ev sahibi ülkede sosyal hizmetlere ve sosyal güvenliğe erişimi olan tüm yasal göçmenleri kapsamaktadır. Bu gibi durumlarda, ev sahibi ülkenin ulusal sosyal yasası, yardımların sınırlı bir şekilde açığa çıkarılmasıyla sonuçlanabilecek avantajların ne ölçüde denizaşırı ödeneceğini belirlemektedir. Katkı dönemlerinin toplamı mümkün olmadığından bu şekilde edinilen sosyal güvenlik hakları tamamen taşınabilir de olamamaktadır. Ayrıca, ikili bir sosyal güvenlik anlaşması düzenlemesinin yokluğunda, göçmenler için sosyal hizmetlere erişim sınırlı olabilmekte hatta ayrımcılık yapılmaması garanti de edilememektedir.

Rejim III, ev sahibi ülkede sosyal güvenliğe erişimi olmayan tüm yasal göçmenleri kapsamaktadır. Bu, Körfez İşbirliği Konseyi'nin (GCC) ve bazı Afrika ülkelerinin büyük göçmen ülkelerinin çoğu için geçerli olmaktadır. Eğitim ve sağlık hizmeti gibi diğer sosyal hizmetlere de erişimi sağlayamayabilmektedir. Sosyal güvenceye sınırlı erişime rağmen, Rejim III'ün avantajı, göçmenlerin emekli maaşı gibi uzun vadeli yardımlara katkıda bulunmasını gerektirmemekte ve dolayısıyla ülke dışına çıktıklarında zorunlu katkılarla ilişkili hak ve haklarını kaybetme riski de olmamaktadır. Yani diğer bir deyişle, yardımların dışarıya taşınabilirliği olmadığı durumlarda hak kaybı yaşanmamaktadır.

Rejim IV ise son sınıflama oluşturmakta ve sosyal korumalarıyla ilgili en büyük zorlukların yaşandığı göçmenleri içermektedir. Sosyal hizmetlere ve sosyal güvenliğe sınırlı erişime

sahip olmaktadır ve büyük oranda ise bu göçmen grupları işgücü piyasasında düzensiz/kayıtdışı çalışmaktadırlar (Holzman vd. 2005: 7).

Bu çerçevede ise sosyal koruma adı altında uluslararası göçmenlerin sosyal güvenlik kapsamının tahmini aşağıdaki gibi yapılmaktadır:

Çizelge 3.7. Uluslararası göçmenlerin sosyal güvenlik kapsamının tahmini

Rejim	Sosyal güvenlik türleri / kapsanan gruplar	Uluslararası göçmenlerin% 'si (tahmini)
Rejim I: Gönderen ve alan ülkeler arasındaki ikili anlaşmalarla düzenlenen sosyal güvenlik yardımlarına ve gelişmiş taşınabilirliğe erişim mevcut	Avrupa, Latin Amerika veya Okyanusya'da yaşayan göçmenler ikili sosyal güvenlik anlaşmaları kapsamındadır.	20
Rejim II: İkili anlaşmaların yokluğunda sosyal güvenlik yardımlarına erişim sağlanması	Alıcı ülkeler ve gönderen ülkelerin ulusal sosyal yasalarına bağlı olarak düzenli/yasal göçmenler için taşınabilir yardımlara erişim mevcut	55
Rejim III: Ev sahibi ülkede taşınabilir sosyal güvenlik yardımlarına erişim yok	Göçmen işçiler, ev sahibi ülkede yaşlılık emekli maaşları gibi uzun vadeli yardımlara gönüllü olarak katkıda bulunamamaktadır. Sağlık bakımı gibi kısa vadeli yardımlara erişim hakkı verilebilmektedir. Bazı Körfez bölgesi ülkeleri bu kategoriye girmektedir	5
Rejim IV: Ev sahibi ülkenin kayıt dışı ekonomisine katılan düzenli ve düzensiz göçmenleri kapsamaktadır	Göçmenlerin sosyal korumaya ya hiç sahip olamamakta veya çok az erişim hakkı elde edebilmektedir. Genellikle uzun vadeli yardımlar için kazanılmış ve taşınabilir hakları yoktur.	20

Kaynakça: Holzmann, Koettl ve Chernetsky, 2005; ILO, 2010:110

Göçmen işçiler sık sık sosyal güvenlik kapsamında ve yardımlara hak kazanma da bir ülkede bütün çalışma hayatını yaşayan ve tamamlayan ulusal işçilerle karşılaştırıldığında dezavantajlarla karşı karşıya kalmaktadırlar. Bu sorunların çoğunun kökeni, ulusal mevzuatın özünde bulunan kriterlerden kaynaklanmaktadır (ILO, 2011a: 2). Bir ülkenin sosyal güvenlik programı (veya eşdeğeri) yalnızca vatandaşlarına koruma sağladığında ve o ülkede çalışan vatandaşı olmayanları dışarıda bıraktığında diğer yaygın sorunlar ortaya çıkmaktadır. Bunlardan bir tanesi, sağlanan güvence arasında geride kalanlara (ölüm) ve malullük ve yaşlılık (emeklilik) gibi sosyal güvenliğin daha önemli dallarını içermeyen sistemlerin varlığıdır. Göçmen işçiler, yalnızca kendi vatandaşları için sosyal güvenlik sağlayan bir ülkede yaşarken, onlar ve aileleri, hastalık, annelik, malullük, yaşlılık, ölüm veya işsizlik nedeniyle gelir kaybı olduğunda çok gerekli temel korumadan mahrum kalmaktadır (Rivera, 1992: 512).

Ev sahibi ülke, göçmenlerin hangi şartlar altında sosyal güvenliğe sahip olduklarını düzenlemektedir. Ayrıca, ülkeden ayrıldıktan sonra ne gibi yardımları alınabileceğini düzenlemektedir (Wheeler vd. 2010:457) Bu özelliklerden bir tanesi, *toprak/ülkesellik ilkesi olup* herhangi bir ulusal mevzuatta, sosyal güvenlik mevzuatının uygulanmasının kapsamı, göçmenin gittiği ülkenin sınırları ile sınırlandırılmaktadır. Bu sadece devletin egemenliğinin bir yansıması değil aynı zamanda başka bir devrede zorunlu mevzuatın uygulanmasının hukuki ve idari zorluğunun bir sonucunu göstermektedir. Bu ilkenin bir sonucu olarak, göçmen işçiler menşe ülkelerindeki ulusal sosyal güvenlik sistemi kapsamında sadece kapsamını kaybetmekle kalmayıp aynı zamanda istihdam edildikleri ülkelerinde de sınırlı kapsamda olabilmekte veya kapsam dışında kalma riskine girmektedirler (ILO, 2011a: 3).

Göçmen işçilerin sosyal güvenlik hakları *milliyet(uyrukluk, vatandaşlık) ilkesinden* de etkilenebilmektedir. Bazı ülkeler, sosyal güvenlik mevzuatlarında vatandaş ve vatandaş olmayan işçiler arasındaki muamele eşitliğini tanımış olsalar da, bazı ülkeler de göçmenler, belirli göçmen kategorilerini dışlayan ulusal mevzuatlarından yer alan düzenlemelerden ötürü ayrımcılığa uğratılmaktadırlar. Mevzuatlarında, vatandaşlık ilkesi kapsamında düzenlenen veya sosyal güvenlik yardımlarına hak kazanmada “tüm vatandaşlar” ibaresinin olması göçmenlere yönelik eşit muamele uygulamasını olumsuz yönde etkileyecektir (ILO, 2011a: 3).

Yurtdışındaki yardımların ödenmesiyle ilgili olarak, birçok ülke yurtdışında ikamet eden kendi vatandaşlarına yardım sağladığı halde yurtdışında ikamet eden göçmen işçiler için yardımların ödenmesini askıya almaktadır. Bazı ülkeler yurtdışındaki yardımların ödemesini tamamen yasaklarken, diğerleri ikamet edilen ülkelerle karşılıklı sosyal güvenlik sözleşmelerinin imzalanması şartıyla yardımların verilmesini şart koşmaktadır. Bu kısıtlamalar, nakit yardımlarda ya da idari uygulamalarda (örneğin, tıbbi hizmetler gibi aynı yardımlar doğrudan kendi yetki alanının dışındaki yetkili bir sosyal güvenlik kuruluşu tarafından sağlanamaz) kaynaklanabilmektedir. Ayrıca, devletler yalnızca kendi sınırları içinde yaşayan insanlardan sorumlu olabilmektedir (ILO, 2011a: 3).

Göçmenlerin sosyal güvenlik hakları genellikle vatandaşlık, istihdam, katkı veya ikamet süreleriyle bağlantılı olduğundan, göçmen işçiler sosyal güvenlik alanında belirli zorluklarla karşılaşmaktadır. Menşe ülkelerinde sosyal güvenlik yardımlarına hak sahipliğini kaybetme riskiyle karşı karşıya kalmaktalar ve aynı zamanda ulusal sosyal güvenlik sistemi tarafından kapsama alanında hedef ülkede kısıtlamalarla karşılaşabilmektedirler. Bu nedenle, göçmen işçiler için (1) yerli işçiler olarak yardımlara erişim ve haklara erişim hakkına sahip olmak., (2) kazandıkları yardımları ihraç etmek de dâhil olmak üzere, hedef ülkeden ayrılırken kazanılmış hakları korumak ve (3) farklı ülkelerde edinilen hakların birikmesinden yararlanmak özellikle önemli olmaktadır (Kulke, 2006).

Göçmen işçilere sosyal güvenlik kapsamını genişletmek için çeşitli mekanizmalar bulunmaktadır. En önemlisi ikili ya da çok taraflı sosyal güvenlik anlaşmaları olup sosyal güvenliğe ilişkin bu anlaşmalar büyük avantajlar sunmaktadır, çünkü bu anlaşmalar, ortak standartlar ve sözleşmeye taraf ülkelerin sosyal güvenlik sistemlerinin koordine edilmesi için kurallar koymaktadır. Özellikle, çok taraflı bir anlaşma, tüm katılımcı ülkelerin sosyal güvenlik sistemleri kapsamındaki hak ve yetkileri bakımından, menşe ülkelerine bakılmaksızın tüm işçilerin eşit muamele görmesini sağlamaktadır (ILO, 2010: 111). Öte yandan, ikili anlaşmalardan oluşan bir ağda, bir ülkedeki göçmen işçiler, menşe ülkeleri ile istihdam ülkesi arasındaki ikili anlaşmanın şartlarına bağlı olarak farklı hak ve yetkilere sahip olabilmektedirler. Bu anlaşmalar uygulamada göçmenler için sosyal yardımların erişimini ve taşınabilirliğini nasıl koordine edecekleri konusunda en iyi uygulamayı oluşturmaktadır (Wheeler vd., 2010: 457).

Göçmen işçilerin sosyal güvenlik korumasını iyileştirmek için aşağıdaki stratejiler de ayrıca önerilmektedir: (1) Göçmen işçilerin sosyal güvenlik korunmasına ilişkin mevcut Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) Sözleşmelerinin onaylanma gerekliliği; (2) Sosyal güvenlik konularında ülkeler arasında ikili veya çok taraflı anlaşmaların kurulmasının gerekliliği (3) Sosyal güvenlik konusunda ülke düzeyinde mevzuatın iyileştirilmesi ve güçlendirilmesi gerekliliği vurgulanmaktadır (Rivera, 1992: 516).

Nitekim uygulamada da özellikle göçmenlerin sosyal güvenlik haklarını düzenleyen ve belirli asgari standartlar sağlayan araçlar uluslararası sözleşmeler ve ülkelerin kendi aralarında yaptıkları ikili ve çok taraflı anlaşmalar ön plana çıkmaktadır.

3.2.2.1.1. Uluslararası Sözleşmeler Temelinde Göçmenlerin Sosyal Güvenlik Hakkının Korunması

3.2.2.1.1.1. ILO Sözleşmeleri

Uluslararası Çalışma Konferansı, 1919'daki ilk oturumundan 2011'deki 100. oturumuna kadar, 189 Sözleşme ve 201 Öneriyi kabul etmiştir. ILO Yönetim Organı, uluslararası topluluğun şu andaki ihtiyaçları ışığında 2002 yılında sosyal güvenlikle ilgili bu Sözleşmeleri ve Önerileri gözden geçirmiş ve bu Sözleşmelerden sekizinin ve bunların 7'sinin Öneriler güncellenmiştir. Bunlar, işçiler ve aileleri için sosyal güvenlik haklarını ortaya koyan ve üye devletler için somut yükümlülükler ortaya koyan ayrıntılı ve kapsamlı araçları oluşturmaktadır (ILO, 2011a: 5).

Sosyal Güvenliğin Asgari Standartlarına Yönelik 102 Nolu Sözleşme (No.102): 1952 yılında imzalanan bu sözleşme, ILO sosyal güvenlik sözleşmelerinin temel referans noktası olarak belirtilmektedir. Çünkü sosyal güvenliğin dokuz kolunu tamamında küresel minimum standartlar belirleyen tek uluslararası araç olarak gösterilmektedir.

102 sayılı sözleşme ve sosyal güvenlik alanındaki diğer güncel sözleşmeler, açık bir şekilde ayrımcılık yapılmaması gereken maddeleri içermektedir. Örneğin, 102 Nolu Sözleşmenin XI. Bölümü'nde vatandaş olmayan sakinlerin muamele eşitliğine ayrılmakta, sosyal güvenlik sigorta kolları için uygulanan 68. madde ise sözleşmenin kapsamına giren ve tüm vatandaş olmayan sakinlerin vatandaş (yerli) ile aynı haklara sahip olması yani eşit muamele ilkesine dayanmaktadır. Bununla birlikte, bu ilke de iki durumda esnetme yapılabilmekte

yani istisnai durumlar var olabilmektedir. İlk olarak, sözleşme uyarınca tamamen veya çoğunlukla kamu fonlarından sağlanacak yardım ve geçiş planları açısından bu ilkeye istisna getirmektedir. Böyle bir istisnaya izin vermenin nedeni olası istismarları önlemek ve özellikle yaşlılık, maluliyet ve geride kalanlara sağlanan yardımlar bakımından katkıda bulunmayan programların dengelerini korumaktır. Örneğin, vatandaş olmayan kişiler için vatandaşlar için gerekli olmayacak bir ikamet süresini tamamlama şartı konularak istisna gerçekleştirilmektedir. Esnekliğin ikinci unsuru ise, tüm çalışanlarını koruyan katkıda bulunan sosyal güvenlik planlarıyla ilgili olmaktadır. Sözleşme, Devletlere, Sözleşmenin bir kısmının uygulanmasında muamele eşitliğini, bu tarafın yükümlülüklerini de kabul eden Devlet vatandaşlarıyla sınırlama yetkisi vermektedir. Bu durumda muamele eşitliği, karşılıklılık, ilkesine bağlı olan ikili veya çok taraflı bir anlaşmanın varlığında uygulanabilmektedir (ILO, 2011a: 4-5). Aynı zamanda, ikametgâhın “olağan ikamet” olarak tanımlandığı maddede bu, “olağanın “yasal” anlamına gelip gelmediği sorusunu sorgulamak gerekmektedir. Benzer bir yaklaşım benimsenmiş ve bu nedenle 1962 tarihli Sosyal Güvenlikte Muamele Eşitliği konulu 118 Sayılı ILO Konvansiyonunda da yer verilmektedir (Pieters ve Schoukens, 2004: 236).

19 Nolu Sözleşme: 1925 yılında kabul edilen bu sözleşme, vatandaşlar ve yabancı işçiler için sadece işçilerle ilgili olarak iş kazaları için tazminat sağlamada herhangi bir ikamet şartı olmaksızın eşit muamele yapılmasını sağlamaktadır. Bu sözleşmeyi onaylayan her bir ILO üyesi ülke, sözleşmeyi de onaylayan diğer üye ülkelerin, işçilerle aynı muameleyi kabul etmeyi taahhüt etmektedir.

Göçmenlerin Emeklilik Haklarının Korunması Yönelik 48 Nolu Sözleşme: 1935 yılında kabul edilen bu sözleşme, sosyal güvenlik haklarının korunmasına yönelik ilk araç olup belge, yaşlılık, malullük ve ölüm sigorta kollarına ilişkin mevzuatın eşgüdümü için uluslararası bir uygulama önermektedir. Açıkçası, ikili ve çok taraflı düzeylere yol gösterici nitelik taşımaktadır (ILO, 2011a: 7)

118 Nolu Sözleşme: 1962 yılında kabul edilmiştir. Anlaşmayı onaylayan bir ILO üyesi ülkenin kendi vatandaşları ve sosyal güvenlik kapsamına ilişkin olarak vatandaşı olmayan diğer çalışanlar için mevzuatına göre eşit muamele göstermesi gerektiğini belirtmektedir. 19 Nolu Sözleşme'den daha geniş kapsamda düzenleme yapılmaktadır (Rivera,1992: 516). 1962 tarihli Muamele Eşitliği(Eşit Davranma) Sözleşmesi (No: 118), göçmen işçilerin sosyal güvenlikle ilgili durumlarına özel olarak hitap etmek amacıyla, vatandaş ve vatandaş

olmayan işçiler ve aile üyeleri arasındaki muamele eşitliği hakkını ortaya koymaktadır. Uluslararası Çalışma Örgütü'nün 06.06.1962'de kabul ettiği ve 25.04.1964 de yürürlüğe giren Sosyal Güvenlikte Vatandaşlarla Vatandaş Olmayanlara Eşit Davranma Konusunda 118 Sayılı Sözleşme de, devletlere ülkesindeki yabancılara sosyal güvenliğe tabi olma ve sağlanan yardımlardan yararlanma konusunda kendi vatandaşlarıyla eşit işlem yapma zorunluluğu getirmektedir. Sosyal güvenlik alanında buna ilaveten Avrupa kıtasında da geniş kapsamlı düzenlemeler oluşturulmuş ve Avrupa topluluğunu kuran 23.5.1959 tarihli Roma Antlaşması'nın 51.maddesinde, işçilerin serbest dolaşımını sağlamak üzere sosyal güvenlik alanında hukuksal düzenleme yapma gereğine, ayrıca 118. maddesinde ise, üye devletlerin sosyal güvenlik alanında iş birliği yapmaları hususunda düzenlemeler yapılmaktadır (Turan, 2004).

Göçmen İşçilere İlişkin 97 Sayılı ILO Sözleşmesi: 1949 yılında onaylanan sözleşme başvuru kapsamı işçi göçmenler için yani istihdam şartı ile sınırlandırılmaktadır. Sözleşmenin 11. maddesine göre ise göçmen işçi kendi hesabından başka bir şekilde istihdam edilmek amacıyla bir ülkeden diğerine göç eden ve düzenli olarak istihdam için göçmen olarak kabul edilen herhangi bir kişiyi ifade edilmektedir. Madde uyarınca ise yasadışı işçi göçmenleri kapsam dışında bırakılmaktadır (Pieters ve Schoukens, 2004:238).

Göçmen İşçiler Hakkındaki 143 Sayılı ILO Sözleşmesi: 1975 tarihte onaylanan bu belgenin 1. Maddesinde, tüm göçmen işçilere “temel insan haklarına” saygı duyulması gerektiğini genel devlet yükümlülüğü olarak belirtilmektedir. Ayrıca, 143 Sayılı ILO Sözleşmesi'nin 9 (1) maddesi, düzenli ve düzensiz göçmenlerin ücret, sosyal güvenlik ve diğer yardımlar bakımından geçmiş istihdamdan doğan haklar konusunda eşit muamele edilmesini garanti etmektedir. Bölüm II'de, ise "göçmen işçi" terimi, “ göç eden veya kendi hesabından başka bir şekilde istihdam edilmek amacıyla göç eden veya bir ülkeden diğerine göç etmiş bir kişi” şeklinde ifade edilmektedir. Bu sözleşme 18 ülke tarafından onaylanmıştır, bunların yarısı Avrupa Konseyi üyesi ülkelerinden oluşmaktadır (Kıbrıs, İtalya, Eski Yugoslav Makedonya Cumhuriyeti, Norveç, Portekiz, San Marino, Sırbistan ve Karadağ, Slovenya ve İsveç)(Pieters ve Schoukens, 2004:238).

ILO'nun 157 Sayılı Sosyal Güvenlik Haklarının Onarım Sözleşmesi: 1982 yılında kabul edilerek ILO'nun 48 No.lu Sözleşmenin revize edilmesine yol açmaktadır. Göçmen işçiler

tarafından hak edilen sosyal güvenlik haklarının veya hakların muhafaza edilmesini sağlamaktadır (ILO, 2011a: 7).

ILO'nun 157 sayılı Sözleşmesi, bireyin hakları ile ilgili olarak desteklediğini, ancak ek olarak, koruma eksikliğinden ya da çok fazla emekli maaşı ya da yardımdan kaynaklanabilecek istenmeyen sonuçların önlenmesi amacıyla, sözleşmeyi onaylayan farklı ülkelerin yasaları arasındaki çatışmayı önlemek için belirli koşullar altında geçerli olan bu kural ve düzenlemeleri ele almaktadır. Sözleşme uyarınca ayrıca, ilgili ülkelerin vatandaşı olmayan işçilerin tıbbi bakım, hastalık yardımı, annelik yardımları, iş kazası ve diğer emekli maaşları ve ölüm ödeneği gibi yardımlara yasal haklara erişimde eşitlik sağlamaları vurgulanmaktadır. Sözleşmeye göre, her bir ILO üyesi ülke, kendi mevzuatına göre bir hak elde edildiğini garanti etmektedir. Onaylayan ülkeler, başka bir onaylayan üye ülkenin topraklarında ikamet eden hak sahiplerine sağlanan yardımların ödenmesini güvence altına alabilmektedir. Sözleşme ayrıca, onay veren ülkeler arasında yardımlarda ve bu sözleşmenin kapsadığı kişilerde, yardım başvuruları ve ilgili hususları yargılamada yardım sağlamaktadır (Rivera,1992:517).

ILO'nun 165 Nolu sözleşmesi: 1987 yılında onaylanan sözleşme, yabancı gemilerde çalışırken göçmen işçiler olarak kabul edilen denizcilerin sosyal güvenlik korumasına atıfta bulunmaktadır. ILO üyesi bir ülkenin mevzuatına tabi olan ve başka bir ülkenin vatandaşları olan veya mülteci veya vatansız kişiler veya üye ülke sakinleri olan denizciler, söz konusu mevzuata ilk üye ülkenin vatandaşları ile kapsama ve yardımlarla ilgili eşit muamele hakkına sahip olduğu belirtilmektedir. Sözleşme, denizcilerin sadece bir üye ülkenin sosyal güvenlik mevzuatına tabi olması gerektiğini açıkça belirtmektedir. Rivera, ülkeler arasında sosyal güvenlik konusunda ikili ya da çok taraflı bir anlaşmanın yokluğunda, denizcilerin yurt dışına ya da yabancı ülkelere yaptıkları işlerde ikamet ettikleri ülkenin sosyal güvenlik sistemi tarafından karşılanmasının daha avantajlı olduğuna inanmaktadır (Rivera, 1992:518).

Bu sözleşmeler, sosyal güvenlik ile ilgili tüm ikili ve çok taraflı anlaşmaların omurgasını oluşturan beş temel ilke belirlemektedir (Kulke, 2006):

- **Muamele eşitliği**, bir göçmen işçinin, mümkün olduğunca, varış ülkesinin vatandaşlarıyla aynı haklara ve yükümlülüklerle sahip olması gerektiği anlamına gelmektedir.
- **Uygulanabilir mevzuatın belirlenmesi**. Geçerli mevzuatın belirlenmesine ilişkin kuralları belirleyerek bir göçmen işçinin sosyal güvenliğinin içinde bulunan zamanda yalnızca bir ülkenin mevzuatına tabi olabilmesi için uygun olanı belirlemektir.
- **Kazanılmış hakların korunması ve yurtdışında sağlanan yardımların sağlanması**, başka bir yerde edinilmiş olsalar bile edinilen tüm hakların veya edinme esnasında haklı olarak göçmen işçinin bir bölgede güvence altına alınması gerektiği anlamına gelmektedir.
- **Hakların iktisap sırasında korunması**, yani bir hakkın, bir yeterlilik döneminin tamamlanmasına bağlı olduğu durumlarda, her ülkede göçmen işçinin hizmet verdiği sürelerin hesaba katılması gerektiği anlamına gelmektedir.
- **Tüm bu Sözleşmelerin temelini oluşturan mütekabiliyet/ karşılıklık ilkesi**, bir sözleşmeye taraf olan her ülkenin, sosyal güvenlik yardımlarını göçmen işçiler için daha erişilebilir hale getirmek için her diğer tarafla aynı mekanizmaları uygulamayı taahhüt ettiği anlamına gelmektedir. Başka bir ülkeden gelen işçilere eşit muamele yapmayı reddeden bir ülke, diğer ülkenin kendi çalışanlarına eşit muamele vereceğini bekleyemez. Karşılıklılıkta bu özellik neredeyse işgücü göçü konusu ile spesifik hale gelmektedir.

ILO Sözleşmelerinin göçmen işçilerin sosyal güvenlik haklarının veya ikili / çok taraflı anlaşmaların korunması için onaylanmaması, göçmen işçiler için ya istihdam edilen ülke ya da menşe ülke tarafından bir dizi koruyucu önlem alınabilmektedir (ILO, 2011a: 13). Açıkçası, istihdam edilen ülke göçmen işçiler için en ilerici tedbirleri alabilmektedir. Her şeyden önce, ulusal mevzuat, sadece sosyal güvenlik kapsamı için değil, yurtdışındaki yardımların ödenmesi için de vatandaşlar ile vatandaş olmayan kişiler arasında eşit muamele sağlayabilmektedir. Bu hüküm, menşe ülkelerinde geride kalan aile üyelerini koruyacak ve göçmen işçiler eve döndüklerinde istihdam ülkelerinden sağlanan yardımların sağlanmasını sağlayacaktır. Prensip olarak, uzun vadeli yardımlar aktarılabilir, ancak ağır bir devalüasyona maruz kalan para birimleri nakit yardım ihracına ciddi engel teşkil edebilmektedir. Kısa vadeli yardımların ihraç edilmesi mümkündür, ancak bunun için gerekli olmaktadır. Bazı ulusal mevzuatlar, ayrıca bir göçmen işçinin istihdam edildiği ülkeden ayrıldığı durumlarda katkı paylarının tam veya kısmen geri ödenmesini sağlar. Bu

çözüm, periyodik olarak ödenmesi gereken sosyal güvenlik nakit yardımlarının yerini almamaktadır (ILO, 2011a: 13).

İşgücü gönderen bir ülke, ulusal mevzuatın kendi alanının ötesinde uygulanmasını genişletmek için birtakım kısıtlamalar nedeniyle güçlüklerle karşılaşmaktadır. İşgücü alan ülkeler ne kendilerine ne sağlayacakları, ne de bir sosyal güvenlik anlaşması yapmaya istekli olmadığı zaman, menşe ülke genellikle yurtdışında çalışan vatandaşları için en azından bazı temel düzeyde koruma sağlama sorumluluğunu üstlenmektedir. Sosyal güvenlik kapsamı genellikle ancak Devletle bağlantı halen yurtdışındaki göçmen işçiler için ulusal mevzuatın olağan ülke kapsamı dışında genişletilebilmektedir. Örneğin, işverenin emek-gönderen ülkede bulunduğu durumlarda (örneğin toplu sözleşme göçü, ulusal şirketlerin hizmet vermek üzere bir göç türü inşaat alanında olduğu gibi hem emek hem de girişimci bileşenleri içeren) ulusal mevzuat, işverene ulusal mevzuat sosyal güvenlik sağlamak yükümlülüğü getirmektedir. Bazı ülkeler ayrıca göçmen işçilerinin katkı ödemekle yükümlü buldukları bir yükümlülük getirerek belirli bir sosyal güvenlik sağlamaya devam etmesini sağlamak için bir mekanizma olarak işe alım ajanslarını kullanmaktadır. Örneğin Filipinler'de denizcilerin istihdam edilmesi ile ilgili kurulan ajanslar gibi (ILO, 2011a:13).

Ayrıca gönüllü sigorta yolu aracılığı ile göçmenlerin sosyal güvenliği korunmaktadır. Gönüllü sigorta yoluyla yurt dışında çalışan vatandaşları korumanın iyi bir uygulamasını Filipinler, sosyal güvenlik sistemi, ek emeklilik tasarrufu (SSS Flexi-Fonu) ve Filipin Sağlık Sigortası Kurumu (PhilHealth) Denizaşırı İşçiler Programı ile gönüllü sigorta yoluyla denizaşırı Filipinli çalışanlara sosyal güvenlik teminatı sağlamaktadır. Pakistan, göçmen işçilerine Yurtdışı İstihdam Göç Bürosu ile Devlet Hayat Sigortaları Kurumu arasında imzalanan bir grup sigorta programıyla sağlamaktadır. Bu sigorta, Büroya kayıt olduktan sonra başvuru sahipleri tarafından ödenen prim ile finanse edilir ve iki yıl içinde engelli veya ölüm durumunda bir toplu ödeme şeklinde yardımlar sağlanmaktadır (ILO, 2011a: 14).

3.2.2.1.1.2. Birleşmiş Milletler Düzenlemeleri Doğrultusunda Göçmenlerin Sosyal Güvenlik Hakkı

10 Aralık 1948 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Bildirisi, 22. ve 25. maddesinde sosyal koruma ve güvenlik hakkını yönelik düzenlemeler ve ifadeler yer almaktadır:

Bildiri'nin 22 maddesi düzenleme “Herkesin, toplumun bir üyesi olarak, sosyal güvenlik hakkı vardır. Ulusal çabalarla ve uluslararası işbirliği aracılığıyla ve her devletin örgütlenmesine ve kaynaklarına göre, herkes onur ve kişiliğinin serbestçe gelişim için gerekli olan ekonomik, sosyal ve kültürel haklarının gerçekleştirilmesi hakkına sahiptir.” şeklinde belirtilmektedir. İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nin 22. Maddesinde belirtilen sosyal güvenlik tanımı en geniş anlamıyla ele alınmakta ve sosyal güvenlik hakkı ve ona bağlı haklar, insan onuru, kişinin maddi ve manevi gelişmesinin korunup gözetilmesiyle ilişkilendirilmektedir (Güzel vd., 2014: 41; Turan, 2004: 9). Özellikle maddede “herkes” ibaresi vatandaş olan ya da vatandaş olmayan arasında eşit muamele yapılacağına açık bir şekilde belirtilmiş halini yansıtmaktadır.

Aynı Bildirinin 25. maddesi ise “1. Herkesin kendisinin ve ailesinin sağlık ve refahı için beslenme, giyim, konut ve tıbbi bakım hakkı vardır. Herkes, işsizlik, hastalık sakatlık, dulluk, yaşlılık ve kendi iradesi dışındaki koşullardan kaynaklı geçim sıkıntısında güvenlik hakkı vardır.

2. Anaların ve çocukların özel bakım ve yardım görme hakları olup tüm çocuklar, evlilik içi veya evlilik dışı doğmuş olsalar da, aynı sosyal korumadan yararlanırlar” şeklinde düzenleme yapmaktadır. Bildiri'nin 25. maddesi iki farklı anlayışı bir arada bulunmaktadır. Bu anlayışlardan ilki, sosyal güvenliği asgari yaşam güvencesi olarak ifade eden ve Beveridge tarafından ortaya konulmuş ulusal sosyal güvenlik anlayışı olup bu açıdan ele alındığında sosyal güvenlik sistemi, tüm nüfusu ve tüm sosyal riskleri kapsamaktadır. Bildirinin 25. maddesinde belirtilen ikinci anlayış da ise sosyal güvenlik gelirin güvencesi şeklinde mesleki anlayışta ele almakta ve mesleki modelde sosyal güvenlik, çalışanların belirli sosyal riskler karşısında, uğradıkları gelir kayıplarını ya da gider artışlarını telafi edici bir gelir güvencesi sağlamaktır. Bildiri'nin 25. maddesindeki herkesin “işsizlik, hastalık, sakatlık, dulluk, yaşlılık veya geçim olanaklarından kendi iradesi dışında yoksun bırakacak başka durumlarda güveliğe hakkı vardır” ifadeleri mesleki modelde gelirin güvencesi anlayışını yansıtmaktadır (Dupeyroux, 1960: 306 aktaran Gökçeoğlu, 2015).

Birleşmiş Milletler(BM) tarafından 1-25 Temmuz 1950 tarihinde Cenevre'de düzenlenen konferansın sonucunda “Mültecilerin Statüsüne İlişkin Sözleşme” imzalanmıştır. 102 devlet tarafından imzalanan bu sözleşme 22.04.1954'de yürürlüğe girmiştir. Sözleşmenin 23 ve 24. maddelerinde sosyal güvenliğe ilişkin düzenlemelere yer vermektedir. Ayrıca düzenlenen konferans sonucu kabul edilen ve 06.06.1960 tarihinde yürürlüğe giren “Vatansızların

Statüsüne İlişkin Sözleşme'nin” de 23-24. maddeleri de Mültecilerin Statüsüne İlişkin Sözleşmenin 23 ve 24. maddelerine benzer düzenlemeler getirmektedir.

1 Temmuz 2003 tarihinde yürürlüğe giren 18 Aralık 1990 tarihinde kabul edilen Tüm Göçmen İşçilerin ve Ailelerinin Haklarının Korunmasına Dair Birleşmiş Milletler Sözleşmesi, düzensiz bir durumda olanlar da dâhil olmak üzere tüm göçmen işçilerin ve ailelerinin haklarını korumaya çalışmaktadır. Haklar konusunda bilhassa ayrımcılık yapılmamasına yönelik kısım oluşturulmakta ve sözleşmenin madde 7'sinde düzenlemeye aşağıdaki gibi yer verilmektedir:

“Taraf Devletler, insan hakları ile ilgili uluslararası sözleşmeler uyarınca, kendi ülkeleri içinde yaşayan veya yasal yetki alanına giren tüm göçmen işçilere ve aile fertlerine, cinsiyet, ırk, renk, dil, din veya inanç, siyasal veya diğer görüşler, millî, etnik veya sosyal köken, vatandaşlık, yaş, ekonomik durum, mülkiyet, medenî durum, doğum veya diğer statüler gibi nedenlerle hiçbir ayrımcılık yapmaksızın bu Sözleşmede öngörülen haklara saygı göstermeyi ve uygulamayı taahhüt ederler”.

Sözleşmenin 27 ve 28. maddeleri, göçmen işçiler ve bakmakla yükümlü oldukları aile üyelerinin sosyal güvenlik haklarını düzenlemektedir:

Sözleşmenin 27 . maddesine göre “ 1. Sosyal güvenlik konusunda, göçmen işçiler ve aile fertleri İstihdam Devletinin yasaları ile ikili anlaşmalar ve uluslararası anlaşmalarda yer alan ilgili şartları yerine getirdikleri sürece, çalıştıkları devletin vatandaşlarıyla aynı muameleyi görürler. Göçmen işçinin geldiği Orijin Devlet ile çalıştığı İstihdam Devletinin yetkili makamları bu kuralın uygulanmasına ilişkin yöntemleri saptamak üzere gerekli düzenlemeleri yaparlar.

2. Yürürlükteki yasaların göçmen işçi ve aile fertlerine belli bir sosyal yardımı sağlayamamaları halinde, ilgili Devletler ilgili şahısların bu yardım ile bağlantılı olarak yapmış buldukları katkının kendilerine geri ödenmesi imkânını, aynı durumdaki vatandaşlarına yapılan uygulama esas alınmak suretiyle değerlendirirler ” şeklinde düzenlenmektedir.

Cholewinski, belirtilen sözleşmenin 27. maddeyi, özellikle ulusal mevzuatın yanı sıra bu alanda faaliyet gösteren daha özel iki taraflı ve çok taraflı anlaşmalara atıfta bulunan bir hükmü olmasından ötürü özellikle ilgilenmektedir. Madde, sosyal güvenlik ile ilgili olarak vatandaşlarla göçmenler arasında eşit muamele ilkesinin altını çizdiği gibi, göçmen işçilerin ve ailelerinin sosyal güvenlik yardımlarına erişiminin resmi olarak reddedildiği durumlarda, katkılarının geri ödenmesinin sağlamada, vatandaşlarla eşitlik temelinde düşünülmeli olduğunu belirtmektedir. Ancak, belirtilen maddenin tek bir ilkeyi içerdiğini, ancak kendi kendini idare etmediğini; dahası, sürdürülecek eşitlikte yasal ulusal işçi ile yasal yabancı işçi

arasında olduğunu ancak yasal olarak istihdam edilmeyen yani enformel ekonomide yer alan göçmenleri kapsamadığını belirtmektedir (Pieters ve Schoukens, 2004: 239-240).

Sözleşmenin 28. maddesi ise : “Göçmen işçiler ve aile fertleri, yaşamlarının korunması veya sağlık yönünden düzeltilmesi mümkün olmayan bir zararın önlenmesi için gerekli olan her türlü tıbbî bakım görme hakkına, ilgili Devletin vatandaşlarına yapılan uygulamaya eşit olarak sahiptirler. Söz konusu acil tıbbî bakımın sağlanması göçmen işçilerin ikamet ve istihdamına ilişkin herhangi bir düzensizlik nedeniyle reddedilemeyecektir”

Cholewinski, BM Konvansiyonunun düzensiz göçmenler de dâhil olmak üzere tüm göçmenlere insan haklarını açık bir şekilde genişlettiğini, ancak düzensiz göç olgusunun genel olarak reddedilmesi bağlamında bunu gerçekleştirdiğini vurgulamaktadır (Pieters ve Schoukens, 2004: 238-239).

Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi, BM Genel Kurulu tarafından da 1996 yılında kabul edilmiştir ve onaylama veya katılım yoluyla kabul etmiş olan Devletlere yasal olarak bağlayıcı olmaktadır. Aynı zamanda, “ ailenin tüm üyeleri” ve “tüm bireyler” den söz eden tüm insanlara dâhil etmektedir. Bu, “ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasi ya da başka görüş, ulusal ya da sosyal köken, mülkiyet, doğum ya da diğer statü gibi herhangi bir ayırım yapılmaksızın” tüm bireylere uygulanmaktadır(Madde 2). Herkes hukuk önünde eşittir; ayrımcılık yapmak yasaktır ve herkes için ayrımcılığa karşı eşit ve etkili bir koruma garanti edilmektedir. Sözleşme, kimsenin kölelik ya da köleliğe dayanamayacağını ya da zorunlu ya da zorunlu emeği yerine getirmemesi gerektiğini belirtmektedir. Aynı zamanda sendika kurma ve üye olma hakkını da sağlamaktadır (Madde 8 ve 22).

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 16.12.1966’da imzaya sunulan ve 03.01.1976 tarihinde yürürlüğe giren Uluslararası Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklar, Sözleşme’nin 9. maddesinde, “Bu sözleşmeye taraf olan devletler herkesin sosyal sigorta dâhil sosyal güvenlik hakkı olduğunu kabul eder” hükmü yer almaktadır. 07.03.1996 tarihinde imzalanan Her Türlü Irk Ayrımının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme’nin 5. maddesinde de sosyal güvenlik ve sosyal hizmetler alanında ırk ayrımına dayalı farklı işlem yapılmaması düzenlenmektedir (Turan, 2004).

Kısacası, Birleşmiş Milletler düzenlemelerinde ve sözleşmelerinden, sosyal güvenlik hakkından yararlanmada ayrımcılık yapılamayacağı açık bir şekilde belirtilmektedir.

3.2.2.1.1.3. Avrupa Konseyi Düzenlemelerinde Göçmenlerin Sosyal Güvenlik Hakkı

Avrupa Konseyi'ne üye ülkeler tarafından 18.10.1961 tarihinde imzalanıp 26.02.1965'te beş devletin onaylamasından sonra yürürlüğe giren *Avrupa Sosyal Şartı*, sosyal güvenlik düzenlemeleri açısından önemli bir belge niteliğinde olup Şartın ikinci bölümünde, sosyal güvenlik alanında bazı yükümlülükler yer verilmektedir. Bu yükümlülükler arasında (i) sosyal güvenlik sistemi kurma, (ii) sosyal güvenlik sistemini yeterli seviyede tutma, (iii) sosyal güvenlik sisteminin seviyesini yükseltme, (iv) sosyal güvenlikle eşit işlem yapma ve (v) hizmet birleştirmesi yapma şeklinde belirtilmektedir. Ayrıca Şartın 12. maddesi, sosyal güvenlik hakkını; 13. maddesi sağlık ve sosyal yardım hakkını; 14. maddesi sosyal refah hizmetlerinden yararlanma hakkını; 16. maddesi ailenin sosyal, yasal ve ekonomik korunma hakkını ve 17. maddesi ise anaların ve çocukları sosyal ve ekonomik korunması hakkını düzenlemektedir (Arıcı, 1997: 41–44).

Avrupa Sosyal Şartı'nın "sosyal güvenlik hakkı" başlıklı 12. maddesinin 4. fıkrasının (a) bendinde; sözleşmeyi imzalayan ülkelerin sosyal güvenlik haklarının etkin biçimde kullanılmasını sağlamak amacıyla ikili ve çok taraflı sözleşmeler yapmayı veya diğer yollarla bu sözleşmelerde yer alan koşullara bağlı olarak; korunan kişilerin sözleşmeci ülkeler arasında ne suretle olursa olsun yer değiştirmeleri sırasında diğer sözleşmeci taraf yurttaşları ile sosyal güvenlik mevzuatından doğan yardımların muhafazası dâhil sosyal güvenlik hakları itibariyle kendi yurttaşları ile eşit muamele görmelerini sağlamayı taahhüt edecekleri şeklinde düzenlemeye yer verilmiştir. Madde uyarınca, özellikle ikili ve çok taraflı sözleşmelerle korunma altına alınanların yabancı ülke vatandaşları kapsamındaki göçmenlerin üye ülkelere sosyal güvenlik haklarından vatandaşlardan ayrı bir muamele göremeyeceği açık bir şekilde anlaşılmaktadır.

11.12.1953 tarihli Avrupa Sosyal ve Tıbbi Yardım Sözleşmesi, 1. madde kapsamındaki uygulama kapsamını tanımlamaktadır ve madde uyarınca " Sözleşmeci taraflardan her biri, ülkesinin bu Sözleşme'nin uygulanacağı bölümlerinde kanuna uygun olarak bulunan ve yeterli geçim olanaklarından mahrum olan diğer sözleşmeci tarafların vatandaşlarını, ülkesinin o bölümünde yürürlükte olan mevzuatın öngördüğü sosyal ve tıbbi yardımdan kendi vatandaşları ile eşit şekilde ve aynı koşullar altında yararlandırmayı taahhüt eder" biçimde belirtilmektedir. Belirtilen ifadeden yola çıkarak, yasadışı işçi göçmenleri bu nedenle bu sözleşmenin yardımlarından dışlanmış gibi görünmektedir. Sadece bölgeye yasal

olarak giren ancak sonradan yasadışı bir şekilde çalışmaya başlayan ve bu yüzden yasadışı işçi göçmeni olan bir yabancı hak kazanabilmektedir(Pieters ve Schoukens, 2004:237).

Tüm sosyal güvenlik risklerine karşı tedbirlerin alınmasını kapsayan geniş kapsamlı bir belge niteliğinde olan Avrupa Sosyal Güvenlik Sözleşmesi 14.12.1972’de Paris’te imzalanmış ve 01.03.1977’de yürürlüğe konmuştur. Sözleşme uyarınca “sosyal güvenlik mevzuatına yönelik uygulamada eşit işlem yapılması, akit tarafların vatandaşlarının yer değiştirmeleri durumunda, sosyal güvenlik mevzuatı ile sağlanan yardımların kaybedilmemesi, çeşitli ülkelerde geçen sürelerin birleştirilmesi ve ikili antlaşmaların yanında, diğer uluslararası sözleşmelerin etkilenmeyeceği” hükümleri yer almaktadır (Seyyar, 2005: 31). Sözleşme ile ILO 102 sayılı Sözleşmesinde yer alan sosyal güvenliğin dalları aynı şekilde kabul edilmektedir. Sözleşmenin 4. maddesi uyarınca taraf devletlerin vatandaşları, taraf devletlerde ikamet eden mülteciler veya vatansız kimselerle bunların aile fertleri ve geride kalan hak sahipleri sözleşmenin kapsamına girmektedir (Şen, 2003: 10).

Avrupa Sosyal Güvenlik Sözleşmesi’nin 14. maddesinin 1’. fıkrasında; “Bir Akit Taraf ülkesinde çalışan işçiler, diğer bir Akit taraf ülkesinde ikamet etmiş olsalar veya bunları çalıştıran müessesenin iş merkezi ve yahut işverenin ikametgâhı diğer bir Akit Taraf ülkesinde bulunsa dahi, ülkesinde çalıştıkları Akit taraf mevzuatına tabi olurlar ” hükmü yer almaktadır. Hükümden de açıkça anlaşılacağı üzere bir ülkede çalışan yabancı veya yerli tüm çalışanların eşit haklara sahip olması gerekliliğine vurgu yapılmaktadır.

24.11.1977 tarihinde imzalanan Göçmen İşçinin Hukuki Statüsü Hakkında Sözleşmede, Avrupa Konseyine üye ülkeler, vatandaşları olan göçmen işçilerin hukuki statülerinin tüm yaşama ve çalışma koşulları ile ilgili konularda, işçi alan ülkelerin vatandaşlarının tabi tutuldukları statü düzeyinden daha düşük seviyede olmayacağına yönelik düzenlemeleri ve göçmen işçilerin ve aile bireylerinin sosyal gelişme refahlarını kolaylaştırmayı amaçlamaktadır (Dursun, 2009: 222).

Sözleşmenin 18. maddesinin 1. fıkrasında; “sosyal güvenlik” adı altında düzenleme yapılmakta ve “her akit tarafın, topraklarındaki göçmen işçilere ve aile bireylerine sosyal güvenlik hususunda ulusal kanunlar ve akit taraflar arasında yapılmış veya yapılacak ikili ya da çok taraflı anlaşmalar uyarınca kendi yurttaşları ile eşit muamele yapmayı üstleneceği” yer almaktadır. Aynı Sözleşmenin 19. maddesinde “sosyal ve tıbbi yardım” ile ilgili

düzenlemeye yer vermektedir. Düzenleme uyarınca “her akit tarafın topraklarında hukuki olarak bulunan göçmen işçilere ve aile bireylerine, uluslararası anlaşmalar, özellikle 1953 yılında yapılmış Sosyal ve Tıbbi yardım Avrupa Sözleşmesi yükümlülükleri gereğince kendi yurttaşlarına yapmakta olduğu uygulamalar doğrultusunda sosyal ve tıbbi yardım yapmayı üstleneceği” belirtilmektedir.

Sözleşmenin 20. maddesinin 1. ve 2. fıkralarında “İş kazaları ve meslek hastalıklarından korunma ve sanayi hijyeni hususlarında, göçmen işçiler, buldukları ülkenin yurttaşları ile eşit olarak, yasaların uygulanmasında, toplu sözleşmelerde ve kendilerine özgü durumlarda aynı hak ve korunmaya sahip olacaklarını ve kabul eden ülkede bir iş kazasında sakatlanan veya meslek hastalığına yakalanan göçmen işçi, o ülke yurttaşlarının yararlandığı ilkelerle eşit olarak mesleki tedaviden yararlanacağı” belirtilmektedir. Madde uyarınca göçmen işçi ve yerli işçi arasında iş kazaları ve meslek hastalığı sigorta kolu adı altında yapılacak her türlü yardımda ayrımcılık yapılamayacağı açık bir şekilde belirtilmiştir.

Avrupa Sosyal Şartını güncellenerek ve Şart’a yeni haklar eklemek amacıyla Avrupa Konseyince, Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartı hazırlanarak 3 Mayıs 1996 tarihinde imzalanmış ve 1 Temmuz 1999 tarihinde ise yürürlüğe girmiştir. Avrupa Sosyal Şartı’nın sosyal güvenlik hakkını düzenleyen 12. maddesini, sosyal yardım hakkını düzenleyen 13.maddesini ve sosyal hizmetleri düzenleyen 14. maddesini, aynı şekilde onaylanmasına rağmen Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartı’na eklenen yoksulluk ve sosyal dışlanmadan korunma hakkı, sosyal güvenlik hakkı açısından önemli bir reform niteliği taşımaktadır(Gökçeoğlu, 2015:144).

Şartın II. Bölümünün “sosyal ve tıbbi yardım hakkı” başlıklı 13. maddesinde; akit tarafların, sosyal ve tıbbi yardım hakkının etkili bir biçimde kullanılmasını sağlamak amacıyla; yeterli olanağı bulunmayan ve kendi cabasıyla veya başka kaynaklardan, özellikle bir sosyal güvenlik sisteminden yararlanarak böyle bir olanak sağlayamayan herkese yeterli yardımı sağlamayı ve hastalık halinde bunun gerektirdiği bakımı sunmayı, böyle bir yardım görenlerin, bu nedenle siyasal ve sosyal haklarının kısıtlanmasını önlemeyi, herkesin, kişisel veya ailevi mahrumiyet halini önlemek, gidermek ya da hafifletmek için gerekebilecek öneri ve kişisel yardımları uygun kamusal ya da özel hizmetler eliyle alabilmesini sağlamayı, bu maddede belirtilen hükümlerin ülkelerinde yasal olarak bulunan diğer akit tarafların vatandaşları ile kendi vatandaşlarını eşit tutarak, 11 Aralık 1953 tarihinde imzalanmış olan

Avrupa Sosyal ve Tıbbi Yardım Sözleşmesi ile üstlendiği yükümlülükler çerçevesinde uygulamayı taahhüt edecekleri ifade edilmiştir (Dursun, 2009: 218-219).

Yukarıda ele alınan uluslararası kuruluşlar tarafından göçmenlerin sosyal güvenlik yardımlarından yararlanması ve yardımlara hak kazanmada sözleşmeleri imzalayan devletler tarafından ayrımcılık yapılamayacağı açık bir şekilde belirtilmektedir. Uygulamada ülkeleri sözleşmelerin bağlayıcılığından ötürü, ülkelerin belirli asgari standartları sağlama zorunluluğu vardır. Lakin sözleşmelerde her ne kadar “eşit muamele” ilkesi vurgusunu yapsa da sözleşmelerden kaynaklanan dışlayıcılıklar söz konusu olmaktadır. Yasadışı / belgesiz göçmenler bilhassa dışlanan göçmen grubu olup bu konuda sözleşmeden kaynaklanan boşlukların giderilmesi gerekmektedir.

3.2.2.1.2. İkili Ve Çok Taraflı Sözleşmelerde Göçmenlerin Sosyal Güvenlik Hakkının Düzenlenmesi

3.2.2.1.2.1. İkili Sosyal Güvenlik Anlaşmaları

İkili sosyal güvenlik anlaşmaları genellikle, vatandaşlar ve göçmenler arasında sosyal güvenlik ve imzacı ülkelerin sosyal güvenlik kurumları arasındaki işbirliği kurallarına ilişkin ayrımcılık yapılmamasına ilişkin hükümler içermektedir. Ayrıca göçmenlerin iki ülkede tahakkuk ettikleri katkıların toplamını koordine etmek ve edinilen sosyal güvenlik haklarının devri ve ödenmesini düzenlemektedir. Anlaşmaların çoğu, yaşlılık, malullük ve geride kalanlara sağlanan aylıklar ve diğer gelirler gibi uzun vadeli yardımları içermektedir. Sağlık yardımları sosyal güvenlik anlaşmalarına tabi olarak çok daha az kapsamlı olmaktadır. Ayrıca, sosyal yardım veya analık ödeneği gibi yardımlar genellikle yardımların taşınabilirliğinden(ihracından) muaf tutulmaktadır (Wheeler vd. 2010: 457-458).

İkili sosyal güvenlik sözleşmelerinin ilk örneğini 1904 yılında İtalya ile Fransa arasında görülmüştür. Bu sözleşmeler İkinci Dünya Savaşı öncesinde sayıca artırmış, savaş sonrası ise çok taraflı uluslararası anlaşmalarında desteği ile popüler olmuştur (Limoncuoğlu, 2017:2170).

1994 yılında Avrupa Konseyi Avrupa Sosyal Güvenlik Komitesi, Avrupa Konseyi üyesi ülkeler arasında imzalanan anlaşmaların temelini oluşturabilecek bir model ikili anlaşma

hazırlamak için sosyal güvenlikten sorumlu Uzmanlar Komitesi'ne talimat vermiştir. Amaç, göçmenlerin haklarını korumak için farklı sosyal güvenlik sistemleri arasında bağlantılar kurmaktır. Bu talebin sonucu, uluslararası sosyal güvenlik koordinasyonunun dört temel ilkesi olan eşit muamele, ilgili mevzuatın belirlenmesi, kazanılmış hakların korunması ve yardımların ihracatı kapsayan bir düzenleme oluşturulmuştur (Nickless, ve Siedl, 2004: 73). Bu sözleşmeler ILO'nun 118 Sayılı Muamele Eşitliği (Sosyal Güvenlik) Sözleşmesini, Avrupa Sosyal Güvenlik Sözleşmesini ve Avrupa Birliği müktesebatını baz almaktadır.

İkili anlaşmalar ağı içinde, bir ülkedeki göçmen işçiler, menşe ülkeleri ile istihdam ülkeleri arasındaki ikili anlaşmanın şartlarına bağlı olarak, farklı hak ve yükümlülükler sahip olabilmektedir. Bu nedenle, sosyal güvenlik sözleşmelerinin amaçlarından birisi eşit muamele olmasına rağmen, ikili anlaşmalar "aynı istihdam ülkesindeki yabancılar arasında eşitsizlik" ile sonuçlanması mümkün olabilmektedir (ILO, 1996: 7). Daha önceki belirtildiği gibi göçmenlere verilen haklar statülerine göre değişmektedir.

İkili sosyal güvenlik sözleşmelerinin uygulama alanında coğrafi kapsam, kişisel kapsam ve maddi kapsam olmak üzere 3 farklı kıstas doğrultuda ortaya konmaktadır (Limoncuoğlu, 2017:2174):

Coğrafi Kapsam; Sözleşmenin coğrafi kapsamı ile sözleşmenin taraf ülke sosyal güvenlik kurumlarınca uygulanacağı mülki sınırlar kastedilmektedir. Buna sözleşmelerde “yürürlük sahası” adı da verilmektedir. Bu kapsamda, genel kabul gören uygulama ulusal sınırlar olmakla birlikte bazı sözleşmeler açısından ülke ve bazı sözleşmeler bakımından ise eyalet sınırlarının tam olarak belirlenmesi önemli olmaktadır (Nickless, ve Siedl, 2004: 17).

Bazı ülkelerin sosyal güvenlik sözleşmesi coğrafi kapsamını darlaştırma çabası içinde olduğu da görülmektedir. Bunun yöntemi olarak da genellikle ikamet edilen ülke ilkesi yani ülkesellik ilkesi benimsenmektedir. İkamet edilen ülke ilkesi uyarınca, bir ülkenin sosyal güvenlik yardımından yararlanabilmek için o ülkede ikamet edilmesi koşulunu esas alınmaktadır. Sosyal riskin ortaya çıkması halinde kişiye sosyal güvenlik yardımı sağlanması ve/veya sağlanan sosyal güvenlik yardımının devamı, kişinin yardım sağlanan bu ülkede ikamet etmesi şartına bağlanmaktadır. Buna göre, bir kişi, riskin gerçekleşmesi ardından ülkeyi terk ederse, ikamet şartını yerine getirmediğinden dolayı herhangi bir korumadan da yararlanamamaktadır. Yine benzer şekilde, yardıma hak kazandıktan sonra,

yardım aldığı ülkeden başka bir ülkeye ikametini taşırsa, salt bu sebeple aldığı yardım kesilmektedir. Bu ilkenin benimsenmediği sözleşmeler de ise şahısların nerede ikamet ettiklerine dikkat edilmeksizin, sözleşme kapsamında belirlenen haklardan yararlanma hakkı olmaktadır (Limoncuoğlu, 2017:2175). Ülkesellik ilkesi açıklamalar doğrultusunda, göçmenlerin sosyal güvenlik haklarını elde etmede kısıtlama etkisi yarattığı yorumu yapmak mümkündür.

Kişisel Kapsamı

Bir sözleşmenin kişisel kapsamı için iki alternatif sunulmaktadır: Birinci alternatif, genel bir kişisel kapsam sağlar ve taraflardan birinin veya her ikisinde de (tabiiyetlerine bakılmaksızın) sosyal güvenlik mevzuatına tabi olan tüm kişileri kapsamaktadır. İkinci alternatif, sınırlı bir kişisel kapsamı sağlamakta ve yalnızca tarafların mültecileri ile vatansız kişilerin de kapsamını kapsamaktadır. Her iki alternatif de aile üyelerini ve geride kalanlarını içermektedir. Her iki alternatif ise “uyruğuna bakılmaksızın” ibaresini içermektedir (Nickless, ve Siedl, 2004: 74).

Sözleşmelerin çoğunda, öncelikle taraf ülkelerin vatandaşlarının kapsama alındığı görülmektedir. “Üçüncü ülke vatandaşları” olarak nitelenen ve taraf devletin vatandaşlarının dışında kalan kişilerin sözleşmeden yararlanıp yararlandırılmayacağı hususu özel olarak belirlenmesi gerekmektedir. Burada çeşitli farklılıklar gözetilebilmektedir. Eğer iki taraf ülkenin sosyal güvenlik sistemi vatandaşlık prensibi üzerine dayalı ise uygulamada pek bir sorun ile karşılaşılmaktadır. Taraflardan bir ülkenin vatandaşlık prensibini benimsemesi, diğer ülkenin ise farklı bir kriteri örneğin ikametgâh prensibini benimsemesi halinde asıl sorun ortaya çıkmaktadır. İkametgâh prensibini benimseyen ülke açısından yabancılar, yani “üçüncü ülke vatandaşları” da o ülkede ikamet edip çalışmakla sosyal güvenlik rejimine tabi olmaktadır. Ancak bu kişiler sözleşmeye taraf diğer ülkeye çalışma amacıyla giderlerse, bu durumda ikili sosyal güvenlik sözleşmesinden yararlanıp yararlanmayacakları sorunu ortaya çıkmaktadır. Bu şekilde oluşan sorunun çözümü için sözleşmelerde kişisel kapsamın ayrıntılı düzenlenmesi önemlilik arz etmektedir (Limoncuoğlu, 2017: 217).

Sözleşmelerin kapsamı bakımından önem taşıyan bir başka kişi grubu vatansız kişiler ile mülteciler oluşturmaktadır. Bu kişiler taraf ülke vatandaşı olarak kabul edilemeyecekleri gibi, uluslararası hukuktaki statüleri gereği üçüncü ülke vatandaşı statüsüne de

girememektedirler. Sözleşmede bu kişilere ilişkin özel bir düzenleme olmaması halinde vatansızlar ile mültecilerin kapsam dışında kalmaktadırlar. Bundan dolayı, bu kişilerin durumunu özel bir madde ile düzenlenmesi gerekmektedir. Özel hükümlerle düzenlenemezse kurtarıcı hükümlerin varlığı ile soruna çözüm bulunmalıdır (Limoncuoğlu, 2017:2178).

Konunun ciddiyetini daha anlaşılır hale getirmek için, Birleşmiş Milletlerin 2017 verilerine göre Suriye'deki iç karışıklıklardan kaçarak komşu ülkelere sığınmak zorunda kalan mültecilerin sayısı 5 milyon kişiyi aşmıştır. Bu sayının 2017 yılında Türkiye'de 3 milyon kişiye yaklaştığı görülmektedir. Türkiye bu kişilere bazı özel istihdam imkânları da sağlamıştır. Bu kişilerin Türkiye'de istihdam imkânı bulduktan sonra Türkiye ile ikili sosyal güvenlik sözleşmesi bulunan bir başka ülkeye mülteci olarak gitmeleri halinde sosyal güvenlik sistemine dâhil olup olmayacakları, dâhil olacaklar ise Türkiye'deki çalışmalarının bu ülkede çalışılmış gibi kabul edilip edilmeyeceği belirsizlik yaratmaktadır (Limoncuoğlu, 2017:2179).

Literatürde, Birleşmiş Milletlerin 28 Eylül 1954 tarihli Vatansız Kişilerin Statüsüne İlişkin Sözleşmesi ile 28 Temmuz 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşmesi'nde ancak gerek vatansızlar gerekse mülteciler açısından muamele eşitliği ilkesinin benimsenmesi dayanılarak, bu kişilerin ikili sosyal güvenlik sözleşmelerinin kapsamına alınmasına gerek olmaksızın sözleşmeden yararlanabilecekleri de savunulmaktadır (ILO, 2011a: 44).

Sözleşmelerin maddi kapsamı, iki taraflı bir sözleşme yapılması halinde, sözleşmeci taraflar öncelikle sözleşmenin uygulanabileceği durumları kabul etmek zorundadır. Bu nedenle, model hükümler esnek bir yapı sergilemekte ya ilgili mevzuatı ya da farklı listeme şeklinde iki alternatif sunmaktadır. Her ne kadar iki taraflı anlaşmaların çoğu tüm sosyal güvenlik sigorta kollarını kapsamına rağmen, bazı devletler anlaşmalarının uzun vadeli yardımlara (malullük, yaşlılık ve geride kalanlara sağlanan yardımları) uygulanmasını kısıtlayabilmektedir. Model hükümler, maddi kapsamında listelenen ulusal mevzuatın gelecekteki tüm değişikliklerinin otomatik olarak anlaşma kapsamında olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Son olarak, şartlara bağlı olarak, iki taraflı anlaşmalar primli ve primsiz rejimlerde geçerli olabilmektedir (Nickless, ve Siedl, 2004: 74).

Bir ülkenin sosyal güvenlik anlaşmalarının beş hedefi ile ilgili tercihlerini önceden belirlemek ikili anlaşmalar arasında tutarlılığın sağlanmasına önemli ölçüde katkıda bulunacaktır karmaşıklığı tamamen ortadan kaldırmamasına rağmen önemli ölçüde azalmasına yol açacaktır. Hatta daha sonraki süreçte ikili anlaşmaların bir kısmının veya tamamının yerine geçmek üzere çok taraflı bir anlaşmanın yapılmasını kolaylaştırabilmektedir (ILO, 2011a: 39).

Çoğu sosyal güvenlik anlaşması iki ülkeyi kapsayacak şekilde olmaktadır. Bununla birlikte, birçok ülkenin taraf olduğu çok taraflı anlaşmalarda bulunmaktadır. Bunlar arasında, özellikle, 28 AB üye ülkesinin sosyal güvenlik sistemlerini koordine eden Avrupa Birliği (AB) düzenlemeleri, Karayip Devletleri ve Bölgelerini İçeren Sosyal Güvenlik Sözleşmesi CARICOM (Karayipler Topluluğu), Körfez İşbirliği Konseyi'nin Sigortaya İlişkin Birleştirilmiş Kanunu, Ibero-Amerikan Sosyal Güvenlik Sözleşmesi yer almaktadır. Bu belirtilen sözleşmelerin öncelikle göçmen işçilerin ve onların aile üyelerinin sosyal güvenlik haklarının güçlendirilmesi açısından önemli rol oynadığı görülmekte ve bu yüzden çalışmamızda üzerinde durulmaktadır (ILO, 2011a: 38).

3.2.2.1.2.2. Çok Taraflı Anlaşmalar

Çok taraflı bir anlaşma, katılımcı ülkelerin sosyal güvenlik kurumları arasındaki tüm anlaşmalara uygulanabilir ortak usul ve formları belirleyerek anlaşmaların uygulanmasının idari yükünü de hafifletebilmektedir (ILO, 2011a: 39). İster iki taraflı veya isterse çok taraflı olsun, bir sosyal güvenlik anlaşması yürürlüğe girene kadar, ilgili ülkelerin sistemlerinin koordinasyonu olmamakta ve göçmen işçilerin ve aile üyelerinin hakları yalnızca ulusal mevzuatla sağlananlarla sınırlandırılmaktadır (ILO,2011a: 39).

3.2.2.1.2.2.1. CARICOM Sosyal Güvenlik Anlaşması

Karayipler Topluluğu (CARICOM), Karayip bölgesinin 14 ülkesinden oluşan bölgesel bir organizasyondur. CARICOM Sosyal Güvenlik Anlaşması 1996 yılında kabul edilmiş ve o tarihten bu yana 13 ülke tarafından onaylanmıştır (<http://www.socialsecurityextension.org/gimi/ShowWiki.action?wiki.wikiId=938> ET 20.06.2017).

İngilizce konuşan Karayipler 'de uzun zamandır göçmen işçilerin önemli bir göç hareketi oluşmaktadır. 1960'lı yıllardan başlayarak Birleşik Krallık 'tan ayrılarak bağımsızlık kazanmasından bu yana, eski Britanya kolonileri olan tüm devletler bir sosyal sigorta modeline dayanan sosyal güvenlik sistemlerini kurmuşlardır. Yardımları sağlamada uygunluk koşullarıyla benzer hükümleri içermektedir. Aynı durum İngiliz denizaşırı topraklar içinde geçerli olmaktadır (ILO, 2011a: 54).

CARICOM Anlaşması, sosyal güvenlik sözleşmesinin beş hedefine cevap vermekte ve kişisel kapsamı tüm çalışan ve serbest meslek sahiplerini içermektedir. İmzacı devletlerin topraklarında herhangi birinin sosyal güvenlik mevzuatına tabi olup olmadıklarına, uyruklarına ve milliyete bakılmaksızın haklara tabi olmaktadır. Maddi kapsamı, yaşlılık ve emeklilik maaşı, maluliyet yardımları, geride kalanların maaşları ve iş kazalarından kaynaklanan ölüm ve yaralanmalardan sonucunda sağlanan ölüm ve malullük maaşlarını kapsamaktadır(<http://www.socialsecurityextension.org/gimi/ShowWiki.action?wiki.wikiId=938> ET 20.06.2017).

Karşılaşılan zorluklara rağmen, CARICOM Anlaşması göçmen işçilerin ve emek hareketliliğinin yüksek olduğu bir bölgedeki ailelerinin üyelerinin sosyal güvenlik haklarının korunmasında önemli bir gelişme olarak gösterilmektedir. Çok taraflı anlaşmaların sanayileşmemiş ülkelerde, hatta nüfusu az olan ülkelerde bile tamamen uygulanabilir olduğunu açıkça göstermektedir (ILO, 2011a: 55).

3.2.2.1.2.2.2. Körfez İşbirliğinin Sigorta Korunması Genişletilmesine İlişkin Birleştirilmiş Kanunu

Körfez İşbirliği Konseyi (KİK), Arabistan / Basra Körfezi ile sınırı olan altı ülkeden oluşmaktadır. Bununla birlikte, her KİK ülkesinin sosyal güvenlik sistemleri genel olarak ülkenin kendi vatandaşlarına yönelik kapsamı sınırlandırmaktadır. Sonuç olarak bir KİK ülkesinden ulusal bir başka KİK ülkesine çalışmak için gidenler, yeni çalışma ülkesinde sosyal güvenlik kapsamına girmemektedir(ILO, 2011a: 55). Bu sorunu çözmek için, Körfez İşbirliği Konseyi, Körfez İşbirliği Konseyi Devletleri Vatandaşları için, Konsey Üyesi Devletlerden herhangi birinde kendi ülkelerinin dışında çalışan Sigorta Korumasının Yayılmasına İlişkin Birleştirilmiş Kanunu kabul etmiştir. 1 Ocak 2006'da yürürlüğe giren

Birleştirilmiş Kanun, göçmen işçilerin sosyal güvenlik korunması için bir çözüm getirmektedir (ILO, 2011a: 55).

Birleşik Kanun, KİK üye devletlerinin sosyal güvenlik planları maddi kapsamında bir aile üyesinin yaşlılık ve emeklilik, maluliyet, hastalık ve ölüm için uzun vadeli yardımlara ilişkin hükümler içermektedir. Bu kapsama girenler, bir KİK üye devletinin vatandaşları, başka bir KİK üye devletinde çalışan işçilerden oluşmaktadır. Ülkenin vatandaşı ise, buldukları ülkenin sosyal güvenlik mevzuatına tabi olan bireyler ve bu ülkede istihdam edilmeleri halinde vatandaşlıklarının ülkelerinin sosyal güvenlik mevzuatına tabi olan bireyleri kapsamaktadır(<http://www.socialsecurityextension.org/gimi/gess/ShowWiki.action?wiki.wikiId=938ET> 20.06.2017).

Katkı payı, ikinci sosyal güvenlik kuruluşu tarafından kurulan bir banka hesabına yatırılmaktadır. Birleştirilmiş Kanun, istihdam edilen ülkenin sosyal güvenlik kurumları ile uyruk ülkesi tarafından karşılıklı olarak sağlanacak idari yardım türlerini ortaya koymaktadır. Katkıda bulunanın nihai hak kazanma hakkı tamamıyla uyruk ülkesinin yargı yetkisine bağlı olmaktadır. KİK 'nin, dünyanın herhangi bir bölgesindeki iş gücünün bir yüzdesi olarak göçmen işçilerin en yüksek oranlarından birine sahip olduğu göz önüne alındığında (neredeyse kesinlikle en yüksek oran), göçmen işçilerin sosyal güvenlik alanında çok büyük bir boşluk oluşturmaktadır (ILO, 2011a: 56).

Birleştirilmiş Kanunla sunulan çözüm önerilerinde; eşit muamele, uygulanabilir mevzuatın belirlenmesi ve hizmetlerin birleştirilmesi konularına değinilmemektedir. Bu bağlamda, tartışılan beş ilkeye dayanan sosyal güvenlik koordinasyonundan idari ve operasyonel olarak daha yüzeysel kalmaktadır (ILO, 2011a: 56).

Birleşik Kanun, geleneksel çok taraflı anlaşmanın mümkün olmadığı bir bölgede sosyal güvenlik anlaşmaları için çözümler sunmaktadır. Ne yazık ki, üçüncü ülke vatandaşları için bölgenin göçmen işgücünün çoğunluğunu oluşturan kapsamın zorluğuna çözüm önerisi getirememiştir(<http://www.socialsecurityextension.org/gimi/gess/ShowWiki.action?wiki.wikiId=938ET> 20.06.2017).

3.2.2.1.2.2.3. IBERO Amerikan Çok Taraflı Sosyal Güvenlik Sözleşmesi

Kapsanan kişi bakımından en kapsamlı çok taraflı anlaşma olup Portekiz, İspanya ve Latin Amerika ülkeleri tarafından imzalanmıştır. Bugüne kadar imza atan ülkelere 11'i Sözleşmeyi onaylamış ve üçü de İdari Düzenlemeyi (Acuerdo de Aplicación) imzalamıştır [OISS 2009]. Sözleşmenin şartlarına uygun olarak, bir ülke, Sözleşmeyi imzalamalı ve onaylamalıdır. Sözleşme, ülkeler sözleşme yürürlüğe girmeden önce de idari düzenlemeyi imzalamalıdır (ILO, 2011a: 57).

Sözleşme, sosyal güvenlik anlaşmalarının beş hedefine cevap vermekte ve imza sahibi devletlerden herhangi birinin sosyal güvenlik mevzuatına tabi olan kişileri ve bunların haklarını alan aile üyelerini kapsamaktadır. Sözleşme, maluliyet, yaşlılık, bir aile üyesinin ölümü ve iş kazası (iş kazaları ve meslek hastalıkları) durumunda nakit yardımları kapsamaktadır. Aynı yardımlar kapsam ise sözleşmede kapsam dışı bırakılmaktadır (<http://www.socialsecurityextension.org/gimi/gess/ShowWiki.action?wiki.wikiId=938> ET: 20.06.2017).

Sözleşmenin maddi kapsamından nakit yardımların dâhil olduğu sigorta kolları ile aynı yardımlar çıkarılmıştır. Bununla birlikte, iki ya da daha fazla imza ülkesi, aralarında çok taraflı anlaşmalar yaparak, Sözleşme'nin maddi kapsamına aynı ya da nakdi sosyal güvenlik yardımları ekleyerek kapsamı genişletebilmektedirler (ILO, 2011a: 57).

Ibero-Amerikan Sözleşmesinin kişisel kapsamı, imzalayan herhangi bir ülkenin sosyal güvenlik mevzuatına tabi olan yanı sıra bakma yükümlü olunan aile bireylerini de kapsamaktadır. Sözleşmenin kapsamı içinde yer alan ve uyrukluğuna bakılmaksızın herkese, imzacı bir ülkenin sosyal güvenlik sistemi çerçevesinde, o ülkenin vatandaşlarıyla muamele eşitliği sağlanmaktadır. Ayrıca, bir ülkenin sosyal güvenlik sistemine göre diğer imza devletlerinin topraklarında yardımları ihraç etme ve üçüncü ülke vatandaşlarının, ödemeyi yürüten ülkenin vatandaşları ile aynı koşullarda yardım sağlamaktadır (ILO, 2011: 57). Bu bağlamda ise sözleşmeyle göçmen işçilerin ve ailelerinin sosyal güvenlik haklarının korunmasında büyük bir ilerleme olduğu görülmektedir (ILO, 2011a: 58).

3.2.2.1.2.2.4. CIPRES Sosyal Güvenlik Üzerine Çok Taraflı Sözleşme

Afrika Arası Sosyal Sigorta Konferansı (CIPRES), Batı ve Orta Afrika ve Hint Okyanusu'nda 15 Fransızca konuşulan ülkeden oluşmaktadır. CIPRES Sosyal Güvenlik Konusunda Çok Taraflı Sözleşme, 1996 yılında beş üye ülkenin onayladığı 14 üye tarafından imzalanmıştır

(<http://www.socialsecurityextension.org/gimi/ShowWiki.action?wiki.wikiId=938ET.20.06.2017>).

Sözleşmede, çalışma ve sosyal güvenlik kurumlarının bakanlıklarının, CIPRES ülkeleri arasında iş aramak için hareket eden çok sayıda göçmen işçinin ve ailelerinin sosyal güvenlik haklarını korumaya ihtiyaç duyanları, bakanlıkların tanınması gerektiğini belirtmektedir (ILO, 2011a: 58).

CIPRES Sözleşmesi, 2. bölümde tanımlanan sosyal güvenlik anlaşmalarının beş hedefine karşılık vermektedir. Maddi kapsamı, ister nakit ister ise aynı olsun, bütün yardımları kapsamaktadır. Yasal olarak, Hem aynı yardımlar, hem de tüm yasal sosyal güvenlik programları kapsamında sağlanan yaşlılık, maluliyet, bir aile üyesinin ölümü, iş kazası, annelik veya hastalık gibi aile ödeneği de dâhil olmak üzere Sözleşmede yer almaktadır. Sözleşmenin kişisel kapsamı sözleşmeye taraf olan ve herhangi bir tarafın sosyal güvenlik planına tabi olan ya da taraf olan tüm işçileri, ailelerini ve bakmakla yükümlü olunanları kapsamaktadır. Maalesef Bölge'nin en zengin bölgesi olan Kamerun, Gabon, Senegal gibi bölgedeki başlıca göçmen ülkeleri, CIPRES Sosyal Güvenlik Sözleşmesi'ni onaylamadığından ötürü CIPRES Sözleşmesi sınırlı sayıda göçmen sözleşmenin sağladığı haklardan yararlanabilmektedir

(<http://www.socialsecurityextension.org/gimi/ShowWiki.action?wiki.wikiId=938ET20.06.2017>).

3.3. Türkiye'de Sosyal Güvenlik Düzenlemeleri

Türk Hukukunda yabancılara yönelik düzenlemelerin en temel dayanağı olarak Türkiye Cumhuriyeti Anayasası gösterilmektedir. Anayasa'nın 60. maddesi göre herkese, sosyal güvenlik hakkına sahip olma ve devletin bu güvenliği sağlayacak tedbirleri alması gerekliliği

belirtilmektedir. Madde belirtildiği üzere herkes ibaresinden Türk vatandaşı olsun ya da olmasın kişilerin sosyal güvenlik hakkına olacağı vurgulanmaktadır.

Türk Sosyal Güvenlik Sisteminde, bir işverene bağlı olarak iş sözleşmesi ile çalışan kimseler 5510 sayılı yasanın 4/I,a bendi uyarınca, bağımsız çalışan kimseler de aynı kanunun 4/I,b bendi uyarınca sigortalı olmaktadır. 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu uyarınca yabancı olmak sigortalı sayılmanın önünde bir engel oluşturmamaktadır. Anılan kanunun uyarınca, sigortalı olma koşullarını gerçekleştiren bir yabancı da tıpkı Türk vatandaşı gibi, kanun gereği kendiliğinden sigortalı sayılmaktadır. 5510 sayılı kanunun 4/II, c maddesi uyarınca “Mütakabiliyet esasına dayalı olarak uluslararası sosyal güvenlik sözleşmesi yapılmış ülke uyruğunda olanlar hariç olmak üzere, yabancı uyruklu kişilerden hizmet akdi ile çalışanlar” da aynı kanunun 4/I,a maddesi uyarınca sigortalı olmaktadır (Erdoğan ve Toksöz, 2012: 34).

5510 sayılı Kanun’un “Sigortalı sayılmayanlar” başlıklı 6. maddesinin birinci fıkrasının (e) bendi ise aşağıdaki gibi belirtilmektedir:

“Bu kanunun kısa ve uzun vadeli sigorta kolları hükümlerinin uygulanmasında; yabancı bir ülkede kurulu herhangi bir kuruluş tarafından ve o kuruluş adına ve hesabına Türkiye’ye bir iş için gönderilen ve yabancı ülkede sosyal sigortaya tâbi olduğunu belgeleyen kişiler ile Türkiye’de kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanlardan, yurt dışında ikamet eden ve o ülke sosyal güvenlik mevzuatına tâbi olanlar, bu Kanunun 4’üncü ve 5’inci maddelerine göre sigortalı sayılmazlar.”

Söz konusu düzenlemeye ise 6552 sayılı Torba Kanun’la değişiklik yapılmış, 11.09.2014 tarihinden itibaren bu kişiler *üç ayı geçmemek üzere* sigortalı sayılmamıştır. Söz konusu üç aylık sınırlama, özellikle üçüncü ülkelerden gelecek yabancı işgücü göçünün Türk vatandaşlarının istihdam imkânlarını sınırlandırmaması için alınmış bir tedbir olarak değerlendirilmesi gerekmektedir (Alper, 2015: 120).

İşçi olarak çalışan bir yabancının sosyal güvenlikle ilgili olarak bir diğer hakkı ise işsizlik sigortasından yararlanmak olarak belirtilmektedir. İşsizlik sigortası da zorunlu bir sigorta olduğundan bu sigorta kolunun kapsamına girmek için çalışan kimsenin iradesi veya talebi aranmamaktadır. Bu sigorta kolunun kapsamında olmak için 5510 sayılı kanunun 4/I,a bendi uyarınca sigortalı olmak yeterli olmaktadır. Yabancı işçiler de belirtilen kanun uyarınca zorunlu sigortalı olduklarından işsizlik sigortasının kapsamında olacak ve bu sigorta kolu kapsamında işsizlik ödeneğinin yanı sıra hastalık ve analık sigortası primleri, yeni bir iş

bulma, meslek geliştirme, edindirme ve yetiştirme eğitimi hizmetleri de sağlanmaktadır (Erdoğan ve Toksöz, 2012: 34-35).

Göçmenlere, sosyal güvenlik hakkı sağlamada ikili sosyal güvenlik anlaşmalarının önemi göz ardı edilemez. Türkiye Cumhuriyeti ile sosyal güvenlik anlaşması imzalayan ülkeler ise Almanya, Arnavutluk, Azerbaycan, Avusturya, Belçika, Bosna Hersek, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Gürcistan, Fransa, Hollanda, İngiltere, İsveç, İsviçre, KKTC, Kanada, Kebek, Libya, Lüksemburg, Makedonya, Norveç, Romanya'dır. Sosyal güvenlik haklarından yararlanmada temel bir sorun, göçmenin geldiği ülke ile Türkiye arasında ikili sosyal güvenlik anlaşması olmadığına ortaya çıkmaktadır. Türkiye'de çalıştığı sürece prim ödediği halde, kendi ülkesine döndüğü zaman uzun dönemli sigortalılık kollarından örneğin emeklilik hakkında yararlanamamaktadır. Bu durum birçok göçmen açısından kayıtdışı çalışmanın tercih edilmesine yol açmaktadır (Erdoğan ve Toksöz, 2012: 34-35).

Belirtilen Kanununun 60/I,a bendi uyarınca çalışma izni olan bir yabancı kanununun 4/I,a bendi uyarınca sigortalı sayıldığından genel sağlık sigortasının da kapsamında da olacaktır. Ayrıca Kanun kapsamında, genel sağlık sigortası kapsamına alacak kişiler arasında uluslararası koruma kapsamındaki kişiler belirtilmektedir. Dolayısıyla sigortalı sayılan bir yabancı işçi de iş kazası ve meslek hastalığı, analık, hastalık, malullük, yaşlılık ve ölüm risklerine karşı korunmaktadır ve 11.04.2013 tarihli 28615 sayılı Resmi Gazetede yayınlanarak 12.04.2014 tarihinde yürürlüğe giren 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu da sığınmacı kavramına yer vermemektedir. Ancak 5510 sayılı Kanununun 60. maddesinde genel sağlık sigortalısı olarak sayılabilecek kişiler olarak kabul edilen "uluslararası koruma kapsamında olanlar", 6458 sayılı Kanununun 61 ve devamı maddelerinde "mülteciler, şartlı mülteciler ve ikincil koruma statüsü sahibi kişiler" şeklinde sayılmaktadır (Ermumcu, 2013: 69). Uluslararası koruma statüsü sahibi kişilerin sağlık hizmetinden yararlanması YUKK'un 89. Maddenin 3 fıkrasının a ve b bendinde düzenlenmektedir:

"a) Herhangi bir sağlık güvencesi olmayan ve ödeme gücü bulunmayanlar, 31/5/2006 tarihli ve 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu hükümlerine tabidir. Genel sağlık sigortasından faydalanacak kişilerin primlerinin ödenmesi için Genel Müdürlük bütçesine ödenek konulur. Primleri Genel Müdürlük tarafından ödenenlerden ödeme güçlerine göre primin tamamı veya belli bir oranı talep edilir.

b) Sağlık güvencesi veya ödeme gücünün bulunduğu veya başvurunun sadece tıbbi tedavi görmek amacıyla yapıldığı sonradan anlaşılabilir, genel sağlık sigortalılıklarının sona erdirilmesi için en geç on gün içinde Sosyal Güvenlik Kurumuna bildirilir ve yapılan tedavi ve ilaç masrafları ilgililerden geri alınır”.

Geçici Korunma statüsü verilen Sığınmacıların ise sağlık hizmetlerinden yararlanması Geçici Koruma Yönetmeliğinin 27. maddesinde yer almaktadır. Madde uyarınca, sağlık hizmetleri geçici barınma merkezlerinin içinde ve dışında Sağlık Bakanlığının kontrolü ve sorumluluğunda yapılır ve yaptırılır şeklinde düzenlemekte ve sağlık hizmetlerini yürütmek amacıyla sürekli faaliyet gösterecek sağlık merkezleri oluşturulacağı, sağlık merkezi var ise, yeterli sayıda ambulans ve sağlık personeli bulunduracağı belirtilmektedir. Temel ve acil sağlık hizmetleri kapsamındaki tedavi ve ilaçlardan hasta katılım payı alınmayacaktır. İkinci ve üçüncü basamak sağlık hizmetlerinde yararlanma bedelleri Sosyal Güvenlik Kurumu tarafından belirlenen sağlık uygulama tebliğindeki bedeli geçmemektedir. Sunulan sağlık hizmeti bedeli ise AFAD tarafından ödenmekte ve geçici koruma kapsamındakiler acil ve zorunlu haller dışında özel sağlık kuruluşlarına doğrudan başvuramaktadırlar.

Türkiye’de sağlık hizmetleri sağlanan yabancı uyruklulardan Iraklılar ve Suriyelere yönelik uygulama ön plana çıkmaktadır. Uygulamada sağlık hizmetlerinden ücretsiz olarak yararlanmaları geçici koruma statüsü almalarına bağlanmışken, 20.02.2015 tarihli Resmi Gazetede yayınlanan Bakanlar Kurulu kararı ile 26/1/2015 tarihli ve 2015/7274 sayılı kararnamesi ile düzenleme getirilmiş ve 01.05.2014 tarihten sonra ülkemize giren Irak uyruklu yabancılara geçici hukuki koruma statüsü verilmeden ücretsiz sağlık hizmeti hak edebileceği ve bu hizmetle Vakıflar Genel Müdürlüğüne fatura edilemeyeceği belirtilmiştir. Fakat Irak uyruklu yabancılar dışında ülkemize giren ve Vakıflar Genel müdürlüğü arşivlerinde yer alan ülkelerin yoksul ve garip vatandaşlarına sunulan sağlık hizmetleri Vakıflar Genel Müdürlüğüne fatura edileceği belirtilmektedir (Ermumcu, 2013: 72).

Suriyelilerin Türkiye tarafından ücretsiz sağlanan sağlık hizmetlerinden yararlanmasında incelendiğinde ise, ilk dönemde sadece kamplarda kalan Suriyelerin tıbbi tedaviye ücretsiz erişimi mümkün iken sonrasında kamp içinde ve kamp dışında yaşayan bütün Suriyeler için kapsam genişletilmiştir. Ayrıca sağlık hizmetleri başlangıçta sınırlandırılmıştır. Kamp dışındakilerin sayıları artınca ve bu kişilerin sağlık hizmeti alma güçleri azalınca AFAD 18 Ocak 2013 tarihli ve 2013/1 sayılı genelgesiyle kamplar dışında yaşayan Suriye uyrukluların da hastane veya sağlık merkezlerine gidebilmelerini ve burada sağlık hizmetlerini ücretsiz almalarını önünü açmıştır. Bu çerçevede ise koruyucu ve temel sağlık hizmetlerini kapsayan tıbbi tedavi masraflarını da AFAD ödeyecektir (Erdoğan, 2015: 90-91). Ancak Suriyelilere

genişleme olsa dahi kampların bulunduğu 10 şehirden birinde olan sağlık merkezlerine ve hastanelere başvurabilme imkânı verilmiştir. Eylül 2013 tarih ve 2013/8 sayılı yeni genelge ile ise kapsam hem hizmet sunumu hem de coğrafi alan itibarıyla genişletilmiştir. Genelgenin 2. maddesinde “herhangi bir kamp tarafından kayda alınmamış, konaklanmasını kendi imkânları ile sağlayan hastalar ile sınırdan acil durumda giriş yapan hastaların ülke genelindeki herhangi bir sağlık merkezine müracaatı veya nakli halinde, sağlık merkezinde kayıt işlemi yapılmakta ve eş zamanlı olarak o ilin Valiliğince görevlendirilmiş İl Emniyet Müdürlüğü personeli ve İl Emniyet Müdürlüğünce belirlenmiştir” (Erdoğan, 2015: 92).

Belirtilen düzenlemeler doğrultusunda, mülteci ve ikincil koruma ve geçici koruma kapsamındaki yönelik sağlık sigortasından yararlanmada yasal düzenlemelerdeki farklılıklardan dolayı eşitlik söz konusu olmayıp, ayrıca statü belirleme zorluklarından dolayı kapsama alınan bu grupların sağlık kapsamı dışında kaldığı görülmektedir. Bu bağlamda, kanaatimizce, Türkiye’de bu gruplara yönelik düzenlemeler yeniden gözden geçirmeli ve eşitsizliğin giderilmesi ve ortak bir mevzuat oluşturulması yönünde çalışmalar yapılmalıdır (Çallı, 2016: 52).

Türkiye’de sosyal güvenlik düzenlemelerinde ayrıca sosyal yardım ve sosyal hizmetlere yönelik düzenlemeler mevcut olup YUKK’da uluslararası koruma statüsü sahibi kişilerin, sosyal yardım ve hizmetlere erişim sağlanabileceği öngörülmektedir (Çiçekli, 2016: 380).

YUKK’un 66. Maddesi (1) Uluslararası koruma başvurusunda bulunan refakatsiz çocuklar hakkında aşağıdaki hükümler uygulandığı belirtilmektedir:

“a) Refakatsiz çocuklarla ilgili tüm işlemlerde çocuğun yüksek yararının gözetilmesi esastır. Başvuru alındığı andan itibaren, haklarında 3/7/2005 tarihli ve 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu hükümleri uygulanır.

b) Refakatsiz çocuğun görüşü dikkate alınarak Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından, uygun konaklama yerlerine veya yetişkin akrabalarının veya koruyucu bir ailenin yanına yerleştirilir.

c) On altı yaşını doldurmuş olanlar, uygun koşullar sağlandığında kabul ve barınma merkezlerinde de barındırılabilir.

ç) Mümkün olduğu ölçüde, çocukların yararı, yaşları ve olgunluk düzeyleri dikkate alınarak, kardeşler bir arada bulundurulur. Zorunlu olmadığı sürece konaklama yerlerinde değişiklik yapılmaz.

YUKK 67. Maddesi (1) Özel ihtiyaç sahiplerine bu Kısımda yazılı hak ve işlemlerde öncelik tanınır. (2) İşkence, cinsel saldırı ya da diğer ciddi psikolojik, bedensel ya da cinsel şiddete maruz kalan kişilere, bu türden fiillerin neden olduğu hasarlarını giderecek yeterli tedavi imkânı sağlanır”.

Sosyal Yardım ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu’nun(SYDTK) amaçları arasında, muhtaç durumda bulunan vatandaşlarla ile her ne surette olursa olsun Türkiye’ye kabul edilmiş veya gelmiş olan kişilere yardım etmek olduğu belirtilmektedir. Kanununun 2. maddesinde diğer

konuların yanı sıra geçici olarak küçük bir yardım ya da eğitim öğretim imkânı sağlanması halinde topluma faydalı hale getirilecek, üretken duruma geçirilebilecek kişilere yardım yapılması öngörülmektedir. Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü Genelgesinde de, özel durumu olan mülteci ve sığınmacıların yararlanacağı sosyal hizmetler düzenlemelere de yer verilmektedir (Çiçekli, 2016:381).

Göçmenlerin sosyal güvenliğine yönelik düzenlemelerinde özellikle ön plana çıkan AB'ne üye devletler, diğer ülkelere nazaran bu ülkeler, göçmenler için cazip midir? Diğer bir ifade ile ülkelerin cömert refah yardımları adı altında yaptıkları sosyal güvenlik harcamaları, göç akışının bu ülkelerde daha fazla olmasında etkili mi sorusu dördüncü başlık altında araştırılmaktadır.

4. AVRUPA REFAH DEVLETLERİNDE GÖÇMENLER, GÖÇMEN POLİTİKALARI VE GÖÇMENLERE YÖNELİK SOSYAL GÜVENLİK HAKKI

4.1. Dünya’da ve Avrupa’da Göç

4.1.1. Dünya’da Göç ve Avrupa’da Göçmen Akışı

Uluslararası göç eğilimleri birçok unsurun sonucu olarak oluşmaktadır. Demografik bağlamlar, ekonomik ve sosyal koşullar, politik seçimler, uluslararası bağlantılar, tarihsel bağlar ve kültürel faktörler farklı seviyelerde oynamaktadır. Göç akışlarının büyüklüğünü ve yönünü belirlemede belirtilen sebepler önemli bir rol oynamaktadır. Küreselleşme süreçleri ve Demir Perdenin sonu, insan hareketliliğinin desteklenmesinde ve göçün evriminin hızlandırılmasında güçlü faktörler olmuştur. Sonuç olarak, son yirmi yılda dünya göçünü karakterize eden gittikçe karmaşıklaşan ve değişken bir tablo oluşturmuştur. Bu dönemde bazı ülkeler ve bölgeler göç sistemindeki rollerini aniden değiştirmiştir. Öngörülemeyen bağlantılar varken yeni varış noktaları beklenmedik şekilde ortaya çıkmıştır (Bonifazi, 2008:107).

Nitekim IOM’um World Migration Report 2013 raporunda, küresel göç akımları dört rota üzerinde incelenmiştir ve aşağıdaki şekilde belirtilmektedir:

Kuzey-Kuzey Rotası: Çok gelişmiş ülkelere gelişmekte olan ülkelere göçü temsil etmekte, Almanya’dan Amerika Birleşik Devletleri’ne, Birleşik Krallık’tan Avustralya ve Kanada’ya ya da Birleşik Krallık’tan Amerika Birleşik Devletleri’ne yönelen göç akımlarından oluşmaktadır.

Güney-Kuzey Rotası: Az gelişmiş ülkelere gelişmiş Kuzey ülkelerine yapılan göçü, Meksika’dan Amerika Birleşik Devletleri’ne, Türkiye’den Almanya’ya, Çin, Pakistan ve Hindistan’dan Amerika Birleşik Devletleri’ne yapılan göçlerden oluşmaktadır.

Güney-Güney Rotası: Ukrayna’dan Rusya Federasyonu’na ya da Rusya Federasyonu’ndan Ukrayna’ya, Özbekistan’a ve Kazakistan’a, ya da Afganistan’dan Pakistan’a yönelen Güney ülkeleri içindeki göçü temsil eden küresel göç koridorlarını oluşturmaktadır.

Kuzey-Güney Rotası: Amerika Birleşik Devletleri’nden Meksika ya da Güney Afrika’ya veya Almanya’dan Türkiye’ye, Portekiz’den Brezilya’ya veya İtalya’dan Arjantin’e göçü gösteren gelişmiş Kuzey ülkelerinden az gelişmiş Güney’e yönelen göç akımlarından oluşmaktadır.

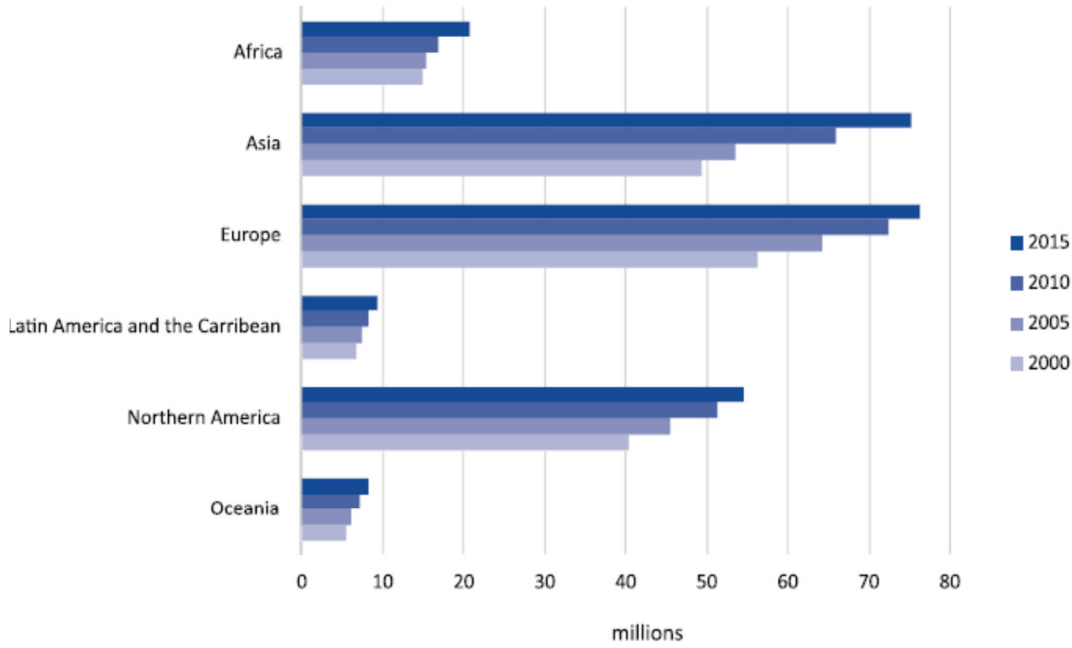
UN DESA, dünya çapında uluslararası göçmenlerin sayısını tahmin etmektedir. Uluslararası Göç İstatistikleri Üzerine Birleşmiş Milletler Tavsiyeleri, uluslararası bir göçmeni, ülkesi olağan ikametgâhını değiştiren herhangi bir kişi olarak tanımlamakta fakat bunu yaparken “kısa süreli göçmenler” arasında (normal ikamet ülkelerini en az üç ay boyunca değiştirenler, ancak bir yıldan az olanlar) ve “uzun süreli göçmenler” (bunu en az bir yıl boyunca yapmış olanlar) arasında ayırım yapmaktadır. Bununla birlikte, tüm ülkeler bu tanımları pratikte kullanmamaktadır (UN DESA, 1998). Bunun nedeni ülkelerin kendi ulusal mevzuatındaki farklılıktan kaynaklanmaktadır. Örneğin, ülkeler farklı asgari ikamet sürelerini uygulayarak uluslararası göçmenleri tanımlamak için farklı kriterler uygulamaktadır. Ülkeler arasındaki veri toplama metodolojilerinin yanı sıra kavramlar ve tanımlardaki farklılıklar, uluslararası göçmenlere ilişkin ulusal istatistiklerin tam karşılaştırılabilirliğini de engellemektedir. Genel olarak, tahminler uluslararası göçmen sayısının son dört buçuk yılda arttığını göstermektedir (IOM, 2018: 15).

Tablo 4.1’de 1970- 2015 yılları arasında uluslararası göçmen sayısı ve dünyada göçmen nüfusunun oranlarını göstermektedir. Tabloya göre, 2015 yılında doğduğu ülkeden başka bir ülkede yaşayan göçmen sayısı yaklaşık 244 milyon olup, bu rakam 1999 yılında yaklaşık 153 milyon iken 1970 yılında ise 84 milyon kişidir. 2015 yılındaki rakam 1970 yılındaki rakamdan yaklaşık 3 kat daha fazladır. IOM raporlarına göre uluslararası göçmenlerin oranı 2015 yılında artsa da, insanların büyük çoğunluğunun halen daha doğdukları şehirde yaşamaya devam ettiği açık bir şekilde belirtilmektedir (IOM, 2018: 15).

Çizelge 4.1. 1970- 2015 yılları Uluslararası Göçmen Rakamları ve Dünya Nüfusundaki Göçmen Oranları

Yıllar	Göçmen Sayısı	Göçmenlerin Dünya Nüfusuna Oranları
1970	84,460,125	2.3%
1975	90,368,010	2.2%
1980	101,983,149	2.3%
1985	113,206,691	2.3%
1990	152,563,212	2.9%
1995	160,801,752	2.8%
2000	172,703,309	2.8%
2005	191,269,100	2.9%
2010	221,714,243	3.2%
2015	243,700,236	3.3%

Kaynak: IOM, World Migration Report, 2018: 15).

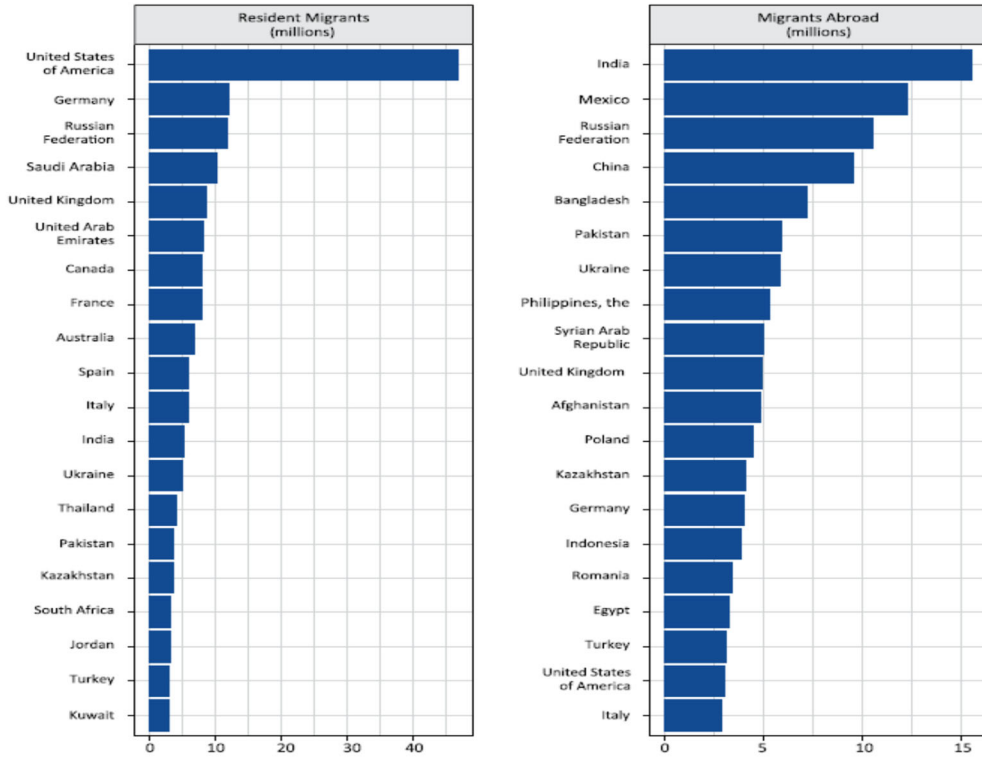

Source: UN DESA, 2015a. Datasets available from www.un.org/en/development/desa/population/migration/data/estimates2/estimates15.shtml (accessed 22 June 2017).

Şekil 4.1. 2000- 2015 yılları arasında uluslararası göçmenlerin yoğun olarak bulunduğu bölgeler

Kaynak: : IOM, World Migration Report, 2018: 19.

Şekil 4. 1’de Avrupa ve Asya, 2015 yılında yaklaşık 75 milyon göçmene ev sahipliği yapmıştır. Toplam küresel uluslararası göçmen stoğunun yüzde 62’sini oluşturmaktadır. Bu bölgeleri Kuzey Amerika 54 milyon uluslararası göçmen ile takip etmekte ve Amerika Birleşik Devletleri, 1970’ten beri uluslararası göçmenler için ana hedef ülke olmuştur. O zamandan beri ülkede ikamet eden yabancıların sayısı neredeyse dört katına çıkmıştır. 1970 yılında 12 milyondan az olan göçmen sayısı 2015’te 46,6 milyona çıkmıştır. Almanya, 2005’te başlayarak, 2015’te 12 milyondan fazla uluslararası göçmenin yaşadığı en büyük birinci hedef ülkesi olmuştur. 2005’ten önce, Rusya Federasyonu, 1991 yılında Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği’nin yıkılmasından bu yana yaklaşık 15 yıldır uluslararası göçmenlerin en büyük ikinci hedef ülkesi olmuştur. Uluslararası göçmenlerin ilk 20 hedef ülkesinin listesi, aşağıdaki şekil 2’nin sol sütununda verilmiştir. En büyük göçmen kaynak ülkelerin listesi, Şekil 2’de sağdaki panelde gösterilmiştir (IOM, 2018: 18-19).

Source: UN DESA, 2015a. Datasets for the 2015 Revision available at www.un.org/en/development/desa/population/migration/data/estimates2/estimates15.shtml.

Şekil 4.2. 2015 yılı göçmenlerin hedef ve menşei ülkelerinin ilk 20 listesi

Kaynak: IOM, World Migration Report, 2018: 19

Şekil 4.2'ye göre, 2015 yılında dünya çapındaki tüm uluslararası göçmenlerin yaklaşık yarısı, esas olarak Hindistan (en büyük menşei ülke), Çin ve Afganistan, Bangladeş ve Pakistan gibi Güney Asya ülkelerinden gelmektedir. Meksika, menşeinin en büyük ikinci ülkesiydi ve onu takip eden sayıdaki göçmen sayısı olan bir dizi Avrupa ülkesi izlemektedir.

IOM 2018 göç raporuna göre, 2016 yılında sonu itibarıyla BMMYK'nın emri altında 17,2 milyon, Birleşmiş Milletler Yardımcılığı ve Yakın Doğu'daki Filistin Mülteciler Çalışma Ajansı tarafından kayıtlı 5,3 milyon mülteci ile toplam 22,5 milyon mülteci vardır. 2012 yılından bu yana yıllık büyüme oranı yavaşlamasına karşın, toplam mülteci sayısı en yüksek rekora ulaşmaktadır. Ayrıca uluslararası koruma arayan ve sığınmacı olarak adlandırılan mülteci statüsünün belirlenmesini bekleyen 2,8 milyon insan olduğu raporda belirtilmektedir. 2016 yılında yapılan iltica başvuruları için yaklaşık 2 milyon ile Almanya en fazla alıcı olmuştur. Almayı ise sırasıyla Amerika Birleşik Devletleri ve İtalya (123,000) takip etmektedir (IOM, 2018: 32).

Rapora göre, 2016 sonunda 18 yaşın altındakilerin küresel mülteci nüfusunun yaklaşık yüzde 51'ini oluşturduğunu tahmin etmektedir. Nitekim 2003 ve 2016 arasında, mevcut ayrıştırılmış verilere göre, çocukların oranı çok yüksek düzeyde ve yüzde 41 ile 51 arasında değişmektedir. Kadın göçmenlerin oranı aynı dönemde nispeten istikrarlı olmakta, yüzde 47 ile 49 arasında kalmaktadır. Daha geniş küresel dinamikleri ile uyumlu olarak, mülteciler kentlerde giderek artış göstermekte, 2016 sonunda kentsel alanlarda bulunan sığınmacıların ise yüzde 60'ını oluşturmaktadır (IOM, 2018: 32).

IOM raporuna göre 2016 yılı sonunda göç eden mültecilerin en büyük 10 ülkenin menşei ülkesi, Suriye Arap Cumhuriyeti, Afganistan, Güney Sudan, Somali, Sudan, Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Orta Afrika Cumhuriyeti, Myanmar, Eritre ve Burundiden oluşmaktadır (IOM, 2018: 33).

Aynı raporda, Suriye Arap Cumhuriyeti'nde devam eden çatışmalar, o ülkeden gelen mültecilerin sayısının yaklaşık 5,5 milyona ulaştığını göstermektedir. Afganistan'ı büyük bir mülteci kaynağı yapan, dünyanın ikinci en yüksek menşei ülkesini oluşturmata ve o 2.5 milyon mülteci olduğu belirtilmektedir. 2016 yılında, ardı ardına göç alan Türkiye, dünyadaki en büyük ev sahibi ülke olmuştur ve gelen 2,9 milyon mültecinin, 2.8 milyonu Suriyelilerden oluşmaktadır. Küresel mülteci nüfusu içinde Suriyelilerin önemli payını yansıtan diğer iki sınır ülkesi olan Ürdün ve Lübnan, Pakistan ve İran İslam Cumhuriyeti de iki ana ev sahibi olarak üst düzey mülteci barındıran ülkeler arasında yer almaktadır. Afganistan'dan gelen mülteciler ise ikinci büyük köken ülkeyi oluşturmaktadır. Uganda, Etiyopya, Almanya, Demokratik Kongo Cumhuriyeti ve Kenya, geri kalan mültecilerinin köken ülkeleri olup, mültecilerin büyük çoğunluğu komşu ülkelerde barındırılmıştır (IOM, 2018).

IOM raporlarına göre Dünya'da göçmen akışları yukarıdaki belirtilen şekilde özetlenmişken, Avrupa'da göçün yapısı ve gelişimi nasıl değiştiği ve bunun sonucunda nasıl politikalar izlendiği ele alınacaktır.

4.1.2. Avrupa'da Göç ve Göç Sürecinin Yönetilmesi

1945'e kadar Avrupa'nın göç tarihi, büyük ölçüde ülkeden göçle (emigration) belirginleşmektedir. Sömürgecilik döneminin sona ermesi ve II. Dünya Savaşı'nın ardından

gelen ekonomik patlamanın ardından, Batı Avrupa'daki durum (burada Avrupa Topluluğu ve Avrupa Serbest Ticaret Birliği'ni birleştiren bir alan) hızla değiştirmiştir. İlk başta, Avrupa sömürgeleri ve sömürgeci subaylar, sömürgeleştirme sürecinde evlerine dönmüştür. Bu durum Büyük Britanya, Fransa, Belçika ve Hollanda'da, eski denizaşırı topraklardan gelen göçmen işçiler tarafından takip edilmiştir. Kanlı bağımsızlık savaşı sırasında ve sonrasında (1954'ten 1962'ye) Cezayir'deki 1 milyondan fazla Fransız vatandaşı Fransa'ya yerleşmiştir. Diğer eski Fransız kolonilerinden geri dönüş, karşılaştırılabilir büyüklükteydi. 1950'lerin başından itibaren Hollanda, Endonezya'dan büyük bir göç akışı yaşamıştır. 1970'lerde Portekiz, eski Afrika kolonilerinden geri dönenler ve göçmenlerle de karşı karşıya kalmıştır. Bu tür bir göç, eski denizaşırı toprakların sakinlerine vatandaşlık veren ya da yurttaşlar veya ayrıcalıklı yabancılar gibi özel yasal statüleri vererek göçlerini kolaylaştıran birçok ülke tarafından güçlendirilmiştir (Munz vd. 1992: 458).

Avrupa'da Göç Tarihinde özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası gelişmeler doğrultusunda oluşturulan politikalar dikkat çekici olmuştur. Stalker, İkinci Dünya Savaşı sonrası Avrupa'da göçün tarihsel sürecini dört döneme ayırmıştır(Stalker:2002:152-153 aktaran Toksöz, 2006: 24-25):

- 1) 1940'ların sonu ve 1950'lerin başında meydana gelen kitlesel göç akımları: Savaş sonrası Almanya, Polonya, eski Çekoslovakya arasında sınırların değişmesi sonucunda oluşan yeni yerleşimlerinden 15 milyon kişiyi kapsayan nüfus hareketleri yaşanmıştır. 1950'lerin ortasına kadar bu akım yavaşlayarak 1963'de Berlin duvarının kurulmasına kadar olan süreçte düşük seviyelerde sürmüştür.
- 2) 1950'lerin başından başlayarak 1973'e kadarki süreçte sözleşmeli işçi kabulü: Avrupa'nın yeniden yapılanma sürecinde gerçekleşen ekonomik büyüme özellikle OECD ülkelerinin ekonomilerinde gerçekleşen yıllık %5 büyüme işgücüne ciddi talep yaratmıştır. Almanya, Fransa ve İngiltere işgücü açıklarını başlangıçta savaş nedeniyle yerinden edilenlerden karşılarlarken, sonrasında ise İtalya, İspanya ve Portekiz'e doğru kaymışlardır. Eski sömürgeleri olan Fransa ve İngiltere sırasıyla Kuzey Afrika'dan ve Karayipler ve Hint alt kıtasından, sömürgeleri olmayan Almanya ise sözleşmeli işçileri Yugoslavya ve Türkiye'den sağlamış ve Batı Avrupa'ya olan net göç yaklaşık 10 milyona ulaşmıştır.
- 3) 1974 yılından başlayıp 1980'lerin ortası kadar devam eden kapıların göçe kapanması: 1960'ların sonlarından itibaren kitlesel göçe karşı olanlar olmuş fakat göçe kapıların

kapanmasında dönüm noktası 1973'te petrol şokunu akabinde ekonomik durgunluk olmuştur. Hükümetler bu dönemde işçi alımını durdurmuştur. Aynı zamanda mevcutların geri dönmesini beklemişler fakat buldukları ülkeye kısmen de olsa yerleşen işçiler kalmayı tercih etmiştir. Bu dönemde ayrıca daha önce göç veren Yunanistan, Portekiz ve İtalya gibi ülkeler göçmen işçi çekmeye başlamışlardır.

- 4) 1980'lerin ortalarında başlayıp 2001'e kadar devam eden sığınmacılar, mülteciler ve kayıt dışı göçmen akışı: Bu dönem özellikle Doğu Avrupa'da komünizmin yıkılmasına yol açan politik ayaklanmaların olduğu dönem olup, Doğu Avrupalılar seyahat özgürlüğünün artmasıyla dünyanın dört bir yanındaki huzursuzluklardan kaçarak Avrupa'da sığınma arayan yüzbinlerce insanın arasına girmiştir. Geçmişte sözleşmeli işçi olarak göç edenler artık sığınma başvurularına yönelmişlerdir.

Hansen (2003)'e göre ise, özellikle 1945 sonrası göç hareketleri üç döneme ayrılmaktadır. İlk dönem 1945- 1970 yılları arasında oluşan işgücü(emek göçü),ikinci dönem 1970-1980'lerin sonunda oluşan aile birleşimi ile oluşan göç hareketleri ve son dönem ise 1980 sonrası ve özellikle 1989'lı yıllarda giderek artan sığınmacı hareketlerini oluşturmaktadır. Bu çerçevede, değişen göç olgusu süreçleri, Avrupa'da farklı dönemlerde farklı göç politikaları tasarımları neden olmuştur. Göç politikası tasarımının amacı, ekonomik politikanın potansiyel hedeflerini karşılayan bir dizi tedbir geliştirmektir. Farklılıkların çok boyutta olduğu için göçmenlik politikası çeşitlilik göstermektedir (Chorny, 2007). Avrupa ülkelerinde, ilk dönemde göçmenlere yönelik açık kapı politikası uygulanırken, ikinci dönemde kapalı kapı(kısıtlayıcı) göç politikaları, üçüncü dönemde ise hükümetler arası işbirliğinin olduğu ve bütünleşme politikalarının uygulandığı görülmektedir.

4.1.2.1. Avrupa'da Göç Akımları Doğrultusunda Avrupa Birliği'nin Göç Politikaları ve Düzenlemeleri

Avrupa'da İkinci Dünya Savaşı sonrasında oluşan göçlere bakıldığında, göçün devletleri ve toplumları şekillendirmesinin yanı sıra onlara tehdit oluşturan toplumsal bir güç olarak karşımıza çıkmaktadır. Elbette ki Avrupa'nın göç deneyimi İkinci Dünya Savaşı ertesinde başlamamaktadır. 19. yüzyılda ve 20.yüzyılın ilk yarısında da Avrupa göç hareketlerine sahne olmakta ancak bazı olaylardan ötürü 1945 sonrası dönemi farklı kılmaktadır. Bunların ilki, Nazi Almanya'sının yarattığı trajik tabloyla ilgili olmakta ve söz konusu tablo, İkinci Dünya Savaşı sırasında milyonların yerlerinden edilmesi neden olmuştur. Savaş sonunda

Almanya, Polonya ve eski Çekoslovakya arasında sınırların yeniden yerleştirilmeleri sonucu doğurmuştur. İkincisi ise, emek göçünün hacminde kaydedilen artış olarak gösterilmektedir (Şirin, 2012: 539). İkinci Dünya Savaşı ertesinde ve 1970'lerin başında Avrupa'nın yeniden yapılanması çerçevesinde gerçekleşen ekonomik büyüme işgücüne talep yaratmış ve özellikle 1950'lerin ortasına gelindiğinde, Almanya ve Avrupa'nın geri kalanı Avrupa'nın artık yerel(içsel) düzeyde tatmin edilemeyecek bir emek (işgücü) talebi oluşmuştur. Göç dönemleri sınıflamasının ilk dönemi olan İşçi (emek) göçü olarak bilinen dönemde, Kıta Avrupası ülkelerinin çoğunda ortak olan bir modelde, Almanya, ilk önce Güney Avrupa'ya,(bu tür göçmenlerin işgücü piyasasına daha kolay asimile edilebileceğine inanarak), daha sonra Türkiye'ye ve son olarak da Kuzey Afrika'dan işçi talep etmiştir. Alman hükümeti misafir işçi planları için İtalya (1955), Yunanistan ve İspanya (1960), Türkiye (1961), Fas (1963), Portekiz (1964), Tunus (1965) ve Yugoslavya (1968) ile görüşmüştür (Hansen, 2003: 25).

Sömürgeci bir geçmişe sahip olmayan ülkelerde, iki taraflı misafir-işçi anlaşmaları, göçmen emeğinin kaynağını oluşturmuştur. Avrupa'nın eski sömürgeci güçleri İngiltere, Fransa, Belçika ve Hollanda'nın, aksine, niteliksiz işçilerin çok büyük bir arzından yararlanmışlardır. Bazı göçmenler, Avrupa'da politika yapıcılarının, savaş sonrası olumsuzlukları gidermek için sömürgeci emeğin rezervuarını kasten aramaya çalıştıklarını düşünmektedir; bu bir yanlış anlaşılma olarak kabul edilmektedir. Avrupalı işçilerin (özellikle beyaz işçilerin) güvence altına alınamaması, politika yapıcıların, sömürgeci göçmenlere güvenme ihtimalinin düşük olduğu anlamına gelmektedir (Hansen, 2003: 26).

1970'lerin ortasına kadar süren sözleşmeli işçi alımı, 1973'te patlak veren ekonomik krizin hemen ardından yaşanan durgunlukla birlikte sona ermiştir. Batı Avrupa devletleri ve özellikle Alman hükümeti işçi alımını durdurduklarında "misafir işçilerin" ülkelerine geri dönmelerini beklemişlerdir. Bu dönemde Batı Avrupa ülkeleri kendilerini sıfır göç alan ülkeler olarak ilan etmişlerdir. 1970lerden 1980lerin sonlarına doğru olan göçün ikinci dönemi aile birleşmelerinin ön plana çıktığı dönem olarak belirtilmiştir. Hükümetler, başlangıçta aile birleşmesini önlemek için çaba harcadılar fakat başarılı olamamışlardır. Bunun sonucunda ise aile birleşmesini insan hakkı olarak kabul etmişler hatta çeşitli ülkelerde, mahkemeler ulusal anayasalarında aile kapsamının korunmasının ihlal ettiği düşünülen politikaların önlenmesinde önemli rol oynamışlardır(Castles ve Miller, 2008:110).

1980'lerin ortalarından başlayarak günümüze dek gelen dönemde ise, sığınmacı, mülteci ve önemli bir miktarını “kayıtdışı” göçmenlerin oluşturduğu düzensiz göçmenlerin sayısında artış yaşanmıştır. Emek göçünü ve aile göçünü takiben, göç zincirindeki üçüncü dönemi sığınmacılardan oluşmuştur. 1980'den itibaren rakamlar artmaya başlamıştır. Şiddetli çatışmalar, düşen nakliye masrafları ve Berlin Duvarı'nın yıkılışı, Avrupa'yı daha çekici ve daha kolay seyahat edilen konuma getirmiştir. Sonuç olarak, sığınma başvurularında keskin bir artış olmuştur. 1989 ile 1992 yılları arasında, Avrupa'daki toplam sığınmacı sayısı, iki kattan fazla artış göstererek 320.000'den 695.000'e çıkmıştır. On yılın sonunda düşüslere rağmen hala 455.000 civarında artış görölmektedir. 1992'de, Avrupa'da tüm sığınma başvurularının neredeyse üçte ikisi Almanya'da yapılmıştır (Hansen, 2003: 35).

1990'ların sonundan bu güne, birçok Avrupa ülkesi göç politikalarının düzenlemelerini tekrar gözden geçirmesi gerektiğini anlamıştır. Bunun bir nedeni aslında göçmen ülkeleri haline gelmişken, bir diğer nedeni ise yüksek vasıflı işçiler için dünya çapındaki işgücü piyasasında daha rekabetçi olmayı istemelerinden kaynaklanmıştır. Hollanda hükümeti Haziran 2006'da göç politikasının yeni bir tasarımını önermiştir; Avrupa Komisyonu göçü Lizbon hedeflerini karşılamak için potansiyel bir araç olarak teşvik etmiştir. Birlik içindeki göç, serbest emek göçü, emeğin optimal bir şekilde tahsis edilmesini sağladığı için, AB ülkelerinin refahına katkıda bulunabileceğini düşünölmüştür. Ancak sendikalara göre göç, belirli yerli işçi grupları için daha az olumlu sonuçlar doğurabilmektedir. Dahası göçün, yeniden dağıtım ve sosyal sigortalarda da baskı oluşturabileceği görüşünü savunmaktadırlar. Göçmenlik ve refah devleti politikası bu nedenle birbirleriyle etkileşime girmektedir (Chorny vd., 2007: 11).

Özellikle 1990'larda bu yana göç baskısının artış göstermesi, Batı Avrupa devletlerini bu doğrultuda düzenlemelerini sıkılaştırmaya yönlendirmiştir. Hatta bu süreç “Kale Avrupa” tartışmalarını da gündeme getirmiştir. Hatta AB yasadışı göçün yanı sıra dünyanın çeşitli bölgelerinde yaşanan çatışmalardan kaçan insanların, AB topraklarına sığınmalarını önlemeye çalışan bir tavır sergilemiştir. Her geçen gün daha da artan biçim de insanın Batı Avrupa ülkelerine yasadışı yollardan giriş yapmaya çalışması bunun bir göstergesi olmuştur. Sığınmacılar ile yasadışı giriş yapanları da içeren düzensiz göçmenler açısından hedef ülke konumundaki ülkelerin tümü AB üyesinden oluşmaktadır. Dolayısıyla, Birliğin 1980'lerin ortalarından itibaren ortak bir göç ve sığınma politikası oluşturma talebinin ortaya çıkmasının kaynağı bu durum yatmaktadır (Şirin, 2012: 540).

AB’de göç ve sığınma alanındaki Avrupalasma sürecinde yapılan yasal düzenlemeler birbirini takip etmektedir. Özellikle Amsterdam Anlaşması bir kırılma noktası olarak belirgin hale gelse de, Amsterdam öncesi dönem de son derece önemlidir. 1957 yılında Roma Antlaşması ile kurulan Avrupa Ekonomik Topluluğu’ndan itibaren, AB, malların, sermayenin, hizmetlerin ve kişilerin serbestçe dolaştığı, sınırsız bir alan olarak vurgulanmaktadır (Özer, 2011: 2). Birliğin genişleme sürecinde daha da fazla önem kazanan, aynı yıllara denk gelen Doğu Bloğunun yıkılma süreciyle tetiklenen, Tek Pazar’ın işleyişine yönelik kaygılardan biri de, AB dış sınırlarından gelecek kişilerden kaynaklanan sorunlar olarak görülmektedir. Eş zamanlı olarak, söz konusu dönemde AB’ye yönelik düzenlemeler hız kazanmıştır. Sadece sınırların korunması ve kişi hakları bağlamında değil, dış politika da başta olmak üzere, AB farklı politika alanlarında da göç konusu ve üçüncü ülke vatandaşları ile ilgili düzenlemeleri önemli hale gelmiştir (Özer, 2011: 2).

Nitekim Geddes (2009: 19-20; 2014:440), AB göç ve iltica politikasındaki gelişmeleri şu şekilde özetlemektedir:

- 1985 Schengen Anlaşması, ilk olarak beş devlet (Benelüks ülkeleri, Fransa ve Almanya) arasında Roma Antlaşması’nın serbest dolaşım hükümlerinin (1957) tam olarak uygulanmasına yönelik bir anlaşma olarak imzalanmıştır. İç güvenlik kontrolleri ile serbest dolaşımın desteklenmesi için önlemlerin geliştirilmesi için önemli bir uygulama olmuştur.
- 1986 Avrupa Tek Senedi, insanların, hizmetlerin, malların ve sermayenin serbestçe hareket edebildiği sınırsız bir Avrupa yaratmayı amaçlamıştır. Telafi edici göç ve iltica önlemleri, devletlerarası işbirliğinin enformel kalıplarında resmi Antlaşma çerçevesinin dışında ele alınmıştır.
- 1990 Dublin Sözleşmesi: Dublin sözleşmesi, tek başına sığınma konusuna ilişkin bir sözleşme niteliğinde olması açısından önemlidir.
- 1992 Maastricht Antlaşması, AB’nin JHA ile ilgili hükümetler arası hükümleri oluşturmuştur.
- 1997 Amsterdam Antlaşması, serbest dolaşım, göç ve iltica ile ilgili ana AB Antlaşması’nın yeni bir bölümünü oluşturmuştur.
- 1999 Tampere Anlaşması, ortak göç ve iltica politikalarının çerçevesini dört ana unsur ile özetlemiştir:

1. Menşe ülkelerle ortaklık

2. Ortak bir Avrupa sığınma sistemi oluşturulması
  3. Üçüncü ülke vatandaşlarının adil muamelesi
  4. Göç akışlarının yönetimi.
- 2001 Nice Anlaşması, Avrupa Parlamentosuna iltica ve kaçak göçmenlerin geri dönüşü gibi önemli göç politikaları alanlarında ortak karar alma yetkisi vermek için karar alma kuralları geliştirmiştir. Sonucunda Amsterdam'da kararlaştırılan çerçevenin daha da geliştirilmesi talep edilmiştir.
  - 2004 Lahey Programı, 2005–10 yıllarını kapsayacak AB göç ve iltica politikasının geliştirilmesi için beş yıllık bir plan programlanmıştır.
  - 2008 Göçmenlik Paketi, yasal ve yasadışı göç, sınır kontrolleri, iltica ve üçüncü ülkelerle ilişkiler alanlarında AB göç ve iltica politikasının gündemini ortaya koymuştur.
  - 2009 Lizbon Antlaşması: göç ve iltica alanlarında ulusal hukuk sistemlerinde Avrupa Adalet Divanı için önemli rol oynamıştır. Avrupa Adalet Divanı'na göç ve sığınma başvurusu konusunda “ön karar verme” yetkisi verilmiştir.

Geddes'in sınıflamasına güncel bir düzenleme ise Akdeniz sularında yaşanan göçmen krizinden sonra ortaya konulmuştur. 20 Nisan tarihli eylem planı acil ihtiyaçlara odaklanılmıştır. Avrupa Komisyonu, 13 Mayıs 2015 tarihinde “Göçe İlişkin Avrupa Gündemi” (*A European Agenda on Migration*) adıyla yeni yaklaşımını kamuoyuna sunmuştur. Gündemi, 27 Mayıs 2015 tarihli acil eyleme yönelik ilk önlemlerin “uygulama planı” izlemiştir; ardından 16 Haziran'da öncelikle üye devletlerin içişleri bakanları, 25-26 Haziran tarihlerinde ise AB liderleri tarafından AB zirvesinde göç gündeminin içeriğine yönelik kararlar alınmıştır (Yılmaz Elmas, 2016:270-271). Göç gündemi kapsamında en çok tartışılan ve sorun çıkarıcı konu, ortak göç politikasının uygulanması noktasında acil olarak yerleştirilmesi gereken kişiler için öngörülen zorunlu kota uygulaması olmuştur. Karşı ülkelerin tepkisi sonucunda bu öneri gönüllülük esasına bırakılmıştır. 25-26 Haziran'da Avrupa Birliği liderlerinin bir araya gelmesinde ortaya Macaristan'ın kişi başına en fazla mülteci alan ülke olması, Bulgaristan'ın Avrupa Birliği'nin en yoksul ülkeleri arasında yer alması nedeniyle, İngiltere (ayrıca İrlanda ve Danimarka) ile birlikte bu uygulamadan muaf tutulması sonucu çıkmıştır (Yılmaz Elmas, 2016:273-274).

Göç politikasının iki önemli konusu göçmenlerin beşeri sermayesinin miktarı ve ülkede kalış süresine yöneliktir. Beşeri sermaye göçmenlerin işgücü piyasasında yer almaları için önemlidir; hemen hemen tüm ülkeler potansiyel (uygun) işçi göçmenleri arasında seçim yapmaktadır. Göçmen olmayan ülkeler çoğunlukla göçmenlere iş sözleşmesi yaparken talep odaklı bir sisteme güvenmektedir; Avustralya ve Kanada gibi göçmenlik ülkeleri seçim amacıyla puan sistemi kullanmaktadır. Eğitimsel kazanım ve mesleki beceriler önemli bir rol oynamaktadır. Şu anda, göçmen olmayan birçok ülke benzer puan sistemlerini uygulamaya koymuş veya uygulamayı düşünmektedir. Kalma süresi de önemli olmaktadır. Tipik göçmenlik ülkelerinin çoğu göçmenlere sürekli ikamet hakkı sağlarken, çoğu Avrupa ülkesi ilk etapta geçici ikamet izni sağlamaktadır (Chorny, 2007: 31). Sürekli ikamet ve geçici ikamet doğrultusunda ise göçmenlerin ülkedeki sosyal koruma hakları adı altında yapılan sosyal güvenlik haklarına erişimini etkilemektedir.

4.1.2.1.1. Shengen Antlaşması

Schengen Antlaşması, 1985 yılında Belçika, Fransa, Almanya, Hollanda ve Lüksemburg arasında imzalanmıştır. Anlaşma uyarınca, imzacı devletler arasında sınır kontrolleri aşamalı olarak kaldırılacak ve vize uygulamaları benzer hale getirilecekti. Kişi ve mallarla ilgili sınır kontrolleri 1 Ocak 1990 itibarıyla tamamen kaldırılacaktı. Fakat Doğu ve Batı Almanya'nın birleşmesi bunu ertelemişti. Schengen Uygulama Sözleşmesi ancak 19 Haziran 1990'da imzalanabilmiştir (Toksöz, 2006). Sözleşme 1995 yılında uygulamaya konmuştur.

Schengen Uygulama Sözleşmesi, Birlik içinde Sözleşme 'ye taraf ülkelerin arasındaki sınır kontrollerinin kaldırılmasını, tek ortak dış sınır oluşturulmasını ve sınır kontrollerini ortak kurallara bağlamayı öngörmektedir. Söz konusu kurallar ise, dış sınırlarda ortak vize rejimi uygulama, polis, gümrükler ve adalet alanlarında işbirliğini geliştirme ve terörizmle organize suçlar gibi problemlerle mücadele etmeye yönelik ilave önlemlerin alınmasını içermektedir (İktisadi Kalkınma Vakfı, AB kavramları Sözlüğü). Sözleşme uyarınca Schengen Bilgi Sistemi (Schengen Information System) de kurulmasını belirtmektedir. Bu sistem, sınır ve polis kontrolleri, suçların önlenmesi ve suçluların yargılanması, vize ve oturma izinlerinin verilmesi ve iç sınırlardan geçişlerde kontrollerin kaldırılmasını telafi etme amacıyla geliştirilmiş yasaların uygulanması ve bu konularla ilgili bilgilerin toplanması ve paylaşılması için oluşturulan ortak bir veri tabanıdır. Schengen Bilgi Sistemi sayesinde, Schengen'e dâhil ülkelerin ulusal bilgi sistemlerinin (N- SIS) merkezi bir sisteme (C- SIS)

bağlanması suretiyle bilgi akışı sağlanmaktadır. Bu teknoloji sistemine yetkili kişilerin veri girişi yapması da mümkündür. Bunu sağlayan sistem ise, SIRENE(Supplementary Information Request at theNationalEntry- Ulusal Girişte Ek Bilgi Giriş Talebi) adlı bir sistemdir(Şirin, 2012:544).

Schengen Uygulama Anlaşması'nda yer alan mülteci bölümü ise, bütün üye devletler tarafından onaylandıktan sonra 1997'de yürürlüğe girdiği Dublin Sözleşmesi tarafından yerine getirilmiştir (aynı yıl AB'ye girmesi için hükümlerini öngören Amsterdam Antlaşması'nın imzasıyla birlikte yürürlüğe girdi). Bu iki sözleşmede, sığınmacıların eşit muamelesinin en açık yönleri arasında, devlet eylemlerinin nesnesi olması gerektiğini belirtmektedir. Sığınmacıların etkili hakları olmadığı belirtilmektedir. Bunlar, Üye Devletlerin takdir yetkisine bırakılmıştır (Guild, 2006: 636).

4.1.2.1.2. Avrupa Tek Senedi

Avrupa Tek Senedinin tasarlandığı taslak, Komisyonun 1985'in entegrasyonu hakkındaki Beyaz Kitabıydı. Burada mülteciler, bir ekte küçük bir kalem olarak ele alınmıştır. Bununla birlikte, mülteci ve sığınmacıların hareketi sorusu, Kanunun kendisinde ele alınmamıştır. Bu üye devletlere bırakılmıştır. Bunun Avrupa Birliği'nde mülteci koruması için kritik bir an olduğu ve mültecileri projeye entegre etmemesinin doğrudan AB'nin mültecilerin korunmasına yönelik mevcut düşmanlığına yol açtığı söylenebilmektedir (Guild, 2006: 634).

1989'da üye ülkelerin görevlilerinden oluşan bir koordinasyon grubu hazırladığı Palma dokümanı ile kısa ve uzun dönemli politikaları ayrıştırarak, dış sınırların kontrolü ve suçla karşı ortak mücadeleyi kısa dönemli politikalar içinde öne çıkarmıştır. Aynı yıl Avrupa Topluluğu devlet ve hükümet başkanları Sosyal Şart olarak bilinen İşçilerin Temel Haklarına İlişkin Topluluk Şartını kabul etmiş ve şartın birinci bölümünde on iki başlıklı halinde işçilerin temel sosyal hakları sayılmıştır. Bunlar; serbest dolaşım, istihdam ve ücret, yaşam ve çalışma koşullarının iyileştirilmesi, sosyal koruma, örgütlenme ve toplu pazarlık özgürlüğü, mesleki eğitim, çalışma hayatında kadın ve erkek için eşit muamele, işçiler için bilgilendirme, danışma ve katılım, işyerinde sağlık ve güvenlik, çocukların ve gençlerin, yaşlıların ve özürlülerin korunmasıdır(Özdemir, 1999: 49).

Avrupa Tek Senedi, malların, kişilerin, hizmetlerin ve sermayenin hareketleri hakkında Üye Devletlerarasındaki bütün kontrollerin kaldırılması için 31 Aralık 1992 tarihinde sona eren bir geçiş dönemi için öngörülmüştür. Böylesi bir kontrolün kaldırılmasının etkisi, üye ülkeler arasındaki coğrafi alanın egemenlik alanını dönüştürmektir. Üye Devlet sınırlarında kontroller olmaksızın, malları veya sermaye akışlarını veya kişilerin serbest dolaşımı sağlamaktadır. Bir mülteci, kontrolsüz bir sınırdan geçecek olsaydı, kendisinin bulunduğu Üye Devletin topraklarında Cenevre Sözleşmesi uyarınca koruma hakkına sahip olması gerekmektedir (Guild, 2006: 635).

4.1.2.1.3. Dublin Sözleşmesi

1990'lara gelindiğinde, Doğu Bloğu'nun yıkılması AT'nin güvenlik kaygılarının artmasına neden olmuştur; zira Bloğun yıkılması Topluluk nezdinde yoğun göç akını endişelerini beraberinde getirmiştir. Dublin sözleşmesi, tek başına sığınma konusuna ilişkin bir sözleşme niteliği taşımaktadır. Sığınma başvurusunda bulunanların bu başvurularının, ilk girdikleri ve sığınma talebinde buldukları üye ülkelere değerlendirilmelerine yönelik düzenlemeler yapmıştı. AT, Sözleşme ile kişilerin sığınma talebiyle birden fazla ülkeye başvuruda bulunmak suretiyle bir nevi sığınma pazarlığı yapmalarını engellemeyi hedeflemiştir(Şirin, 2012:545).

Schengen Uygulama Sözleşmesi ve Dublin Sözleşmesi her ikisi de, Üye Devlet sınır kontrollerinin kaldırılmasına yanıt olarak tasarlanmıştır ve her ikisi de sığınmacıların sorumluluğunu tahsis etmek amacıyla Üye Devlet Sınırlarını tanımlama amacını içermektedir(J. van der Klaauw, 1996). Her iki anlaşma da iltica başvurusunda bulunanlara ilişkin üç ilke öngörmektedir: Birincisi, Üye Devletlerin reddedilmeleri konusunda kendilerine karşı sorumluluklarını toplama hakkına sahiptir. Dolayısıyla, bir Üye Devlet bir bireyin iltica başvurusunu dikkate alır ve reddederse, bu reddetme tüm Üye Devletler için geçerlidir (mülteci statüsünün tanınmasının devam etmesine ve ulusal olarak sınırlı kalmasına rağmen). İkincisi, Üye Devletlerin, iltica talebinde bulunanların iltica başvurusunda bulunma hakkına sahip olduklarını belirlemeleridir. Dolayısıyla, bir bireyin bir Üye Devlette ikinci dereceden aile bağları veya arkadaşları ya da iş imkânları olması, ancak bir diğerinde bulunmaması ve dolayısıyla bu Üye Devlette sığınma başvurusunda bulunabilmesi gerçeği, Anlaşma kapsamındaki Üye Devletlerarasında sorumluluk tahsisi ile ilgisizdir. Üçüncüsü, sığınma başvurularının tespiti ve başvuru ile ilgili organın

sorumluluğunu üstlenmek, her iki anlaşmada da, Birliğe varmasına izin veren Üye Devlet için bir yük ve ceza olarak ele alınır(Guild, 2000).

AT üye devletlerinin göç konusundan sorumlu bakanları, 30 Kasım- 1 Aralık 1992’de gerçekleştirdikleri toplantıda Dublin Sözleşmesi’nin temel unsurlarını ele alınmıştır. Bu toplantıda, ilgili bakanlar, “sahte mültecileri” önlemek amacıyla BM Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme(1951) ile New York Protokolü’nde(1967) belirtilen ölçütlere uygun olmayan başvuruların “açıkça temelsiz” ilan edilmesine ve bunun yanı sıra sığınma başvuruları reddedilen kişilerin “güvenli üçüncü ülkelere” gönderilmelerine karar vermişlerdir(Lavenex, 1999 aktaran Şirin, 2012: 546). Cenevre Sözleşmesini imzalayan devletler, topraklarında düzensiz olarak gelen mültecilere koruma sağlama görevini, AB Üye Devletleri tarafından, sığınmacıları diğer yerlere yöneltmek için tedbirleri haklı çıkarmaya yönelik tedbirlerini meşrulaştırmak için giderek daha da çarpıtmaktadır. sınır ve sorumluluk koyacak başka bir ev sahibi devletin bulunması halinde onları sınırın dışına taşımaktadır (Guild, 2006). Aynı zamanda, AB, ortak bölge üzerinden insanın hareketine ilişkin sınır kontrollerinin kaldırılması yoluyla toprak bütünleşmesine doğru mücadele ederken, Üye Devletler, sığınmacılara bölgesel olarak daha fazla sınırlama getiren önlemler ve uygulamalar benimsemektedir(Bouteillet-Paquet, 2003).

Üye Devletler ayrıca, sığınmacıların haklarının tanınmasına büyük bir direniş göstermektedir. Benimsenen tüm tedbirler, sığınmacılardan hareket etme ve sığınmacıları yasal sistemlerin gözünden uzaklaştırma kapasitesini kaldırma yönünde olmaktadır. Sığınmacılar için sınırlar sadece kişilerin hareketleri üzerinde herhangi bir kontrolün bulunmadığı fiziksel sınırları oluşturmamak, aynı zamanda yasal olarak yetkinin yanlış tarafında tutan yasal sınırlar oluşturulmaktadır(Guild, 2006: 638). 1990’da imzalanan Dublin Anlaşmasıyla iç sınırlarda kontrollerin kaldırılması kararı verilmiştir. Anlaşma sığınma başvurusunda bulunanların ilk girdikleri ve sığınma istedikleri ülkede başvurularının değerlendirilmesi için üye ülkelere sorumluluk almalarını sağlamaktadır. Bu sayede sığınma başvurusunda bulunanların bir ülkeden diğerine, her bir ülkenin başvuruyu kabul etmekte sorumluluktan kaçınarak gönderilmesi önlenmek istenmiştir (Toksöz, 2006: 52).

4.1.2.1.4. Maastricht Antlaşması

1992’de imzalanan ve 1993 yılında yürürlüğe giren Avrupa Birliği Antlaşması en önemli yeniliği, adına “Topluluk” denilen ekonomik bütünleşme alanına, siyasi bütünleşmeyi amaçlayan “Ortak Dış ve Güvenlik Politikası” ile “Adalet ve İçişlerinde İşbirliği” alanlarını dahil etmesidir. Oluşturulan bu yeni yapıya da “Avrupa Birliği” adı verilmiştir. Bu anlaşma neticesinde vize, sığınma ve göç gibi konular Birliğin ortak çıkarları arasında yer almıştır (Yılmaz Elmas, 2016:39). Bunun sığınma ve göç alanları açısından anlamı dış sınırlardan geçilmesinde, üçüncü ülke vatandaşlarının sığınma veya göç kapsamında giriş ve hareket koşullarında, üçüncü ülke vatandaşlarını üye ülkelerin topraklarında istihdama erişiminde ve aile birleşmesi de dâhil olmak üzere ikamet koşullarında işbirliğidir(Toksöz, 2006:52)

Maastricht Antlaşması'nın yürürlüğe koyduğu önemli bir değişiklik, Üçüncü Sütun'un yaratılması olarak görülmektedir. En sonunda 1993 yılında yürürlüğe girdiğinde, bir zamanlar Danimarkalı seçmenler tarafından reddedildikten sonra, Avrupa Birliği Antlaşması'nın (ABA) ilk kez yürürlüğe girmesiyle, göç, iltica ve sınırlar meselesi için bir alan sağlandı. Birlik düzeyinde ortak olarak muamele edilmesi öngörüldü. ABA, Avrupa Birliği'ni (yani, daha önce AB'nin bütünlüğü olan), Adalet ve İçişleri alanlarında Ortak Dış ve Güvenlik Politikası ve İşbirliği'ni içeren bir varlık olarak oluşturmuştur. İltica alanını, AB hukuku alanına taşımanın ilk adımı atılmıştır(Bunyan ve Webber, 1995).

Maastricht Antlaşması'nın ortak bir göç ve sığınma politikası geliştirmede dönüm noktası sayılmasının diğer nedeni de, Birlik içinde ortak bir sığınma sisteminin gerekliliğini açığa çıkaran itici güçler ile bu amaca yönelik oluşturulacak mekanizmaların temellerini atmış olmasından kaynaklanmaktadır(Özgür ve Özer, 2010 aktaran Şirin, 2012: 548). Hem birlik içinde kişiler, mal, hizmet ve sermayenin serbest dolaşımının sağlandığı Avrupa Tek Pazarı hem de Anlaşma'nın birinci sütununda Madde 17 ile Avrupa Birliği vatandaşlığı oluşturulmuştur. Bu madde uyarınca, üye devletlerin vatandaşı olan kişiler aynı zamanda AB vatandaşı olacaklardır. Böylece bir üye devletin vatandaşlarına diğer üye devletlerin topraklarında serbestçe dolaşmaları ve ikamet etmeleri hakkı tanınmaktadır (Şirin, 2012: 549). İkamet hakkı getirilmesi de sosyal güvenlik hakkı elde etme şartları arasında yer almakta ve hakkı elde etmede bu düzenleme göçmenlere kolaylık sağlamıştır.

AB vatandaşlığı, pek çok eleştiriyi de beraberinde getirmektedir. Bu eleştirilerden en önemlisi, AB vatandaşlığının üye devlet vatandaşları olmayan ama AB topraklarında ikamet edenleri kapsadığı yönünde olmaktadır. Maastricht Antlaşması ile oluşturulan yapıda göçle ilgili belli konularda uzlaşma sağlanmıştır. Bu uzlaşmalar AB vatandaşlığı ile AB vatandaşlarının serbest dolaşımı ve ikameti ve dış sınırlardan gelenlere ilişkin vize istenecek ülkelerin belirlenmesiyle ilişkili olanlardır(Şirin, 2012: 549). Maastricht Antlaşması ile içişleri ve adalet alanlarının bir atı altında toplanmış olması önemli bir yenilik oluştursa da özellikle iltica ve sığınma başvuruları konusunda, bu kişilerin uluslararası hukuktan kaynaklanan haklarını koruma adına ne kadar garanti edildiği şüpheli görünmektedir. Realist olarak yaklaşılsa, 1990'ların başında hükümetler arasında işbirliğini savunanlar ile bu alanda topluluklaştırmayı savunan ülkeler arasında bir uzlaşma sağlamak için çok fazla seçenek olduğunu söylemek mümkün değildir(Özcan, 2005: 89).

4.1.2.1.5. Amsterdam Antlaşması

Ortak bir göç ve sığınma politikası oluşturmada ikinci dönüm noktası olarak kabul edebilen Amsterdam Antlaşması, “Özgürlük, Güvenlik ve Adalet Alanı” yaratarak Maastricht Antlaşması'nın “ Adalet ve İçişlerinde İşbirliği” sütununu şekillendirmektedir. Serbest dolaşım, dış sınırlardaki kontroller, sığınma, göç ve üye olmayan ülke vatandaşların haklarının korunması ve sivil konularda adli işbirliği konuları “ Avrupa Toplulukları” diye adlandırılan birinci sütuna aktarılmaktadır. Ancak şunu da belirtmek önemlidir ki göç ve sığınma konuları bu sütuna aktarıldıkları halde beş yıl boyunca karar verme usulü olarak hükümetler arası mekanizma geçerli olacaktır (Özgür ve Özer, 2010 aktaran Şirin, 2012:550). Ancak beş yıl sonra üye devletler tarafından oybirliği alınan kararlar sonucunda konular ortak karar usulüne tabi olacaktır. Ortak karar usulünün geçerli olduğu alanlarda üye devletler nihai ve tek yetkili olmamaktadır. Bu arada, yeniden düzenleme sonucunda suçun engellenmesi, terörle mücadele, uyuşturucu ticareti ve cezai konularda adli işbirliği gibi konular üçüncü sütunda kalmaktadır (Şirin, 2012: 550).

Mülteciler, kişilerin serbest dolaşımının istisnası olmakta ve Üye Devletlerin uluslararası yükümlülüklerinin bir istisnası oluşturmaktadır. Temel ilke, ulusal egemenlik temelinde bölgesel dışlamadır. AB topraklarının coğrafi olarak tutarlı ve sınırlarının kontrolsüz olarak yeniden yapılandırılması için, mültecilerin istisna edilmesi gerekmektedir (Guild, 2006: 641).

Amsterdam Antlaşması'nın ortak bir göç ve sığınma politikası oluşturma açısından dönüm noktası sayılmasının nedenlerinden biri de göç ve sığınma konusunu ayrı bir maddeyle madde 63 düzenlemiş olmasından kaynaklanmaktadır. Bakanlar Konseyi, sığınma, mülteciler ve yerinden edilmiş kişiler, göçmen politikaları ve bir üye devlette yasal oturma iznine sahip üçüncü ülke vatandaşlarının diğer bir üye devlette ikamet izni alabilme hakkı ve koşullarına ilişkin düzenlemeleri yapacaktır(Şirin, 2012: 550-551).

4.1.2.1.6. Tampere Zirvesi – I.Safha (2000-2005)

Ekim 1999'da, Avrupa Konseyi, AB'nin yeni forumunda özgürlük, güvenlik ve adalet alanındaki ikincil mevzuatın taslak ve kabulünü motive edecek ilkeleri belirlemek için Finlandiya'nın Tampere kentinde bir araya gelmiştir. Zirvede, iltica ve göçün birbirinden ayrı ama yakından ilişkili konuları, aşağıdaki unsurları içerecek şekilde ortak bir AB politikasının geliştirilmesi gerektiği belirtilmektedir (http://www.europarl.europa.eu/summits/tam_en.htm ET 17.06.2017):

1) Menşei ülkelerle ortaklık

Avrupa Birliği'nin, göç ve menşei ülkeler ile bölgelerdeki siyasi, insan hakları ve kalkınma sorunlarını ele alan göç konusunda kapsamlı bir yaklaşıma ihtiyaç duyulmaktadır. Bu, yoksullukla mücadele etmeyi, yaşam koşullarını ve iş olanaklarını iyileştirmeyi, çatışmaların önlenmesini ve demokratik devletlerin konsolide edilmesini ve özellikle azınlıkların, kadınların ve çocukların haklarının insan haklarına saygı gösterilmesini gerektirmektedir. Bu amaçla, Birlik ve Üye Devletler, Anlaşmalar kapsamındaki kendi yetkileri dâhilinde, Birliğin iç ve dış politikalarının daha büyük bir tutarlılığına katkıda bulunmaya davet edildi. İlgili üçüncü ülkelerle ortaklık, eş-kalkınmanın teşvik edilmesi amacıyla, böyle bir politikanın başarısı için kilit bir unsur olmaktadır(http://www.europarl.europa.eu/summits/tam_en.htm ET 17.06.2017).

Bu bağlamda, Avrupa Konseyi, Konsey tarafından oluşturulan Yüksek Düzeyli Çalışma ve Göç Çalışma Grubunun raporunu memnuniyetle karşılamakta ve görev süresinin sona ermesini ve diğer Eylem Planlarının hazırlanmasını kabul etmektedir. Çalışma Grubu tarafından hazırlanan ve Konsey tarafından onaylanan ilk eylem planlarına faydalı bir katkı olarak değerlendirmekte ve Konsey ve Komisyonu Aralık 2000'de Avrupa Konseyi'ne

uygulamalarını rapor etmeye davet etmektedir(http://www.europarl.europa.eu/summits/tam_en.htm ET 17.06.2017).

2) Ortak bir Avrupa Sığınma Sistemi

Avrupa Konseyi, Birlik ve Üye Devletlerin sığınma talebinde bulunma hakkına mutlak saygı göstermelerinin önemini teyit etmektedir. Cenevre Sözleşmesi'nin tam ve kapsamlı bir şekilde uygulanmasına dayalı olarak Ortak Avrupa İltica Sisteminin kurulması yönünde çalışma yapmayı kabul etmekte, böylece hiç kimsenin zulme geri gönderilmemesini, yani geri göndermeme ilkesini sürdürmesini sağlamaktadır (http://www.europarl.europa.eu/summits/tam_en.htm ET 17.06.2017).

Bu sistem, kısa vadede, bir sığınma başvurusunun incelenmesinden sorumlu Devletin açık ve uygulanabilir bir tespitini, adil ve etkin bir sığınma prosedürü için ortak standartlar, sığınmacıların kabulünün asgari koşullarını ve mülteci statüsünün tanınmasını ve içeriği hakkında kuralların yakınlaştırılmasını içermesi gerekliliği belirtilmektedir. Ayrıca, korumaya ihtiyaç duyan herhangi bir kişiye uygun bir statü sunan yan koruma formları ile ilgili önlemlerle tamamlanması gerekliliği üzerinde durulmaktadır. (http://www.europarl.europa.eu/summits/tam_en.htm ET 17.06.2017).

Bu amaçla, Konsey, Komisyon önerileri temelinde, Amsterdam Antlaşması ve Viyana Eylem Planında belirlenen zaman çizelgesine göre gerekli kararları almaya çağırılmaktadır. Avrupa Konseyi, BMMYK ve diğer uluslararası örgütlere danışmanın önemini vurgulamaktadır. Uzun vadede, Topluluk kuralları ortak bir iltica prosedürüne ve Birlik genelinde sığınma hakkı tanınan kişiler için tek tip statüye yol açmalıdır. Komisyondan bir yıl içinde bu konuyla ilgili bir iletişim hazırlaması istenmektedir. (http://www.europarl.europa.eu/summits/tam_en.htm ET 17.06.2017).

Avrupa Konseyi, Üye Devletlerarasındaki dayanışma temelinde, yerlerinden edilmiş kişiler için geçici koruma konusunda anlaşmaya varma çabalarını hızlandırmaya çağırılmaktadır. Avrupa Konseyi, geçici koruma için mültecilerin kitlesel akınına maruz kaldığı durumlarda bir miktar mali desteğin yapılmasına dikkat edilmesi gerektiğine inanmaktadır. Komisyon bunun olanaklarını araştırma konusunda çağrı yapmaktadır. Avrupa Konseyi, Konseyin

sığınmacıların belirlenmesi için sistem üzerindeki çalışmalarını derhal tamamlamasını istemektedir(http://www.europarl.europa.eu/summits/tam_en.htm ET 17.06.2017).

3) Üçüncü ülke vatandaşlarının adil muamelesi

Avrupa Birliği, Üye Devletlerin topraklarında yasal olarak ikamet eden üçüncü ülke vatandaşlarının adil muamelesini sağlaması gerektiği belirtilmektedir. Daha güçlü bir bütünleşme politikası, AB vatandaşlarınıninkiyle karşılaştırılabilir hak ve yükümlülükler vermeyi amaçlaması gerekmektedir. Ayrıca, ekonomik, sosyal ve kültürel yaşamda ayrımcılık yapılmamasını ve ırkçılığa ve yabancı düşmanlığına karşı önlemlerin geliştirilmesi gerektiği üzerine de vurgu yapılmaktadır. (http://www.europarl.europa.eu/summits/tam_en.htm ET 17.06.2017).

Avrupa Konseyi, ırkçılığa karşı bir Eylem Planı hakkında Komisyon İletişimi üzerine inşa edilmesinin ardından, ırkçılığa ve yabancı düşmanlığına karşı mücadelenin hızlandırılmasını talep etmektedir. Üye Devletlerin bu konuda en iyi uygulamalardan ve deneyimlerden yararlanmaları gerektiği de belirtilmektedir. ırkçılık ve yabancı düşmanlığı ile Avrupa Konseyi Avrupa İzleme Merkezi ile işbirliğinin daha da güçlendirileceği ifade edilmektedir. Ayrıca, Komisyon, Avrupa Topluluğu (AT) Antlaşması'nın ırkçılığa ve yabancı düşmanlığına karşı mücadele konusundaki 13. Maddesini uygulayan tekliflerle mümkün olan en kısa zamanda gelmeye davet edilmektedir. Ayrımcılığa karşı daha genel olarak mücadele etmek için Üye Devletler ulusal programlar hazırlamaya teşvik etmektedir. (http://www.europarl.europa.eu/summits/tam_en.htm ET 17.06.2017).

Avrupa Konseyi, Birlik içindeki ekonomik ve demografik gelişmelerin ortak değerlendirmesine ve ayrıca menşei ülkelerdeki durumlara dayanarak, üçüncü ülke vatandaşlarının kabul ve ikamet koşullarına ilişkin ulusal mevzuatların birbirlerine yaklaştırılmasına olan ihtiyacı kabul etmektedir. Komisyon tarafından teklifler temelinde, Konsey tarafından bu hızlı kararlar talep edilmektedir. Bu kararlar, sadece her Üye Devletin kabul kapasitesine bağlı olmamakta aynı zamanda menşei ülkeleriyle olan tarihsel ve kültürel bağlarını da dikkate alınması gerektiği vurgulanmaktadır (http://www.europarl.europa.eu/summits/tam_en.htm ET 17.06.2017).

Üçüncü ülke vatandaşlarının yasal statüsü, Üye Devletlerin vatandaşlarınınkilere yaklaştırılması gerektiği vurgulanmaktadır. Üye Devlette yasal olarak uzun süre ikamet izni olan ve uzun süreli ikamet iznine sahip olan bir kişi, söz konusu Üye Devlete, mümkün olduğu kadar yakın bir dizi eşit haklar tanınmalıdır. AB vatandaşları tarafından; örneğin ikamet etme hakkı, eğitim alma ve çalışan veya serbest meslek sahibi olarak çalışmanın yanı sıra, ikamet eden Devletin vatandaşlarına karşı ayrımcılık yapmama ilkesi gerekli olmaktadır. Avrupa Konseyi, uzun vadeli yasal olarak ikamet eden üçüncü ülke vatandaşlarının ikamet ettikleri Üye Devletin vatandaşlığını elde etme fırsatı sunma hedefini onaylamaktadır (http://www.europarl.europa.eu/summits/tam_en.htm ET 17.06.2017).

4) Göç akışlarının yönetimi

Avrupa Konseyi, tüm aşamalarında göç akışlarının daha etkin bir şekilde yönetilmesi ihtiyacını vurgulamaktadır. O, köken ve transit ülkelerle yakın işbirliği içinde, yasal göçmenlik için gerçek olasılıklar hakkında bilgi kampanyalarının ve insan ticaretinin her türünün önlenmesinde kalkınmayı gerektirmektedir. Üçüncü ülkelerdeki AB konsoloslukları arasında daha yakın işbirliği ve gerektiğinde, ortak AB'ye vize veren ofislerin kurulması da dâhil olmak üzere vize ve sahte belgeler üzerinde ortak bir aktif politika geliştirme gerekliliği vurgulanmaktadır(http://www.europarl.europa.eu/summits/tam_en.htm ET 17.06.2017).

Avrupa Konseyi, özellikle insan ticaretiyle uğraşan ve göçmenlerin ekonomik olarak sömürülmesi ile mücadele ederek, yasadışı göçün kaynağıyla baş etmeye kararlı olup bu ciddi suça karşı ağır yaptırımlar öngören mevzuatın kabul edilmesini teşvik etmektedir. Konsey, 2000 yılı sonuna kadar, Komisyon tarafından bir öneriye dayanarak, bu amaçla mevzuat kabul etmeye davet edilmiştir. Üye Devletler, Europol ile birlikte, söz konusu suç ağlarını tespit etme ve çözüm çabalarına yönlendirmelidir. Bu tür faaliyetlerin mağdurlarının hakları, kadın ve çocukların sorunlarına özel önem verilerek güvence altına alınacağı belirtilmektedir(http://www.europarl.europa.eu/summits/tam_en.htm ET 17.06.2017).

Avrupa Konseyi, özellikle deniz sınırlarında, değişim programları ve teknoloji transferi gibi Üye Devletlerin sınır kontrol hizmetleri arasında daha yakın işbirliği ve karşılıklı teknik yardım talep etmektedir. Bu işbirliğinde başvuran Devletlerin hızlıca dâhil edilmesi için Konsey, Adriyatik ve İyon denizlerindeki iki ülke arasındaki işbirliğini, organize suç, insan kaçakçılığı ve insan kaçakçılığıyla mücadelede işbirliğini geliştirmek için İtalya ile

Yunanistan arasındaki mutabakatı memnuniyetle karşılamaktadır (http://www.europarl.europa.eu/summits/tam_en.htm ET 17.06.2017).

Schengen müktesebatının Birliğe entegrasyonunun bir sonucu olarak, aday ülkeler, bu müktesebatı ve üzerine inşa etmeyi gerektiren tüm önlemleri kabul etmesinin gerekliliği vurgulanmaktadır. Avrupa Konseyi, Birliğin gelecekteki dış sınırlarının etkin eğitilmesinin, uzman eğitilmiş profesyoneller tarafından yapılmasının önemini vurgulamaktadır. Avrupa Konseyinin, gönüllü geri dönüşün teşvik edilmesi ve bu ülkelerin yetkili mercilerine insan ticaretinde etkin bir şekilde mücadele etme ve geri kabulleri ile başa çıkma becerilerini güçlendirmeye yardımcı olmak için geliştirilecek menşe ve transit ülkelere yardım çağrısında Birliğe ve Üye Devletlere karşı yükümlülükleri bulunmaktadır (http://www.europarl.europa.eu/summits/tam_en.htm ET 17.06.2017).

Amsterdam Antlaşması, Topluluğa geri kabul alanında yetki verilmektedir. Avrupa Konseyi, Konseye, geri kabul anlaşmaları yapmaya veya Avrupa Topluluğu ile ilgili üçüncü ülkeler veya ülke grupları arasındaki diğer anlaşmalarda standart hükümler koymaya davet etmektedir (http://www.europarl.europa.eu/summits/tam_en.htm ET 17.06.2017).

İç geri kabul ile ilgili kurallara da dikkat edilmesi vurgulanmaktadır. Özgürlük, güvenlik ve adalet alanını şekillendirmek için de ortak bir asgari standart düzeyde iltica hukukunun uyumlaştırılması ve devletlerin eylemlerinin karşılıklı tanınması ilkesi olmak üzere iki temel ilke kabul edilmektedir(Guild, 2006: 643).

4.1.2.1.7. Lahey Programı- II. Safha(2005-2010)

Avrupa Konseyi'nin Tampere'deki toplantısından beş yıl sonra, Birliğin başarıları üzerine inşa etmesini ve karşılaşılabilecek yeni zorlukları etkin bir şekilde karşılamasını sağlamak için yeni bir gündemin oluşturmak amacıyla, Avrupa Konseyi, Lahey Programı olarak bilinen bu yeni çok yıllık programı kabul etmiştir. Avrupa için bir Anayasa oluşturan Antlaşma'da ifade edilen amaçları yansıtmaktadır. Program, göçün tüm aşamalarını kapsayan bütüncül bir yaklaşımın oluşturulmasının gerekli olduğuna dikkat çekmekte ve AB'de özgürlük, güvenlik ve adalet alanının güçlendirilmesini amaçlamaktadır (<https://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2005:053:0001:0014:EN:P DFE.T> 17.06.2017).

Program uyarınca, sığınma, göç ve sınırlara ilişkin ortak politika oluşturmada ikinci aşama 1 Mayıs 2004'de başlamış ve Ortak Avrupa İltica Sistemi'nin ikinci aşamasında amaçlanan ortak bir iltica prosedürü ve sığınma veya ikincil koruma sağlayanlar için tek tip statü oluşturulacağı belirtilmiştir. Mülteciler ve diğer ilgili Antlaşmalar Cenevre Sözleşmesi'nin tam ve kapsamlı bir şekilde uygulanmasına dayanarak ve ilk aşamada kabul edilen yasal araçların kapsamlı ve eksiksiz bir değerlendirmesi üzerine inşa edilecektir. Avrupa Konseyi, 2005-2010 dönemi için yeni Avrupa Mülteci Fonu'nun kurulmasını memnuniyetle onaylanmış ve Üye Devletlerin ortak bir sığınma prosedürünün kurulmasına kadar yeterli sığınma sistemlerini ve kabul tesislerini sürdürme konusundaki acil ihtiyacını vurgulamıştır. Komisyonu, Üye Devletlere iltica başvurularının işlenmesinde ve üçüncü ülke vatandaşlarının kategorilerinin kabul edilmesinde yardımcı olmak için mevcut Topluluk fonlarını tahsis etmeye davet etmektedir. Konsey, bu kategorileri 2005 yılında Komisyon tarafından sunulacak bir teklif temelinde belirlemeyi de önermektedir. (<https://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2005:053:0001:0014:EN:PDF ET 17.06.2017>).

Programda ayrıca üçüncü ülke vatandaşlarının entegrasyonu üzerinde durulmaktadır ve toplumlarımız içinde istikrar ve uyum, yasal olarak yerleşik üçüncü ülke vatandaşlarının ve onların torunlarının başarılı bir şekilde bütünleşmesi sayesinde olacağı belirtilmektedir.

Entegrasyon ise aşağıdaki şekilde belirtilmektedir:

- Hem yasal olarak ikamet eden üçüncü ülke vatandaşlarını hem de ev sahibi toplumu kapsayan sürekli, iki yönlü bir süreçtir.
- Ayrımcılıkla mücadele politikasını içerir, ancak ötesine de geçmektedir.
- Avrupa Birliği'nin temel değerlerine ve temel insan haklarına saygılı olmaktadır.
- Topluma katılım için temel beceriler gerektirmektedir.
- Karşılıklı anlayışı geliştirmek için ortak forumlar ve aktiviteler içinde toplumun bütün üyeleri arasındaki sık etkileşim ve kültürler arası diyaloga dayanmaktadır,
- İstihdam ve eğitim dâhil olmak üzere çeşitli politika alanlarına uzanmaktadır(<https://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2005:053:0001:0014:EN:PDF ET 17.06.2017>).

Lahey Programının vurgusu, sığınmacıyı ortak dış sınırın ötesine üçüncü devletlerin topraklarına bırakmak veya hareket ettirmektir. Gerekçe, üçüncü devletlerin insan hakları yükümlülüklerinden, yani Cenevre Sözleşmesi'ne tam olarak uyulmasından ve dolayısıyla sığınma başvurusunda bulunmalarından sorumlu tutulmaları gerektirmektedir (Guild, 2006: 466-467).

Programda yasal göçün Avrupa'nın bilgiye dayalı ekonomisinin gelişmesindeki rolü, oturma izni olan yasal göçmenlerin entegrasyonlarını sağlamaya yönelik ulusal politikalar arasında işbirliğine duyulan ihtiyaç, gerek menşei gerek transit(geçiş) bölgelerindeki ülkelerin mültecilerin korunması alanındaki çabaların desteklenmesinin önemi ve göçü bütüncül bir biçimde, menşei ülke ve bölgelerle diyalog ve işbirliği içinde ele almanın önemi ve gerekliliği vurgulanmaktadır (Şirin, 2012: 555).

4.1.2.1.8. Avrupa Göç ve Mülteci Paktı

Göçmenlik, 2008'in ikinci yarısında Fransa Cumhurbaşkanlığı için önemli bir konu olmuştur. Başkanlık döneminde, Fransız hükümeti "Göç ve İltica hakkında Avrupa Paktı/Avrupa Göç ve İltica Paktı" çağrısında bulunmuştur. Anlaşmanın metni Fransız göçmen bakanı Brice Hortefeux tarafından 7 ve 8 Temmuz 2008 tarihlerinde Cannes'daki JHA Konsey Toplantısı'nda sunulmuş ve Ekim ayında AB hükümet başkanları tarafından kabul edilmiştir (Geddes, 2009: 21).

Göçmenlik Paktında araştırılan konular; göçün daha iyi yönetimi ve AB seviyesinde gelişmiş koordinasyonu ile alakalı olmuştur(Geddes, 2009: 21).

Yeni ve potansiyel olarak daha tartışmalı olan, yasal göç konusunda ortak bir politika oluşturmasıdır. 2007 yılında Komisyon, yüksek vasıflı işçiler tarafından AB'ye girişin kolaylaştırılması için bir "Mavi Kart" programı önermiştir. Bu, yasal göç alanında, yüksek nitelikli istihdam amacıyla üçüncü ülke vatandaşlarının giriş ve ikametini yöneten kriterler ve koşullarla ortak Avrupa kuralları oluşturacaktır. AB üyesi olmayan kişilerin ikamet izniyle verileceği hızlı bir kabul prosedürü ('Mavi Kart'),bir dizi bekleme süresi ve aile birleşmesini yöneten daha elverişli koşullardan sonra bir dizi sosyo-ekonomik haklar, AB içinde hareketlilik sağlayacaktır. Bu, üye devletlerdeki işgücü piyasası durumu ve yeni göçmenleri entegre etme kapasiteleri ile yakından ilişkilidir. Geçmişte üye devletler ortak

AB kabul politikasını kabul etmekte isteksiz davranmıştır. Avrupa çapında ekonomik bir durgunlukta, daha az işgücü piyasası ve beceri boşlukları oluşması muhtemel olup iç işgücü piyasası kısıtları üçüncü ülkelerle göç ortaklıkları kurma girişimini engelleyebilmektedir(Geddes, 2009: 21-22).

Mavi kart sadece ilgili becerilere ve deneyime sahip olanları ve bir iş(meslek) teklifi olanları kapsar. Üye devletler, böyle bir plana giren göçmenlerin sayısını belirleme hakkını saklı tutmakta ve kendilerini veya belirli bölgeleri veya sektörleri beyan etme hakları vardır. Bu esneklik hükümlerini kullanarak, Birleşik Krallık, İrlanda ve Danimarka'nın hepsi oy vermiş ve Komisyon, o zamandan beri şu anda, şirket içi transfere ve mevsimlik işçilere yönelik müzakerelerdeki rollerini daha da geliştirmeye çalışmaktadır (Geddes, 2014: 447).

4.1.2.1.9.Lizbon Anlaşması ve Stockholm Programı ve 2015 Sonrası Acil Eylem Planı

2009 yılında yürürlüğe giren Lizbon Antlaşması, Maastricht Antlaşması ile oluşturulan üç sütunlu yapıyı değiştirerek iki sütunlu bir yapı oluşturmuştur. Yeni yapıya göre, AB'nin üzerine inşa edildiği antlaşmalar Avrupa Birliği Antlaşması(ABA) ile Avrupa Birliği'nin İşleyişine İlişkin Antlaşma'dır (ABİA)(<http://tr.euabc.com/upload/books/lisbon-treaty-3edition.pdf> ET 17.06.2017).

Lizbon Anlaşması (2009) göre, göç ve iltica alanlarında ulusal hukuk sistemlerinde Avrupa Adalet Divanı için önemli bir rol oluşturmuştur. Bunu yaparken, Avrupa Adalet Divanı'nın mevzuatın iptal edilmesine ve yükümlülüklerin yerine getirilmemesine ya da yerine getirilmemesine hükmedilmesine yönelik bir kapsamı düşünmesine izin vermiştir. Avrupa Adalet Divanı'na, göç ve sığınma başvurusu konusunda “ön karar verme” yetkisi de verilmiştir (Acosta ve Geddes, 2013). Lizbon Antlaşması, anlaşma çerçevesi içerisinde tam bir göç ve iltica kuruluşunu oluşturmuştur. Kurumsal uyum açısından, Konsey'de nitelikli çoğunluk oylama (ağırlıklı oylama sistemi) ve Konsey ile Avrupa Parlamentosu ve Avrupa Adalet Divanı yetki alanları arasındaki ortak karar olmuştur (Geddes, 2014: 441).

Anlaşmanın 77-80. maddeleri göçmen ve sığınma ile ilgili temel hükümleri belirlemiştir(<http://tr.euabc.com/upload/books/lisbon-treaty-3edition.pdf> ET.17.06.2017).

Anlaşmanın 77. maddesi uyarınca, üye ülke sınırları içinde iç sınır kontrollerinin bulunmadığını, dış sınırlarda kontrollerin ve bütünleşmiş sınır yönetiminin yapılmasını öngörmektedir. Bu, vize, kısa süreli ikamet izinleri, dış sınırlardan geçenlerin kontrol edilmesi, Üçüncü ülke vatandaşlarının AB içinde serbestçe dolaşabileceği koşullar, dış sınırlar için bütünleşmiş bir yönetim sisteminin kademeli olarak kurulması ve iç sınırları geçenler üzerinde kontrollerin olmama gerekliliği vurgulanmaktadır.

Anlaşmanın 78. maddesine göre ise, sığınma, ikincil koruma ve geçici koruma ile ilgili ortak bir politika ile ilgilidir. AB genelinde geçerli olan tekdüzen statüsüne sığınma hakkı sağlamakta; üçüncü ülke vatandaşları için birleşik koruma statüsü, kitlesel akış (büyük çapta) durumunda yerlerinden edilmiş kişiler için ortak bir geçici koruma sistemi, tek tip sığınma veya ikincil koruma ve ortaklığın verilmesi ve geri çekilmesi için ortak prosedürler ve sığınma başvurusunda bulunan ya da iştiraki ya da geçici korumaya başvuran kişilerin girişlerini yönetmek için üçüncü ülkelerle işbirliği yapılması belirtilmektedir.

Anlaşmanın 79. maddesi ise, vatandaşlık ve ikamet koşullarını ve uzun süreli vizeleri ve ikamet izinlerini düzenleyen standartları içeren ortak bir göç politikasının temelini ortaya koymaktadır; üye devletlerde yasal olarak ikamet eden ve diğer üye devletlerde serbest dolaşım ve ikamet hakkı da dâhil olmak üzere, üçüncü ülke vatandaşlarının haklarının tanımı; yasadışı göç ve yetkisiz ikamet ve insan ticareti ile mücadeledir. Anlaşmanın madde 79 (3), AB ve üçüncü ülkeler arasında geri kabul taleplerinin sonuçlandırılmasına izin vermekte ve anlaşmanın 79 (4) Nolu maddesi, yasal olarak yerleşik üçüncü ülke vatandaşlarının entegrasyonunu teşvik etmek için teşvik tedbirleri olanağı sunmaktadır. Anlaşmanın madde 79 (5) uyarınca, Göçmenlik tedbirleri olan devletler, “üye devletlerin üçüncü ülkelere gelen üçüncü ülke vatandaşlarının kabul hacimlerini belirleme hakkını etkilemez” denilmektedir. Bu, AB vatandaşlarına ilişkin yargı yetkisi hukuka tabi tutulmuş olmasına rağmen, AB'nin göç etmediğine ilişkin kararların temelini belirlemek için geçici bir ayrıcalığı sürdüren çok önemli bir hüküm niteliğindedir.

Son olarak, anlaşmanın 80. maddesinde “göç ve iltica alanlarında dayanışma ve adil sorumluluk paylaşımı” öngörülmektedir. Bu, Orta Doğu ve Kuzey Afrika'da ayaklanma sonrasında test edilmekte ve Lizbon Antlaşması, uygunluğu belirlerken, bir politika gündemi belirlemek ve eylem için öncelikleri belirlemeyi de gerekli kılmaktadır.

Kısaca belirtilirse, göç ve sığınmaya ilişkin konuların Lizbon Antlaşması ile birlikte büyük ölçüde topluluk mekanizması içine girmiştir ve kararlar artık Bakanlar Konseyi ve Avrupa Parlamentosu'nun ortak kararları olacaktır. Yani Parlamentonun onay vermediği durumlarda Konsey hiçbir düzenleme gerçekleştiremeyecektir. Yetkisi artırılan Avrupa Adalet Divanı ve Temel Haklar Şartı'nın göç ve sığınma alanında ne derece etkili olacağı zaman içinde görülecektir(Şirin, 2012:559).

Lizbon antlaşması bazı yeniliklere yer vermesi açısından önemlidir. Örneğin; iç güvenlik ve dış sınırların bütünleştirilmiş yönetimi ile ilgili konular ilk defa Antlaşma çatısı altında yer almaktadır. Ayrıca sığınma alanında mülteci ve ikincil koruma statüsü haricinde Antlaşma ile oluşturulan geçici koruma statüsünden de söz etmek mümkündür. Böylece sığınmacılara üç ayrı kategoride koruma sağlanacaktır. Buna ilaveten, Antlaşma'nın ABA'da belirtildiği üzere, 2000'de kabul edilen AB Temel Haklar Şartı'nda yer alan ilke, özgürlük ve hakları tanıdığını eklemek gerekir. Temel Haklar Şartı'nda da sığınma hakkı açıkça tanındığı için Lizbon Antlaşması ile bu hak güvence altına alınmıştır(Şirin, 2012: 558-559).

Sonuç olarak, Stockholm Programı ve Lizbon Antlaşması ile başlayan süreç, göç ve sığınma alanında üye devlet uygulamalarını ne ölçüde ortak hale geldiği ve Avrupalılaştırdığını görüleceği bir sürece girilmiştir(Şirin, 2012: 560).

2015 yılında ise Göç Gündemi oluşturularak iki ayrı plan şeklinde kaleme alınmış; ilk planda Nisan ayında açıklanan 10 maddelik eylem planından bu yana hemfikir olunan acil eylem gerektiren konulara yer verilirken AB'nin orta ve uzun vadede izleyeceği yol haritası dört sütunlu bir göç yönetimi politika çerçevesine oluşturulmuştur (i) Akdeniz'de yaşamların korunması, (ii) Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası (OGSP) operasyonlarını mümkün kılacak şekilde ve sistematik olarak göçmen kaçakçılığı şebekelerinin hedef alınması, (iii) 40 bin sığınmacının farklı AB ülkelerine yeniden yerleştirilmesinin yanı sıra (iv) AB sınırları dışında insani koruma ihtiyacındaki yerinden edilmiş 20 bin kişiye AB ülkelerince koruma sağlanması, (v) üçüncü ülkelerle işbirliği içinde olunması ve (vi) ön saftaki (AB sınırındaki) ülkelere acil yardım fonu ayrılarak Avrupa'ya ulaşan göçmenlerin kayıt ve parmak izlerinin alınması için yeni bir yaklaşımın (*'hotspot' approach*) kurulmasına yönelik eylemler Göç Gündeminin acil eylem planını olarak belirtilmektedir. Bu haritaya dayanarak Komisyonun 27 Mayıs 2015 tarihinde ortaya koyduğu uygulama planının detayları ise aşağıdaki şekilde ele alınmıştır (Elmas Yılmaz, 2016:271-272):

- **Yeniden Yerleştirme (relocation):** İtalya ve Yunanistan'a ulaşan ve uluslararası koruma ihtiyacında olan sığınmacılara yönelik acil bir yeniden yerleştirme mekanizması kurulması öngörülmüştür. Bu mekanizmaya göre, İtalya ve Yunanistan'da bulunan toplamda 40 bin göçmenin gelecek 2 yıl zarfında diğer AB ülkelerine yeniden yerleştirilmelidir. (Bu rakam, 2014 yılında AB'ye ulaşan ve sığınmacıların %75'ini oluşturan Suriye ve Eritrelilerin yaklaşık %40'ına karşılık gelmektedir.)
- **Yerleştirme (resettlement)545:** AB sınırları dışarısındaki kriz bölgelerinde tehlike altındaki 20 bin kişinin 2 yıl içinde, bir dağılım usulüne göre, AB ülkelerine yerleştirilmesi öngörülmüştür. Bu projeye katılan üye ülkelere 2015-16 arasında 50 milyon euroluk finansal destek sağlanacaktır.
- **Göçmen kaçakçılığına karşı AB Eylem Planı:** 2015-2020 Planı, göçmen kaçakçılığını önlemek için somut önlemleri öngörmektedir. Şüpheli gemilerin listesini oluşturma, bilgi paylaşımı, internet servis sağlayıcıları ile işbirliği gibi eylemleri içermektedir.
- **Parmak izlerinin alınması:** Ortak sığınma sisteminin daha etkili işleyebilmesi için parmak izi toplama işleminin daha sistematik hâle getirilmesi öngörülmüştür. Komisyon bu konuda üye devletler için kılavuz yayınlamıştır.
- **Mavi Kart Yönergesinin etkin hâle getirilmesi:** Komisyon, mevcut Mavi Kart uygulamasını geliştirmeyi planlamaktadır. Bu konuda göçmenler, işverenler, sivil toplum örgütleri gibi paydaşların görüşünü almayı planlamaktadır.
- **Triton için yeni operasyonel plan:** Triton operasyonu için deniz, hava ve insan unsurları dâhil yeni varlıkların oluşturulması ve Malta'nın güney sınırını ve İtalya'nın Mare Nostrum operasyonunun kurtarma bölgesi alanını da kapsayacak şekilde Triton'un coğrafi alanının genişletilmesi öngörülmüştür.

4.1.2.2. Avrupa Birliği Düzenlemelerinde Haklar Çerçevesinde Göçmenlerin Sosyal Güvenlik Hakkı

Sosyal güvenlik ve sosyal yardım, ulusal sosyal güvenlik sistemine yapılan katkılara dayanan veya engellilere olduğu gibi devlet tarafından yardıma ihtiyacı olan kişilere temin edilen yardımlarla ilişkilendirilmektedir (Avrupa Hukuku El kitabı, 2014: 203). Avrupa Birliği'nde sosyal güvenlik denilince, sosyal yardım veya sosyal hizmetten önce, sosyal sigorta kolları ön plana çıkmakta ve bunlar, yaşlılık sigortası, malullük sigortası, ölüm

sigortası, hastalık ve analık sigortası, iş kazası ve meslek hastalıkları sigortası, işsizlik sigortası ve aile ödenekleri sigortası şeklinde sıralanmaktadır (Taşçı, 2013: 61).

Birlik hukukunda sosyal güvenlik hakkının gelişimi incelendiğinde ise bu hakkın öncelikle, işçilerin serbest dolaşımı özgürlüğü kapsamında üye devlet vatandaşlarına verilmektedir. İşçilerin serbest dolaşımının önündeki engellerin kaldırılması, böylece entegre tek pazarın zararlı etkilerinden işçileri korunmak ise temel amaç olarak belirtilmektedir (Barnes ve - Barnes, P. 1995: 321-324). Serbest dolaşımı kolaylaştırmayı sağlamak amacıyla ulusal sosyal güvenlik sistemleri, Birlik koordinasyonuna bırakılmaktadır (Laske, 1993: 512.). Birliğin yükümlülüğü; sosyal güvenlik ve işçilerin sosyal koruması alanında üye devlet girişimlerini desteklemek ve tamamlamaktır. Destekleme ve tamamlama görevi çok kolay olmamakla birlikte Avrupa Parlamentosu ile Bölgeler Komitesi ve Ekonomik Sosyal Komiteye danışıldıktan sonra Konsey özel yasama prosedürü kullanarak oybirliği ile hareket edilmektedir (Lizbon Antlaşması ile değişik AB'nin İşleyişine Dair Antlaşma 137(2). madde.)

AB sosyal güvenlik sisteminin gelişiminde önemli etkiye sahip anlaşma, 7 Şubat 1992 tarihinde Maastricht'te imzalanan "*Avrupa Birliği Antlaşması*" kısa adı ile bilinen ve Avrupa Topluluğu'nu "*Avrupa Birliği*" haline getiren antlaşmadır. Maastricht Antlaşması ile sosyal politika alanında yeni bir dönem başlamasına neden olmuş, Birliğin karar alma sürecinde yeni ilkeler tespit edilmiştir. Ayrıca sosyal güvenlik ve işçilerin sosyal bakımdan korunması hususu, direktifler bakımından "*oybirliği*" gerektiren konular içinde yer almasına neden olmuştur (Arıcı, 2004: 633). Ancak 1992 sonrası dönemde AB sosyal politikası açısından çeşitli tereddütler ortaya çıkmaya başlamış; ortak sosyal politikaların çalışma çevrelerindeki esnekliğe zarar vereceği, özellikle kuzey-güney ülkeleri arasındaki sosyal destek seviyelerindeki uyumlaştırma ve standardizasyonun başarılamayacağı yönünde eleştiriler yapılmıştır. Bu durumların bir çözümü olarak ise, "*Avrupa vatandaşlığı*" gündeme getirilmiştir. Böylece sosyal güvenlik alanında uyumlaştırma ve serbest dolaşımın önünden sosyal güvenliğin bir engel olmaktan çıkarılması daha da önemli bir hale gelmiştir (Arıcı, 1997: 89-90). 1997 tarihli Amsterdam Antlaşması, işsizlik ve istihdam açısından AB sosyal güvenlik tarihçesinde diğer önemli anlaşma niteliği taşımaktadır. Antlaşma ile sosyal politikanın ortak sorumluluk alanı olduğu ilk defa kabul edilmiştir. Böylece politikanın, istihdamın geliştirilmesi, hayat ve çalışma koşullarının iyileştirilmesi ve sosyal güvenliğin yeterli hale getirilmesi gibi sosyal politikanın amaçları olarak bir dizi hüküm kapsama

alınmıştır (Erdoğdu, 2010: 103). Mart 2000 tarihli Lizbon Zirvesi'nde sosyal uyum, sürdürülebilir kalkınmanın anahtarı ifadesine yer verilmiştir (Ceylan- Ataman, 2010: 93). Böylece genel anlamda sosyal politika ve özelde sosyal güvenlik alanında, ekonomi, istihdam ve sosyal politikanın/ sosyal güvenliğin birbirlerini dışlamaları değil de birbirlerini kuvvetlendirdikleri bir amaçlar zinciri içinde ele alınması gerekliliğinin tespiti yapılmıştır (Erdoğdu, 2010: 119).

Avrupa Birliği (AB), sosyal yardımlarda ve sosyal güvenlikte en gelişmiş fakat bu yardımların taşınabilirlikte karmaşık bir sistemine sahiptir. Üçüncü ülke vatandaşlarına ve göçmenlere AB ülkelerinde sosyal güvenlik yardımlarına erişim hakkı tanınsa bile, bu yardımlarla ilişkili uygunluk kuralları doğrudan veya dolaylı olarak üçüncü ülke vatandaşlarının ve göçmenlerin yararlanmasını önleyebilmektedir. Bu uygunluk kuralları ise şu şekilde belirtilmektedir (European Migration Network Study European Commission 2014: 43):

Minimum(Asgari) ikamet süreleri: Yasal ikamet kanıtı (geçerli oturma izni şeklinde) ve başvuranın ülkedeki fiziksel varlığının kanıtı, sosyal güvenlik yardımlarının çoğunun ortak bir uygunluk şartı olarak kabul edilmektedir. Bununla birlikte, üçüncü ülke vatandaşlarının normalde yardımları alabilmeleri için asgari bir ikamet süresi gerekli olamamaktadır. Ancak belli sigorta kollarında ve ülkelerde bu İstisnalar mevcuttur. Örneğin doğum ve babalık yardımlarında bir üye devlette, yaşlılık yardımları altı Üye Devlette, İşsizlik yardımı bir üye devlette, aile yardımları iki üye devlette, garanti edilen asgari kaynaklar için ise çoğu Üye Devlette belirtilen sigorta kollarında yardımlara erişmek için böyle bir asgari ikamet süresinin gerekli olduğu görülmektedir. Bazı Üye Devletler belirli sosyal güvenlik yardımlarına asgari ikamet süreleri getirmektedir. Bu asgari ikamet süreleri, Finlandiya, Fransa, İtalya, Letonya, Portekiz ve İsveç'te yaşlılık yardımlarıyla; Polonya'daki işsizlik yardımlarına; Çek Cumhuriyeti ve Polonya'da aile yardımlarına; Analık ve babalık yardımı olarak bazı yardımlarla ilişkilendirilir(European Migration Network Study European Commission, 2014) :

- Asgari ikamet süreleri *sağlık yardımlarını*, hastalık nakit ödeme yardımlarını temin etmede yeterli olsa da Anelik ve babalık yardımları, yaşlılık aylığı ve yardımları, işsizlik yardımları gibi sosyal güvenlik haklarının temini için yeterli olmamaktadır. Örneğin kamu sağlık hizmetlerinde acil sağlık hizmetleri dışında Finlandiya, İrlanda,

İtalya ve İsveç'te en az bir yıl için geçerli oturma izni bulunması gerekiyor. Fransa'da ise bir takvim yılı içerisinde altı aydan bir gün fazla sosyal güvenlik ödemesi yapması halinde kamu sağlık hizmetlerinden yararlanabilmektedir.

- *Hastalık nakit yardımları* baskın olarak aktif nüfusun sigorta katkılarıyla finansa edilmektedir. Üye devletler üçüncü ülke vatandaşlarından asgari süre ikamet şartını gerekli görmemekte bunun yerine asgari süre sigorta katkı primi ödeme şartını koşmaktadır. Fransada bir takvim yılı içerisinde altı aydan bir gün fazla hastalık nakit yardımları primi ödemesi gerekmektedir. Finlandiya'da ise üçüncü ülke vatandaşlarının bu sigorta kolu kapsamına alınması gerekmektedir.
- *Annelik ve babalık yardımları için* asgari ikamet süreleri birçok üye devlette gerekmemektedir. Bu sosyal güvenlik branşının finansman mekanizması primlerle olduğu için minimum sigorta primi katkısı ödenmesi gerekmektedir. Finlandiya'da doğumdan önce en az yüz seksen günlük annelik ve babalık yardımları primi ödenmesi gerekmektedir. Fransada altı aydan bir gün fazla annelik ve babalık yardımları primi ödemesi gerekmektedir. Bulgaristan, Macaristan, Litvanya, İrlanda, İsveç ve Finlandiya'da uzun süreli ikamet edenler prim ödemeksizin devlet fonlarından yardım alabilmektedir(European Migration Network Study European Commission, 2014).
- *Yaşlılık aylıkları ve yardımları için asgari ikamet süresi* aranmamaktadır. Estonya'da yaşlılık aylığına hak kazanabilmesi için en az beş yıldan beri geçici ya da kalıcı ikamet etme şartı bulunmaktadır. Finlandiya'da on altı yaşından sonra en az üç yıl ikamet etme şartı bulunmaktadır. İtalya'da vergilerle finanse edilen sosyal yardımlardan biri olan yaşlılık aylığı altmış beş yaşındakilere sağlanır ve on iki ay asgari ikamet gereklidir. Portekizde sosyal yaşlılık aylığı başvuruları için yetmiş iki ay ikamet gereklidir. İsveçte kazanç temelli aylıklar için minimum ikamet süresi son iki aydır(European Migration Network Study European Commission, 2014).
- *Aile yardımları*; Çek cumhuriyeti ve Polonyada aile yardımları için asgari ikamet süresi gereklidir. Çek cumhuriyeti için üçyüzaltmışbeşgün ikamete süresi gerekir. Aile yardımları adı altında ebeveyn yardımları, çocuk yardımları ve cenaze yardımları yer almaktadır. Polonyada ise en az altı ay çalışma ve ikamet izni gerekir(European Migration Network Study European Commission 2014).

- *İşsizlik yardımları*; Üçüncü ülke vatandaşları için ülkede yasal asgari ikamet süresi gerekli değildir fakat üçüncü ülke ülke vatandaşları için gerekli ikamet ve çalışma izni almak için bekleme süresi minimum ikame süresine neden olur.
- *Garanti edilmiş asgari kaynaklar*; Bu sigorta kolunda Avusturya, Kıbrıs, Macaristan, Letonya, Lüksemburg beş yıl gibi uzun dönemli ikamet izni sınırlaması getirmektedir. Portekizde asgari ikamet süresi üç yıl, İtalyada bir yıl olup bu yöneticilerin insiyatifine bırakılmıştır. İspanyada ise on yıl yasal olarak ikamet izni olması gerekir. Çek cumhuriyeti, Estonya, Finlandiya, Fransa, Yunanistan, İrlanda, Hollanda, İsveç, Birleşik Krallık bu sigorta kolu içi asgari ikamet süresi aramaz. (European Migration Network Study European Commission 2014).

Yardımların dışa aktarımını düzenleyen kurallar: Çoğu Üye Devletteki ulusal mevzuat, üçüncü ülke vatandaşlarının yardımlarının dışa aktarımını kısıtlamaktadır. Üçüncü ülke vatandaşlarının bir üye devlette ikamet etmek yerine ikametgâhlarının ülkenin kökeni olarak değiştiği durumları ifade eder(European Migration Network Study European Commission, 2014):

- *Sağlık yardımları* Lüksemburg dışında genellikle üçüncü ülkelere aktarılamaz.
- *Hastalık nakit yardımları* Avusturya, Belçika, Bulgaristan, Finlandiya, Fransa, Kıbrıs, Estonya, Yunanistan, İrlanda, İtalya, Letonya, Malta, Slovenya, İspanya ve Birleşik krallıklarda hastalık nakit yardımları dışa aktarılamaz. İsveçte bazı ücret ilişkili yardımlar herhangi bir ülkeye aktarılabilir.
- *Analık ve babalık yardımları*; Avusturya Belçika, Bulgaristan, Kıbrıs, Finlandiya, Fransa, Yunanistan, İrlanda, İtalya, Letonya, Malta, Hollanda, Portekiz, İsveç, İspanya ve Birleşik Krallıklardabu yardımlar köken ülkeye aktarılamaz.
- *Yaşlılık aylığı ve yardımları*; Birçok ülkede yaşlılık aylığı ve yardımları eğer üçüncü ülke vatandaşları kalıcı olarak göç ederlerse dışa aktarılabilir. Avusturya Belçika, Bulgaristan, Estonya, Yunanistan, İtalya, Polonya ve Solvenya ikili sosyal güvenlik anlaşmaları mevcut ise dışa aktarılabilir.
- *Aile yardımları*; Üçüncü ülkelerde ikili sosyal güvenlik anlaşmaları varsa dışa aktarılabilir. İsveçte ebeveyn yardımları, çocuk yardımları ve destekleri ebeveynleri kalıcı olarak göç ettiklerinde maksimum altı ay için dışa aktarılabilir.
- *İşsizlik yardımları*; Bulgaristan, Lüksemburg, Malta ve Portekiz ve Slovenyada ikili sosyal güvenlik sözleşmeleri olan üçüncü ülkeler için bu yardımları aktarabilir. Malta

aktarma prensibi üç ayla sınırlıdır fakat üye devletlerden birinde iş bulduğu onaylanırsa üç ay daha aktarılabilir.

Minimum(Asgari) çalışma süresi: Üçüncü ülke vatandaşları ve üye Devlet vatandaşları, hastalıkların nakit yardımlarını almak için çoğu Üye Devlette asgari istihdam sürelerine tabi olmamaktadır (Üç Üye Devlette hariç), analık ve babalık yardımı (dokuz Üye Devlet hariç); Yaşlılık yardımı (üç Üye Devlette hariç), ve) işsizlik yardımları(yedi üye devletlerde, fakat sadece primsiz yardımlar hariç). Üçüncü ülke vatandaşlarının sağlık yardımlarına (ayni), aile yardımlarına ve garanti edilmiş asgari yardımlara erişebilmesi için genellikle asgari(minimum) istihdam sürelerine gerek duyulmamaktadır(European Migration Network Study European Commission, 2014):

- *Sağlık;* Üçüncü ülke vatandaşları için sağlık hizmetlerine erişim Avusturya, Belçika, Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Almanya, Litvanya, Lüksemburg, Malta, Hollanda, Polonya, Slovenya ve İspanyada katılım paylarını ödemeye başladıkları andan itibaren başlar. Litvanyada kendi hesabına çalışan üçüncü ülke vatandaşlarının sağlıktan yararlanabilmesi için üç ay katılım ücreti ödemek zorundadırlar. Lüksemburgta ister ücretli çalışan isterse kendi hesabına çalışan olsun üç aylık katılım ücreti ödeme şartı vardır. İsveçte kamu sağlık hizmetlerinden göçmenlerin yararlanabilmesi için bir yıl ikamet şartı vardır. Sağlık hizmetlerine erişim bu ülkede istihdam ya da katılım şartına göre değil ikamet şartına bağlıdır.
- *Hastalık nakit yardımları:* Avrupa birliği devletlerinin birçoğunda asgari katılım süreci gereklidir. Litvanyada hastalık yardımları için son on iki ayda en az üç ay prim ödemek gerekir.
- *Aile yardımları;* Yunanistan, Macaristan ve Lüksemburg minimum istihdam katılım payı ödeme şartı aramaktadır. Yunanistanda aile yardımlarına başvuru koşulu minimum elli gün çalışmış olmaktır. Mevsimlik çalışanlar için on iki ay içinde yüz günlük istihdam koşulu gerekmektedir. .Macaristanda iki yıl içerisinde üç yüz altmış beş günlük çalışma var ise çocuk yardımı ödemelerine hak kazanabilir.
- *İşsizlik yardımı;* Minimum katılım süreci dört aydan başlar. Fransada dört ya, Lüksemburg ve Hollanda yirmi altı hafta, İsveç altı ay, Finlandiya otuz dört hafta, Slovenya dokuz ay, Birleşik Krallıklar için iki yıldır. İspanyada altı yıl içinde üçyüz altmış beş gün prim ödeme şartı aranmaktadır.
- *Analık ve Babalık yardımlar;* Bulgaristan, Kıbrıs, Çek Cumhuriyeti, Fransa, Yunanistan, Macaristan, İrlanda, Letonya, Litvanya, Lüksemburg, Portekiz, Slovenya, İspanya, İsveç, Birleşik Krallıklar göçmenlerin bu sigorta kollarından yararlanmaları için asgari prim koşulu

aramaktadırlar. Örneğin Macaristanda doğumdan önce ve doğum sırasında iki yıl içinde üç yüz altmış beş gün sigortası olana 168 gün gebelik yardımları yapılır.

- *Yaşlılık aylığı*; İsveç ve birleşik krallık 1 yıl, İrlanda ve Letonya 10 yıl minimum katılım istihdam gerektirir. Avusturya, Bulgaristan, Kıbrıs, Çek Cumhuriyeti, Fransa, Macaristan, İtalya, Litvanya, Polonya, Portekiz, Slovenyada bu süre 15-35 yıl arası değişmektedir.

Göçe(göçmenlere) özgü koşullar: **Göçmenlerin** yardımların çoğunu alabilmeleri için geçerli oturma iznine sahip olması gerekmektedir. Bazı durumlarda, ek olarak uzun süreli ikamet iznine sahip olma şartı aranmaktadır. Birçok Üye Devlette, göçle ilgili özel gereksinimler bildirilmektedir. Bir Üye Devlette aile yardımlarını almak için istihdam koşulu içermekte ve dört üye devlette işsizlik yardımı almaya yönelik özel çalışma iznine sahip olma şartı aranmaktadır. Ayrıca göçmen statülerine göre hak kazanma şartları değişmektedir(European Migration Network Study European Commission ,2014):

- *Göçmenlerin Sağlık yardımlarından* yararlanabilmeleri için ikamet izni ve vize gereklidir. Bulgaristanda üçüncü ülke vatandaşları uzun dönemde ikamet iznine sahip olmalıdır.
- *Hastalık nakit yardımları*; Yararlanabilmek için ücretli çalışan ya da kendi hesabına çalışan olmalıdır. Bunun yanı sıra geçerli bir ikamet izni gerekir.
- *Analık ve babalık yardımları*; Üçüncü ülke vatandaşları ücretli çalışan ya da kendi hesabına çalışan olmalıdır. Ayrıca geçerli bir ikamet iznine sahip olmalıdır. Bulgaristan, Macaristan, Litvanyada uzun dönem ikamet koşulu aranmaktadır. Maltada ise uzun dönemde ikamet edenler ya da mülteci statüsünde olanlardan çalışma izni olanlar ve üye devlet vatandaşları ile evli üçüncü ülke vatandaşları yararlanır.
- *Yaşlılık aylığı ve yardımları*; Birçok ülkede geçerli ikamet izni aranmaktadır. Malta ve İtalyada ise uzun dönemde ikamet izni aranmaktadır.

İdarenin Takdir Yetkisi: Göçmenler, sosyal güvenlik hakkına erişimde tüm istenilen koşulları sağlasa dahi idarenin takdir yetki son karar verme mercii olabilmektedir. Özellikle yetkili merci çalışanları göçmenlere karşı önyargılı olduğu durumlarda, idarenin takdir yetkisi şartı özellikle sosyal güvenlik yardımlarında göçmenlerin yardımlara erişimi konusunda olumsuz etki yaratmaktadır. Bazı Üye Devletler, sosyal güvenlik haklarının

değerlendirilmesinde takdir hakkı şartlarını uygulamamaktadır. Fransa, İtalya, Letonya, Litvanya, Lüksemburg ve İspanya. Çoğu Üye Devlette (Avusturya, Belçika, Bulgaristan, Kıbrıs, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Finlandiya, Almanya, Macaristan, İrlanda, Malta, Hollanda, Polonya, Portekiz, Slovak Cumhuriyeti, Slovenya, İsveç ve Birleşik Krallık), Bazı veya tüm yardımların uygunluk kuralları, memurların karar verme(takdir) yetkisine izin vermektedir(European Migration Network Study European Commission, 2014).

Sosyal güvenlik sistemlerinin eşgüdümüyle ilgili AB mevzuatı, İzlanda, Lihtenştayn, Norveç ve İsviçre'nin yanı sıra Avrupa Birliği'nin 28 üye ülkesi için de geçerli olmaktadır. Anlaşma aynı zamanda sosyal güvenlik anlaşmalarının beş hedefine cevap vermekte ve daha önce AB'de yer alan katılımcı devletlerin, mültecilerin ve vatansız kişilerin yanı sıra ailelerinin ve onların bakmakla yükümlü olduğu tüm üyelerini kapsamaktadır. Düzenlemeler, diğerlerinin yanı sıra sözleşmenin yönetimini, uygulamasını ve düzenlenmesini desteklemek için farklı alt yapıları oluşturmuştur. Bunlar arasında Veri İşleme ve Denetim Kurulu Teknik Komisyonu ve Sosyal Güvenlik Sistemlerinin Koordinasyonu için üçlü bir Danışma Komitesi tarafında desteklenen Sosyal Güvenlik Sistemlerinin Koordinasyonu İdari Komisyonu yer almaktadır (<http://www.socialsecurityextension.org/gimi/ShowWiki.action?wiki.wikiId=938> ET: 20.07.2017). AB anlaşması, hem var olan kişi sayısı hem de koordinasyonun kapsamı bakımından var olan en geniş kapsamlı çok taraflı anlaşma niteliği taşımaktadır (ILO, 2011a: 50). Sosyal Güvenlik Hakkı düzenlemelerinde ayrıca Birlik tüzükleri, özellikle göçmen haklarını ele almak açısından önemli olup, 1 Mayıs 2010'da yürürlüğe giren ve 1408/71(AB 1971) sayılı Tüzüğün yerini alan 883/2004 (AB 2004) Tüzüğü en önemli tüzükler arasında yer almaktadır.

4.1.2.2.1. 1408/71(AB 1971) sayılı Tüzük

1408/71 Sayılı Tüzük, Topluluk sosyal güvenlik hukukunun temel düzenlemesini oluşturmakta, AB içinde yer değiştiren işçilerin ve bunların aile bireylerinin sosyal güvenliğinin sağlanması konusunda birincil metin olarak görülmektedir. Tüzük, üye ülkelerin ulusal sistemleri arasında koordinasyon sağlayarak serbest dolaşım hakkından yararlanan kişilere bir sosyal koruma sunmaktadır. AT Antlaşmasının 42. (eski 51 inci madde) maddesinde öngörülen sosyal güvenlik sistemi, Antlaşmanın yürürlüğe girmesinden hemen sonra 3 sayılı Tüzüğün ve 4 sayılı Uygulama Tüzüğünün uygulanması ile

kurulmuştur. Bu tüzükler Adalet Divanı kararları ve ulusal sosyal güvenlik sistemlerindeki değişiklikler ışığında revize edilmiş ve bunlar yerine 1408/71 ve 574/72 sayılı AET tüzükleri düzenlenmiştir (Polat, 2007: 22).

859/03 sayılı Tüzük uyarınca, 1 Haziran 2003 tarihinden itibaren üçüncü ülke vatandaşlarını da bünyesine alan 1408/71 sayılı Tüzük, üye devlet hukuklarından bağımsız olarak Birlik sosyal güvenlik sistemi ve sosyal güvenlik kuralları yaratmamaktadır. Belirli temel ilkeler çerçevesinde, üye devletlerin sosyal güvenlik hukuklarını koordine eden düzenlemeler getirerek sınır ötesi çalışması olan ve birden fazla üye devlet sosyal güvenlik mevzuatına tabi olan kişilerin, olası hak kayıpları önlenmektedir: 1408/71 sayılı Tüzük, halen, Birlik içinde yasal ve yerleşik üçüncü ülke vatandaşları, Avrupa Ekonomik Alanı üyesi ülke vatandaşları ve İsviçre vatandaşları için geçerli olmaktadır (Ümit, 2012: 331).

Tüzük, konu açısından, 1952 tarih ve 102 sayılı ILO Sözleşmesinde yer alan analık ve hastalık, iş kazaları, meslek hastalıkları, iş göremezlik, yaşlılık, dul ve yetimlik, ölüm, işsizlik ve aile yardımları gibi sosyal güvenlik risklerini kapsama dâhil etmektedir (Polat, 2007: 22).

Katkıya dayalı olsun olmasın sosyal güvenliğin sağladığı tüm yardım ve ödemeler kapsama alınmaktadır. Sosyal yardım ile tıbbi yardım kapsamı ise dışında bırakılmaktadır. Sosyal güvenlik ve sosyal yardım ayrımı net olmadığından, sosyal yardımın koordinasyon sisteminden hariç tutulması muhtelif ihtilaflara konu olmaktadır. Doktrinde kabul gören anlayış; sosyal güvenliğin katkı payına dayanan yardımlar olduğu, sosyal yardımın ise belirli yetersizlik durumlarında takdire bağlı yapılan yardımlar olduğu yönündedir. Yardımı sağlayan kurumun takdir yetkisi olmadığı durumlarda, sosyal yardım sayılmamakta ve takdir hakkı kullanılmadan yapılan yardımlar da Tüzük kapsamında değerlendirilmektedir. ABAD, bazı sosyal yardım ödeneklerinin, sosyal güvenlik yardımına denk kabul edilmesi yönünde görüş benimsemekte, Tüzüğün uygulama alanını bu doğrultuda genişletmektedir. Örneğin, sosyal yardım ödeneği dışında, yaşlılara sağlanan asgari geçim yardımının, hem sosyal yardım hem de sosyal güvenlik karakteri taşıdığını kabul edilmiştir. Divan, içtihat hukukunun, 1408/71 sayılı Tüzüğün üçüncü ülke vatandaşlarını kapsayan uygulamasında da, dikkate alınması gerekmektedir (Ümit, 2012:331-323).

Tüzüğün benimsemiş olduğu koordinasyon ilkeleri ise aşağıda belirtilmektedir (Polat, 2007: 22-23):

- *Sosyal güvenlik mevzuatı açısından teklik ilkesi:* Bu esasa göre, sadece bir üye devlet sosyal güvenlik yasası sigortalıya uygulanabilmekte, bu üye devlet de prensip olarak sigortalının çalıştığı ülke olmaktadır.
- *Eşitlik ilkesi:* Sosyal güvenlik alanında işlem eşitliği sosyal güvenlik sistemlerinin uygulanmasında kendi uyruklarıyla(vatandaşlarıyla) eşit işlem göreceklere anlamına gelmektedir.
- *Sigortalı hizmetlerin birleştirilmesi ilkesi:* Topluluk içinde serbest dolaşım hakkından yararlananlar, değişik üye devletlerin sosyal güvenlik mevzuatına tabi sigortalılık hizmetlerini toplayabilmektedir. AT Antlaşmasının 42. maddesinde de (eski 51) öngörülen, üye devletlerde sigortalı olarak geçirilen sürelerin sosyal güvenlikten yararlanmada dikkate alınması ilkesi, 574/72 sayılı Tüzükte ise ayrıntılı biçimde ele alınmaktadır.
- *Kazanılmış hakların korunması ilkesi:* Değişik üye devletlerde geçen tüm çalışma ve oturma süreleri sigorta haklarının kazanılmasında göz önüne almaktadır. Böylece, sigortalılıkla ilgili kazanılmış haklardan işçiler, diğer üye devlette de yararlanabilme hakkına sahip olmaktadır.
- *Sosyal güvenlik yardımlarının çakışmasının önlenmesi ilkesi:* 1408/71 sayılı Tüzük, ‘‘aynı türden ve aynı sigorta süresi içindeki sosyal güvenlik yardımlarının’’ yığılma sonucu birden fazla surette ödenerek kötüye kullanılmasını engellemek amacıyla bu ilke benimsenmektedir.

Avrupa Topluluğu Üyesi Ülkelerde Yer Değiştiren Ücretli ve Ücretsiz Çalışanlar ile Bunların Aile Bireyleri ve Hak Sahiplerinin Sosyal Güvenliğine İlişkin 14.6.1971 tarih ve 1408/71 sayılı AET Konsey Tüzüğünün ‘‘eşit işlem’’ başlıklı 3. maddesinde; üye devletten birisinin ülkesinde oturan ve kendilerine bu tüzük hükümleri uygulanan kişilerin, bu tüzükte mevcut olan özel hükümler saklı kalmak kaydıyla, her üye devlet mevzuatında öngörülen hak ve yükümlülüklerle o devletin vatandaşları ile aynı koşullar dâhilinde tabi olacağı, bu hükmün sosyal güvenlik kurumları organlarının üyelerini seçme ve onların atanmalarına katılma hakkının kullanılmasında da uygulanacağı, ancak, üye devletlerin mevzuatlarında ilgililerin bu organlara seçilmeleri ve atanmaları konusunda yer alan hükümlere dokunulamayacağı, iki taraflı sosyal güvenlik sözleşmelerinden yararlanmanın, iki taraflı

sözleşmelerde aksine hüküm bulunmadığı takdirde, bu Tüzüğün uygulandığı tüm kimselere yaygınlaştırılacağı ifade yer almaktadır. Tüzüğün bu hükmü uyarınca ise “uyrukluğa” (tabiiyete/ vatandaşlığa) dayalı yapılabilecek ayrımcılık yasaklanmaktadır (Dursun, 2009: 225).

Tüzüğün 3. maddesinde düzenlenen “ eşitliği muamele ilkesi” 859/2003 sayılı AB Konsey Tüzüğü uyarınca sosyal güvenlik alanında üçüncü ülke vatandaşlarına da yaygınlaştırılmaktadır (Ekdemir, 2005: 223). Hatta Tüzüğün 10. maddesinde “ikamet” unsuru bakımından da sosyal güvenlik hakkı açısından ayrımcılık yapılamayacağı öngörülmektedir. Belirtilen maddenin 1. fıkrasında; bu tüzükte aksine hükme yer verilmedikçe, bir veya birden fazla üye devlet mevzuatına göre hak kazanılan malullük, yaşlılık veya ölüm para yardımları, iş kazası veya meslek hastalığı gelirleri ve ölüm ödeneklerinin, yararlanıcının ödemeyi yapmakla yükümlü kurumun bulunduğu üye devlet ülkesi dışında bir üye devlet ülkesinde oturması nedeniyle indirilemeyeceği, değiştirilemeyeceği, durdurulamayacağı, kaldırılamayacağı ve geri alınamayacağı, bu hükmün ölüm aylığına veya gelirin hak kazanmış olan bir eşin yeniden evlenmesi halinde yapılan toptan ödemelere de uygulanacağı ifade edilmektedir (Dursun, 2009). Tüzük uyarınca eşit biçimde yardımlara hak kazanmada, mevcut durumu pekiştirici ve güçlendirici niteliktedir. Koordinasyon sisteminin doğası gereği eşitlik; sadece ev sahibi ülke uyrukları ile değil, tüm üye devlet uyrukları ile Tüzük uygulanmasında eşitlik sağlanması anlamına gelmektedir. Artık, Almanya’daki Türk işçisi Avusturya’daki ikameti ya da çalışmasından dolayı, mesai arkadaşı Hollandalı işçi gibi, sosyal güvenlik yardımlarının transferi ya da birleştirilmesinden Birlik kurallarına tabi olarak eşit muamele ilkesi çerçevesinde yararlanacaktır (Ümit, 2012: 335-336).

4.1.2.2.2. 3/80 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı

Üye devletlerde yaşayan Türk vatandaşı işçilerin, sosyal güvenlik hakkı, Türkiye ile Topluluk arasındaki ortaklık rejimi kapsamında, 3/80 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı ile düzenlenmiştir. Ortaklık hukuku, Türk işçilerinin çalışma hakkını tamamlayıcı nitelikte sosyal güvenlik alanını da kapsadığından, 3/80 sayılı Karar; diğer üçüncü ülke vatandaşları için örneği olmayan, çok özel bir düzenleme olma niteliği taşımaktadır (Ümit, 2012: 322).

3/80 sayılı Karar, Türkiye ile Birlik arasında herhangi bir koordinasyon rejimi yaratmamakta, bir veya birden fazla üye devlet sosyal güvenlik mevzuatına tabi olan Türk işçileri ve aileleri için üye devlet kurallarının koordinesini sağlamaktadır. Bu yönüyle, büyük ölçüde 1408/71 sayılı Tüzük düzenlemeleri ile benzerlik göstermekte, pek çok maddesinde de Tüzüğe atıf yapılmaktadır. 1408/71 sayılı Tüzük kapsamındaki tüm sosyal güvenlik yardımları; 3/80 sayılı Kararın da, esasını oluşturmaktadır. Hastalık ve doğum, malullük, yaşlılık, iş kazası, meslek hastalığı, işsizlik ve aile yardımı alanındaki üye devlet sosyal güvenlik mevzuatlarına Karar uygulanacaktır. 3/80 sayılı Kararda yer alan çok önemli bir düzenleme, eşitlik ilkesi olup üye devletlerden birinde ikamet etmekte olan Karar kapsamında olan kişiler, sosyal güvenlik alanında, üye devlet uyrukları ile aynı hak ve yükümlülükler sahip olacaktır (Ümit, 2012: 323).

4.1.2.2.3. 883/2004 (AB 2004) Tüzük

Temel hukuki belge, 1 Mayıs 2010'da yürürlüğe giren ve 1408/71(AB 1971) sayılı Tüzüğün yerini alan 883/2004 (AB 2004) Tüzüğüdür. 883/2004 sayılı Tüzük, 2. bölümde tanımlanan sosyal güvenlik anlaşmalarının beş hedefine karşılık vermekte ve tüm sosyal güvenlik alanlarını kapsamaktadır. 883/2004 Tüzüğünün uygulanması için idari kuralları ve prosedürleri belirleyen 987/2009 sayılı yönetmeliktir (ILO, 2011a: 51).

883/2004 sayılı Tüzük önceliği çalışma yerine vermeye karar vermiş, faal kişiler için uygulanabilir mevzuatın belirlenme ölçütü olarak da “*lex loci laboris*” kavramını benimsemektedir. Bu ilke uyarınca, ikamet yeri, işverenin iş merkezinin bulunduğu yer, hatta söz konusu kişinin memleketi olan ülke gibi muhtemel seçenekler arasından seçilmektedir. Ayrıca, bu ilke, Avrupa Topluluğunun ortaya çıkışında koordine edilmek zorunda kalınmış olan başlıca sosyal güvenlik sistemlerine de uygun görülmektedir. Daha da önemlisi, bu ilke, bir işverene bağlı olarak çalışan farklı kişiler arasında eşit muamele sağlamaktadır. Çalışan kişinin ikamet yerinin ölçüt olarak uygulanması, bir işvereni, işçilerin yaşadığı farklı devletlerarasında değişiklik gösteren prim seviyelerine dayanarak işçisini seçmeye yöneltebilmektedir. Çalışılan yerin ölçüt olması, bütün çalışanların aynı mevzuata tabi olmasını sağlamaktadır. Böyle bir seçim yapılmasıyla ilişkili olarak bir pratiklik unsuru da oluşturmaktadır (Örneğin, işi, göçmen kişinin mesleki yaşantısının çoğunluğunu geçirdiği üye devlette kurma kapasitesi olması gibi). Buna ek olarak, söz konusu ölçüt, sosyal güvenliğin işin ücretlendirilmesi için bir tamamlayıcı bir unsur olduğunu ve sosyal güvenlik

ve çalışma(iş) hukukunun genellikle karşılıklı etkileşim halinde olduklarını yansıtmaktadır. Ayrıca, çalışma(iş) hukuku alanında uygulanabilir olan ihtilaf kuralıyla da örtüşmektedir. Böyle bir seçim yapılmasının sonucunda, işçiler arasındaki rekabet, işin gerçekleştirildiği piyasada uygulanabilir olan şartlara göre yaşanacak ve göçmen işçilere yönelik ayrımcılık yapılmasını da önleme de etkili olacaktır (Jorens Jean, Lhernould ve Roberts, 2011: 68).

883/2004 sayılı Tüzük, öncel Tüzüğü 1408/71 olduğu gibi aşağıdakiler için de geçerli olmaktadır:

- AB üyesi ülkelerin vatandaşlarının tümü ve İzlanda, Lihtenştayn, Norveç ve İsviçre vatandaşları;
- Herhangi bir AB ülkesinin sosyal güvenlik sistemi kapsamına giren ya da bunlar tarafından kapsanan mülteci ve vatansız kişiler ve
- Ailelerinin üyeleri ve geride kalanlar (aile üyelerinin ve geride kalanların uyrukluğuna bakılmaz) Ayrıca, 1 Ocak 2011'de yürürlüğe giren 1231/10 [AB 2010a] Tüzüğü'nün bir sonucu olarak, 883/2004 Yönetmeliğinin kişisel kapsamı yasal olarak AB'de ikamet eden AB üyesi olmayanlar da içerecek şekilde genişletilmektedir (ILO, 2011a: 51) Birlikte ele alındığında, 883/2004 ve 1231/10 sayılı tüzükler, tüm yasal göçmen işçiler ve bunların AB'deki aileler üyeleri için tam bir sosyal güvenlik alanının korunmasını sağlamaktadır.

Yardımların ihracına ilişkin 883/2004 Tüzükteki düzenlemeler incelendiğinde ise, herhangi bir AB üye devletinin sosyal güvenlik mevzuatına tabi yardımlarının, farklı bir AB üyesi ülkeye taşınması veya ikamet etmesi halinde, mevzuatın kişisel alanına dâhil olan kişilere ödenmesini temin etmektedir. 1231/10 sayılı Yönetmeliğin bir sonucu olarak, yasal olarak AB'de ikamet eden ve bir AB ülkesinden bir başka ülkeye taşınan üçüncü ülke (AB üyesi olmayan) vatandaşları kapsamaktadır (ILO, 2011a: 52). Tüzük uyarınca, bir AB ülkesinin vatandaşının üçüncü bir ülkede ikamet ederken farklı bir AB ülkesinden yardım sağlama hakkı, ikinci AB ülkesinin sosyal güvenlik mevzuatının yardımları sağlayıcı hükümlerine tabi olmaktadır. Bir ülkenin yasaları kendi vatandaşlarına üçüncü bir devlette bir yardım sağlama hakkını veriyorsa, diğer tüm AB üyesi ülkelerin vatandaşları da üçüncü ülkede iken bu yardımlardan yararlanma hakkına sahiptir. Öte yandan, eğer bir ülke kendi vatandaşlarına üçüncü bir ülkeye yardımları ihraç etme hakkını vermezse, diğer AB ülkelerinin vatandaşları

da birinci ülkenin yardımlarını üçüncü bir ülkede ihraç etme hakkına sahip olamamaktadır (ILO,2011a: 52).

AB düzenlemelerinin yardım sağlanması hükmündeki boşluk ise, AB dışına çıkan üçüncü ülke (AB üyesi olmayan) vatandaşların haklarıyla ilgili olmaktadır. Bir ülke kendi vatandaşlarına yurtdışındaki yardımlarını edinme hakkını verirse, AB düzenlemeleri, üçüncü bir ülkede (çoğu durumda, menşe ülkelerine geri dönünce) AB üyesi olmayan ülkelere ihraç etme hakkına sahip olamamaktadır. Bir kişi, bir ülkenin sosyal güvenlik mevzuatında öngörülen bir yardım için katkı gereksinimlerini karşılamış olsa bile durum böyle olmaktadır. Avrupa Komisyonu, bu boşluğun farkında olduğu için AB'de, herhangi bir AB ülkesinin sosyal güvenlik mevzuatı uyarınca uzun vadeli sosyal güvenlik yardımları için uygunluk şartlarını yerine getiren üçüncü ülkeler vatandaşlarının, bu yardımların dünyanın herhangi bir yerinden almalarına izin veren bir düzenleme yapmak için görüşmeler üzerinde çalışma yapmaktadır (ILO, 2011a: 52).

Sosyal güvenlikle ilgili düzenlemelerde belirtilen tüzük dışında, Uzun süreli ikamet eden insanlara yönelik direktif (Direktif 2010/109 / EC, Yönerge 2011/51 / AB ile değiştirildi) Direktif, bir AB Üye Devletinin topraklarında beş yıllık bir süre için yasal ve sürekli ikamet eden AB üyesi olmayan uyruklular için Avrupa'da ikamet eden kişileri tanınmaktadır. Aynı zamanda, uzun vadeli ikamet statüsünün verilmesine ilişkin şartlar ile ilgili ulusal yasalara ve uygulamalara yaklaşık olarak karşılık gelmekte ve AB ülkelerinde ikamet koşullarını belirtmektedir (European Migration Network Study European Commission 2014: 91).

Bu Yönerge, ulusal mevzuatta tanımlanan sosyal güvenlik, sosyal yardım ve sosyal koruma konularında eşit muamele sağlar. Madde 11, uzun vadeli ikamet eden kişilerin, diğerlerinin yanı sıra ulusal yasalar tarafından tanımlanan sosyal güvenlik, sosyal yardım ve sosyal koruma bakımından vatandaşlarla eşit muamele görmelerini öngören genel bir eşit muamele hükmünü içermektedir. Eşit muamele hükümleri aynı zamanda, ücret ve işten çıkarma ve kamuya sunulan mal ve hizmetlere erişim gibi çalışma koşullarını da kapsamaktadır Bununla birlikte, madde aynı zamanda Üye Devletlerin eşit muameleyi, uzun süreli ikamet eden veya o kişinin yararlandığı iddiasında bulunan aile bireylerinin kayıtlı veya olağan ikamet yerlerinin Üye Devlet'in topraklarında bulunduğu durumlarda kısıtlamasına izin vermektedir (Madde 11 (2)). Dahası, Madde 11 (4) 'e göre Üye Devletler, sosyal yardım ve sosyal

koruma ile ilgili olarak, "temel yardımlar" olarak adlandırılanlara eşit muameleyi sınırlayabilir(European Migration Network Study European Commission, 2014: 91).

Aile Birleşimi Yönetmeliği ise üzerinde durulması gereken bir diğer hukuki belge olup üçüncü ülke vatandaşı sponsorlarının aile üyelerine sosyal yardım erişimi sağlamamaktadır. Sponsorların, üye ülkenin sosyal yardım sistemine müracaat etmeden aile üyelerinin yanı sıra kendilerine bakmaya yetecek sabit ve düzenli kaynaklara sahip olduklarını göstermeleri gerektiği belirtilmektedir (Avrupa Hukuku El kitabı, 2014: 207).

Sosyal güvenlikle ilgili AB düzenlemeleri, ülkeler arasında ikili veya çok taraflı anlaşmalar yapılmadığında mevcut Avrupa'daki boşlukları doldurmuştur. Düzenlemeler ayrıca, birçok faktöre, özellikle de ilgili kişilerin uyrukluğuna göre değişen hükümlerin yerine, AB'de yasal olarak oturan tüm kişilere uygulanabilir tutarlı hükümler getirmiştir (ILO, 2011a: 53).

Yukarıda belirtilen açıklamalar doğrultusunda çalışmamızda pratikte yaşanan örnek olaylar incelenmektedir. Pratikte ise hakların elde edilmesinde sorunlar yaşanması halinde karar mercii mahkeme kararları olmaktadır:

İlk olarak ,*Gaygusuz / Avusturya davasıdır.*⁷ Avusturya uyruklu olmadığı için bir Türk vatandaşına işsizlik yardımlarının verilmemesi ile ilgili davadır. *Koua Poirrez / Fransa davası*Fransız veya Fransa ile karşılıklı bir anlaşması olan bir ülkenin vatandaşı olmadığı için usulüne uygun olarak ülkede yerleşik olan bir göçmene engelli olmasından dolayı yardım yapılmasının reddedilmesi ile ilişkilidir. Her iki davada, Mahkeme, başvuranların ayrımcılığa maruz kaldıklarını ve bu durumda, malvarlığından yararlanma hakkına dair 1 Nolu Protokolün 1. maddesi ile bağlantılı olarak AİHS 14. maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir.

Bir diğer örneğimiz *Andrejeva / Letonya davasıdır.*⁸ Katkıya dayalı yardımlar ile ilgili dava olup başvuru sahibi, yaşamının çoğunda Letonya'da, burasının Sovyetler Birliği'nin bir parçası olduğu dönemde, çalışmıştır. Letonya dışında çalıştığı ve Letonya vatandaşı olmadığı için emekliliğinin bir kısmı reddedilmiştir. AİHM, hükümetin başvuranın talep edilen tam emeklilik tutarını almak için vatandaşlığa kabul edilmiş bir Letonya vatandaşı haline gelmesinin yeterli olacağına dair iddiasını kabul etmemiştir. AİHS 14. maddesinde belirtilen ayrımcılığın yasaklanması, her bir davada, ancak başvuranın kişisel durumunun bu

⁷ AİHM, *Gaygusuz / Avusturya*, no. 17371/90, 16 Eylül 1996

⁸ AİHM, *Andrejeva / Letonya* [BD], no. 55707/00, 18 Şubat 2009, para. 91

hükümde listelenen kriterlere göre, olduğu gibi ve değiştirilmeden dikkate alınması halinde bir anlam kazanmaktadır. Oysa bunun tam aksine, mağdurun iddialarını söz konusu faktörlerden birini değiştirerek – örneğin, bir vatandaşlık elde ederek – ayrımcılıktan kaçınabileceği gerekçesiyle reddetmek, 14. maddeyi özünden mahrum bırakmak anlamına gelecektir. AİHM, 1 Nolu Protokolün 1. maddesi ile birlikte ele alınan Sözleşme'nin 14. maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir.

Bu örneklerde, başvuru sahipleri her bakımdan bir devletin kendi vatandaşına benzer durumlar sergilemektedir. Başvuru sahiplerinden hiçbiri düzensiz göçmen değil yasal yollarla ülkede bulunan göçmenlerden oluşmaktadır(Sığınma, sınırlar ve göç ile ilgili Avrupa Hukuku El kitabı, 2014: 204).

*Weller / Macaristan davası*⁹ ise önemli örnekler arasında yer almaktadır. Macar bir baba ve Romanyalı bir anne ile ilgili olan bu davada. Romanya'nın AB'ye kabulünden önceki bir dönem yapılan başvuruya göre, annenin Macaristan'da ikamet izni vardır ancak uzun süreli bir yerleşme izni yoktur. Macaristan yasalarına göre, sadece Macaristan vatandaşlığına veya yerleşme iznine sahip anneler hamilelik yardımına başvurabilmektedir. Başvuran, yabancı eşleri olan erkeklerin, Macar eşleri olanlar ile karşılaştırıldığında, yardımlardan daha az yararlanabildikleri konusunda şikâyette bulunmuştur. Mahkeme, 14. madde ile birlikte ele alındığında AİHS 8. maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir.

Uygulamada Sığınmacılara yönelik bir örnek dava da ise, 18 Temmuz 2012 tarihinde, Alman Federal Anayasa Mahkemesi (*Bundesverfassungsgericht*) Almanya'nın sığınmacılara verilen yardımların miktarının 19 yıldır arttırmadığı ve Alman Anayasası'nın 1. maddesi altındaki onurlu bir yaşam sürdürmek için gereken en az miktarı kapsamayan yardımı arttırması gerektiği kararına varmıştır.¹⁰

Gözden geçirilmiş Vasıflandırma Yönetmeliği'nin 29. maddesi altında, bir üye ülke kendi vatandaşına sağladığı “gerekli sosyal yardımı” eşit bir şekilde ülkesindeki mültecilere ve ikincil korumaya sahip kişilere de sağlamalı yönünde belirtilmektedir. Ancak ikincil koruma statüsüne sahip olanlar için bu “temel yardımlarla” sınırlanabilmektedir. 23. madde (2),

⁹ AİHM, *Weller / Macaristan*, no. 44399/05, 31 Mart 2009, para. 36–39

¹⁰ Almanya, *Bundesverfassungsgericht*, no. 1 BvL 10/10 and 1 BvL 2/11, 18 Temmuz 2012.

yardımları ikincil korumadan faydalananların aile üyelerini içine alacak şekilde genişletmektedir.

4.2. Avrupa'da Refah Yardımları Doğrultusunda Yapılan Sosyal Güvenlik Harcamaları ve Göçmenler Üzerindeki Etkisi

4.2.1. Göç ve Refah Yardımları Arasındaki İlişki

Göçle refah devletinin finansmanı karşı karşıya kalmaktadır. Demografik zorluklar ve yanlışlıkla finanse edilen refah sistemlerinden kaynaklanan refah devletinin çağdaş yıkımı, göçle simgelenmektedir. Bunun temel nedeni, göçmenlerin marjinal gruplar olarak sosyal korumaya ihtiyaç duymaları ve aynı zamanda piyasa rekabetçileri olarak refah standartlarını baltalamaları olarak görülmektedir (Bommess ve Geddes, 2000:7-9).

Literatürde göçmenler ve refah yardımları arasında ilişki incelendiğinde iki tür ilişkiden söz edilmektedir. Birinci ilişki de, göçmenlerin vatandaşlara göre refah yardımlarından daha fazla yararlanmaları ve bu yardımlara bağımlılıklarının yüksek olması olarak belirtilmektedir. İkincisi ise, cömert refah yardımları sağlayan refah devletlerinin göçmenleri çekeceği yönünde anlayış vardır (Menz, 2008: 393).

George J. Borjas ve Lynette Hilton (1996) ABD üzerine yaptıkları çalışmalarında, gelir testi ile çeşitli hak kazanma programlarına göçmen katılım trendlerini analiz etmekte ve analizi yaparken Gelir ve Program Katılım Anketi'nden alınan verileri kullanmaktadırlar. Ampirik analiz sonucunda ise, aşağıdaki önemli bulguları ortaya koymaktadırlar:

1. Göçmen hanelerin, yerli hanelere göre herhangi bir refah ödeneği alma ihtimalin çok daha yüksek olmaktadır. Veriler, nakit yardımlarını alma olasılığı, yerli hane halkların yüzde 14,1 iken, göçmen hane halkının yüzde 20,7 göstermektedir. Göçmenler ve yerliler arasındaki bu refah yardımı farkı, aslında çok daha büyük olduğu (nakit yardımlara odaklanan) daha önceki çalışmalarda ortaya konmaktadır. Üstelik refah boşluğu, 1980'lerin ortalarından 1990'ların başına kadar hızla artmıştır. Refah boşluğunun büyük kısmı, iki toplum arasındaki sosyo-ekonomik özelliklerin farklılıklarıyla açıklanabilmesine rağmen, bu değişkenler son on yılda gözlenen hızlı büyümenin sadece üçte biri olarak açıklanmaktadır.

2. Göçmen aileler daha fazla ve daha uzun süreli refah yardımı kullanmaktadır. Bunun sonucu ise, tipik göçmen hane halklarının refah yardımı kullanımını üzerinde "sürekli" olma eğilimi daha yüksek olmaktadır.
3. Belirli bir göçmen hane halkı Amerika Birleşik Devletleri'nde ikamet ettikçe daha fazla yardım sağlama olasılığı da artmaktadır. Bu etkiler özellikle Medicaid programına katılımda daha güçlü olmaktadır.
4. Önceki göçmen dalgaları tarafından alınan refah yardımlarının türleri, yeni gelen göçmenlerin aldığı refah yardımların çeşitlerini etkiler. Bu korelasyon, yeni gelen göçmenlere belli yardım türlerinin varlığı hakkında bilgi aktaran etnik topluluklarda faaliyet gösteren network(bilgi) ağlarının olabileceğini düşündürmektedir.

Avrupa'daki göçmenlerin refah bağımlılığı ile yapılan çalışmalarda mevcut olup Almanya'ya odaklanan bir dizi çalışma mevcuttur(Bird vd. 1999; Fertig / Schmidt, 2001; Riphahn, 1998). Hansen / Lofstrom, (1999) ise İsveç ve Danimarka üzerinde inceleme yapmaktadırlar. Her üç ülkede de, göçmenlerin refah bağımlılık oranları mutlak olarak yerli nüfusa göre artmaktadır. Örnek olarak, Almanya'da göçmenlerin(yabancıların) refah alıcıları içindeki payı, 1980'de% 8.3 ve 1996'da% 23.5 iken, aynı zamanda göçmenlerin oranı% 7.2'den% 8.9'a çıkmıştır (Riphahn, 1998). Bu artışın bir kısmının nedeni, daha fazla sayıda sığınmacı ve mültecinin bu haklardan yararlanmasına bağlanmaktadır. Mültecilerin ve sığınmacıların yalnızca çalışmasına izin verilmede kısıtlayıcı koşullar altındadır. İsveç'te de benzer eğilimler söz konusu olmaktadır (Hansen ve Lofstrom, 1999).

Avrupa'da yapılan sonraki çalışmalarda, yabancıların(göçmenlerin) refah desteğini kullanma eğilimlerinin azaldığını kanıtlamaktadır. Almanya'da, refah bağımlılığı göçmen hane halklarının kalış süreleriyle birlikte diğer tüm faktörlerin eşit kalmasıyla azalma eğilimi göstermektedir (Fertig ve Schmidt, 2001). Riphahn, 1998'de çalışmasında bu durumu bazı zayıf kanıtlarla da olsa ortaya koymaktadır. Göçmenlerin refahtan asimile olma eğiliminde oldukları hipotezi için güçlü kanıtlar ise İsveç örneğinde de bulunmuştur. Bununla birlikte, göçmen ve yerlilerin refah bağımlılık oranlarının yakınsama eğiliminde olacağı öngörülmektedir. İnsani olmayan göçmenlerin refah kullanımı, İsveç'teki insani göçmenlerin oldukça altında olmaktadır. Ancak, insani olmayan göçmenler, diğer göçmenlere kıyasla refahtan daha hızlı bir şekilde asimile olmaya eğilimi göstermektedir (Hanson ve Lofstrom, 1999)

Brucker vd.(2001:68) yaptığı çalışmada refah devleti için çıkarımları ise, göçmenlerin, yerlilerden önemli ölçüde farklı kılan kişisel özelliklere sahip olduklarını göstermekte ve bunun sonucunda ise refah devleti ile beklenen ilişkilerini aşağıdaki şekillerde etkilediğini ortaya koymaktadırlar:

1. Tüm AB ülkelerinde göçmenlerin yaşlılık ve sağlık açısından yardımları alma olasılığı daha azdır çünkü göçmenlerin çoğu gençlerden oluşmaktadır.

2. Almanya, Danimarka, Hollanda ve Fransa'da göçmenlerin azalan kazanç kapasiteleri nedeniyle işsizlik ödeneği ve refah yardımına daha fazla sahip olma olasılığı daha yüksek olduğu belirtilmektedir.

3. Bütün ülkelerde göçmenlerin daha fazla çocuk sahibi olmaları nedeniyle aile yardımları olma olasılığı daha yüksektir; evli olma olasılıkları, refah devletinin yardımlarına erişim konusunda daha muğlâk tahminler getirmektedir, çünkü onların tek ebeveynlikle ilişkili yardımlara erişimini azaltabilmektedir.

Hansen, Jörgen and Magnus Lofstrom (2003) yılında, 1990-1996 yılları arasında İsveç için panel verilerini kullanarak göçmenlerin ve yerlilerin refah yardımlarını kullanımını karşılaştırmaktadır. Bulguların analizi sonucu, göçmenler arasında refah katılımının yerliler arasında olduğundan daha yüksek olduğunu ortaya koymaktadır. Bununla birlikte, analizin sonucunda, göçmenler arasındaki refah kullanımı, İsveç'te zamanla azalma eğilimi gösterdiği test edilmiştir.

Barrett ve McCarthy (2008:543-560) ise çalışmalarında, göçmenlerin ve yerlilerin refah kullanımını karşılaştırmakta ve ülkeler arasındaki kanıtların farklı sonuçlarına ulaşan çalışmaları gözden geçirmektedir. Bu türden karşıt sonuçların bir başka göstergesi olarak, göçmenlerin refahı yerlilerden daha yoğun kullandığı Birleşik Krallık örneği olduğunu belirtmekte ve yerlilerin refah programlarına daha fazla katılacağı İrlanda ile karşılaştırılmaktadır. Sonuçlar, yerlilerle göçmenler arasında gözlemlenebilir nitelikteki farklılıkların olduğunu ancak iki grup arasındaki refah kullanımındaki farkın ciddi olmadığını ortaya koymaktadır.

Zimmermann ve arkadaşları (2009) AB'nin genişleme sonrası dönemde İrlanda ve İsveç'te refah erişimini inceleyen çalışmaların sonuçlarını özetlemektedir. Çalışmalarında ise İrlanda'da göçmenlerin aşırı refah yardımı kullanımına ilişkin bir kanıt bulunamamıştır; İsveç'te göçmenlerin sosyal yardım alma ihtimali daha yüksek olsa da, işsizlik veya hastalık yardımı gibi diğer refah programlarına katılma olasılıkları daha düşük olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Blanchower ve Lawton, hükümetin yeni Üye Devletlerden gelen göçmenlere refah erişimine kısıtlamalar getirdiği Birleşik Krallık özel durumunu analiz etmektedir. Bir yandan çalışmada, katılım ülkelerindeki sadece birkaç göçmenin "Gelir Desteği" veya "İş Arayanlara Yapılan Yardım" yani işsizlik yardım gibi refah yardımlarını elde ettiklerini doğrulamaktadır. Bununla birlikte, aynı zamanda, bu göçmenlerin yerli ve yabancı kökenli göçmenlere kıyasla daha fazla çalışma olasılığı sergilediğini göstermektedir. Bu, onların çalışmaya başladığını ve yardım talep etmediklerini belirtmektedir (Blanchower ve Lawton, 2009 : 188).

Riphahn ve arkadaşları (2010)'da Alman Sosyo-Ekonomik Panelini (SOEP) kullanarak Türk göçmenleri üzerinde odaklanarak benzer bir araştırma sorusunu araştırmaktadır. Bu belirli grup göçmenin yerlilere göre refah kullanımına daha yatkın olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte, bireysel ve hane halkı özelliklerini kontrol ettikten sonra, refah bağımlılığının artık istatistiksel olarak yalnızca ikinci kuşak göçmenler için belirgin olduğu tespit edilmiştir.

Boeri (2010)'da, AB Gelir ve Yaşam Şartları Anketi'ni (AB-SILC) kullanılmakta ve vasıfsız (niteliksiz) göçmenler, özellikle cömert refah sistemlerine sahip ülkelerde, katkıda bulunmayan(primsiz) yardımların net alıcıları olduğu kanıtı bulunmaktadır.

Constant (2011) ise, AB genişlemenin etkisiyle ilgili yeni bir araştırma yapmakta, göçmenlerin aşırı refah kullanımına ilişkin hiçbir kanıt bulunamadığı sonucuna varmaktadır.

İtalya'ya odaklanan Pellizzari (2013), AB-SILC verilerinden refah kullanımı ile ilgili bilgi sağlamak ve kurumsal verilerle yerel olarak sağlanan refah programları için başvurular hakkında bilgileri birleştirmektedir. Sonuçları, bir zamanlar bireysel ve hane halkı özelliklerini kontrol altında tutmasına rağmen, AB dışından gelen göçmenlerin yani üçüncü

ülke vatandaşlarının refah yardımlarına başvurma eğilimi daha yüksek olduğunu göstermektedir; ancak bu etki önemli ölçüde azalmaktadır. Pellizzari, göçmenlerin refah açısından en cömert olan İtalya'nın zengin bölgelerini kendiliğinden tercih etme eğiliminde oldukları için coğrafi sıralama sonuçlarının muhtemel bir açıklaması olduğunu da tartışmaktadır.

Göç ile refah devleti harcamaları arasındaki ilişki söz konusu olduğunda ise iki çarpıcı olasılık ortaya çıkmaktadır. Birincisi, büyük göçmen akışı, özellikle cömert refah devletlerinde, sosyal harcamaları arttıracığı yönündedir. Belirtilen ifadede de iki olasılık ortaya çıkmaktadır. Birincisi, gelişmekte olan ülkelerden gelişmiş ülkeye gelen göçmenler, hem kaynak hem de köken ülkelerle kıyaslandığında göreceli olarak düşük vasıflı ve eğitimsiz olacaktırlar (Borjas, 1994). İkincisi, refah devletinin cömertliğinde göze çarpan varyansın farkında olan bu düşük vasıflı göçmenlerin daha cömert refah devletlerinde toplanacakları doğrultusundadır. Literatürde “Immigration and Welfare Magnet” teori olarak geçmekte ve Borjas tarafından 1999 yılında ortaya atılmaktadır. Teoriyi Türkçe olarak ifade ederken “Göç ve Refah Mıknatısı ” ya da “Göç ve Refah Çekimi” şeklinde çevirmek mümkündür. Bu teori göçmenler ve göç akışını etkileme açısından literatürde birçok çalışmaya öncülük etmiştir.

4.2.1.1. George J. Borjas ‘ın Göç ve Refah Mıknatısı Teorisi (Immigration and Welfare Magnets)

George J. Borjas (1999) “Göç ve Refah Mıknatısı” adı altında yazdığı bir makalede ilk kez refah yardımları ve göç arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktadır. Bu hipotez, refah cömertliğinin göç için bir çekici faktör olarak nasıl etkilediğini ve göçmenlerin nitelik oluşumunu nasıl etkilediği üzerinde durmaktadır. Daha spesifik olarak belirtilirse, göçmenlerin kendilerini işgücü piyasası risklerine karşı garanti altına almak için cömert refah yardımlarına sahip ülkelerde bulunmayı tercih ettiklerini belirtmektedir. Bu etkinin, vasıfsız göçmenlerle sınırlı kalmayacağı belirtilmektedir. Zira yüksek vasıflı göçmenler de daha kapsamlı refah yardım sistemleri olan ülkelerde yaşamak isteyebilir, çünkü ekonomik dalgalanmalardan ötürü nitelik seviyesine bakılmaksızın istihdamı etkileyebilmektedir.

George J. Borjas 1999 yılında yaptığı çalışmada, refah harcamalarının göçü çeşitli kanallardan etkileyebileceğini savunmaktadır. İlki daha cömert refah ülkeleri, aksi

olmadıkça göç etmemiş göçmenleri cezbedebilmektedir. İkincisi, sosyal güvenlik yardımlarının varlığı, kendi menşe ülkelerine geri dönecek olan göçmenleri de dönme konusunda etkileyebilmektedir. Hipotezi kanıtlamak için Borjas, refah yardımlarının yapıldığı önemli eyaletler arası dağılımın uluslararası göçmenlerin ikamet yeri seçimlerini etkilediğini iddia ederek, Amerika Birleşik(ABD) Devletleri örneğini kullanmaktadır. Birleşik Devletlere göç edenler, zaten göç masraflarını karşılayan kişiler olmaktadır. Dolayısıyla birey için bir devlete giderken veya diğerini seçerken maliyet önemli olmamaktadır. Bu, refah alan göçmenlerin en yüksek toplumsal yardım sağlayan devletleri seçme eğiliminde oldukları ve böylece orada kümelenme eğiliminde oldukları anlamına gelmektedir. Diğer taraftan refah yardımları, ABD'li yerliler için eyaletler arasında göç etmenin güçlü bir teşviki olmamaktadır. Çünkü hareket masraflarını karşılamak zorunda kalmaktadırlar. Sonuç olarak, yerli refah alıcıları devletlerarasında daha dağınık olma eğilimi göstermekte yani yüksek refah yardımı veren eyaletlerde kümelenmektedirler.

Çalışmada, sunulan ampirik analizde, sonuçları test etmek için on yıllık nüfus sayımının 1980 ve 1990 Kamu Yardımları Mikro Veri Örneklerini(Public Use Micro data Samples) (PUMS) kullanılmaktadır. Veriler, göç edenlerin devletlerarasındaki refah katılım oranındaki büyük oranda dağılıma işaret etmekte ve daha düşük vasıflı göçmenlerin, yüksek yardım veren ülkelerde refah almayan göçmenlerden veya yerlilerden çok daha fazla kümelenmiş olduğunu ortaya koymaktadır. Kanıtlar, bazı eyaletlerde tarafından sunulan cömert refah yardımlarının mıknatıs(çekim) etkilerinin bulunduğu ve Amerika Birleşik Devletleri'ndeki göçmenlerin coğrafi sınıflandırılmasının da değiştirdiği hipoteziyle tutarlılık göstermektedir (Borjas, 1999: 609).

Beine ve arkadaşları, Borjas'ın modelini göçmeleri cezbetmede refah yardımlarının potansiyel rolünü açıklarken, sosyal ağlar(network) gibi göç etmenin diğer belirleyicileri rolünün önemini göz ardı ettiğini belirtmektedirler. Ağlar, işgücü piyasası fırsatları hakkında bilgi sağlamakta ve böylece göç maliyetini azaltmaktadır (Beine ve ark., 2011). Aynı zamanda, kaynak ülkelerde halen bulunan potansiyel göçmenler için refah yardımları hakkında bilgi kaynağı olabilmektedir. Bir diğer önemli faktör ise göç politikası faktörü olup birçok durumda, özellikle de hedef ülke seçimleri söz konusu olduğunda, göçmenler seçimlerini kısıtlamakta: en cömert refah yardımı sistemiyle ülkeye gitmekte serbest olamamaktadır. Bunun nedeni ülkelerin göçmen kabulünde şartlarından(örneğin dil şartı),

coğrafi mesafe gibi göçle ilgili engellerinden kaynaklanmaktadır. Ayrıca kısıtlayıcı göç politikaları da etkili olmaktadır (Corrado Giulietti ve Jackline Wahba, 2012: 8).

Borjas (2002 : 1119) yılında ise “Welfare Reform and Immigrant Participation in Welfare Programs” (Refah Reformu ve Göçmenlerin Refah Programlarına Katılımı)adlı makalesinde yaptığı amprik analizinin sonucunda ise dört ana bulgu ortaya koymaktadır:

- Göçmenlerin refah programlarına katılımları - yerel halkla karşılaştırıldığında - ulusal düzeyde düşüş göstermesine rağmen, ulusal eğilim tamamen Kaliforniya eyaletinde yaşananlar tarafından açıklanabilmektedir. Özellikle, göçmenlerin göreceli katılım oranı, Kaliforniya'da hızla düşmüştür ancak geri kalan ülkede kabaca sabit kalmıştır.
- In the Personal Responsibility and Work Reconciliation Act (PRWORA) uygulamasından sonra, Kaliforniya dışında ikamet eden göçmenler tarafından refah kullanımına olan potansiyel etkinin büyük kısmı eyalet hükümetlerinin eylemlerinden kaynaklanmaktadır. Bazı devletler - ve özellikle göçmenlerin bulunduğu ülkeler - refah reformundan olumsuz etkilenen göçmenlere devlet tarafından sağlanan yardımlar sunmayı tercih etmektedir.
- Çalışmaya göre, göçmenler, vatandaşlığa kabul belgesinin, vatandaş olmayan kişilere reddedilen birçok kamu yardımına ilişkin anahtarın olduğunu hızlıca öğrenmiş görünmektedir. PRWORA öncesi dönemde kamu yardımı alma ihtimali yüksek ulusal kökenli yani aynı soydan gelen göçmenler, 1996'dan sonra vatandaşlığa alma oranlarında göreceli olarak daha büyük artışlar yaşanmasını bunun kanıtı olarak gösterilmektedir.

George J. Borjas'ın çalışmasından önce ve sonrasında refah yardımlarının göçmenlerin göç etme kararı üzerine birçok çalışma yapılmış fakat literatürde öncesinde yapılan çalışmalar George J. Borjas'ın teorisi kadar dikkat çekmemiştir.

4.2.1.2. Literatürde Refah Yardımlarının Göç Etme Kararı Etkisi Üzerine Yapılan Diğer Çalışmalar

Borjas ve Hilton (1996), Borjas (1999) ardından Boeri ve ark. (2002) cömert refah devletlerinin daha fazla göçmen aldığını fark etmektedirler. Borjas ve Hilton (1996), daha

önce de değinildiği gibi, çalışmalarında ABD'ye yeni gelen göçmenlerin, aynı kökenli ülkeden daha önceki göçmenlerle aynı tür yardımlar alması muhtemel olduğu sonucuna varmaktadır. Menşe ülkedeki potansiyel göçmenlere refah yardımları hakkında bilgi aktaran etnik ağların varlığı olmasından kaynaklanabilmektedir. Refah yardımlarıyla ilgili bilgilerin bulunması bireylerin göç kararlarını etkileyebilmektedir. Özellikle, vasıfsız(niteliksiz) göçmenlerin, sosyal yardımların erişilebilirliği hakkında daha iyi bilgiye sahip olması durumunda, göç etme olasılığı daha yüksek olabilmektedir. Borjas (1999), göçmen refah alıcılarının refah düzeyleri yüksek olan ülkelerde refah almayan göçmenlerden daha fazla kümelenme ihtimalinin daha yüksek olduğunu bulmaktadır.

Boeri ve ark (2002), AB ülkelerindeki refah yardımlarının göçmenlerde özellikle göreceli olarak düşük vasıflı göçmenleri cezbedtiğini göstermekte ve genel olarak küçük etkileri belirtmekle birlikte, cömert ülkelerden bazılarının (Danimarka ve Hollanda gibi) refah ve diğer sosyal güvenlik yardımlarına bağımlı hale gelecek göçmenleri cezbedeceğini ileri sürmektedir.

Önceki çalışmaların aksine, Zavodny (1999), Pedersen ve ark. (2004) ve Kaushal (2005) refah miktatsız hipotezi lehine bir bulgu bulamamaktadır. Zavodny, M.(1999), ABD'deki yeni göçmenlerin yer kararlarını açıklayan birincil faktörün diğer (önceki) göçmenlerin bulunduğu yer olduğunu belirtmektedir.

OECD ülkelerine göç akımları üzerine yapılan bir çalışmada, Pedersen ve ark. (2004), 1990-2000, göç üzerindeki yüksek bir vergi baskısının negatif etkisinin, düşük gelirli ülkelere yüksek gelirli ülkelere kıyasla daha güçlü olduğunu düşünmektedir. Çalışmalarında, daha cömert refah devletlerinin daha kısıtlayıcı göç politikaları izleyebileceğini savunmaktadırlar. Böylece, cömert refah devletleri, göçmenlere bir miktatsız değil, daha çok bir bariyer görevi görebilmektedir. Ayrıca, ağ etkilerinin ve göç politikalarının refah devletinin cömertliğinden daha önemli olduğunu da belirtmektedirler.

Son olarak, Kaushal, N., (2005), göçmen kadınları refah bağımlılığının ekonomik riskine göre farklı gruplara ayırmaktadır. Daha savunmasız grupların ABD eyaletlerinde cömert refah yardımları ile yerleşip yerleşmeyeceğini araştırmaktadır. Ona göre, en savunmasız grubun, daha yüksek refah düzeyine sahip olan devletlere daha fazla çekilmediği ortaya

çıkılmaktadır. Ayrıca çalışmada, göçmenlerin göç edecekleri yer kararında, refah yardımlarının etkisinden ziyade, ağ etkileri tarafından yönlendirildiğini ileri sürmektedir.

De Giorgi, Giacomo and Michele Pellizzari (2006), göç alan konum kararlarının refah yardımlarının cömertliğinden etkilenecek olup olmadığı konusunu da düşünmektedir.

Avrupa Topluluk Hane Halkı Paneli'ndeki verileri kullanıyorlar ve genişleme öncesi AB'nin 14 ülkesindeki bir yer seçim modelini tahmin etmektedirler. Bunlar, modeldeki ücret, işsizlik ve yardım cömertliği ölçümlerini ve bu değişkenler ile yaş, cinsiyet ve eğitim seviyeleri gibi bireysel özellikler arasındaki etkileşimi içermektedir. Sonuçlar, yardımların göçmenlerin yer seçimlerini belirlemede rol oynadığını ortaya koymaktadır. Bununla birlikte, etki özellikle ücretlerin etkisine göre düşünüldüğünde küçük olmakta; katsayı tahminlerinin karşılaştırılmasında, yer seçimi üzerinde ücret etkisinin yardımların etkilerinin on kat daha fazla olduğunu ortaya koymaktadır. Yardım düzeyleri ve bireysel özellikler arasındaki etkileşimlerin genelde önemsiz olduğu ortaya çıkmaktadır. Ancak kadın göçmenler için bir istisna olarak gösterilmektedir. Giorgi ve Pellizzari'nin ortaya çıkardığı yer seçimi üzerindeki yardımların küçük etkisine rağmen, bu etkinin Avrupa'nın göçün muhtemel yararlarından birçoğunu dengelemek için hâlâ yeterli olduğunu savunmaktadırlar. Avrupa'ya göçün, büyük ölçüde hareketsiz yerli nüfusunun bir sonucu olarak ortaya çıkan uyum gücüne karşı koymaya yardımcı olabileceği iyi bir argüman olarak sunulmaktadır. Ancak, Giorgi ve Pellizzari'nin belirttiği gibi, yer seçimleri kısmen ücretler ve işsizlik oranlarındaki farklılıklardan farklı olarak refah rejimlerindeki farklılıklara yanıt olarak yapılırsa, göçün bu potansiyel faydası zayıflayabilir. Giorgi ve Pellizzari, sonuç olarak, Avrupa çapında refah rejimlerinin uyumlaştırılmasını önermektedir (aktaran Barrett ve McCarthy, 2008: 6).

Benzer bir analiz, Pedersen, Pytlikova ve Smith (2008)'de, 1990-2000 dönemi için OECD ülkelerine yapılan ayrıntılı göç akımlarına dayanan bu çalışmada, çoğunlukla göçmenlik konusundaki sosyal ağların etkisini araştırmaya odaklanmaktadır. Bununla birlikte, regresyon analizi, refah cömertliği için sağlanan toplam sosyal harcamaları da analiz etmektedir. Sonuçlar, göçle sosyal harcamalar arasında pozitif bir korelasyon varlığını desteklememektedir.

Giorgi ve Pellizzari'nin (2009:353-363), birkaç Amprik çalışma yaparak, refah miktatısı hipotezini araştırmıştır. 1994-2001 döneminde Avrupa Topluluğu Hane Halkı Panelini

kullanarak, göç ile refah cömertliği için net yer değiştirme oranı (NRR) arasındaki korelasyonu tahmin etmektedir. NRR, işsizlik yardımları ve ortalama ücretler arasındaki oran olarak tanımlanmaktadır. Refah cömertliğinin göçmenler için bir mıknatıs görevi gördüğünü ancak etkisinin göreceli olarak zayıf olduğunu ortaya koymaktadırlar. Öte yandan, hedef ülkelerdeki işgücü piyasası koşulları (işsizlik oranları ve ücretler gibi) ve sosyal(network ağları, kararın alınmasında ciddi bir rol oynadığını belirtmektedirler. Analiz, AB genişleme öncesi göç eden göçmenlerin, refah yardımlarının cömertliğinin olduğu ülkeleri tercih ettiğini göstermektedirler. Yani göçmenlerin daha cömert refah yardımları olan ülkelere girme ihtimalleri daha yüksek olduğu ortaya konulmaktadır.

Schulzek (2012) tezinde refah yardımlarının emek göçü ve zorunlu göçe etkisinin aynı olmadığını belirtmektedir. İşgücü(emek) göçmenleri, şirketler, misafir işçi programlarına katılma veya ev sahibi ülkelere geldikten sonra istihdama katılmalarının daha fazla ihtimâli olmakla birlikte, sığınmacıların refah devletine daha çok bağımlı olduğunu belirtmektedir. Ekonomik göçmenlerden farklı olarak, sığınmacılar ev sahibi ülkelerini terk etmekte ve bir refah yardımı sistemi için daha fazla ihtiyaç duymaktadırlar. Çünkü refah yardımları genellikle işgücü piyasasına katılım ile bağlantılı olmaktadır. Sonuç olarak, refah yardımlarının çekme faktörlerinin emek göçmenlere göre sığınmacılar için daha önemli olduğunu savunmaktadır (Schulzek,2012: 10). Çalışma refah harcamasının işgücü göçmenlerine olumsuz bir etkisi olduğunu savunmaktadır; çünkü yüksek refah harcamaları normalde daha az piyasa tepkisine ve ekonomik göç alanlarını uzak tutan yüksek iş yasalarına tabi olmaktadır. Dolayısıyla, bu çalışma, yüksek refah koşullarının, emek göçünü olumsuz etkilediğini ileri sürmektedir (Schulzek, 2012: 10).Tezin sonucunda ise, refahın insani ve emek göçü üzerindeki mıknatıs etkilerini açıklanmaktadır. Göçmenlerin siyasi seçkinler ve kamuoyunun şu anda korktuğu bir güvenlik ağı olup olmadığı sorusu da ayrıca araştırılmaktadır. Dahası, sığınmacıların refah ile olumlu bir şekilde ilgilendikleri ve genellikle geldiklerinde işsiz kaldıkları için refah sistemine bağımlı oldukları ileri sürülmektedir. Üstelik yüksek düzeyde refah yardımları ekonomik göçleri caydırmaktadır; çünkü daha az piyasa etkinliği, yüksek sendikalaşma düzeyi ve iş kanunu göçmenlerin hareket etmesini önlemektedir (Schulzek, 2012: 28). Kesitsel zaman serisi analizi sonucunda refah yardımlarının göçmenler için önemli bir mıknatıs etkisi olduğunu doğrulamıştır. Bu faktörün çok uzun süre göz ardı edildiğini ve Lee'nin geleneksel itme-çekme modeline eklenmesi gerektiğini ileri sürmüştür. Politik, coğrafi, ekonomik ve toplumsal faktörler zaten bilinen çekici unsurlar olup bunlara ek olarak, refah yardımları

emek ve sığınmacıların Batı dünyasına girişindeki değişkenlikleri açıklamakta yardımcı olabileceğini ileri ortaya atmaktadır (Schulzek, 2012: 28). Ayrıca, çalışmada, üç refah rejimi olan liberal, Korporatist ve sosyal demokratik zorla ve gönüllü göçü farklı şekillerde mi çekip çekmediği ilk kez araştırılmıştır. İlk olarak, sığınmacıların çoğunlukla sosyal demokratik refah devletleri tarafından yüksek düzeyde refah yardımları nedeniyle çekildiği iddia edilmiştir. Buna karşılık, emek göçmenleri bu tip bir refah rejiminden oldukça caydırılmaktadır. Çünkü ev hizmetlerinde çalışan işçilerinin ve emek piyasalarının sosyal-demokratik refah rejimlerinde korunması, emek göçmenlerini bu işgücü piyasalarında uygun yer bulmalarını engellemektedir; hatta hastalık yardımlar, işsizlik yardımları ve emeklilik yardımları yüksektir. Her iki etki istatistiksel analizle doğrulanmıştır (Schulzek, 2012: 28). İkinci olarak, Korporatist refah devletinin etkisi değerlendirilmektedir. Her iki göçmenin de bu refah rejimi tarafından olumlu bir şekilde cezbedildiği iddia edilmiştir çünkü görece yüksek refah sağlanması ve aynı zamanda piyasa temelli politikalar işçi göçmenlerin yanı sıra insani yardım için de olumlu bir etkiye sahiptir. Bu etki veri analizinde kanıtlanmıştır. Daha doğrusu, Korporatist refah devleti, sığınmacılara oranla daha fazla emek göçü çekmektedir çünkü katkıların düzeyi ve yüksekliği yardımlar için belirleyici nitelikte olmaktadır, bu nedenle emekli göçmenler bu refah devletinde daha fazla kazanabilmektedirler (Schulzek, 2012: 28). Üçüncüsü, liberal refah rejimi en şaşırtıcı sonuçları göstermiştir. Bu tür refah rejimlerinin ekonomik göçmenler için güçlü bir olumlu etkisi olduğu öne sürülmüştür çünkü piyasa temelli olması işgücü göçünü desteklemektedir. Şaşırtıcı bir şekilde, liberal refah devletinin ekonomik(emek/işçi) göçmenleri üzerinde hiçbir etkisi olmadığı sonucuna varılmıştır. Bu, piyasaya dayalı, düşük sendikalaştırılmış ve düzenlenmiş ekonomilerin işgücü göçmenleri için en cazip olduğu yönündeki yaygın kabul edilen varsayıma karşı kanıt olmuştur. İşsizlik yardımı, emekli aylığı ve hastalık ödemeleri gibi refah yardımları, liberal refah devletlerinde işçi(emek) göçmenlerini önemli derecede etkilemek için çok marjinal olabileceği düşünülmektedir. Ancak, beklendiği gibi, liberal refah devletinin sığınmacılara etkisi düşük refah yardımlarının insani göçmenleri caydırdığı argümanı üzerine olumsuz sonuçlara ulaşılmıştır (Schulzek, 2012: 29). Mevcut bulgular için ise iki ana politika örneği sunmaktadır: Birincisi, göç kontrol politikalarının verimsizliği, bir başka çekim faktörü refah yardımları tarafından açıklanabilir. Politika yapıcılar, göçmenleri cezbetmek veya caydırmak için işgücü piyasası yönetmeliklerinde ve refah yardımlarında değişiklikler yapabilir, özellikle Batı dünyasında rekabet gücü yüksek olan emek piyasalarında, düşük ve yüksek vasıflı göçmenlere yönelik talepler sürekli artmaktadır. İkincisi, bunu yaparken, göç politikaları ile ilgilenen politikacılar, emek ve sığınmacıların

heterojen tercihleri ile ilgili olarak bu yazıda verilen ilerlemeleri farklı refah rejimi türlerine uygulayabilmelidir. Sosyal demokrat, korporatist ve liberal refah devletleri, göç politikalarının uyumlaştırılmasının muhtemel etkinliğini, Avrupa Birliği olarak sorgulayan farklı politikalara ihtiyaç duyacağını belirtmektedir (Schulzek, 2012: 29).

Zimmermann ve arkadaşları (2013), çalışmalarında, ülkelerin refah cömertliğinin değişimlerin göçü etkileyip etkilemediğini ve nasıl değiştiğini araştırmaktır. Toplam sosyal kamu harcamaları (sosyal yardım dâhil) gibi toplumsal bir refah ölçütü kullanmak yerine, çalışmada işsizlik yardımları üzerine odaklanmaktadır. Bu yardımlar, katkı payı olan sigortalı çalışma süreleri boyunca mecburi katkılarda bulunması gereken bir kamu sigortası programından kaynaklanmaktadır. Programın katkıda bulunma özelliği, göçmenlerin kazançlarını doğrudan istihdam deneyimiyle bağlantılı kılmaktadır (Giulietti vd. 2013: 25). İstihdam aşamaları boyunca yardımlarla birlikte, işsizlik harcamaları erişilebilen işsizlik yardımlarını da içermektedir. Bu nedenle, işsizlik yardımlarının varlığı, göçmenlerin beklenen cazibesini artırabileceği gibi, hareketliliğini azaltılmasına yardımcı da olabilir. Sonuç olarak, özellikle cömert işsizlik ödeneği olan ülkeler, daha fazla sayıda göçmen çekebileceği hipotezinden yola çıkmıştır (Giulietti vd. 2013: 25). Bu hipotez, göçmenlik girdileri ile işsizlik ödeneği harcamaları (UBS) arasındaki ilişki, Avrupa ülkeleri bağlamında test edilmiştir. AB ve AB dışı kökenlerden gelen göçmenleri ayrı ayrı analiz edilmekte, çünkü bu iki geniş kökenli göçmenler işsizlik yardımına farklı şekillerde cevap verebilmektedir.

Giulietti (2014) diğer yandan, işsizlik yardımları gibi belirli programlara odaklandığında, Avrupa ülkelerinde bir refah miktatsız etkisi kanıtının zayıf olduğunu ya da var olmadığını ortaya koymaktadır. Bunun yerine, gelir, işsizlik oranları ve alıcı ülkedeki önceki göçmenlerin varlığı gibi faktörler, göç akımlarının başlıca belirleyicileri olarak görünmektedir.

Nantongo (2017), çalışmasında refah devletinin cömertliğini, Suriyeli sığınmacıların özelinde Danimarka ve İsveç ülkeleri üzerinden yani aynı refah modeli (Sosyal-demokratik) içindeki ülkeleri seçerek yapmaktadır. Refah yardımlarının göç kararını etkilemedeki "çekici" bir faktör olarak ne kadar önem taşıdığını araştırmaktadır (Nantongo, 2017: 4). Çalışmasında Giulietti ve Wahba,(2012). Welfare Migration. (2012) 'de ileri sürdüğü hipotezden yola çıkmaktadır. Daha cömert refah ülkeleri, alternatif olarak göç etmeyecek

göçmenleri cezbedebilmekte ve sosyal güvenlik ağlarının varlığı, göç eden ülkesine dönmedikçe göçmenleri de tutabilmektedir (Giulietti ve Wahba, 2012). Geçmiş çalışmalarda, gönüllü ve zorunlu göçe refahın etkisi analizi çoğunlukla Amerika Birleşik Devletleri özelinde yapılmasına rağmen göç nedenleri için ek bir "çekici" faktörü olarak sadece refah yardımlarına üzerine odaklanan bir kaç Avrupa çalışması bulunmaktadır. Nantango, İsveç ve Danimarka'da analizinde, hem zorunlu hem de gönüllü göçler çoğunlukla en çok yardım sağlayan refah devletleri tarafından cezbedildiği hipotezde belirtildiği gibi doğru olduğunu savunarak yalnızca zorunlu göçe (sığınmacılara) odaklanmaktadır. Ayrıca çalışmada zorunlu göçle ilgili olarak, refah yardımlarının sadece göçü çekme faktörü olarak eklenmediğini, bunun yerine sosyal yardımın, sosyal ağların ve bir ülkenin göç politikaları arasındaki etkileşiminin de zorunlu göçmenlerin bir ülkeden diğerine "göç etme" kararını büyük ölçüde etkilendiği belirtilmektedir (Nantango, 2017: 7). Çalışmanın gidiş noktasında; Esping Andersen 1990'da sınıflandırdığı aynı refah devleti rejimine yerleştirildiği iki ülkenin karşılaştırması yapılmıştır. Analizinin sonucunda ise, Suriyeli sığınmacıların çoğunun Danimarka'yı tercih ettikleri ortaya koymuştur. Bir ülkenin network (sosyal ağlar) ve cömert refah yardımlarının eş zamanlı olarak göçmen akışını etkilediği sonucuna varılmıştır (Nantango, 2017: 30).

Carina Schmitt and Céline Teney (2018), araştırma, esas olarak göçmenlik, entegrasyon ve vatandaşlık alanındaki göçmenlere özgü politikalara odaklanırken, hala göçmenlerin ana akım sosyal politikalara dâhil edilmesi hakkında çok az şey bildiğini belirtmektedir. Göçmenlerin, Göçmen Entegrasyon Politikaları Endeksi (MIPEX) veri kümesinden elde edilen karşılaştırmalı göstergeler temelinde 27 ileri demokrasiye sahip ülkelerin genel sosyal korumaya dâhil edilmesindeki ulus ötesi farklılıkları analiz ederek, bu boşluğu niceliksel bir çalışmada ele almaya çalışmaktadır. Bu göstergelerin karşılaştırmalı analizinde, ülkeler arası göçmenler için sosyal koruma erişiminin kapsayıcılığının özellikle büyük bir çeşitliliğini göstermektedir. Refah devleti ve entegrasyon rejimi literatüründen yararlanarak, göçmenlerin sosyal güvenliğe ve sosyal konutlara erişimindeki bu geniş çaplı uluslararası değişimi açıklarken, ulusal refah devleti ve refah şovenizm modellerinin iki karşıt perspektifte değerlendirmektedirler. Genel bulgular ise, hem refah şovenistin hem de ulusal refah devleti modellerinin, göçmenlerin sosyal korumaya erişimindeki uluslararası değişimi yorumlamak için verimli olabilecek iki kuramsal perspektif içerdiğini göstermektedir. Refah şovenizm modeline göre, solcu hükümetlerin göçmenlere genel sosyal koruma planlarını açmak konusunda özellikle isteksiz olduklarına dair sağlam

kanıtlar bulunmaktadır. Buna karşılık ve ulusal refah devleti modelinden elde edilen beklentiler doğrultusunda, genel olarak cömert bir refah devleti ve geniş göç dalgasıyla karşı karşıya olan ülkeler, göçmenlere sosyal korumaya daha cömert bir erişim sağlama eğiliminde olmaktadır (Schmitt ve Teney, 2018:1). Bu makalenin son kayda değer bir bulgusu ise, göçmenlerin sosyal korumaya erişimindeki uluslararası değişimi açıklamak için refah devletinin cömertliği ile entegrasyon rejiminin kapsayıcılığı arasındaki anlamlı olmayan ilişki ile ilgili olmasıdır (Schmitt ve Teney, 2018: 2) Almanya, İsveç, Kanada ve Estonya gibi bazı ülkeler, göçmenlerin genel sosyal politikalara entegrasyonu açısından oldukça kapsayıcı olmaktadır. Buna karşılık, Norveç, Birleşik Krallık ve Macaristan, göçmenlerin sosyal güvenlik ve konut politikalarına dâhil edilmesine karşı nispeten kısıtlayıcı politikalar izlenmektedir (Schmitt ve Teney, 2018:3). İlk bakışta, genel refah devlet kurumları ve göçmenlerin toplumsal sosyal korumaya entegrasyonu birbiriyle ilişkili görünmemektedir. Ampirik sonuçlar bölümünde, bu açıklayıcı bulgunun nicel bir istatistik çerçevesi içinde olup olmadığını test edilmiştir (Schmitt ve Teney, 2018: 4). Bu makale, göçmenlerin genel sosyal korumaya dâhil edilmesinde uluslararası farklılıkları araştıran ilk niceliksel çalışmalardan birini sağlamaktadır. Erişimi ölçerken MIPEx veri setinden alınan karşılaştırmalı göstergelere dayanarak, sosyal konut ve sosyal korumaya farklı göçmen statüleri sağladı ve göçmenlerin 27 zengin demokraside sosyal korumaya dâhil olma düzeyini analiz edilmiştir. Birkaç ülkeye odaklanan niteleyici bir yaklaşıma dayanan önceki çalışmaların aksine, çok sayıda sanayileşmiş demokrasinin göçmenlere verdikleri sosyal güvenceye erişim düzeyinde ne derece farklı olduğunu değerlendirilmiştir. Sonuçlar, göçmenlerin sosyal güvenlik ve sosyal konut alanlarına dâhil olmalarında çok büyük farklılıklar göstermektedir. Göçmenlerin ülkeler arasında sosyal politikalara entegrasyonunun incelenmesi bu nedenle oldukça ilgili bir araştırma sorusu olarak görülmektedir. Dahası, bu varyasyon sadece refah devleti ya da entegrasyon rejimleri açısından yorumlanabilecek bir model olarak görünmemektedir.

Ulus ötesi refah devleti ve refah şovenizm modellerinin bu çapraz ulusal değişimi anlamak için zıtlaşmasının kuramsal ilgisine dikkat çekilmektedir. Birincisi, iki temel bulgu, vatandaşlıktan hiçbir şeyden ziyade dışlayıcı bir sınır olmadığını belirten ulusal refah devleti modelinden elde edilebilecek beklentilere karşılık gelmektedir: Cömert refah devletleri ve daha büyük göç akımları ile karşı karşıya olan ülkeler, göçmenlere genel sosyal koruma planlarına daha kapsamlı erişim sağlama eğiliminde olmaktadır. İlginçtir ki, göçmen akışları ile göçmenlerin sosyal korunmaya dâhil olma düzeyleri arasındaki ilişki, komünizm sonrası

ülkelerde de söz konusu değildir. Yine de, göç ve çok kültürlülüğe karşı genel bir geri bildirim olduğunu belirten refah şovenizm modelini destekleyen kanıtlarda bulunmuştur. Solcu hükümetler, genel sosyal koruma planlarını göçmenlere bir tür yabancı olarak açma konusunda isteksiz olmaktadır. Sonuçlar aslında, solcu hükümet aktörlerinin, göçmenler için kapsayıcı sosyal korumayı sınırlandırarak, işçi sınıfında kökleri olan temel seçim bölgelerini korumaya çalıştıklarını göstermektedir. Dahası, niceliksel analiz, daha önceki kalitatif örnek çalışmalarda vurgulanan bulguların genelleştirilebilirliğini çok sayıda ileri demokrasiye sahip ülkeleri değerlendirme imkânı sağlamaktadır. Gerçekten de, sonuçlar, Sainsbury'nin (2012), göçmenlerin sosyal güvenliğe dâhil olma düzeyine ilişkin olarak uluslararası farklılıkları açıklamada entegrasyon rejimlerinin önemli rol oynadığı ile ilgili olarak ortaya koyduğu sonucu açıklamaktadır. Diğer bir ifadeyle, cömert refah devletleri, politika kümelenmesinin kapsayıcı çok kültürlü politikalar ile karakterize edildiği zaman, önemli ölçüde daha kapsayıcı olan göçmenler için sosyal koruma programlarına sahip olma eğiliminde olmamaktadır. Çalışmada, bazı sınırlamaları olduğunu belirtilmektedir: İlk olarak, göçmenlerin sosyal güvenliğe dâhil olma düzeyleri, göçmenlerin MIPEx projesinin bir parçası olarak ulusal uzmanlar tarafından harmanlanmış sosyal güvenlik ve konutlara erişim için dört gösterge tarafından ölçülmektedir. Bu göstergeler, göçmenlerin sosyal güvenlik ve barınma(konut) koşullarına dâhil olma düzeylerinin kaba tahminleri olarak düşünülmelidir: bu tür nicel göstergeler, bu tür sosyal politika alanlarının karmaşıklığına yönelik ayrıntılı bir ölçüt sağlamayı amaçlanmamaktadır. Ayrıca, çalışmada kullanılan göstergeler, sosyal güvenlik ve sosyal konutlara farklı yasal statülerde bulunan göçmenlerin erişimini düzenleyen yasal düzenlemenin bir ölçüsünü sunmaktadır. Bu göstergelerin analizi, yönetmeliklerin etkili bir şekilde uygulanması hakkında bir şey söyleyememektedir. Ayrıca, bazı sosyal koruma programları farklı statülerde bulunan göçmenler için erişilebilir olsa da, yine de sosyal sigorta primleri ya da ikamet sürelerini kapsayan bir süre gerektirmektedir. Bu nedenle, bazı göçmenler bu tür programlara resmi olarak erişebilmekte, ancak aynı zamanda fiili kapsam sorunu yaşamaktadırlar. Analiz ikamet koşulları yoluyla hedef ülkeler tarafından kullanılan dışlama mekanizmalarını yakalayamamaktadır (Schmitt ve Teney, 2018:9-10).

4.2.2. Avrupa Refah Devletlerinde Sosyal Güvenlik Harcamalarının Göç Akışına Etkisinin Analizi

4.2.2.1. Araştırmanın Amacı

Çalışmanın Amacı, Avrupa Birliği'ne üye ülkelerde, ülkelerin yaptıkları sosyal korumaya yönelik refah harcamalarının özellikle sosyal güvenlik harcamalarının göçmen akışı üzerinde etkisi araştırmaktır. Bu çerçevede oluşturulan hipotezimiz sosyal güvenlik harcamalarının göçmen akışını attıracağı doğrultusundadır. Tezimizin alt hipotezleri ise:

- Farklı sigorta kolları için yapılan sosyal güvenlik harcamalarının göçmenler için farklı çekim özelliği göstereceği,
- Sosyal güvenlik harcamalarının farklı göçmen gruplarının göç etme kararlarında farklı etkiler yaratacağı,
- Lee'nin 1966 yılında ileri sürdüğü İtme ve Çekme Teorisi faktörlerinin arasına sosyal güvenlik yardımının eklenmesinin gerekli olduğu,
- Sosyal güvenlik harcamalarının yanında ülkelerin ekonomik göstergelerinin de ülkelere göçmen çekiminde etkili olacağı doğrultusundadır.

4.2.2.2. Araştırmanın Önemi

Literatürde benzer çalışmalar olmasına rağmen, çalışmamız son güncel verilerle yapılan araştırma niteliğindedir. Çalışmamızda özellikle ülke seçiminde üç refah rejimi adı altında yapılan gruplamanın dışında ülkeler seçilmiştir. Schulzek (2012) yazdığı tezinde kendi çalışmasının dışında yapılacak çalışmalara önerilerde bulunmaktadır. Nitekim Schulzek de kendisi gibi birçok çalışmacının ülke seçiminde refah rejimleri adı altında yaptığını belirtmektedir. Avrupa Birliği ülkeleri kapsamında bu çalışmaların yapılması gerektiğini vurgulamaktadır. Tezimizde literatürde yapılan refah rejimleri sınıflaması adı altında seçilen ülkeler dışında AB üyesi ülkeler temel alınmaktadır. Bu çerçevede ise AB sosyal güvenlik harcaması verileri EuroStat'tan alınmıştır. Çalışmamız AB incelemesi açısından önemli olmasının dışında literatürde yapılan çalışmalardan farklı olarak göçmen gruplarının seçimi farklılaşmaktadır. Literatürde yapılan çalışmalar genel olarak işçi/emek göçmenleri ve sığınmacılar üzerine odaklanmakta iken çalışmamızda göçmen grupları üç farklı grup adı altında incelenmektedir. Bilhassa AB üyesi ülkelerde en dezavantajlı göçmen grubu olan

üçüncü ülke vatandaşları hesaplamaya dâhil edilmiştir. Ayrıca özellikle dünyanın gündeminde olan sığınmacılarda analizde değerlendirilmiştir. Tüm göçmen grupları dışında en önemli iki göçmen grubuna analizde yer verilmesi çalışmamıza özgünlük kazandırmaktadır. Son olarak ise analiz doğrultusunda bireyin göç etme kararında etkili olan ve Lee tarafından ortaya atılan İtme-Çekme Teorisi faktörlerine, sosyal güvenlik harcamalarının dâhil edilmesi tartışması yapılması açısından çalışmamız önem teşkil etmektedir.

4.2.2.3. Araştırmanın Yöntemi

Tezde araştırma yöntemlerinden nicel araştırma yöntemi ile çalışmamız sürdürülmüştür. Nicel araştırma yönteminde, araştırmacı hipotezlerinin desteklemek ya da reddetmek için bir teoriyi sınırlı hipotezlere ve veri toplamaya özelleştirerek test etmektedir. Nicel yaklaşımlarda kuram ya da açıklamaları test eder ve doğrular. Çalışmadaki değişkenler belirlenir. Değişkenler soru ya da hipotezlerle ilişkilendirilir. İstatiksel işlemlere başvurulur (Creswell, 2017: 18-19). Çalışmamızda literatür çalışmasının yanında Panel Veri Analizi yapılmıştır. Analizde veriler, POOLED OLS (Havuzlanmış En Küçük Kareler Yöntemi) kullanılarak tahmin edilmiştir. Bu çerçevede ise göçmenler üç farklı grupta ele alınmıştır. Birinci grup tüm göçmenleri kapsayan ama genelde gönüllü göç adı altında gruplanan ekonomik göçmenler, ikinci grubumuzda zorunlu olarak göç etmek zorunda olan sığınmacılar, üçüncü grupta ise AB mevzuatında özellikle dikkat çeken ve en dezavantajlı gruplar arasında olan üçüncü ülke vatandaşları yer almaktadır. Sosyal güvenlik harcamaları ve göçmen grupları verileri EUROSTAT'tan alınarak Excell dosyasında düzenlenmiştir. Birinci göçmen grubunda AB üye 25 ülkenin 2000- 2015 yılı verileri, ikinci göçmen grubunda AB'ne üye 24 ülkenin 2000- 2015 yılları verileri ve son grubumuz olan üçüncü göçmen grubunda ise AB'ne üye 25 ülkenin 2008- 2015 yılı verileri kullanılmıştır. En güncel veriler 2015 yılına ait olduğu için yıl sınırlaması 2015 yılı ile sınırlı kalmıştır.

Panel veri, bireyler, ülkeler, firmalar, hanehalkları gibi birimlere ait yatay kesit gözlemlerin belli bir dönemde bir araya getirilmesi olarak tanımlanmaktadır. Panel veri, N sayıda birim ve her bir birime karşılık gelen T sayıda gözlemden oluşmaktadır. Yatay kesit ve zaman serisi verilerinin birleştirildiği panel verilere ilk olarak; Hildreth(1950), Kuh(1959), Grunfeld ve Griliches (1960), Zellner (1962), Balestra ve Nerlove(1966), Swamy(1970) tarafından yapılan çalışmalarda yer almaktadır . Fakat gerçek anlamda uygulamalı

çalışmalar, daha çok 1990'lı yıllardan itibaren başlamaktadır. Analizlerde kullanılan en önemli panel veri setleri şunlardır(Yerdelen Tatoğlu, 2016:2-4):

- 1960'lı yıllardan itibaren başlayan işgücü piyasasındaki bireylere ait detaylı verilere ulaşılan ve Bureau of Labour Statistics'in sponsorluğunda yayınlanan, NLS(National Longitudinal Surveys of Labor Market Experience),
- Eurostat tarafından 1994 yılından beri derlenen, Avrupa Birliği üye ülkelerdeki hanehalkı ve bireylerin yaşam koşullarını yansıtan sayısal göstergelere ait verileri yayınlayan, BHPS(British Household Panel Survey).
- SLID (Canadian Survey of Labour Income Dynamics),
- JPSC(Japanese Panel Survey on Consumers),
- KLIPS(Korea Labor and Income Panel Study),
- HILDA(Household Income and Labor Dynamics in Australia),
- IFLS(Indonesia Family Life Surveys),
- SEP(Netherlands Socio- Economic Panel),
- GSOEP (German Social- Economic Panel),
- PSELL(Luxemburg Socio- Economic Panel) gibi panel veri setleri de örnekler arasında sayılmaktadır. Türkiye'de ise bu şekilde hazırlanmış ve sürekliliği olan veri setleri çok detaylı bulunamasa da son dönemde TÜİK tarafından özellikle il ve bölge bazında hazırlanan veriler dikkat çekmektedir.

Zaman boyutuna sahip yatay kesit veriler bir başka ifade ile panel veriler kullanılarak oluşturulan panel veri modelleri yardımıyla ekonomik ilişkilerin tahmin edilmesi yöntemine “panel veri analizi” denilmektedir. Bu da genelde, yatay kesit birim sayısının (N) dönem sayısından (T) fazla (N>T) olduğu durumla karşılaşılmaktadır (Yerdelen Tatoğlu, 2016:4).

Genel olarak panel veri modeli: $Y_{it} = \alpha_{it} + \beta_{it} X_{it} + u_{it}$ $i = 1, \dots, N; t = 1, \dots, T$

şeklinde yazılabilmektedir. Burada , Y: bağımlı değişken, X_k : bağımsız değişkenler, α sabit parametre, β eğitim parametreleri ve u hata terimidir. i alt indisi birimleri(birey, firma, şehir, ülke gibi), t alt indisi ise (gün, ay, yıl gibi) ifade etmektedir. Değişkenlerin, parametrelerin ve hata teriminin i ve t alt indisini taşıması, panel veri setine sahip olduklarını göstermektedir(Yerdelen Tatoğlu, 2016:4).

Panel Veri Analizinde kullanılan havuzlanmış en küçük kareler yöntemi, birim ve/ veya zaman etkilerinin var olmadığı ve sabit ve eğitim parametrelerinin sabit olduğu varsayımlar altında tahmin yapmaktadır. Panel veri modellerinde, havuzlanmış en küçük kareler yönteminin en önemli özellikleri şunlardır(Yerdelen Tatoğlu, 2016:42):

- Hata teriminde birim ve/ veya zaman etkileri yoksa havuzlanmış en küçük kareler iyi bir tahmin yöntemidir, tutarlı tahminler vermektedir.
- Hata teriminde birim ve/ veya zaman etkileri varsa, havuzlanmış en küçük kareler yönteminde hata terimi (formül konulacak) dir, yani birleşik(karma) hatadır formül konulacak)
- Eğer hata teriminde birim ve / veya zaman etkileri varsa; havuzlanmış en küçük kareler tahmincileri, sadece bu etkiler bağımsız değişkenlerle korelasyonsuzsa (formül konulacak) tutarlıdır. Bu da (formül konulacak) varsayımlarının sağlanması ile mümkün olmaktadır.
- Hata terimi heteroskedastik ise, etkin tahminler elde edilememektedir. Bu durumda, dirençli standart hataların kullanılması ya da genelleştirilmiş en küçük kareler(GEKK) yöntemi kullanılarak tahminler yapılması gibi bir yöntem seçilmelidir.

Havuzlanmış en küçük kareler yönteminde zayıf dışsallık, bağımsız değişkenler arasında tam çoklu doğrusal bağlantı olmaması, otokorelasyon ve heteroskedastite olmaması temel varsayımlardan oluşmaktadır. Bağımsız değişkenler ile hata teriminin korelasyonlu (içsellik problemi) olmasının nedenlerinden bir tanesi hata terimi içerisinde yer alan birim etkinin bağımsız değişkenlerle korelasyonlu olmasından kaynaklanmaktadır .Birim etkiyi modelden düşürmek için kullanılan dönüşümlerden birisi birinci fark dönüşümüdür. Birinci fark dönüşümü sonrasında birim etki ile birlikte, zaman değişmezi değişkenleri ve sabit terim de modelden düşmektedir. Ayrıca fark alma işlemi sonrasında, her bir birimin ilk gözlemi kaybolmaktadır (Yerdelen Tatoğlu, 2016: 62).

4.2.2.4. Araştırmanın Sınırlılıkları

Çalışmada, ilk sınırlılık AB üye tüm ülkelerin verilerine tamamen ulaşamadığı için ülkelerin hepsi alınmamıştır. İkinci sınırlılığımız ise, araştırmanın kapsamına dâhil edilmek istenilen göçmen gruplarından biri olan düzensiz/ yasadışı göçmen ile ilgili sağlıklı verilerine ulaşamadığı için çalışmanın kapsamı dışında kalmıştır. Üçüncü sınırlama ise,

hesaplamalarda primli- primsiz harcamalar ayrı şekilde ele alınmak istense de primsiz yardımların veri değerleri kısıntından ötürü birleştirilmiş veriler kullanılmıştır. Son olarak, göçmen akışında ölkelerin uyguladıkları göçmen kabul politikaları, siyasi konjoktör, entegrasyon poltikaları gibi faktörler de temel belirleyici olsa da çalışmamızda sadece göçmen akışını sosyal güvenlik harcamaları ilişkisi ile sınırlandırılmıştır. Gelecek çalışmalara örnek olması ağısından ise ölkelerin ekonomik göstergelerinin göç akışı ilişkisi ise tek bir göçmen grubu üzerinde test edilmiştir.

4.2.2.5. Bulgular

TESTLER POOLED OLS (Havuzlanmış En Küçük Kareler Yöntemi) Kullanılarak Tahmin Edilmiştir.

Çizelge 4.2. Sosyal güvenlik harcamalarının tüm göçmen grubu üzerindeki göç akışı ilişkisinin analizi

```
. reg loggocmen logsaglik logyaslilik logissizlik logaileyardimi loggeridekalan logmalulluk logbarinma, vce(robust)
```

```
Linear regression                               Number of obs =      377
                                                F( 7, 369) = 267.24
                                                Prob > F      = 0.0000
                                                R-squared     = 0.8459
                                                Root MSE     = .61943
```

loggocmen	Robust				
	Coef.	Std. Err.	t	P> t	[95% Conf. Interval]
logsaglikbakimi	.1907736	.0701931	2.72	0.007	.0527449 .3288024
logyaslilik	-.0206907	.087678	-0.24	0.814	-.1931018 .1517205
logissizlik	.1545953	.0557503	2.77	0.006	.0449672 .2642234
logaileyardimi	.5113237	.1038262	4.92	0.000	.3071585 .7154888
loggeridekalanlar	.175105	.0292448	5.99	0.000	.1175976 .2326125
logmalulluk	-.157775	.1002681	-1.57	0.116	-.3549435 .0393935
logbarinma	-.0085973	.0266663	-0.32	0.747	-.0610343 .0438397
_cons	3.985316	.2848223	13.99	0.000	3.425238 4.545395

Çalışmamızda AB'ne üye ülkelerin sosyal güvenlik harcamaları olarak yapılan sağlık bakımı ödemeleri, yaşlık ödemeleri, işsizlik ödemeleri, aile yardımı ödemeleri, malüllük ödemeleri, barınma ödemeleri ve geride kalanlara yapılan ödemelerle, tüm göçmen grubu sayısının ilişki incelenmiştir. Bu çalışmada bağımsız değişkenlerimizi, sağlık bakımı ödemeleri, yaşlık ödemeleri, işsizlik ödemeleri, aile yardımı ödemeleri, malüllük ödemeleri, barınma ödemeleri ve geride kalanlara yapılan ödemeler oluşturmaktadır. Bağımlı değişkenimiz ise göçmen sayılarından oluşmaktadır. Havuzlanmış en küçük kareler yöntemi kullanılarak analizimiz yapılmıştır. Analizin sonucunda; yaşlılık, malüllük ve barınma ödemeleri ile göçmen sayısı arasında istatistiki bir ilişki bulunamamıştır. Fakat sağlık bakımına yapılan harcamalardaki % 1'lik artışın göçmen sayısını %0.19 oranında arttırdığı görülmüştür. İşsiz ödemelerine yapılan harcamalardaki % 1'lik artışın göçmen sayısını %0.15 oranında arttırdığı ortaya konulmuştur. Aile yardımı ödemelerine yapılan harcamalardaki % 1'lik artışın göçmen sayısını %0.51 oranında arttırdığı belirlenmiştir. Geride kalanlara yapılan ödemelerdeki harcamaların % 1'lik artışın göçmen sayısını %0.17 oranında arttırdığı tespit edilmiştir.

Çizelge 4.3. Ülkelerin ekonomik göstergelerinin tüm göçmen grubu üzerindeki göç akışı ilişkisi analizi

```
. reg loggocmen loggencissiz loghighedu logneed loggdp logtopissiz logtopstih, vce(robust)
```

```
Linear regression                               Number of obs =      237
                                                F( 6, 230) = 454.18
                                                Prob > F      = 0.0000
                                                R-squared     = 0.8900
                                                Root MSE     = .49724
```

loggocmen	Robust					[95% Conf. Interval]	
	Coef.	Std. Err.	t	P> t			
loggencissiz	-.0398122	.1493084	-0.27	0.790	-.3339994	.2543749	
loghighedu	-.2045217	.1340009	-1.53	0.128	-.4685479	.0595045	
logneed	.7865466	.1528691	5.15	0.000	.4853438	1.087749	
loggdp	.9148728	.0838121	10.92	0.000	.7497352	1.08001	
logtopissiz	-.2462544	.148827	-1.65	0.099	-.5394929	.046984	
logtopstih	1.037226	.1368968	7.58	0.000	.7674935	1.306958	
_cons	-7.468279	1.44235	-5.18	0.000	-10.31019	-4.626372	

Çalışmamızda genç işsizlerin sayısı, eğitim düzeyi yüksek olanlarının sayısı, ne istihdamda ne de eğitimde olanların sayısı (neet), ülkelerin GSMH (Gdp) rakamları, toplam işsizlik sayıları, toplam istihdam rakamları ile tüm göçmen sayısındaki istatistiki ilişki analiz edilmiştir. Bu çalışmamızda genç işsizlerin sayısı, eğitim düzeyi yüksek olanlarının sayısı, ne istihdamda ne de eğitimde olanların sayısı (neet), ülkelerin GSMH rakamları, toplam işsizlik sayıları, toplam istihdam rakamları bağımsız değişkenlerimizi oluşturmaktadır. Göçmen sayılarımız ise bağımlı değişkenimizdir. Havuzlanmış en küçük kareler yöntemi kullanılarak analizimiz yapılmıştır. Analizin sonucunda; Ülkelerin Genç işsizlik rakamları ve yüksek eğitim düzeyinin göçmen sayısı ile aralarında her hangi bir istatistiki ilişki bulunamamıştır. Fakat neet'teki % 1 oranındaki artışın göçmen sayısını %0.78 oranında arttırdığı görülmüştür. Çalışmamızda GSMH 'de % 1'lik orandaki artışın göçmen sayısını %0.91'lik oranda arttırdığı görülmüştür. Toplam istihdamda % 1'lik oranında artışın göçmen sayısını %1.03 oranda arttırdığı ortaya çıkmıştır. Çalışmamızda, neet, gdp, toplam istihdam verileri ile göçmen sayısı arasında pozitif yönlü bir ilişki bulunduğu görülmüştür. Bunun aksine, toplam işsizlik ile göçmen sayısı arasında zayıf da olsa negative yönlü bir ilişki bulunmuştur.

Çizelge 4.4. Sosyal güvenlik harcamalarının sığınmacı akışı üzerindeki ilişki analizi

Linear regression

Number of obs = 384
F(7, 376) = 113.82
Prob > F = 0.0000
R-squared = 0.6877
Root MSE = 1.2941

logsginmaci	Coef.	Robust Std. Err.	t	P> t	[95% Conf. Interval]	
logsaglikbakimi	.218591	.233718	0.94	0.350	-.2409672	.6781491
logyaslilik	.2083448	.0940232	2.22	0.027	.0234676	.393222
logissizlik	-.2888459	.1347469	-2.14	0.033	-.5537979	-.0238939
logaileyardimi	-.2427594	.1801448	-1.35	0.179	-.5969769	.1114581
loggeridekalanlar	.3690324	.064772	5.70	0.000	.2416716	.4963932
logmalulluk	.3307493	.1669318	1.98	0.048	.0025124	.6589862
logbarinma	.3454839	.0553603	6.24	0.000	.2366294	.4543385
_cons	1.116275	.496906	2.25	0.025	.1392116	2.093337

Çalışmamızda AB'ne üye ülkelerin sosyal güvenlik harcamaları olarak yapılan sağlık bakımı ödemeleri, yaşlık ödemeleri, işsizlik ödemeleri, aile yardımı ödemeleri, malüllük ödemeleri, barınma ödemeleri ve geride kalanlara yapılan ödemelerle, sığınmacı grubu sayısı arasındaki ilişki incelenmiştir. Bu çalışmada bağımsız değişkenlerimizi, sağlık bakımı ödemeleri, yaşlık ödemeleri, işsizlik ödemeleri, aile yardımı ödemeleri, malüllük ödemeleri, barınma ödemeleri ve geride kalanlara yapılan ödemeler oluşturmaktadır. Bağımlı değişkenimiz ise sığınmacı sayılarından oluşmaktadır. Havuzlanmış en küçük kareler yöntemi kullanılarak analizimiz yapılmıştır. Çalışmanın sonucunda, ülkelerin sağlık bakımına yapılan ödemelerdeki harcamalar ve aile yardımı için yapılan harcamalar ile sığınmacı sayısı arasında istatistiki bir ilişki bulunmamıştır. Fakat yaşlılık, barınma ve malüllük ve geride kalanlara yapılan yardımlar ve ödemelerdeki harcama değişkenleri ile sığınmacı sayısı arasında pozitif yönlü bir ilişki bulunmuştur. Ayrıca işsizlik harcamaları ile sığınmacı sayısı arasında negative yönlü bir ilişki bulunmuştur. Yaşlılık harcamalarındaki % 1'lik artışın sığınmacı sayısını %0.20, Barınma harcamalarındaki % 1'lik artışın sığınmacı sayısını %0.34, Malüllük harcamalarındaki % 1'lik artışın sığınmacı sayısını %0.33, Geride kalanlara yapılan harcamalardaki % 1'lik artışın sığınmacı sayısını %0.36 arttırdığı ortaya çıkmıştır.

Çizelge 4.5. Sosyal güvenlik harcamalarının üçüncü ülke vatandaşı akışı üzerindeki ilişki analizi

Linear regression

Number of obs = 200
 F(6, 193) = 116.36
 Prob > F = 0.0000
 R-squared = 0.7106
 Root MSE = 1.0146

logucuncuvatandas	Robust		t	P> t	[95% Conf. Interval]	
	Coef.	Std. Err.				
logsaglikbakimi	-.8814726	.36881	-2.39	0.018	-1.608888	-.1540569
logyaslilik	2.500427	.3432398	7.28	0.000	1.823445	3.17741
logissizlik	-.1840261	.1652055	-1.11	0.267	-.5098663	.141814
logaileyardimi	.021881	.1261052	0.17	0.862	-.2268403	.2706024
loggeridekalanlar	.1048369	.0605342	1.73	0.085	-.0145566	.2242304
logmalulluk	-.6994254	.1560555	-4.48	0.000	-1.007219	-.3916322
_cons	-1.317966	.4429883	-2.98	0.003	-2.191686	-.4442466

Çalışmamızda AB'ne üye ülkelerin sosyal güvenlik harcamaları olarak yapılan sağlık bakımı ödemeleri, yaşlık ödemeleri, işsizlik ödemeleri, aile yardımı ödemeleri, malüllük ödemeleri, barınma ödemeleri ve geride kalanlara yapılan ödemelerle, üçüncü ülke vatandaşları grubu sayısı arasındaki ilişki incelenmiştir. Bu çalışmada bağımsız değişkenlerimizi, sağlık bakımı ödemeleri, yaşlık ödemeleri, işsizlik ödemeleri, aile yardımı ödemeleri, malüllük ödemeleri, barınma ödemeleri ve geride kalanlara yapılan ödemeler oluşturmaktadır. Bağımlı değişkenimiz ise üçüncü ülke vatandaşları sayılarından oluşmaktadır. Havuzlanmış en küçük kareler yöntemi kullanılarak analizimiz yapılmıştır. Analizin sonucunda; üçüncü ülke vatandaşlarının sayısı ile işsizlik ve aile yardımı arasında bir ilişki bulunamamıştır. Üçüncü ülke vatandaşlarının sayısı ile malüllük ve sağlık bakımı arasında negative yönlü bir ilişki bulunurken, yaşlılık ve geride kalanlar arasında pozitif yönlü bir ilişki bulunmuştur. Yaşlılık harcamalarındaki % 1'lik artışın Üçüncü ülke vatandaşlarının sayısını %2.5, geride kalanlara yapılan harcamalardaki % 1'lik artışın Üçüncü ülke vatandaşlarının sayısını %0.10 artırdığı ortaya çıkmıştır

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Uluslararası göç olgusu, insanlık tarihine kadar uzanan bir süreç olmasına rağmen göç olgusunun önemi özellikle 20. yüzyıl ve sonrası yaşanan göçlerde ortaya çıkmıştır. Avrupa’da göç süreci yeni bir süreç olmamasına rağmen bilhassa İkinci Dünya Savaşı sonrasında göç olgusunun değişim yapısı, artan hacmi ve yeni oluşan göç dalgaları (kitlesel göç akımları, işçi alımları, aile birleşmeleri, mülteci, sığınmacı ve kayıtsız /düzensiz göçmen) göç ve göçmen politikalarına yönelik farklı uygulama ve düzenlemelerin geliştirilmesini gündeme getirmiştir. Bilhassa bu durum uygulamada AB düzeyinde ortak bir göç politikası oluşturma çabaları ile ortaya çıkmıştır.

AB’de göç ve sığınma alanındaki Avrupalılaşma sürecinde yapılan yasal düzenlemeler birbirini takip etmektedir. Özellikle Amsterdam Anlaşması bir kırılma noktası olarak belirgin hale gelse de, Amsterdam öncesi dönem de son derece önemlidir. 1957 yılında Roma Antlaşması ile kurulan Avrupa Ekonomik Topluluğu’ndan itibaren, AB, malların, sermayenin, hizmetlerin ve kişilerin serbestçe dolaştığı, sınırsız bir alan olarak vurgulanmaktadır. 1985 Schengen Anlaşması, serbest dolaşım hükümlerinin tam olarak uygulanmasına yönelik bir anlaşma olup özellikle iç güvenlik kontrolleri ile serbest dolaşımın desteklenmesi için önlemlerin geliştirilmesi için önemli bir “laboratuvar” niteliği taşımaktadır. 1986 Avrupa Tek Senedi, insanların, hizmetlerin, malların ve sermayenin özgürce hareket edebildiği sınırsız bir Avrupa yaratmayı amaçlanmıştır. 1990 Dublin Sözleşmesi, tek başına sığınma konusuna ilişkin bir sözleşme özelliği göstermekte ve sözleşme sığınma talebinde olan kişilerin ilk girdikleri ve sığınma istedikleri ülkede başvuruların değerlendirilmesi için üye ülkelere sorumluluk vermektedir. 1992 Maastricht Antlaşması, 1992’de imzalanan Avrupa Birliği Antlaşması ya da bilinen ismiyle Maastricht Antlaşması, AT’yi “Avrupa Toplulukları”, “ Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikası” ve “ Adalet ve İçişlerinde İşbirliği” olmak üzere üç sütunlu yapı üzerinde oluşturulmuştur. Üye devletlerin, sığınma politikası, dış sınırlardan girilmesi, üçüncü ülke vatandaşlarına ilişkin göç politikası ve yasadışı göçün önlenmesi olmak üzere Adalet ve İç İşleri konularında işbirliği içinde olmaları belirtilmiştir. 1997 Amsterdam Antlaşması, serbest dolaşım, göç ve iltica ile ilgili ana AB Antlaşması'nın yeni bir bölümünü oluşturmakta ve her iki anlaşma da ortak bir göç ve sığınma politikası geliştirmede dönüm noktası olarak görülmektedir. 1999 Tampere Anlaşması, ortak göç ve iltica politikalarının menşe ülkelerle ortaklık, ortak bir Avrupa sığınma sistemi kurulması, üçüncü ülke vatandaşlarının adil muamele görmesi, göç

akışlarının yönetimi olmak üzere dört temel çerçeve çizmektedir. Özellikle üçüncü ülke vatandaşlarının adil şekilde işlem görmesine yönelik düzenlemenin içinde, Avrupa Birliği, üye devletlerin topraklarında yasal olarak ikamet eden üçüncü ülke vatandaşlarının adil muamelesini sağlaması gerektiği belirtilmektedir. Daha güçlü bir bütünleşme politikası, AB vatandaşlarınıninkiyle karşılaştırılabilir hak ve yükümlülükler vermeyi amaçlaması gerektiği ve ekonomik, sosyal ve kültürel yaşamda ayrımcılık yapılmamasını ve ırkçılığa ve yabancı düşmanlığına karşı önlemlerin geliştirilmesi gerektiği üzerinde durulmaktadır. Düzenleme, üçüncü ülke vatandaşlarına yönelik olumlu bir düzenleme özelliği niteliği taşısa da “yasal” ibaresi yasadışı göçmen gruplarını dışlayıcı bir düzenleme niteliği taşımaktadır. 2001 Nice Anlaşması, Avrupa Parlamentosuna iltica ve kaçak göçmenlerin geri dönüşü gibi önemli göç politikaları alanlarında ortak karar alma yetkisi vermek için karar alma kurallarına yönelik düzenlemelerine içermektedir. 2004 Lahey Programı, 2005–10 yıllarını kapsayacak AB göç ve iltica politikasının geliştirilmesi için beş yıllık bir plan oluşturulmuştur. 2009 Lizbon Antlaşması ile Avrupa Adalet Divanı’na göç ve sığınma başvurusu konusunda “ön karar verme” yetkisi verilmesi önemli gelişme olarak görülmektedir. Bu çerçevede ise AB ülkelerinin, bilhassa, üçüncü ülkeleri de göç politikasının bir parçası olarak kabul eden kapsamlı bir dış göç politikası yönünde yeni arayışlara yöneldiği görülmektedir. Fakat düzenlemelerde dikkat çeken ve kapsam genişliğine olumsuz etki yaratan yasal göç adı altında gerçekleştirilmiştir. Ayrıca sözleşmelerde AB’nin üçüncü ülkelerle göç konusundaki işbirliği; geri kabul antlaşmalarının sonuçlandırılması, sınır kontrollerinin artırılması, geri gönderme ve vize kısıtlamaları gibi koşullar altında kısıtlayıcı ve yasal göç temelinde de seçici bir politika yürüttüğünü söylemek mümkündür.

Refah devleti ile ilgili literatürde en yaygın çalışma Gosta Esping Andersen 1990 yılında yapılmış olup çalışma da refah devletinin anlamı, dar ve geniş açıdan ele almıştır. Dar anlamda bakış açısı ile ele alınırken gelir transferleri ve sosyal hizmetler, konut sorununu belirterek geleneksel sosyal iyileştirme alanı olarak gösterilmektedir. Geniş açıdan ise, politik ekonomi açısından çerçeveler; devletin ekonomiyi yönetme ve organize etme konusundaki daha büyük rolüne odaklanmışlardır. Dolayısıyla, istihdam, ücretler ve genel makro-ekonomi ile ilgili konular refah devleti kompleksindeki ayrılmaz bileşenler olarak kabul edilmektedir. Refah devletinin temel belirleyicisi, kişilerin barınma, sağlık, eğitim ve istihdam gibi günlük yaşamlarının en temel fonksiyonlarının sağlanmasının devletin görevleri arasında olmasıdır. Gosta Esping Andersen refah devleti sınıflamasını oluştururken ise, İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde 18 Batı Ülkesini incelemiş ve Liberal,

Muhafazakâr ve Sosyal demokrat refah devleti rejimleri olmak üç farklı refah rejim türünde bilinen sınıflamasını yapmıştır. Gosta Esping Andersen, Marshall'ın refah devletinin esasını sosyal vatandaşlığa dayandıran düşüncesinden hareketle, refah devletinin sosyal hakların yerine getirilmesi konusundaki rolüne üzerinde durmaktadır. Bu çerçevede ise refah devletinin temel hedefleri arasında belirli bir sosyal güvenlik düzeyi sağlama, sağlık ve refah hizmetlerinden serbestçe yararlandırılma imkânı vermek, belirli bir yaşa kadar eğitim imkânı sağlama ve asgari bir gelir düzeyi sağlama yer almaktadır. Refah devlet literatüründe hakları sağlamada ihtiyaç, çalışma ve vatandaşlık olmak üzere üç temel ilkeleri ekseninde hareket etmekte ve bu ilkeler doğrultusunda hak sahipliği farklı düşünceler üzerinde oluşturulmaktadır. İhtiyaç ilkesi, insan onurunu koruma prensibinden yola çıkarak bireylerin asgari düzeyde sosyal hak elde edilmesi anlamında olup bu çerçevede ise sosyal yardımlar, yeterli kaynaklara sahip olmayanlar bireyler için bir güvenlik sağlamaktadır. Çalışma ilkesi, bireylerin belli hakları elde etmede belirli istihdam sağlanması ve istihdamın sonucunda hakları elde edilmesidir. Vatandaşlık ilkesi, tüm vatandaşların sosyal olarak kabul edilebilir bir yaşam standardına sahip olma haklarını vurgulamaktadır. Göçmenler, ihtiyaç ilkesi prensibinde, menşei/ hedef ülkede en dezavantajlı grup olacakları için haklardan yararlandırılmalıdır. Lakin çalışma ilkesi temelinde ilk etapta göçmenler menşei/hedef ülkeler işgücü piyasasına katılımında sorunlar yaşadığı için haklardan yararlanmada dışlayıcı etki yaratacaktır. Vatandaşlık ilkesi ise, yabancıların vatandaşlığa geçiş süreçlerini Brubaker (1992) kan esası (jus-sanguinis) ve toprak esası(ülkesellik) (jussoli) olmak üzere iki farklı yaklaşımda ele almaktadır. Bu çerçevede ise göçmenlerin özellikle kan esası(soy) esaslı bir vatandaşlık hakkı elde edilen ülkelerde haklardan yararlanması imkânsız hale gelmekte ve dışlanmalarına neden olmaktadır.

Holzman ve ark. (2005) yılında göçmenler için sosyal güvenlik hakkı sağlamada ülkeleri sınıflarken dört rejim adı altında incelemektedir. Rejim I, ev sahibi ülkedeki sosyal hizmetlere, özellikle sosyal güvenlik yardımlarına ayrımcılık yapmadan erişim sağlayan tüm yasal göçmenleri kapsamaktadır. Rejim II, ev sahibi ülke ile menşe ülke arasında ikili bir anlaşma olmaksızın, ev sahibi ülkede sosyal hizmetlere ve sosyal güvenliğe erişimi olan tüm yasal göçmenleri kapsamaktadır. Rejim III, ev sahibi ülkede sosyal güvenceye erişimi olmayan tüm yasal göçmenleri kapsamaktadır. Rejim IV, son olarak, sosyal korumalarıyla ilgili en büyük zorlukla karşı karşıya olan tartışmasız tüm göçmenleri içermektedir. Göçmen işçiler sık sık sosyal güvenlik kapsamında ve yardımlara hak kazanma da bir ülkede bütün çalışma hayatını yaşayan ve tamamlayan ulusal işçilerle karşılaştırıldığında dezavantajlarla

karşı karşıya kalmaktadırlar. Sosyal güvenlik hakları genellikle vatandaşlık, istihdam, katkı veya ikamet süreleriyle bağlantılı olduğundan, göçmen işçiler sosyal güvenlik alanında belirli zorluklarla karşılaşmaktadır. Menşe ülkelerinde sosyal güvenlik yardımlarına hak sahipliğini kaybetme riskiyle karşı karşıya kalmakta ve aynı zamanda ulusal sosyal güvenlik sistemi tarafından kapsama alanında hedef ülkede kısıtlamalarla karşılaşabilmektedirler. Göçmen işçilerin sosyal güvenlik hakları uluslararası sözleşmelerde ve ikili ve çok taraflı anlaşmalarda düzenlenmektedir. ILO sözleşmeleri, BM düzenlemeleri ve Avrupa Konseyi düzenlemeleri göçmenlerin sosyal güvenlik haklarını düzenlemede uluslararası mercilerdir. İkili sosyal güvenlik ve çok taraflı sosyal güvenlik anlaşmaları da göçmenlerin sosyal güvenlik haklarını düzenlemede önemli araçlar olup özellikle 27 AB üye ülkesinin sosyal güvenlik sistemlerini koordine eden Avrupa Birliği (AB) düzenlemeleri, Karayip Devletleri ve Bölgelerini İçeren Sosyal Güvenlik Sözleşmesi CARICOM (Karayipler Topluluğu), Kanun Körfez İşbirliği Konseyi'nin Sigortaya İlişkin Birleştirilmiş Ibero-Amerikan Sosyal Güvenlik Sözleşmesi. Bu örnekler öncelikle göçmen işçilerin ve onların aile üyelerinin sosyal güvenlik haklarının güçlendirilmesi açısından önemli rol oynamaktadır. Lakin sözleşmelerde çerçeve çizilirken yasadışı göçmenleri kapsam dışına iten ibareler yer verilmektedir.

Avrupa Birliği (AB), sosyal yardımlarda en gelişmiş ve karmaşık taşınabilirlik sistemine sahiptir. Üçüncü ülke vatandaşlarına ve göçmenlere AB ülkelerinde sosyal güvenlik yardımlarına erişim hakkı tanınsa bile, bu yardımlarla ilişkili uygunluk kuralları doğrudan veya dolaylı olarak üçüncü ülke vatandaşlarının ve göçmenlerin yararlanmasını önleyebilmektedir. Minimum(asgari) ikamet süreleri, yardımların dışa aktarımını düzenleyen kurallar, minimum(asgari) çalışma süresi göçe(göçmenlere) özgü koşullar, idarenin takdir yetkisi uygunluk koşulları arasında yer almaktadır. Ayrıca, sosyal güvenlik hakkı düzenlemelerinde tüzükler, özellikle göçmen haklarını ele almak açısından önemli olup, 1 Mayıs 2010'da yürürlüğe giren ve 1408/71(AB 1971) sayılı Tüzüğün yerini alan 883/2004 (AB 2004) Tüzüğü en önemlileridir.

Göç sürecini açıklamaya yönelik her bir sosyal bilim disiplini içerisinde farklı teori ve yaklaşımlar yer almaktadır. Literatürde 'göç teorileri' ve 'göç kuramları' adı altında incelenmektedir. Göç teorilerinin çoğunlukla; göç edilen yerin uzaklığı, göç edilen yerde kalınan süre, göç edilen yerin ekonomik koşulları, göç edilen yerin idari durumu, göç edilen yerdeki akrabalık ilişkileri ve sosyal ağlar, göç edenlerin kişisel özellikleri, göç edenlerin

etnik kimlikleri, göç edenlerin cinsiyetleri vb. gibi bile şenlerden hareketle hipotezler oluşturulmaktadır ve makro, orta ya da mikro bir yaklaşım benimsenmektedir. En yaygın göç teorileri arasında Lee'nin “İtme Ve Çekme Modeli” yer almaktadır. Modelde göç hareketini farklı itme ve çekme faktörleri belirlemektedir. Menşei ile ilişkili faktörler göçmen iter, oysa varış ülkesi ile ilgili faktörler göçmenleri çeker ve müdahale eden olaylar ve kişisel özellikler bu çekime müdahale etmektedir (Lee, 1966: 49-50). Geleneksel olarak, varış ülkeleri toplumunun bileşimi ve ekonomik faktörler çekme faktörü olarak düşünülmektedir (Lee, 1966: 52-53). Literatürde göçmeler ve refah yardımları arasında ilişki incelendiğinde iki tür ilişkiden söz etmek mümkündür. Birinci ilişki, göçmenlerin vatandaşlara göre refah yardımlarından daha fazla yararlanmaları ve bu yardımlara bağımlılıklarının yüksek olması olarak belirtilmektedir. İkincisi ise, cömert refah yardımları sağlayan refah devletlerinin göçmenleri çekeceği yönünde görüş yer almaktadır. George J. Borjas (1999) “Göç ve Refah Mıknatısı Teorisi” yazdığı bir makalede ilk kez refah yardımları ve göç arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktadır. Bu hipotez, refah cömertliğinin göç için bir çekici faktör olarak nasıl etkilediğini ve göçmenlerin nitelik oluşumunu nasıl etkilediği üzerinde durmaktadır. Daha spesifik olarak, göçmenlerin kendilerini işgücü piyasası risklerine karşı garanti altına almak için cömert refah yardımlarına sahip ülkelerde bulmayı tercih ettiklerini belirtmektedir. Bu etki, vasıfsız göçmenlerle sınırlı kalmayabilmekte zira yüksek vasıflı göçmenler de daha kapsamlı refah yardım sistemleri olan ülkelerde yaşamak isteyebilir, çünkü ekonomik dalgalanmalar nitelik seviyesine bakılmaksızın istihdam perspektiflerini etkileyebilmektedir. George J. Borjas (1999), ayrıca refahın göçü çeşitli kanallardan etkileyebileceğini savunmaktadır. İlki daha cömert refah ülkeleri, aksi olmadıkça göç etmemiş göçmenleri cezbedebilmekte ikincisi ise sosyal güvenlik yardımlarının varlığı, kendi menşe ülkelerine geri dönecek olan göçmenleri de geri dönmeme hususunda etkilemektedir.

Çalışmanın amacı, Avrupa Birliği'ne üye ülkelerde, ülkelerin sosyal korumaya yönelik refah harcamalarının özellikle sosyal güvenlik harcamalarının göçmen akışı üzerinde etkisi araştırmaktır. Bu çerçevede oluşturulan hipotezimiz sosyal güvenlik harcamalarının göçmen akışını attıracağı doğrultusundadır. Fakat sosyal güvenlik harcamalarının göç etme kararına etkisi ya da literatürde son dönemde yapılan tartışmalar doğrultusunda çekme (mıknatıs) etkisi olup olmadığını araştırırken farklı göçmen gruplarında farklı etkiye sahip olacağı yönündedir. Çalışmada Panel Veri Analizi yapılmıştır. Analizde veriler, POOLED OLS (Havuzlanmış En Küçük Kareler Yöntemi) kullanılarak tahmin edilmiştir. Bu çerçevede ise

göçmenler üç farklı grupta ele alınmıştır. Birinci grup tüm göçmenlerden, ikinci grubumuzda zorunlu olarak göç etmek zorunda olan sığınmacılar, üçüncü grupta ise AB mevzuatında özellikle dikkat çeken ve en dezavantajlı gruplar arasında olan üçüncü ülke vatandaşları yer almaktadır. Sosyal Güvenlik Harcamaları ve Göçmen Grupları verileri EUROSTAT'tan alınarak Excell dosyasında düzenlenmiştir. Birinci Göçmen Grubunda AB üye 25 ülkenin 2000- 2015 yılı verileri, ikinci göçmen grubunda AB'ne üye 24 ülkenin 2000- 2015 yılları verileri ve son grubumuz olan üçüncü göçmen grubunda ise AB'ne üye 25 ülkenin 2008-2015 yılı verileri kullanılmıştır. Göçmen akışını etkileyen faktörler çeşitlilik arz etmekte(ülkelerin uyguladıkları göçmen politikaları, network ağlar, siyasi sebepler vb.) olup sadece çalışmamızda sosyal güvenlik hakkı ve harcamaları doğrultusunda analiz yapılmıştır. Analizin sonucunda ise bulgular aşağıda yer almaktadır:

- Yaşlılık, malullük ve barınma ödemeleri ile göçmen sayısı arasında anlamlı bir ilişki bulunmazken sağlık bakımındaki % 1'lik artışın göçmen sayısını %0.19, işsiz ödemelerindeki % 1'lik artışın göçmen sayısını %0.15, aile yardımındaki % 1'lik artışın göçmen sayısını %0.51, geride kalanlara yapılan ödemelerdeki % 1'lik artışın göçmen sayısını %0.17 artırdığı analiz edilmiştir. Sağlık bakımı, işsizlik ödemeleri, aile yardımı ve geride kalanlara ödemeler ile göçmen sayısı artışı arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Sağlık bakımı ile göçmen sayısı artışı arasındaki anlamlı ilişkinin olmasının sebebi özellikle yaşam hakkının idamesinde en temel hakkın sağlık hakkı olmasından ve ayrıca göç edenlerin göç sürecinde yaşadıkları koşullardan kaynaklanan ruhsal rahatsızlık örüntüsünü açıklamakta stres göz önünde bulundurulmalıdır. Stres bilindiği gibi büyük bir davranışsal düzenleme gerektiren ani yaşam olayları ve değişime vücudunun verdiği tepkidir. Göçmelerin yaşadığı stres sürekli olup, kronik stres olarak bilinir. Kronik stres kişiyi güçsüzleştiren bir durum ortaya çıkarmaktadır. Stres yapıcı ortama sürekli maruz kalmak sağlığı bozan bir faktördür, özellikle dezavantajlı kişiler kronik stresin sağlığı bozucu sonuçlarına daha fazla duyarlı olmalarından (Lordoğlu ve Etiler, 2010: 102) kaynaklandığı olarak açıklanabilir. Göçmenler işgücü piyasalarında, gittikleri ülkenin vatandaşlarına göre daha olumsuz şartlarda çalışmalarından ve özellikle işverenler işten çıkarma durumu söz konusu olduğunda vatandaşlarından önce göçmen grupları tercih edeceklerini bilincinde oldukları için, göçmenlerin gittikleri ülkelerdeki işsizlik yardımlarına dikkat etmeleri bu açıdan yorumlamak mümkündür. Göçmenlerin göç etme kararında aile yardımları ve geride kalanlara yapılan yardımlara dikkat etme sebebi ise, özellikle ekonomik

nedenlerle ailesinin ve kendi geçim koşullarını iyileştirmek ve daha iyi standartlarda yaşayabilmek amacıyla göç eden göçmenler, ilk etapta tek başlarına göç etse de uzun vadede ailelerini yanlarına alma ve birlikte yaşamayı planladıklarından kaynaklanması olarak yorumlanabilir.

- Ülkelerin genç işsizlik ve yüksek eğitim seviyesinin göçmen sayısı ile arasında hiç bir istatistiki ilişki bulunamamıştır, Fakat neet'te % 1'lik artışın göçmen sayısını %0.78,gdp'de % 1'lik artışın göçmen sayısını %0.91, toplam istihdamda % 1'lik artışın göçmen sayısını %1.03 arttırdığı ortaya çıkmıştır. Özetle neet, gdp, toplam istihdam verileri ile göçmen sayısı artışı arasında pozitif yönlü bir ilişki bulunmuştur. Toplam işsizlik ile göçmen sayısı arasında zayıfta olsa negatif yönlü bir ilişki bulunmuştur. Özellikle ülkelerin istihdamındaki artışın göçmen akışında ciddi etkisi olması, göçmenlerin ekonomik refaha ulaşma ve hedef ülkede işgücü piyasasına katılımında zorlanmayacağı fikrinden yola çıkarak varış ülkelerini seçtikleri yönünde yorumlanabilir.
- Ülkelerin sağlık bakımı ve aile yardımı harcamaları ile sığınmacı sayısı arasında istatistiki bir ilişki bulunmamıştır. Fakat yaşlılık, barınma ve malullük ve geride kalanlara yapılan harcama değişkenleri ile sığınmacı sayısı artışı arasında pozitif yönlü bir ilişki bulunmuştur. Ayrıca işsizlik harcamaları ile sığınmacı sayısı arasında negatif yönlü bir ilişki bulunmuştur. Yaşlılık harcamalarındaki % 1'lik artışın sığınmacı sayısını %0.20, barınma harcamalarındaki % 1'lik artışın sığınmacı sayısını %0.34,malüllük harcamalarındaki % 1'lik artışın sığınmacı sayısını %0.33, geride kalanlara yapılan harcamalardaki % 1'lik artışın sığınmacı sayısını %0.36 arttırdığı ortaya çıkmıştır. Sığınmacılar, ırkı, dini, milliyeti (tabiiyeti), belirli bir toplumsal gruba üyeliği veya siyasi düşünceleri nedeniyle zulme uğrayacağından haklı nedenlerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülke dışında bulunan ve korkusundan dolayı dönmek istemeyen mültecilik statüsü bekleyen yabancılardır. Sığınmacıların ülkelerinde hayati tehlikeleri olduğu için gittikleri ülkede öncelikli olarak baktıkları harcama türü barınma harcamalarıdır. İlk başlangıçta barınmaya ihtiyacını sağlayan sığınmacılar, statüleri belirlendikten sonra ülkede kalıp kalama durumuna uzun vadede gittikleri ülkenin diğer sosyal güvenlik harcamalarını dikkat edecektir. Sığınmacıların göç kararını belirlemede, içinde buldukları durumdan dolayı, ilk başta gittikleri ülke de işsizlik yardımı, sağlık hakkına erişim, aile yardımları harcamalardan beklentileri olmayacağı analizin sonucunda açık bir şekilde görülmüştür.

- Üçüncü ülke vatandaşlarının sayısı ile işsizlik ve aile yardımı arasında bir ilişki bulunamamıştır. Üçüncü ülke vatandaşlarının sayısı ile malullük ve sağlık bakımı arasında negatif yönlü bir ilişki bulunurken, yaşlılık ve geride kalanlar arasında pozitif yönlü bir ilişki bulunmuştur. Yaşlılık harcamalarındaki % 1'lik artışın üçüncü ülke vatandaşlarının sayısını %2.5, geride kalanlara yapılan harcamalardaki % 1'lik artışın üçüncü ülke vatandaşlarının sayısını %0.10 artırdığı ortaya çıkmıştır. Yaşlılık harcamalarında yapılan artışın üçüncü ülke vatandaşlarının sayısında ciddi bir artış yapma sebebi üçüncü ülke vatandaşlarının gittikleri ülkede uzun süreli kalmayı ve köken ülkelerine dönmeyi planlamadığını göstergesi olabilir.

Sonuç olarak, çalışmamızda, George J. Borjas'ın hipotezinde olduğu gibi, refah yardımları altında yapılan sosyal güvenlik harcamalarının göç akışını etkilediği tespit edilmiştir. Fakat farklı göçmen grupları sınıflamasından yola çıkarak yaptığımız analizde, belirli sosyal güvenlik harcamalarının göçmen akışını artırdığı, bu artışın ciddi oranlarda olmadığı görülmüştür. Ayrıca, Sainsbury'nin de hakları incelerken göçmenlerin gruplamanın gerekliliğinden yola çıkarak yaptığımız sınıflama doğrultusunda, farklı göçmen gruplarının göç edecekleri ülkeye karar verirken aynı sosyal güvenlik harcaması kollarına bakmadığı tespit edilmiştir. Son olarak ise, Lee'nin İtme ve Çekme teorisinin faktörleri arasına, refah yardımları adı altında sosyal güvenlik harcamalarının eklenmesi hipotezi, analizde sosyal güvenlik harcamalarının göçmen akışında ciddi bir değişiklik yaratmasa yine de artış görüldüğü için doğrulanmıştır.

Öneriler;

- Göçmenlere vatandaşlık verilirken tanınırken, soy (kan bağı) esası yerine ülkelerin toprak esaslı ilke benimsemesi, sosyal güvenlik hakkı elde etmede konusunda göçmenleri avantajlı duruma getirecektir.
- Asgari ikamet süresi şartı olması göçmenlerin sosyal güvenlik hakkı elde etmesinde dışlayıcı bir rol oynamakta, göçmenler bir ülkede yaşamaya başladığı andan itibaren bu haklardan yararlanmalıdır.
- Göçmenlerin sosyal güvenlik hakkı elde etmede yardımların dışarı aktarımı(ihracatı) ile ilgili düzenlemeler , haktan yararlanmada ciddi önem teşkil etmekte, ülkelerin bu konuda düzenlemelerini genişletmesi gerekmektedir.

- Minimum(Asgari) çalışma süresi, belirli sigorta kollarından göçmenlerin yararlanmasında olumsuz etki yaratmaktadır. Asgari çalışma süresi rijiti esnetilmelidir.
- Göçe(göçmenlere) özgü koşullar özellikle statü belirlemelerde, farklı statülerde farklı haklar elde edilmekte, vatandaşlarla eşit haklar elde etme konusunda sorun yaşayan göçmenler, bu durumda ise kendi aralarında eşit haklar elde etmede sorun yaşamaktadır. Göçmen statülerine göre hak elde etme sistemi yerine asgari standartların sağlanması şeklinde yeni düzenlemeler getirilmelidir.
- İdarenin takdir yetkisi ilkesinde, ayrımcı tutumlarla karşı karşıya kalan göçmenler yasal prosedürü sağlasalar bile, takdir yetkisinden dolayı önyargılı çalışanlar tarafınca olumsuz yönde karar verilmekte ve yardımlardan yararlanamamaktadırlar.
- Refah devletlerinin göçmen nüfusunun mevcut sosyal mekanizmalarla entegrasyonunu takip etmeleri de önemlidir. Göçmenlerin entegrasyonu, bir aidiyet duygusunu teşvik etmekte ve işgücü piyasalarına katılımı teşvik edecektir.

Tezde, sosyal güvenlik harcamaları ve göç akışı arasındaki ilişki analiz edilmiştir. Farklı göçmen grupları bağlamında yapılan hesaplamalarda tüm göçmen gruplarını kapsayan ülkelerinin işsizlik, , toplam istihdam, neet, kişi başına düşen gdp, genç işsizlik kriterleri ele alınarak göçmen akışı arasındaki ilişki gelecek çalışmalara yol göstermesi açısından hesaplanmıştır. Diğer göçmen grupları içinde bu hesaplamaları yapmak mümkündür. Ayrıca Avrupa refah devletlerini, G. Esping Andersen sınıflamasına göre ülke kategorilerine ayırıp hesaplama yapılabilir. Ayrıca ülkelerin göçmen politikalarının, göç etme nedenlerine göçmen ağları, aile birleşimin kolay olduğu ülkeler şeklinde değişkenler ekleyerek göç akışı etkisi üzerinde çerçevesinde analiz edilebilir.

KAYNAKLAR

- Abadan-Unat, N. (2002) *Bitmeyen Göç: Konuk İşçilikten Ulus Ötesi Yurttaşlığa*, (İkinci Basım), İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Akpınar T.(2009). *Türkiye'ye Yönelik Düzensiz Göçler Ve Göçmenlerin İnşaat Sektöründe Enformel İstihdamı*. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Arango J. 2004. Theories of international migration. In *International Migration in the New Millennium*, Joly D (ed.). Ashgate: Aldershot; 15–35.
- Arango, J. (2000) “Explaining Migration: A Critical View”, *International Social Science Journal*, 52(165), 283-296
- Arıcı, K. (1997). *Avrupa Birliği Sosyal Güvenlik Hukuku*, Ankara: Kamu-İş Yayınları.
- Arıcı, K. (1999). *Sosyal Güvenlik Dersleri*. Ankara
- Arıcı, K. (2004). *AB Sosyal Güvenlik Hukukunun Temel İlkeleri ve Türk Sosyal Güvenlik Mevzuatının Uyum Meselesi, AB-Türkiye ve Endüstri İlişkileri* (Ed. Alpay Hekimler), İstanbul: Beta Yayınları, 631-643.
- Arıcı, K. (2015). *Anayasa Mahkemesi Kararları Işığında Sosyal Güvenlik Hakkı*. VII. Sosyal İnsan Hakları Uluslararası Sempozyumu, <http://www.sosyalhaklar.net/2015/bildiriler/sihus2015.pdf>.
- Arın, T. (2004). *Refah Devleti Sosyal Güvenliğin Yoksulluğu, Neoliberalizmin Tahribatı 2000'li Yıllarda Türkiye 2*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Ataman, C. B. (2010). Avrupa Birliği Sosyal Politikasının Temel Prensipleri. B.Ceylan-Ataman (Ed.), *Türkiye'nin Adaylık Sürecinde Avrupa Birliği İstihdam ve Sosyal Politikası*, (Ankara: Siyasal Kitabevi, 15-28.
- Atkinson, B.A. (2018). *Eşitsizlik, Ne Yapılabilir?* (1. Basım). Ankara: Efil Yayınevi.
- Avato, J., Koettl, J. and Sabates-Wheeler, R. (2010). Social Security Regimes, Global Estimates, and Good Practices: The Status of Social Protection for International Migrants. *World Development*, 38(4), 455–466.
- Avrupa Birliği Temel Haklar Ajansı. (2014). *Sığınma, sınırlar ve göç ile ilgili Avrupa hukuku el kitabı*. Lüksemburg: Avrupa Birliği Resmî Yayınlar Ofisi, 2015.
- Aybay, R. (2007). *Yabancılar Hukuku* (2. Baskı). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- Aybay, R. (2010). *Yabancılar Hukuku* (3. Baskı). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- Bakewell, O., De Haas, H., and Kubal, A. (2012). Migration Systems, Pioneer Migrants and the Role of Agency. *Journal of Critical Realism*, 11(4), 413–437.

- Baldwin-Edwards, M. (1991). The Socio-Political Rights of Migrants in the European Community, in Graham Room (ed.), *Towards a European Welfare State?* Bristol: SAUS Publications, pp. 189–234.
- Barnes, I., and Barnes, P.M. (1995). *The Enlarged European Union*. Longman Group UK Limited.
- Barrett Aland McCarthy Y. (2008). Immigrants and Welfare Programmes: Exploring the Interactions between Immigrant Characteristics, Immigrant Welfare Dependence and Welfare Policy. *Oxford Review of Economic Policy*, 24, 543–560.
- Bartram, D. , Poros V. M., and Monforte, P.(2017). *Göç Meselesinde Temel Kavramlar* (1. Basım). Ankara: Hece Yayınları.
- Başbuğ, A. (2010). *Sosyal Hukuk*. Ankara: A Kitap Binyıl Yayıncılık.
- Başbuğ, A. (2013). *Sosyal Güvenlik Sisteminde Sosyal Sigortalar*. Ankara: Şeker-İş Yayınları.
- Başbuğ, A. (2016). *Sosyal Devlet 2023*. Ankara: Şeker-İş Yayınları.
- Beine, M., Docquier, F. and Özden, Ç. (2011). Diasporas. *Journal of Development Economics*, 95(1), 30–41.
- Betts, A. (2017). *Zorunlu Göç ve Küresel Politika* (1. Basım). Ankara: Hece Yayınları.
- Bird, E.J., Kayser, H. and Frick, J.R. (1999). The Immigrant Welfare Effect, Take-up or Eligibility? IZA Discussion Paper 66, IZA, Bonn.
- Blanchflower, D. G., Lawton, H. (2009). *The Impact of the Recent Expansion of the EU on the UK Labor Market*. EU Labor Markets After Post-Enlargement Migration, 181–215.
- Boeri, T. (2010). Immigration to the Land of Redistribution. *Economica*, 77 (308), 651–687.
- Boeri, T., and V van Ours, J. (2008). *The economics of imperfect labor markets*. Princeton: Princeton University Press.
- Boeri, T., Hanson G. and McCormick B. (eds.) (2002). *Immigration Policy and the Welfare System*. Oxford: Oxford University Press.
- Bommes, M., and Geddes, A. (2000). Introduction: immigration and the welfare state, p. 1 – 12. M. Bommes A. Geddes (eds.), *Immigration and Welfare. Challenging the borders of the welfare state*. London: Routledge.
- Bonifazi ,C., Marek O., Schoorl, J., and Simon, P. (2008). *International Migration in Europe New Trends and New Methods of Analysis*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Bonoli, G., George V., and Taylor-Gooby P. (2000). *European Welfare Futures Towards a Theory of Retrenchement*. Cambridge: Polity Press.

- Borjas, G. J. (1989). Immigrant And Emigrant Earnings: A Longitudinal Study. *Economic Inquiry*, 27(1), 21–37.
- Borjas, G. J. (1994). *Immigration and Welfare*. 1970-1990 NBER Working Paper 4872.
- Borjas, G. J. (1999). Immigration and Welfare Magnets. *Journal of Labor Economics*, 17, 607-637,
- Borjas, G.J., and Hilton, L. (1996). Immigration and the Welfare State: Immigrant Participation in Means-Tested Entitlement Pro-grams. *Quarterly Journal of Economics*, 111, 575–604
- Borjas, J.G. (2002). Welfare Reform and Immigrant Participation in Welfare Programs. *The International Migration Review*, 36, 1093-1123.
- Bouteillet-Paquet, D. (2003). *Passing the Buck: A Critical Analysis of the Readmission Policy Implemented by the European Union and Its Member States*’ 5 EJML 359 (2003).
- Briggs, A. (2006). The Welfare State In Historical Perspective. C. Pierson, F.G.Castles (Ed.). *The Welfare State Reader*. Cambridge: Polity Press, 16-30.
- Brubaker, R. (1989). Citizenship and Naturalization: Policies and Politics. Rogers Brubaker (ed.), *Immigration and the Politics of Citizenship in Europe and North America*. Lanham, MD: University Press of America, 99–127.
- Brubaker, R. (1992), *Citizenship And Nationhood In France and Germany*. Cambridge: Harvard University Press.
- Brücker, H., Epsteing, G.S., McCormick, B., Saint-Paul ,G., Venturini,V., and Zimmermann K. (2002). *Managing Migration in the European Welfare State*. T. Boeri, G. Hanson and B. McCormick (Eds.). *Immigration Policy and the Welfare System*. Oxford: Oxford University Press, 1-167.
- Buğra A., ve Keyder, Ç. (2003). Yeni Yoksulluk ve Türkiye’nin Değişen Refah Rejimi, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı İçin Hazırlanan Proje Raporu, UNDP.
- Bundesamt für Migration und Flüchtlinge (BAMF) [Federal Göçmen ve Mülteciler Dairesi] (2017). *Naturalisation in Germany* [Almanya’da vatandaşlığa kabul edilmek <http://www.bamf.de/EN/Willkommen/Einbuengerung/InDeutschland/indeutschland-node.html>]
- Bunyan, T., and Webber, F. (1995). *Intergovernmental Cooperation on Immigration and Asylum*. Brussels: CCME, No. 19.
- Castles, S., and Miller, M.J. (1998). *The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World*. New York: The Guilford Press.
- Castles, S., and Miller, M.J. (2003). *The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World*. New York: The Guilford Press.

- Castles, S., and Miller, M.J. (2008). *Göçler Çağı, Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri*. (1. Baskı). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Chorny, V., Euwals, R., and Folmer, K. (2007). *Immigration Policy and Welfare State Design A Qualitative Approach to Explore the Interaction*, CPB Netherlands Bureau for Economic Policy Analysis No 153 October 2007.
- Clasen, J., and Van Oorschot, W. (2002). Changing principles in European social security. *European Journal of Social Security*, 4(2), 89-115.
- Cohen, A., and Razin, A. (2008). *The Skill Composition of Immigrants and the Generosity of the Welfare State: Free vs. Policy-Controlled Migration*. Cambridge: NBER Working Paper No. 14459.
- Cohen, R. (1987). *The New Helots, Migrants in the International Division of Labour*. Brookfield. VT: Gower Pub. Co.
- Constable, N.(2007). *Maid to Order in Hong Kong: Stories of Migrant Workers*. Ithaca, NY: Cornell University Press.
- Constant, A. F. (2011). *Sizing It Up: Labor Migration Lessons of the EU Enlargement to 27*. IZA Discussion Paper 6119.
- Cresswell, J. W.(2017) Araştırma Deseni, Nitel, Nicel ve Karma Yöntem Yaklaşımları, (Çev.: S. B. Demir) Ankara: Eğiten Kitap.
- Çağlayan, S. (2006). “Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkisi”, *Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17,
- Çallı, M. (2016). Türkiye’de Mültecilerin Ve Sığınmacıların Sağlık Hakkı. *İş ve Hayat*. 2(3), 131 – 154.
- Çelikel A .ve Gelgel G.(2009). *Yabancılar Hukuku*. (15. Baskı). İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Çelikel A .ve Gelgel G.(2012). *Yabancılar Hukuku*. (18. Baskı), İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Çelikel A .ve Gelgel G.(2016). *Yabancılar Hukuku*. (22. Baskı). İstanbul Beta Yayıncılık.
- Çenberci, M. (1985). *Sosyal Sigortalar Kanunu Şerhi*, Ankara.
- Çiçekli, B. (1998). *The Legal Position of Turkish Immigrants in the European Union* Ankara: Karmap.
- Çiçekli, B. (2009).). *Uluslararası Göç Hukuku Göç Terimleri Sözlüğü*. IOM
- Çiçekli, B. (2016). *Yabancılar ve Mülteci Hukuku* (6. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- De Giorgi, G., and Pellizzari, M. (2006). *Welfare Migration in Europe and the Cost of a Harmonised Social Assistance*. IZA Discussion Paper No. 2094. Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=898599>
- De Giorgi, G., and Pellizzari, M. (2009). Welfare migration in Europe. *Labour Economics*, 16(4), 353–363.

- De Haas, H. (2007). *Migration and Development: A theoretical Perspective*. Paper presented at the conference on ‘Transnationalisation and Development(s): Towards a North-South Perspective’, Center for Interdisciplinary Research, Bielefeld, Germany, May 31 - June 01, 2007, COMCAD Arbeitspapiere - Working Papers No. 29.
- De Haas, H.(2008). *Migration and Development: A theoretical Perspective*. International Migration Institute James Martin 21st Century School University of Oxford, Oxford.
- Dedeoğlu, S. ve Ekiz Gökmen, Ç. (2011). *Göç ve Sosyal Dışlanma, Türkiye’de Yabancı Göçmen Kadınlar*, Ankara: Efil Yayınevi.
- Dilik, S. (1991). *Sosyal Güvenlik*. Ankara: Kamu-İş.
- Dilik, S. (1992). *Sosyal Güvenlik*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Dursun, H. (2009). “Yabancıların Sosyal Güvenlik Hakkına Genel Bir Bakış”, *Kamu-İş*, 10(4), 205-246.
- Eardley, T., Bradshaw, J., Ditch, J., Gough, I., and Whiteford, P. (1996). *Social Assistance in OECD Countries: Synthesis Report*. London: HMSO.
- Ebbinghau B., Manow, P. (2001). "Introduction: Studying Varieties of Welfare Capitalism", *Comparing Welfare Capitalism: Social Policy and Political Economy in Europe, Japan and the USA*. London: Routledge.
- Ebbinghaus, B. and Philip, M. (2001). *Comparing Welfare Capitalism Social policy and political economy in Europe, Japan and the USA*. London: Routledge.
- Ebbinghaus, B., and Hassel, A. (1999). “The role of tripartite concertation in the reform of the welfare state”. *European Review of Labour and Research*, 5(1-2), 64–81.
- Ekdemir, H.S. (2005). *Avrupa Birliği-Türkiye Sosyal Güvenlik Normları*. Ankara: Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu (TİSK) Yayın No: 257.
- Eker, K. (2008). *Türkiye’de Yasa Dışı Göç Sorunu*. Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri Ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, İzmir.
- Ekşi, N. (2011). İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi’nin Abdolkhani ve Karimnia ve Türkiye Davasında Verdiği 22 Eylül 2009 Tarihli Kararın Değerlendirilmesi. Ö. Çelebi, S. Özçürümez, Ş. Türkay, (Editörler). *İltica, Uluslararası Göç ve Vatansızlık: Kuram, Gözlem ve Politika*. Ankara: BMMYK Yayını.
- Ekşi, N. (2015). *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Hukuku*. (3. Baskı). İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Elliot, R.F. (1997). *Karşılaştırmalı Çalışma Ekonomisi*. Ankara Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları, Ankara.
- Erdoğan, M. (2015). *Türkiye’deki Suriyeliler*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

- Erdoğdu, S.(2010) Avrupa Birliği'nde Sosyal Koruma ve Sosyal İçerme, *Türkiye'nin Adaylık Sürecinde Avrupa Birliği İstihdam ve Sosyal Politikası*, (B. Ceylan-Ataman Ed.), Ankara: Siyasal Kitabevi, 101-142).
- Ergül, E. (2005). *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Uygulaması*. Ankara: Yargı Yayın Evi.
- Ergül, E. (2012). Uluslararası Hukuk ve Türk Mevzuatında Yabancı Kavramı ve Türleri, *Türk İdare Dergisi*, 475, 213-225.
- Ermumcu, S. (2013). Sığınmacıların ve Mültecilerin Sosyal Güvenlik Hakkı. *alışma İlişkileri Dergisi*, 4(2), 58-76.
- Erol S. (2015). *Türk Sosyal Güvenlik Normlarının Avrupa Birliği Sosyal Güvenlik Normlarına Uyumlaştırılması*. Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Eser, H., Bahadır Memişoğlu, D., ve Özdamar, G. (2011). "Sosyal Siyasetin Üretilmesi Sürecinde Refah Devletinden Neo-Liberal Devlete Geçiş: Devletin Kamu Hizmeti Sunma İşlevinin Değişimi". *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 16, 201-207.
- Esping- Anderson, G. (1999). *Social Foundations of Postindustrial Economies*. New York: Oxford University Press.
- Esping-Andersen, G. (1990) *The Three Worlds of Welfare Capitalism*. Princeton, NJ.: Princeton University Press.
- Etiler, N., ve Lordoğlu, K. (2010). *Göçmenlerin Sağlık Sorunları Ev Hizmetlerinde Alan Araştırması*, Sosyal Haklar Ulusal Sempozyumu Bildiri Kitabı, s.93-118.
- Euzéby, A. (2004). "Social Protection: Values to be defended!". *International Social Security Review*, 57(2), 107-117.
- Faist, T. (1997). 'The Crucial Meso- Level', in T. Hammar, G. Brochmann, K. Tamas and T. Faist, eds., 1997. *International Migration, Immobility and Development*.
- Faist, T. (2003). *Uluslararası Göç ve Ulusaşırı Toplumsal Alanlar* (1. Basım). İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Fassmann, H., ve Munz, R. (1992). "Patterns and Trends of International Migration in Western Europe." *Population and Development Review*, 18(3), 457.
- Fawcett, J. (1989). "Networks, linkages, and migration systems". *International Migration Review*, 23(3), 671–80.
- Ferrera, M. (2006). Sosyal Avrupa'da Güney Avrupa Refah Modeli. (ev. B.Y. ağlar ve U.B. Balaban). *Sosyal Politika Yazıları*. A. Buğra ve . Keyder. (der.). İstanbul: İletişim Yayınları, 195-229.
- Geddes A (2009). *Migration as Foreign Policy? The External Dimension of EU Action on Migration and Asylum*, Publisher: Swedish Institute for European Policy Studies.

- Geddes, A. (2014). *Supranational Governance and The Remaking of European Migration Policy and Politics, Controlling Immigration Global Perspective*, Third Edition, Edited by James F. Hollifield, Philip L. Martin and Pia M. Orrenius, Stanford University Press, Stanford ; California.
- Gençler, A. (2015). *Emek Göçü ve Ekonomisi*, İstanbul: Der Yayıncılık.
- Giddens, A. (2006). *İrk, Etniklik ve Göç*, Sosyoloji, Der. Cemal Güzel, Çev. I. Bayar, İstanbul: Ayraç Yayınevi.
- Giulietti, C. (2014). *The welfare magnet hypothesis and the welfare take-up of migrants*. IZA World of Labor, 37.
- Giulietti, C., and Wahba, J. (2012). Welfare Migration. IZA DP, Institute for the Study of Labor, 6450.
- Giulietti, C., Guzi, M., Kahanec, M. and Zimmermann, K. F. (2013). Unemployment benefits and immigration: Evidence from the EU. *International Journal of Manpower*, 34(1), 24-38.
- Giulietti, C., M. Guzi, M. Kahanec, and K. F. Zimmermann (2012). *Unemployment Benefits and Immigration: Evidence from the EU*. International Journal of Manpower, Special Issue on “Migration, the Welfare State, and European Labor Markets”.
- Gough, I. (2006). Güney Avrupa’da Sosyal Yardım (Çev. B.Y. Çağlar ve U.B. Balaban). *Sosyal Politika Yazıları*. A. Buğra ve Ç. Keyder. (der.). İstanbul: İletişim Yayınları, 195-229
- Gökbayrak, Ş. (2006). *Gelişmekte Olan Ülkelerden Gelişmiş Ülkelere Nitelikli İşgücü Göçü Ve Politikalar - Türk Mühendislerinin “Beyin Göçü” Üzerine Bir İnceleme*. Doktora Tezi, ASBE, Ankara.
- Gökçeoğlu, Ş. (1994). *Sosyal Güvenlik Hakkı*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Gökçeoğlu, Ş. (2015). *İnsan Hakları Perspektifinden Sosyal Güvenlik Hakkının Anlamı ve Kapsamı*, VII. Sosyal İnsan Hakları Uluslararası Sempozyumu’nda sunulmuş bildiri Pamukkale Üniversitesi, Denizli.
- Guild, E. (2006) *The Europeanisation of Europe’s Asylum Policy*. Oxford: Oxford University Press.
- Guild, E. (2000). *Moving the Borders of Europe*. Inaugural Lecture, University of Nijmegen
- Guiraudon, V. (2000). The Marshallian Triptych Reordered: The Role of Courts and Bureaucracy in Furthering Migrants’ Social Rights, in Michael Bommes and Andrew Geddes (eds.), *Immigration and Welfare: Challenging the Borders of the Welfare State*. London: Routledge, 72–89.
- Güler, M. A. (2015). “Güney Avrupa Refah Rejiminde Sosyal Dışlanma”. *İş ve Hayat Dergisi*, 1(1), 57-96.

- Gülfer, S., Öner, I., ve Öner Şirin, N.A.(2012). *Küreselleşme Çağında Göç*. (1. Baskı), İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Güllüpinar, F. (2012a). “Göç Olgusunun Ekonomi-Politiği Ve Uluslararası Göç Kuramları Üzerine Bir Değerlendirme.” *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 4, 53-85
- Güllüpinar, F. (2012b). “Eşitsizlik ve Toplumsal Tabakalaşma Açısından Vatandaşlık Üzerine Sosyolojik Bir Analiz”. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 67, 81-109.
- Güzel, A., Okur, A. R., ve Caniklioğlu, N. (2010). *Sosyal Güvenlik Hukuku*. İstanbul: Beta Basımevi.
- Güzel, A., Okur, A. R., ve Caniklioğlu, N. (2014). *Sosyal Güvenlik Hukuku*, İstanbul: Beta Basımevi.
- Hangen- Zanker, J. (2008). *Why Do People Migrate? A Review of the Theoretical Literature*. MPRA Working Paper, No.28197.
- Hansen, J. and Lofstrom, M. (2003). “Immigrant Assimilation and Welfare Participation: Do Immigrants Assimilate Into or Out-of Welfare?” *Journal of Human Resources*, 38(1).
- Hansen, Jorgen and Lofstrom, Magnus, Immigrant Assimilation and Welfare Participation: Do Immigrants Assimilate into or Out of Welfare? (December 1999). IZA Discussion Paper No. 100.
- Hansen, R. (2003). Migration to Europe Since 1945: Its History and Its Lessons. *The Political Quarterly*, 74.
- Harris J.R, Todaro MP. (1970). Migration, unemployment and development: A two-sector analysis. *American Economic Review*, 60, 126-42.
- Hemerijicks, A. (2002). “The Self- Transformation of the European Socail Model(s) in Esping- Andersen, Gosta(ed). *Why We Need A New Welfare State*. Oxford: Oxford University Press.
- Holzman, R., Koettl, J., and Chernetsky, T. (2005). *Portability regimes of pension and health care benefits for international migrants: An analysis of issues and good practices*. Geneva: Global Commission on International Migration. <http://www.gcim.org/attachements/TP2.pdf>.
- ILO. (2010). *Coordination of Social Security: Training Modules (I and II)*. ILO Decent Work Technical Support Team and Country Office for Central and Eastern Europe, Budapest.
- ILO. (2011a). *Social Security for Migrant Workers A rights-based approach* edited by Kenichi Hirose Miloš Nikac̆ Edward Tamagno, International Labour Organization, Decent Work Technical Support Team and Country Office for Central and Eastern Europe. – Budapest.
- ILO. (2011b). *Social security for social justice and a fair globalization Recurrent discussion on social protection (social security) under the ILO Declaration on Social Justice for*

a Fair Globalization, Report VI, International Labour Conference, 100th Session, International Labour Office, Geneva.

ILO. (2014). *World Social Protection Report 2014/15: Building Economic Recovery, Inclusive Development and Social Justice*, Geneva: ILO.

ILO. (2015). *Labour protection in a transforming world of work*. Report VI, Reports submitted to the Conference (104th Session, 2015), International Labour Organization

IOM. (2013). *World Migration Report 2013*. Migrant Well-Being and Development, IOM, Geneva.

IOM. (2018). *World Migration Report 2018*, IOM, Geneva.

İnternet: <http://tr.euabc.com/upload/books/lisbon-treaty-3edition.pdf> ET. adresinden 17 Haziran 2017'de alınmıştır.

İnternet: http://www.europarl.europa.eu/summits/tam_en.htm ET adresinden 17 Haziran 2017'de alınmıştır.

İnternet: <http://www.iom.int/key-migration-terms> adresinden 20 Haziran 2017'de alınmıştır.

İnternet: <http://www.socialsecurityextension.org/gimi/ShowWiki.action?wiki.wikiId=938> adresinden 20 Haziran 2017'de alınmıştır.

İnternet: <http://www.socialsecurityextension.org/gimi/ShowWiki.action?wiki.wikiId=938>ET adresinden 20 Haziran 2017'de alınmıştır.

İnternet: <http://www.socialsecurityextension.org/gimi/ShowWiki.action?wiki.wikiId=938> adresinden 20 Temmuz 2017'de alınmıştır.

İnternet: <https://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2005:053:0001:0014:EN:PDF> adresinden 20 Haziran 2017'de alınmıştır.

İnternet: Alper Y.(2015). *Sosyal Güvenlik Hakkı Ve Sosyal Güvenliğin Finansmanı*. VII. Sosyal İnsan Hakları Uluslararası Sempozyumu, <http://www.sosyalhaklar.net/2015/bildiriler/sihus2015.pdf> adresinden 20 Haziran 2017'de alınmıştır.

İnternet: EMN (2014) Migrant access to social security and healthcare: policies and practice, Synthesis Report https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/networks/european_migration_network/reports/docs/emn_studies/emn_synthesis_report_migrant_access_to_social_security_2014_en.pdf adresinden 16 Mayıs 2017'de alınmıştır.

İnternet: <http://www.socialsecurityextension.org/gimi/gess/ShowWiki.action?wiki.wikiId=938> adresinden 20 Haziran 2017'de alınmıştır.

İnternet: IBERO Amerikan Çok Taraflı Sosyal Güvenlik Sözleşmesi
<http://www.socialsecurityextension.org/gimi/gess/ShowWiki.action?wiki.wikiId=938>
 adresinden 20 Haziran 2017’de alınmıştır.

İnternet: İçduygu, A.(2011). The Irregular Migration Corridor between The EU and Turkey: Is It Possible to Block It with a Readmission Agreement, European University Institute Robert Schuman Centre for Advanced Studies, 2011, (Çevrimiçi),
<http://cadmus.eui.eu/handle/1814/17844> adresinden 15 Mayıs 2017’de alınmıştır.

İnternet: OECD. (2010). International Migration Outlook. Paris. Organisation for Economic Development and Co-operation www.oecd-library.org adresinden 17 Mayıs 2017’de alınmıştır.

İnternet: Palier B., and Moreno, L. (2004). “The Europeanization of Welfare, Paradigm Shifts and Social Policy Reforms”,
<http://www.apsoc.ox.ac.uk/espanet/espanetconference/papers/ppr.6B.LM..pdf>
 adresinden 6 Haziran 2017’de alınmıştır.

İnternet: Polat, C. (2007). AB Tüzüklerinin Düzenlenme Alanlarına Bir Örnek: 1408/71 Sayılı Sosyal Güvenlik, <https://www.ceis.org.tr/dergiDocs/makale223.pdf> Tüzüğü,
 adresinden 6 Haziran 2017’de alınmıştır.

İnternet: Toksöz, G., Erdoğan, S., ve Kaşka, S. (2012). *Türkiye’ye Düzensiz Emek Göçü ve Göçmenlerin İşgücü Piyasasındaki Durumları*.
http://www.turkey.iom.int/documents/Labour/IOM_irregular_labour_migration_tr_0606_2013.pdf adresinden 6 Haziran 2017’de alınmıştır.

İnternet: Yılmaz, V. (2012). *Türkiye’de Sağlık Sisteminin Dönüşümü, Fırsatlar ve Tehditler*. Spmk.Ku.Edu.Tr/Sunumlar/Yilmaz.Ppt adresinden temin edilmiştir adresinden 6 Haziran 2017’de alınmıştır.

Jorens, Yves; Lhernould, Jean Philippe ve Simon Roberts (2011), “Avrupa Birliğinde Sosyal Güvenlik Hukuku El Kitabı”, “Sosyal Güvenlik Kurumunun Kapasitesinin Artırılması Projesi”, “Sosyal Güvenlik Kurumunun Kapasitesinin Artırılması İçin Teknik Destek”, Türkiye.

Kapar, R. (2015). *Uluslararası İnsan Hakları Belgelerinde Sosyal Koruma Hakkının Genel Çerçevesi*. VII. Sosyal İnsan Hakları Uluslararası Sempozyumu’nda Sunulmuş bildiri, Pamukkale Üniversitesi, Denizli.

Katrougalos, G., and Lazaridis, G. (2003). *Southern European Welfare States (Problems, Challenges And Prospects)*. New York: Palgravemacmillan.

Kaushal, N. (2005). New Immigrants’ Location Choices: Magnets without Welfare. *Journal of Labor Economics*, 23(1), 59–80.

Kaya, A. (2016). *İslam, Göç ve Entegrasyon*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Kaynak, M. (2005). *Kalkınma İktisadı*. Ankara: Gazi Kitabevi.

King, R. (2012). *Theories and Typologies of Migration: An Overview and A Primer*. Willy Brandt Series of Working Papers in International Migration and Ethnic Relations.

- Klaauw, J. van der (1996). The Dublin Convention, The Schengen Asylum Chapter and the Treatment of Asylum Applications Versalg OSR-Studiedag, 31 October.
- Koopmans, R., Statham, P., Giugni, M., and Passy, F. (2005). *Contested Citizenship: Immigration and Cultural Diversity in Europe*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Koray, M. (2002). *Avrupa Toplum Modeli? Nereden Nereye*. İstanbul: Basisen Eğitim ve Kültür Yayınları.
- Koray, M. (2005). *Avrupa Toplum Modeli*. Ankara: İmge Yayıncılık.
- Koray, M. (2008). *Sosyal Politika*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Kritz, M.M., Lim L.L. and Zlotnik, H. (1992) *International Migration Systems: A Global Approach*. Oxford: Clarendon Press.
- Kulke, U. (2006). *The Role of Social Security in Protecting Migrant Workers: ILO's Approach*. Paper presented at the ISSA Regional Conference for Asia and the Pacific, New Delhi, 21–23 November 2006. ISSA, Geneva.
- Laske, C. (1993). The Impact of the Single European Market on Social Protection for Migrant Workers. *Common Market Law Review*, 30(3), 511-538.
- Lee, E. S. (1966). A theory of migration. *Demography*, 3(1), 47-57.
- Leibfried, S. (2000). "Towards a European Welfare State?", C. Pierson., F. G. Castles (Eds:), *The Welfare State Reader*. Cambridge: Polity Pres, 190-206.
- Lewis, G. J. (1982). *Human Migration A Geographical Perspective*. New York: St. Martin's Press.
- Lewis, W. A. (1954). Economic development with unlimited supplies of labor. *The Manchester School of Economic and Social Studies* 22, 139-191.
- Limoncuoğlu, S. A. (2017). İkili Sosyal Güvenlik Anlaşmalarının Kapsamı, *D.E.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi, Prof. Dr. Şeref ERTAŞ'a Armağan*, 19(Özel Sayı-s), 2165-2191.
- Mabogunje, A.L. (1970). Systems Approach to the Theory of Rural-Urban Migration, *Geographical Analysis*, (2), 1-18 Malmö Institute for Studies of Migration, Diversity and Welfare (MIM), Sweeden.
- Marshall, T. H. 1950. *Citizenship and Social Class*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Martin Marshall, T.H., and Bottomore, T. (1992). *Citizenship and Social Class*. London: Pluto Press.
- Massey, D. S., Arango, J., Hugo, G., Kouaouci, A., Pellegrino, A., & Taylor, J. E. (1993). Theories of international migration: A review and appraisal. *Population and Development Review*, 19(3): 431–66.

- Massey, D., J. Arango, G. Hugo, A. Kouaouci, A. Pellegrino and E. Taylor (1998.) *Worlds in Motion: Understanding International Migration at the End of the Millennium*. Oxford: Clarendon Press.
- Menz, G. (2008). *Useful” Gastarbeiter, burdensome asylum seekers, and the second wave of welfare retrenchment: Exploring the nexus between migration and the welfare state*, p. 393 –418 in: C. A. Parsons / T. M. Smeeding (eds.), *Immigration and Transformation of Europe*. Cambridge: University Press.
- Metin, B., ve Özaydın, M. M. (2014). *Çalışma ve Refah*. Ankara: Gazi Kitabevi, 9-56.
- Meyer, T., ve Hinchman L. (2015). *Sosyal Demokrasi Kuramı*. Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Michael Fertig And Christoph Schmidt. (2001). *First- And Second-Generation Migrants In Germany - What Do We Know And What Do People Think No 286*, IZA Discussion Papers From Institute For The Study Of Labor (IZA).
- Mooney, E. (2005). The Concept of Internal Displacement and the Case for Internally Displaced Persons as a Category of Concern. *Refugee Survey Quarterly*, 24(3), 9–26.
- Mutlay, F. B. (2014). *Sosyal Sigorta Yardımlarına Hak Kazanma Koşulları ve Eşitlik İlkesi*, İstanbul: Beta Yayınları.
- Nantongo, H, N. (2017). *Welfare Migratism in Sweden and Denmark* Bachelor Thesis: UTVK03, 15 HP Department of Sociology/ BIDS Lund University, Sweden.
- Nickless, J. ve Siedl, H. (2004). *Helmut: Co-ordination of Social Security in the Council of Europe: Short Guide*. Strasbourg: Council of Europe Publishing.
- Odman M.T. (1995) *Mülteciler Hukuku*. Ankara: AÜ. SBF İnsan Hakları Merkezi Yayınları.
- Okur, N(2008). *Avrupa Birliği Sürecinde Türkiye’de Sosyal Devletin Geleceği*. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- ORSAM. (2012). *Küresel Göç ve Avrupa Birliği ile Türkiye’nin Göç Politikalarının Gelişimi*. Rapor No:22, Haziran 2012.
- Özaydın, M.M. (2007). *Küreselleşme Sürecinde Türkiye ve Avrupa Birliğinde Sosyal Politikalarda Yaşanan Değişimin Analizi*. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Özcan, E. D. (2016). *Çağdaş Göç Teorileri Üzerine Bir Değerlendirme*. *İş ve Hayat Dergisi*. 2(4), 183 – 215.
- Özcan, M. (2005). *Avrupa Birliği Sığınma Hukuku: Ortak Bir Sığınma Hukukunun Ortaya Çıkışı*. Ankara: Usak Yayınları.
- Özdemir, S.(1999). *“Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerinde İşçilerin Serbest Dolaşımı”*. Ankara: DPT Yayını.

- Özdemir, S. (2007). *Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti*. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları.
- Özer, Y. (2011). Avrupa Birliği'nde Göç ve Sığınma Politikasının Avrupalılaştırma Süreci: Lizbon Antlaşması Sonrası Durum ve Türkiye'ye Etkileri. *İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 10(1), 107-148.
- Özgür, N. ve Özer, Y. (2010) *Türkiye'de Sığınma Sisteminin Avrupalılaştırılması*. İstanbul: Derin Yayınları.
- Özkazanç, A. (2009). Toplumsal vatandaşlık ve neo-liberalizm sorunu. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 64(1), 247-274
- Özşuca, T.Ş. (2013). *Sosyal Güvenlik, Sendikacılık Akademisi Ders Notları 2*. Ankara: TÜRK-İŞ, s.441-455.
- Peder Pedersen, Mariola Pytlikova, Nina Smith (2004). Selection or Network Effects? Migration Flows into 27 OECD Countries, 1990-2000 Peder J. DISCUSSION PAPER SERIES Forschungsinstitut zur Zukunft der Arbeit Institute for the Study of Labor April 2004, IZA.
- Peder Pedersen, Mariola Pytlikova, Nina Smith(2008) Selection And Network Effects-- Migration Flows Into OECD Countries 1990-2000 *European Economic Review*, 52(7), 1160-1186
- Pellizzari, M. (2013). The use of welfare by migrants in Italy. *International Journal of Manpower*, 34(2), 155-166.
- Petersen, W. (1958). A general typology of migration. *American Sociological Review*, 23, 256-266.
- Peterson, W. (1970). A General Typology of Migration", C.J. Jansen (der.) *Readings in the Sociology of Migration* (First Edition) içinde, Britain: Pergamon Press Ltd., 49-69.
- Piore, M.J. (1979). *Birds of Passage. Migrant Labor and Industrial Societies*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Pringle, K. (1998). *Europe And Social Welfare", Chapter 1 In Children And Social Welfare In Europe*, Buckingham: Open University Press, 1-19
- Ravenstein, E. G. (1885).The Laws of Migration. *Journal of the Statistical Society of London*, 48(2), 42 - 43.
- Riosmena, F. (2013). Migration and Development, edited by Oliver Bakewell. 2012. Series: International Library of Studies on Migration. Cheltenham, U.K. and Northampton, Massachusetts: Edward Elgar. 877 + xi. ISBN 978-1-84980-970-2, \$441.00. *Journal of Regional Science*, 53(5), 944-946.
- Riphahn, R. T. (1998). Immigrant Participation in the German Welfare Program. *Finanzarchiv*, 55, 163-185.

- Riphahn, R. T., Sander, M. and Wunder, C. (2010). *The Welfare Use of Immigrants and Natives*. Germany: The Case of Turkish Immigrants. LASER Discussion Paper 44.
- Riphahn, R.T. (2000). *Dissimilation? Educational Attainment of Second Generation Immigrants*, Mimeo, University of Munich.
- Rivera, M. M. (1992). Social Security Protection of Migrant Workers Social Security System, Philippines. *Asian and Pacific Migration Journal*, 1, 511-528.
- Sainsbury, D. (2012). *Welfare States and Immigrant Rights, The Politics of Inclusion and Exclusion*. United Kingdom: Oxford University Press.
- Samers, M. (2010). *Migration*. New York: Routledge.
- Samuel, D. (2014). *Impact of immigration on welfare systems, Political economy of the welfare states: A comparative study*. Master's level. University college London, University of Helsinki, London.
- Samuel, J. ve George, S. (2002). Special Issue on Migration and Globalization, and Development. *Canadian Studies in Population*, 29(1), 31-52 31.
- Samuel, J. ve Susan, G. (2002.) Globalization, Migration and Development Special Issue on Migration and Globalization. *Canadian Studies in Population*, 29, 31-52.
- Scharpf, Fritz W. and Schmidt, Vivien A. (eds.) (2000). *Welfare and Work in the Open Economy, Vol. I. From Vulnerability to Competitiveness*. Oxford: Oxford University Press.
- Schierup, C.-U. / Hansen, P. / Castles, S. (2006). *Migration, Citizenship, and the European Welfare State*. Oxford: University Press.
- Schmidt, C. (1992). *Country of Origin Differences in the Earnings of the German Immigrants*. University of Munich Discussion Paper, 763.
- Schmidt, C.M. (1997). Immigrant Performance in Germany: Labor Earnings of Ethnic German Migrants and Foreign Guestworkers. *Quarterly Review of Economics and Finance*, 37, 370-397.
- Schmitt, C., and Teney, C. (2018). Access to general social protection for immigrants in advanced democracies. *Journal of European Social Policy*, 095892871876836.
- Schoukens P and Pieters D. (2004). Illegal Labour Migrants And Access To Social Protection. *European Journal of Social Security*, 6, 229-254.
- Schulzek, N. (2012). *The impact of welfare systems on immigration: An analysis of welfare magnets as a pull-factor for asylum seekers and labour migrants*. London: LSE Migration Studies Unit.
- Seyidoğlu, H. (1999). *Ekonomik Terimler Ansiklopedik Sözlük*. İstanbul: Güzem Can Yayınları.
- Seyyar, A. (2005). *Sosyal Güvenlik Terimleri*. İstanbul: Papatya Yayıncılık.

- Seyyar, A. (2008). *Sosyal Siyaset Terimleri* (2.Baskı). Sakarya: Sakarya Yayıncılık.
- Seyyar, A. (2011) *Sosyal Politika Bilimine Giriş*. Sakarya: Sakarya Yayıncılık.
- Sinha, V.N.P. and Ataulloh, MD. (1987). *Migration- An Interdisciplinary Approach*, (First Edition), Delhi: Seema Publications.
- Skeldon, R. (1997). *Migration and Development: A Global Interpretation*, London, Longman.
- Soysal, Y. N. (1994). *Limits of Citizenship: Migrants and Postnational Membership in Europe*. Chicago: University of Chicago Press.
- Stalker, P. (1994), *The Work of Strangers: A survey of International Migration*, ILO.
- Stark, O. (1991). *The Migration of Labor*. Cambridge: Basil Blackwell.
- Stouffer, S.A. (1940). Intervening Opportunities: A Theory Relating Mobility and Distance. *American Sociological Review*, 5(6), 845-867.
- Şen, M. (2003). *Türkiye Cumhuriyeti'nin Onayladığı İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku Alanındaki Çok Taraflı Uluslararası Sözleşmeler*. Ankara: Türk Ağır Sanayii ve Hizmet Sektörü Kamu İşverenleri Sendikası Yayınları.
- Talas, C. (1983). *Sosyal Ekonomi*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Taşçı, F. (2013). Avrupa Birliğinde Sosyal Güvenlik Sisteminde Ve Türkiye'de Harcamalar Üzerinden Karşılaştırma. *Kamu-İş*, 13(1),
- Tatoğlu, Y. F. (2016). *Panel Veri Ekonometrisi*. İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Tekinalp, G. (2003) . *Türk Yabancılar Hukuku* (8. Baskı). İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Todaro, M. P. (1969). "A Model of Labor Migration and Urban Unemployment in Less Developed Countries". *American Economic Review*, 59, 138- 148.
- Todaro, M. P. (1997). *Economic Development* . Reading, Mass.: Addison- Wesley.
- Toksöz, G. (2006). *Uluslararası Emek Göçü* (1. Baskı). İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Topak, O. (2012). *Refah Devleti ve Kapitalizm, 2000'li Yıllarda Türkiye'de Refah Devleti*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Topalhan, T. (2017). *Ücret Teorileri ve Ücret Politikaları*. Ankara: Beşevler Akademi Yayıncılık.
- Topbaş, F. (2007). *İç Göçün Belirleyicileri Üzerine Ekonometrik Bir Model Çalışması: 2000 Türkiye Örneği*. Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon.
- Tuncay, A.C ve Ekmekçi, Ö. (2012). *Sosyal Güvenlik Hukuku Dersleri*. İstanbul: Beta Yayıncılık.

- Turan, E. (2004). Sosyal Güvenlik Hakkı. *Kamu-İş*, 7(3), 1-20.
- Uyanık, Y. (1999). "Dualist (İkili) İşgücü Piyasası Teorisi", *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 3(99), 1-8.
- Ümit, C. (2012). *Avrupa Birliği Hukukunda Üçüncü Ülke Vatandaşlarının Hukuki Statüsü*. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Ankara.
- Wallerstein, I. (1995). "Kapitalist Dünya Ekonomisinde Hane Yapıları ve Emek Göçü Oluşumu", *İrk Ulus Sınıf*, (der. Balibar, E. ve Wallerstein, I) Metis: İstanbul.
- Warin, T. and Svaton, P. (2008). European Migration: Welfare Migration or Economic Migration? *Global Economy Journal*, 8(3), 1 – 30.
- Yalçın, C. (2003). *Göç Sosyolojisi*, Ankara: Anı Yayıncılık.
- Yazan, Y. (2016). *Avrupa Birliği'nin Yasadışı Göç Politikası* (2. Baskı) İstanbul: Milenyum Yayınları.
- Yıldız, A. (2017). Göç ve Entegrasyon Politikalarında Vatandaşlık. *Göç Araştırmaları Dergisi*, 3, 36-67.
- Yılmaz Elmas, F. (2016). Avrupa Birliği Göç-Dış Politika İlişkisinde Paradigma Değişimi. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Zavodny, M. (1999). Determinants of Recent Immigrants' Locational Choice. *International Migration Review*, 33(4), 1014 -1030.
- Zelinsky, W. (1971). The Hypothesis of Mobility Transition. *Geographical Review*, 61(2), 219-249.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı : ÇALLI KAPLAN, Melike
 Uyuğu : TC
 Doğum tarihi ve yeri : 1987/ Denizli
 Medeni hali : Evli
 Telefon : 0 507 501 83 07
 e-mail : melikecalli07@gmail.com,
 melikecalli@gazi.edu.tr

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet tarihi
Doktora	Gazi Üniversitesi SBE Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri	Devam ediyor
Yüksek lisans	Pamukkale Üniversitesi SBE Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri	2013
Lisans	Pamukkale Üniversitesi İİBF Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri	2009
Lise	Denizli Cumhuriyet Lisesi	2005

İş Deneyimi

Yıl	Yer	Görev
(2018 - Halen.)	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi İİBF Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri	Araştırma Görevlisi
(2013-2018)	Gazi Üniversitesi İİBF Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri (35. Madde ile Yüzüncü Yıl Üniversitesi Tarafından Görevlendirilme)	Araştırma Görevlisi
(2011- 2013)	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi İİBF Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri	Araştırma Görevlisi

Yabancı Dil

İngilizce

Yayınlar

Çallı, M. (2017). Seçilmiş Avrupa Ülkeleri Bağlamında Göçmenlerin Çalışma Hakları. International Congress on the 75th Anniversary Of Turkish Geographical Society (Özet Bildiri/Sözlü Sunum)(Yayın No:3980610)

Çallı, M., Karaman, N. (2016). Immigrant Household Women Employees In Turkey In The Context Of International Migration. New Year'xxx Academic Conference On Social Sciences and Humanities in Prague (Tam Metin Bildiri/Sözlü Sunum)(Yayın No:3980428)

Çallı, M. (2016). Avrupa Birliği'ne Üye Ülkelerde Ve Türkiye'de Göçmenlerin Sağlık Hakkı. Turkish Migration Conference Vienna (Özet Bildiri/Sözlü Sunum)(Yayın No:3980200)

Çallı, M. (2015). Sağlıkta Dönüşüm Projesi Bileşeni Olan Genel Sağlık Sigortası Uygulaması: Denizli'nin Honaz İlçesi Analizi. Pamukkale Üniversitesi Honaz Sempozyumu (Özet Bildiri/Sözlü Sunum)(Yayın No:3980107).

Çallı, M. (2014). Genel Sağlık Sigortası Uygulamasında Yaşanan Sorunlar ve Çözüm Önerileri. 15. Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Kongresi (Tam Metin Bildiri/Sözlü Sunum)(Yayın No:3979995).

Çallı, M. (2016). Türkiye'de Mültecilerin ve Sığınmacıların Sağlık Hakkı. İş ve Hayat, 3 (Kontrol No: 3979817).

Hobiler

Kitap Okumak, Yüzmek, Fitness, Ebru Sanatı, Seyahat Etmek.

GAZİLİ OLMAK AYRICALIKTIR..

